

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ'NDE TBMM'NİN YERİ VE ÖNEMİ

Ömer SAĞLAM

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ'NDE TBMM'NİN YERİ VE ÖNEMİ

Ömer SAĞLAM

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Ömer Sağlam tarafından hazırlanan “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde TBMM’nin Yeri ve Önemi” başlıklı bu çalışma, 10 Ocak 2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Bican Şahin (Başkan)

Prof. Dr. Mete Kaan Kaynar (Danışman)

Doç. Dr. Bayram Koca (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

10/01/2023

Ömer SAĞLAM

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Profesör Doktor Mete Kaan KAYNAR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ömer SAĞLAM

TEŞEKKÜR

Uzun ve yorucu bir yolun sonunda nihayete erdirmek imkânı bulduğumuz bu yüksek lisans tezinin tamamlanmasında katkısı olan insan sayısı belki de buraya yazılmayacak kadar çoktur ancak bazı kimseler vardır ki ismini anmadan geçmek mümkün değildir. Bu vesile ile tezimin tamamlanmasında başta varlıkları ile her anlamda destek olan kıymetli ailem olmak üzere;

Tez sürecini birlikte yürüttüğümüz ve bilgisinden fazlasıyla istifade ettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Mete Kaan Kaynar'a,

Lise sıralarından başlayıp aynı bölümlerden mezun olarak devam ettiğimiz, her fırsatta bilgilerinden yararlandığım başta sevgili dostum Nurullah Şabu olmak üzere bu süreçte desteklerini esirgemeyen tüm dost ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

ÖZET

SAĞLAM, Ömer. *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde TBMM'nin Yeri ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Günümüz devletlerinde kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir sonucu olarak yönetim erkleri yasama, yürütme ve yargı olarak ayrılmıştır. Yargının neredeyse tüm yönetimlerde baştan beri bağımsız olarak kabul edilmesi sebebiyle hükümet sistemleri yasama ve yürütme arasındaki ilişkiye göre adlandırılmaktadır. Bu bağlamda genel kabul gören hükümet sistemleri başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi ve parlamenter sistemdir.

Türkiye Kanun-i Esasi'nin ilanı ile meşrutiyete geçiş yapmış ve o günden 2018 yılına kadar da parlamenter sistemle yönetilmiştir. Türkiye'de 2007 yılında Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi kabul edilmiş, bu kapsamda 10 Ağustos 2014 yılında yapılan seçimle ilk kez Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmiştir. Bu tarihten itibaren seçilmiş bir Cumhurbaşkanı ve seçilmiş TBMM'nin güçlü figürler olarak ortaya çıkması yönetim sistemi tartışmalarına sebep olmuştur. Bu tartışma 16 Nisan 2017 yılında yapılan referandumla, hükümet sisteminde yapılmak istenen değişikliğin kabul edilmesi ile çözülmeye çalışılmış, Türkiye'de 24 Haziran 2018 seçimleri itibarıyla parlamenter sistem yerini Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne bırakmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni savunanlar, kuvvetler ayrılığının sağlandığı, yasama organının güçlendirildiği iddiasındadır. Bu iddiaya karşın Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, klasik anlamda başkanlık sistemi olmadığı, yasamayı yürütmenin kontrolü altına koyarak kuvvetler birliği sistemi sağladığı, denge ve denetim araçlarından yoksun olması gibi gerekçelerle eleştirilmiştir. 2023 yılı itibarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin birinci beş yıllık dönemi bitmiş, ikinci beş yıllık dönemi başlamıştır. Bu çalışmanın temel amacı Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi içerisinde yasama organı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yapısında ve etkinliğinde meydana gelen değişimleri incelemektir.

Anahtar Kelimeler

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Yasama, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kuvvetler Ayrılığı, Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri

ABSTRACT

SAGLAM, Ömer. *The Place and Importance of the Turkish Grand National Assembly in the Presidential Government System*. Master's Thesis, Ankara, 2024.

In contemporary states, because of the principle of separation of powers, the administrative powers are divided into legislative, executive and judicial powers. Since the judiciary is considered independent from the beginning in almost all administrations, government systems are named according to the relationship between legislative and executive powers. Given this context, the generally accepted government systems are the presidential system, the semi-presidential system and the parliamentary system.

Turkey transitioned to constitutionalism with the proclamation of the Kanun-ı Esasi and was governed by a parliamentary system from that day until 2018. In 2007, the election of the President by the public was accepted in Turkey, and within this scope, for the first time, the President was elected by the public in the election held on August 10, 2014. Since then, the emergence of an elected President and an elected Grand National Assembly as powerful figures has sparked debates on the system of governance. With the referendum held on April 16, 2017, this dispute sought to be resolved with the attempt to gain acceptance of the change in the government system, and as of the elections on June 24, 2018, Turkey shifted from a parliamentary system to a Presidential Government System.

The supporters of the Presidential Government System claims that the separation of powers has been achieved and the legislative body has been strengthened. Despite this claim, the Presidential Government System has been criticized on the grounds that it is not a presidential system in the classical sense, that it provides a system of unity of powers by putting legislation under the control of the executive, and that it lacks necessary tools for check and balance. As of 2023, the first five-year term of the Presidential Government System has ended and the second five-year term has started. The primary aim of this study is to examine the changes in the structure and effectiveness of the Turkish Grand National Assembly as a legislative body within the Presidential Government System.

Keywords

Presidential Government System, Legislation, Turkish Grand National Assembly, Separation of Powers, Presidential Decrees

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	VII
ETİK BEYAN	VIII
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	V
ABSTRACT	Vi
İÇİNDEKİLER	Vii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	Xii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ	8
1.2. HÜKÜMET SİSTEMLERİ	11
1.2.1. Meclis Hükümeti Sistemi'nin Genel Özellikleri.....	12
1.2.2. Başkanlık Sistemi	13
1.2.3. Parlamenter Sistem	22
1.2.3. Yarı Başkanlık Sistemi	30
2. BÖLÜM: OSMANLI-TÜRK ANAYASALARINDA YASAMA	38
2.1. KANUN-İ ESASİ	38
2.2. 1921 ANAYASASI (TEŞKİLAT- I ESASİYE)	45
2.3. 1924 ANAYASASI	48
2.4. 1961 ANAYASASI	50
2.5. 1982 ANAYASASI	55
2.5.1. 1982 Anayasası'nda Yasama Organına Yönelik Yapılan Değişiklikler	59
2.6. Bir Yasama Gücü Olarak Kanun Hükmünde Kararname (KHK)	68
3. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI	72
3.1. Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmaları	72
3.2. AK Parti'nin Sunduğu 2012 Taslağına Yönelik Görüş ve Düşünceler	77
3.3. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Teklifi	87
3.4. Anayasa Değişiklik Teklifinde Yasama Organına Yönelik Düzenlemeler	90
4. BÖLÜM: CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ	105

4.1.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Genel Özellikleri.....	105
4.1.1.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi İçerisinde Yasama Organı.....	111
4.1.1.1. TBMM Üye Sayısı 600 Olmuştur	111
4.1.1.2.Milletvekili Seçilme Koşulları Değiştirilmiştir	116
4.1.1.3.Kanunların Teklif Edilmesi ve Geri Gönderilen Kanunun Aynen Kabul Edilmesi	122
4.1.1.4.Cumhurbaşkanlığı Seçimi ile TBMM Seçimleri Aynı Gün Yapılacaktır	127
4.1.1.5.TBMM'nin Görev ve Yetkileri Yeniden Düzenlenmiştir	130
4.1.1.5.Yasama ve Yürütme Organlarına Karşılıklı Fesih Yetkisi Verilmiştir	134
4.1.1.6.Cumhurbaşkanı'na Kararname Çıkarma Yetkisinin Verilmesi	138
4.1.1.7.Yasama Organının Bilgi Alma ve Denetleme Yolları Yeniden Düzenlenmiştir.....	147
4.2.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine Görüş ve Düşünceler	168
4.2.1.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Lehinde Olan Görüşler	169
4.2.2.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Aleyhinde Olan Görüşler	174
SONUÇ.....	188
KAYNAKÇA	200
EKLER.....	228
EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU	228
EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	228
EK 3. 16 NİSAN 2017 GÜNÜ YAPILAN REFERANDUM İLE HALK TARAFINDAN OYLANAN ANAYASA DEĞİŞİKLİK TEKLİFİNİN 2709 SAYILI T.C ANAYASASI KANUNU İLE KARŞILAŞTIRILMASI	230

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AK PARTİ: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

AYM: Anayasa Mahkemesi

BBP: Büyük Birlik Partisi

BDP: Barış ve Demokrasi Partisi

BK: Bakanlar Kurulu

BMM: Büyük Millet Meclisi

CBHS: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi

CBK: Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

DİSK: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DSP: Demokratik Sol Parti

DTP: Demokratik Türkiye Partisi

DYP: Doğru Yol Partisi

GSYH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

HAK-İŞ: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu

HDP: Halkların Demokratik Partisi

HSK: Hakimler Savcılar Kurulu (2017 Anayasa değişikliği ile “Yüksek” ibaresi kaldırılarak HSK olmuştur.)

HSYK: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

HÜDAPAR: Hür Dava Partisi

IAC : Yatırım Danışma Konseyi (Investment Advisory Council)

KESK: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK)

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

MBK: Milli Birlik Komitesi

MEMUR-SEN: Memur Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen)

MGK: Milli Güvenlik Konseyi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MP: Millet Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

OHAL: Olağanüstü hâl

RP: Refah Partisi

SHP: Sosyalist Halkçı Parti

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TM: Temsilciler Meclisi

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

TTB: Türkiye Barolar Birliği

TÜSİAD : Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

UNCTAD : Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development)

VB : Ve Benzerleri

YOİKK: Yatırım Ortamını İyileştirme ve Koordinasyon Kurulu

YÖK: Yükseköğrenim Kurulu

YSK: Yüksek Seçim Kurulu

YTP: Yeni Türkiye Partisi

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Hükümet Sistemlerinin Genel Özellikleri

Tablo 2. Yasama Dönemlerine Göre TBMM'ye Sunulan Önerge Sayıları

Tablo 3. Türkiye'de Kurulan Koalisyon Hükümetleri (1950-2015).

Tablo 4. Hükümet Sistemlerine Göre Devlet Başkanlarının Siyasi Parti Bağlantıları

Tablo 5. Parlamenter Sistem (24 Haziran 2018 Seçimleri Öncesi) ile CBHS (24 Haziran 2018 Seçimleri Sonrası) Karşılaştırması

Tablo 6. ABD Başkanlık Sistemi, Fransa Yarı-Başkanlık Sistemi ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Karşılaştırması

Tablo 7. AB Üyesi Ülkeler ve Türkiye'nin Milletvekili Sayısı Karşılaştırması (2023)

Tablo 8. Milletvekili Maaşlarının Asgari Ücrete Oranının AB Üyesi Ülkeler ve Türkiye Bazında Karşılaştırması (2017)

Tablo 9. Milletvekili Adaylarının Yaş Grubu Dağılımı (2018 ve 2023 yılları seçimlerine göre)

Tablo 10. Milletvekillerinin Yaş Grubu Dağılımı (2018 ve 2023 yılları seçimlerine göre)

Tablo 11. Yasama Yetkisine İlişkin Bazı Kanunların Eski ve Yeni Halleri

Tablo 12. TBMM'nin Görev ve Yetkilerinin Eski ve Yeni Hali

Tablo 13. Olağan Dönem CBK ve OHAL CBK'nin Karşılaştırması

Tablo 14. Yasama Dönemlerine Göre Sözlü Soru Sayıları

Tablo:15. Yasama Dönemlerine Göre Verilen Genel Görüşme Önergesi Sayıları

Tablo 16. Yasama Dönemlerine Göre Verilen Meclis Araştırması Önergesi Sayısı

GİRİŞ

Günümüz modern siyaset anlayışı toplumsal yapıyı düzenleyen bağlayıcı kararların kim tarafından nasıl alınacağı, halkın bu süreçlere ne kadar ve nasıl dâhil olacağı üzerine inşa edilmiş olup hükümet, kamusal bağlayıcı kararların alınması ve uygulanması yetkilerini elinde tutan yönetim yapısı olarak tanımlanmıştır. Hükümet sistemleri ise yasama ve yürütme organları arasındaki yetki ve sorumluluk paylaşımı esasına göre şekillenmiş yönetim sistemlerine verilen genel ad olmuştur. Modern demokrasilerde kuvvetler ayrılığı prensibi bağlamında yetki ve sorumluluklar yasama, yürütme ve yargı organları arasında paylaştırılmış olup yargı tüm sistemlerde bağımsız olarak kabul edildiği için hükümet sistemleri yasama ve yürütme ilişkileri bağlamında sınıflandırılmıştır. Kuvvetlerin sert veyahut yumuşak ayrılmış olması prensibine göre günümüz hükümet sistemleri; kuvvetlerin sert ayrımına dayanan başkanlık sistemi, kuvvetlerin yumuşak ayrımının esas alındığı parlamenter sistem ve bu iki sistemin çeşitli özelliklerini barındıran yarı-başkanlık sistemi olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sistemlerde tek veya çift meclis yapısına bakılmaksızın Parlamentolar genel olarak yasama organı olarak kabul edilmiştir (Dikici Bilgin,2023:233-236).

Kuvvetlerin yumuşak ayrımı prensibine dayanan parlamenter sistem, hukuken birbirinden ayrı olan kuvvetlerin birtakım iş birliği ve etkileşimine dayanan bir sistemdir. Sistemin kabul görmüş genel özellikleri yürütme yetkisinin Devlet Başkanı ve Bakanlar Kurulu arasında paylaşıldığı iki başlı yürütme, başbakanının parlamento içinden çıkması, Meclis tarafından seçilen Devlet Başkanının, yürütmenin siyaseten sorumsuz kanadını oluşturan sembolik bir konumda olması, Bakanlar Kurulunun parlamentoya karşı sorumlu olması ve gerekli güvensizlik oyu ile düşürülebilmesidir. Parlamenter sistemin aksine sert kuvvetler ayrılığına dayanan başkanlık sisteminde ise Devlet Başkanı halk tarafından sabit bir süre için seçilmektedir. Yürütme yetkisi tek başına Başkan tarafından kullanılır ancak Meclis sahip olduğu çeşitli onay yetkileriyle Başkanın karşısında bir fren denge sistemi görevi üstelenmiştir. Her iki sistemin çeşitli yönlerini alan melez bir yapı olarak tanımlanan yarı-başkanlık sistemi ise Devlet Başkanının sabit süre için parlamento veya halk tarafından genel oyla seçildiği, yürütme yetkisinin Devlet Başkanı ile başbakan arasında paylaşıldığı ikili bir yönetim sistemidir. Bu sistemde Devlet Başkanı parlamentodan bağımsız olmasına karşın doğrudan hükümet etme yetkisine haiz değildir.

Başbakan ve kabinesi ise parlamentoya karşı sorumlu olup güvenoyu mekanizması ile görevden alınabilmektedir (M. Erdoğan,2005:29-36).

Tablo 1. Hükümet Sistemlerinin Genel Özellikleri

	Parlamber Sistem	Başkanlık Sistemi	Yarı-Başkanlık Sistemi	Meclis Hükümeti Sistemi
Hükümet Sistemlerinin Genel Özellikleri	<ul style="list-style-type: none"> • Yumuşak kuvvetler ayrımı • İki başlı yürütme organı • Bakanlar Kurulu parlamentoya karşı sorumludur ve güvenoyu ile görevden alınabilir. • Devlet Başkanı sabit süre için parlamento tarafından seçilir. Görevden alınmaz. • Devlet Başkanı yürütmenin sorumsuz kanadını oluşturur. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sert kuvvetler ayrımı • Tek başlı yürütme organı • Parlamento ve yürütme organı net olarak ayrılmıştır. Birbirlerini görevden alamazlar. • Devlet Başkanı sabit süre için halk tarafından seçilir. • Devlet Başkanı yürütme yetkisini tek başına kullanır ve cezai sorumluluğu vardır. 	<ul style="list-style-type: none"> • Görece yumuşak kuvvetler ayrımı • İki başlı yürütme organı • Bakanlar Kurulu parlamentoya karşı sorumludur ve güvenoyu ile görevden alınabilir. • Devlet Başkanı sabit süre için parlamento veya halk tarafından seçilir. Görevden alınmaz. • Devlet Başkanı yetkilerini doğrudan kullanamaz ama parlamenter sisteme göre etkin yetkilere sahiptir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kuvvetler birliği sistemi • Yürütme organı yasama içerisinden çıkar. Yürütme tamamen yasanın iradesine bağlıdır. • Yürütme organının üyeleri meclis tarafından her zaman görevden alınabilir. • Kolektif sorumluluk ilkesi yoktur bireysel sorumluluk ilkesi gereğince tek tek atama veya görevden alma yapılır. • Tam olarak ayrı bir Devlet Başkanının varlığından söz edilemez.

(Erdoğan,2005:29-36).

Osmanlı Devleti tarafından 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin kabul edilmesiyle Türk siyasal hayatında parlamenter sistem geleneği de başlamıştır. 1921 Anayasası'nın Kurtuluş Savaşı döneminde uyguladığı meclis hükümeti dönemi haricinde Türkiye'nin parlamenter sistem modelinde yüz elli yılı aşan bir tecrübeye sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 1921 ve 1924 Anayasaları Osmanlı yönetim geleneğinden izler taşıırken 1950-1960 dönemi arasında yaşanan olumsuz gelişmeler 1961 Anayasası'nda önlenmeye çalışılmıştır. Yürürlükteki 1982 Anayasası ise 70'li yılların toplumsal bölünmüşlüğü ve ideolojik kutuplaşmalarının olumsuzluklarını önlemeye yönelik bir çaba olarak tasarlanmıştır. Bu bakımdan her ne kadar köklü bir parlamenter geleneğe sahip olsa da Türkiye'deki parlamenter rejimler arasında dönemin muhteviyatına göre

değişiklikler bulunduğu söylenebilir (H.Özdemir,2020:378-379). Türkiye'nin parlamenter sistem geçmişine bakıldığında 1921 Anayasası meclis hükümeti sistemini benimsemişken 1924 Anayasası meclis hükümeti sistemi ile parlamenter sistemin iç içe olduğu karma bir model tasarlamıştır. 1961 Anayasası ile parlamenter sistem tam olarak benimsenmiş olmasına karşın 1980 askeri darbesinden sonra yazılan 1982 Anayasası, yürütmenin güçlendirildiği bir parlamenter sistem uygulamıştır. Her ne kadar içinde bulunduğu dönemin koşullarını taşıdığı iddia edilse de Türkiye'de hükümet sistemi başta istikrar temelinde olmak üzere çeşitli yönlerden sürekli tartışma konusu olmuştur. (S. Erdoğan,2022:342).

Türkiye Cumhuriyeti'nin altıncı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün görev süresinin 6 Nisan 1980 itibarıyla bitmesi Türk siyasal yaşamında yeni bir kırılma yaşatmıştır. Yeni Cumhurbaşkanı'nı belirlemek için yapılan seçimlerde ilk iki turda üçte iki çoğunluk sağlanamamış kalan turlarda ise salt çoğunluk aranmıştır. 1961 Anayasası Cumhurbaşkanlığı seçiminin kaç turda olacağına dair bir düzenleme içermediği için seçim turları yapılmaya devam edilmiş ancak 115 tur boyunca Cumhurbaşkanı seçmek mümkün olmamıştır. Cumhurbaşkanı'nın seçilememiş olması 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerekçeleri arasında yerini alırken darbeci askerlerin Cumhurbaşkanlığı makamına bakışını da şekillendirmiştir. Askeri yönetimin; siyasete bulaşmamış, siyaset üstü güçlü cumhurbaşkanı tahayyülü 1982 Anayasası'nda yapılan düzenlemeler ile gerçeğe dönüştürülmüştür. Başbakan'a hükümet kurma görevinin verilmesi, Başbakan'ın önerisiyle bakanları atama, üst düzey kamu görevlilerinin atanması, Yükseköğrenim Kurulu (YÖK) üyeleri ve rektörlerin seçimi, Genelkurmay Başkanı'nın atanması, Hâkimler ve Savcılar (Yüksek) Kurulu'na üye seçimi gibi yetkileriyle Cumhurbaşkanı, yürütme içinde özel bir konuma sahip olurken bu yetkilerini kullanırken sorumluluk verilmemiştir. Bu yetkiler, parlamentonun zayıflatıldığı yorumlarına sebebiyet verirken aynı zamanda askeri yönetimin siyasetçilere ve siyasal partilere güvensizliğinin bir göstergesi olarak kurulan kontrol mekanizması olmuştur (Eken ve Doğan,2021:2-6). 1982 Anayasası ile kurulan yeni parlamenter sistem sorunlara çözüm olmaktan ziyade siyasiler tarafından hem sorunların temel kaynağı olarak görülmüş hem de hükümet sistemine yönelik tartışmaları arttırmıştır.

Türkiye’de hükümet sistemine yönelik tartışmalar Turgut Özal’ın siyaset sahnesine çıktığı 1980’li yıllardan sonra artmış halefi Süleyman Demirel döneminde de devam etmiştir. Özal parlamenter sistemi Türkiye’de gerçekleştirmek istediği reformların önünde bir engel olarak görmüş tek bir partinin iktidarda olduğu siyasal yapıda ilerlemenin daha kolay olacağını savunmuştur. Özal, 1950-1960 Demokrat Parti Dönemi, 1965-1971 Adalet Partisi (AP) iktidarı ve Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP) iktidarı dönemlerini Türkiye’nin sıçrama dönemleri olarak görmüştür (Çağlıyan İçener, 2015:316).Turgut Özal, bu dönemlerin ortak özelliğinin ise hem parlamentoyu hem de yürütme organını kontrol eden güçlü tek başına iktidarların görevde olması olarak açıklamış güçlü iktidar dönemlerinin bir bakıma başkanlık hükümet sistemine benzemesi sebebiyle Türkiye için başkanlık sisteminin tartışılması gerektiğini savunmuştur. Özal’dan farklı olarak Süleyman Demirel, sistem değişikliği olması gerektiğini savunmuş ancak başkanlık sistemi veyahut yarı-başkanlık sistemi olarak net bir isimlendirme yapmamıştır. Özellikle kriz dönemlerinde sistem değişikliğine dikkat çeken Demirel, Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçildiği, yetki ve sorumluluklarının net olarak belirlendiği ve Cumhurbaşkanı’nın Meclisi fesih yetkisine sahip olduğu bir sistemi Türkiye için çözüm olarak görmüştür (Çağlıyan İçener, 2015:317-328).

3 Kasım 2002 günü yapılan genel seçimlerde tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) de başkanlık sisteminden yana bir tavır takınmıştır. Dönemin Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu ve Adalet Bakanı Cemil Çiçek başkanlık sistemine geçmek istediklerini beyan etmişlerdir. Başkanlık sistemine geçiş isteği dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından da bürokratik oligarşiyi aşmanın bir çözümü olarak görülmüştür. 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in görev süresinin bitmesinin ardından yeni Cumhurbaşkanı’nın seçim süreci başlamış AK Parti’nin Cumhurbaşkanı adayı Abdullah Gül’ün seçim süreci kriz ortamına dönüşmüştür. Tarihe “367 Krizi” olarak geçen kriz neticesinde erken seçim kararı alınmış 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan seçimlerde AK Parti’nin yeniden tek başına iktidar olmasının ardından Abdullah Gül Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Böylece sahip olduğu yetkiler sebebiyle zaten uzun zamandır tartışılacağı makamı. 367 krizi ile yeniden tartışmaların odak noktası haline gelmiştir. Tüm bu yaşananların ardından AK Parti tarafından Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi yönünde kanun değişikliği yapılmış olup referandum neticesinde teklif kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı’nın halk

tarafından seçilmesi hükümet sistemi bağlamında keskin bir yol ayrımı olmuştur (Eken ve Doğan,2021:17-20).

Başkanlık sistemine geçiş yönünde tartışmalar 2011 genel seçimleri sonrasında da artarak devam etmiş yeni anayasa yapım sürecinde AK Parti tarafından başkanlık sistemi düzenlemelerini içeren kanun taslağı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Anayasa Komisyonuna sunulmuş ancak bir sonuç alınamamıştır. 2014 yılında Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesinin de etkisiyle 7 Haziran 2015 seçimlerine giderken hükümet sisteminin değişmesi ve AK Parti'nin sistem önerisinin kabul edilmesi yönünde propagandalar seçim meydanlarında yapılmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan mitinglerinde değişiklik teklifini sıklıkla anlatırken değişiklikleri hayata geçirmeye yetecek kadar milletvekili verilmesini (400 mv.) istemiştir. Muhalefet ise sistem değişikliğinin karşısında bir pozisyon almıştır. Bu atmosferde adeta bir başkanlık sistemi referandumuna dönüşen 7 Haziran 2015 seçimlerinde hiçbir parti tek başına iktidar olmaya yetecek kadar oy alamamıştır. Özellikle iktidar oylarındaki bu düşüş muhalefet tarafından başkanlık sisteminin halk tarafından da istenmediği şeklinde yorumlanmış başkanlık sistemi tartışmaları bir süre için rafa kalkmıştır. Partiler arası görüşmeler neticesinde bir koalisyon hükümeti kurma girişimleri sonuçsuz kalınca Cumhurbaşkanı 45 gün içerisinde hükümetin kurulmaması gerekçesiyle seçimlerin yenilenmesi yönünde karar almıştır. 1 Kasım 2015 günü yapılan tekrar seçimde AK Parti yaklaşık %50 oy alarak tek başına iktidar olmuştur. Sandıktan çıkan bu sonuç başkanlık sistemine yeşil ışık olarak yorumlanmıştır (Demirhan vd., 2016:163).

15 Temmuz 2016 askeri darbe girişiminin yarattığı siyasal ortam AK Parti ile Milliyetçi Hareket Partisi'ni (MHP) politik söylemler yönünden birbirine yakınlaştırmıştır. MHP lideri Devlet Bahçeli terörle mücadele konusunda hükümete verdiği desteği artırarak Türkiye'nin bir beka sorunu ile karşı karşıya kaldığını kısır tartışmaların ve önyargıların faydasız olduğunu bu kapsamda uzun süredir gündemi meşgul eden hükümet sistemi tartışmalarının bir çözüme kavuşması gerektiğini belirtmiştir. MHP liderinin bu söylemlerinin ardından AK Parti ve MHP kurmayları ile ortak bir Anayasa teklifi için çalışmalar başlatılmış hazırlanan teklif 10 Aralık 2016 günü TBMM'ye sunulmuştur. TBMM görüşmeleri neticesinde kabul edilen teklif Cumhurbaşkanı tarafından referanduma sunulmuş olup 16 Nisan 2017 günü yapılan referandumla 18 Maddeden

oluşan anayasa değişiklikleri %51,41 evet oyu alarak kabul edilmiştir. Kabul edilen düzenlemeler neticesinde yasama ve yürütme organı birbirinden ayrılırken yürütme yetkisi tek başına Cumhurbaşkanı'na tanınmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (CBHS) olarak adlandırılan bu yeni sistem 24 Haziran 2018 günü yapılan genel seçimlerin ardından hayata geçmiştir (Kantar,2020:129-130).

Yürütme ve yargı alanlarına dair düzenlemeler de içeren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, yasama anlamında çeşitli yenilikler getirmiştir. Yapılan düzenlemeler ile TBMM üye sayı 600'e çıkarılırken seçilme yaşı ise 18 olarak belirlenmiştir. Milletvekili seçilme şartları arasında yer alan askerliğini yapmış olmak şartı ise askerlik ile ilişkisi olmamak şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Kanunla TBMM'nin görev süresi 5 yıla çıkarılırken TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin aynı gün birlikte yapılacağı düzenlenmiştir. Çift başlı yönetim anlayışı terk edilerek yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanı'nda olduğu tek başlı bir yürütme düzenine geçilmiş, Bakanlar Kurulu kaldırılmış bir kimsenin aynı anda iki farklı organda görev alması yasaklanmıştır. TBMM'nin denetim yolları yeniden düzenlenerek Gensoru uygulamasına son verilmiştir. CBHS'nin getirdiği başka bir yenilik ise yasama ve yürütmeye karşılıklı erken seçim kararı verme yetkisi tanınmasıdır. Bu düzenlemeye göre Cumhurbaşkanı tek başına TBMM ise 2/3 çoğunluk kararıyla erken seçim kararı alabilirken herhangi bir organın seçim kararı alması durumunda Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimleri birlikte yenilenir kuralı getirilmiştir (Resmî Gazete, [RG], 11 Şubat 2017- 29976).

Bu çalışmanın konusu Türkiye'de 2017 anayasa değişiklikleri sonrasında uygulanmaya başlayan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi içerisinde yasama organının konumudur. Bu amaçla sistemin yasama organına yönelik getirdiği değişiklikler ve sistemin 2018-2023 yılları arasındaki çıktıları incelenmiştir. Çalışma kapsamında nitel araştırma tekniklerinden biri olan ikincil veri analizi yöntemi kullanılmış olup çeşitli parti programları, kanunlar ve TBMM önerileri incelenmiştir. Bu kaynaklara ek olarak konuyla alakalı kitap, dergi, makale ile yazılı ve görsel basın kaynaklarından faydalanılmıştır. Bu çalışmanın temel iddiası Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi içerisinde TBMM'nin güç kaybına uğradığıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde hükümet sistemlerine ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Osmanlı- Türk Anayasalarında yasama organına ilişkin bilgiler aktarılmıştır. Türkiye’de yaşanan hükümet sistemi tartışmalarına çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilirken çalışmanın dördüncü bölümünde ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin yasama organına yönelik yaptığı değişiklikler ve etkileri tartışılmıştır.

1.BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ

İngiliz düşünür John Locke ve Fransız yazar Montesquieu tarafından temelleri atılan kuvvetler ayrılığı ilkesi, yönetimin ana unsurları olan yasama, yürütme ve yargı organlarının ayrı kurumlarda olmasını öneren bir öğretilerdir. Hürriyetleri korumak ve sistemin tiranlaşmasını önlemek için gücün farklı organlar arasında paylaşılması ve bu organların bağımsız olması ilkesine dayanır. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin temel faydası yasama yürütme ve yargı organlarından herhangi birinin gücünü iktidarın uygun bir miktarına indirilmesi ve dolayısıyla iktidar gücünün kontrolsüz dağılmasını engellemesidir. En sert şekli ile başkanlık sistemlerinde uygulanan bu ilke parlamenter sistem veya yarı başkanlık sistemlerinde nispeten esneyebilmektedir (Heywood,2015:286-287).

Kuvvetler ayrılığı düşüncesi İngiliz iç savaşı sırasında birbirleriyle ilişkisi kalmayan karma yönetimde yeni bir anlayış olarak belirilmiş dengeli bir yönetim kurma arzusuyla birlikte İngiliz anayasacılık düşüncesinin temelini oluşturmuştur. Siyasi iktidarın sınırlandırılması ve iktidar gücünü parçalayarak kontrol altında tutma düşüncesinin bir sonucu olarak 18.yüzyıla kadar dini otoriteyi esas alarak yapılan ikili ayırım yerinin yasama-yürütme-yargı olarak üçlü ayırma bırakmıştır. İngiliz düşünür John Locke, üçlü ayırma uygun olarak kuvvetleri yasama, yürütme ve konfederatif güç olarak tasniflemiştir. Bu ayırma göre yasama en üstün güç olarak herkesin uyacağı kuralları koyarken yürütme gücü bu yasaları uygulama gücüdür. Üçüncü bir organ olan konfederatif güç ise savaş veya barış kararı alma, diğer devletlerle ilişkiler kurma veyahut antlaşmalar yapma yetkisine haizdir. Locke yürütme ve konfederatif gücün yasama kuvvetine tabi olduğunu savunmaktadır (Güzel,2018:209-210).

Locke, (2012:95) yasama iktidarını devlet gücünün toplulukların ve topluluk üyelerinin korunması amacıyla nasıl kullanılacağını yönlendirme hakkı olarak tanımlamaktadır. Locke, (2012:96) insani zayıflığın da cezbediciliğine atıf yaparak yasaları yapan kimselerin yasaların yürütülmesi gücünü de ellerinde tutarak iktidara sahip olma eğiliminde olabileceğini savunmaktadır. Yasaları yapan kesim aynı zamanda yasaları

uygulayan kesim konumuna gelerek kendilerini bu yasalara uymaktan muaf tutabilir veyahut toplumun ve yönetimin amacına aykırı olarak kendi çıkarlarına uygun kanunlar çıkarabilirler. Bu sebeple doğru düzenlenmiş devletlerde yasa yapan kesim ile yasayı uygulayanlar farklı olmalıdır. Yasaların sürekli ve kalıcı geçerliğe sahip olması ve yürürlükteki yasaların uygulanmasının gözetilmesi için bir iktidarın sürekli var olması gerekir. Locke yasaların uygulanmasını gözetleyen ve sürekli var olan bu gücü federatif güç olarak adlandırmaktadır.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi kendisinden önceki düşünürler tarafından da dile getirilmiş olmasına karşın kendisinden önceki düşünürlerden farklı olarak konuyu daha açık bir şekilde ele alması ve kişi hürriyetlerini kuvvetlerin ayrılmasından doğacak dengeye bağlaması Montesquieu'yü diğer düşünürlerden ayırmıştır. Montesquieu, görüşlerini İngiltere'de yaşadığı iki yıla ve yaklaşık 20 yıllık araştırmalarına dayandırmış ve fikirlerini 1748 yılında "Kanunların Ruhunu" adlı eserinde yayınlamıştır. Söz konusu kitap kurulu düzeni sarstığı iddiasıyla saldırıların hedefi olmuş ve bir süre yasaklanmıştır (Teziç,1986:404).

Montesquieu, Locke'un yasama-yürütme-federatif güç ayrımından farklı olarak organları yasama-yürütme ve yargı olarak sınıflamış böylece yargıyı tek başına bir kuvvet olarak kabul etmiştir. Düşünüğe göre yasa yapma yetkisine sahip olan yasama erki genel iradenin temsilcisidir ve yasaların iyi uygulanıp uygulanmadığını denetlemek mecburiyetindedir. Montesquieu, halkın ve soyluların temsilcilerinden meydana gelen iki ayrı meclis yapısı öngörmüştür. Bir diğer erk olan yürütme erki ise genel iradenin yürütülmesinden sorumludur. Bu kapsamda savaşa veya barışa karar verilmesi, yabancı devletlere temsilci gönderilmesi ve antlaşmalar yapılması yürütme erkinin görev alanı içindedir. Yürütmenin yasama erki içerisinde seçilecek kişilere bırakılması kuvvetler ayrılığı ilkesi ile bağdaşmayacağı için yürütme erkinin monarka ait olduğu kabul edilmiştir. Montesquieu'nün üçüncü bir kuvvet olarak kabul ettiği yargı organı ise, halk tarafından belli bir süre için seçilen yargıçlar tarafından kullanılacak olup uyuşmazlıkların çözülmesi ve gerekli yaptırımların uygulanmasında görevlidir. Yargı organı bir çeşit jüri görevi de görerek yurttaşların siyasal özgürlüklerinin güvencesi konumunda olacak şekilde tasarlanmıştır (Özkan Duvan,2019:48-49).

Kuvvetler ayrılığı prensibinin temel mantığı bütün güçlerin tek bir yerde toplanmasını önlemektir. Güçlerin bir kişi, grup veyahut mecliste toplanması fark etmeksizin kişi hürriyetlerinin korunması bağlamında tehlikeli bir durum olarak görülmüştür (Soysal,2011:71). Montesquieu (2021:197) hürriyetin iktidarın kötüye kullanılmadığı durumda var olduğunu savunmuştur ancak kuvvet sahibi herkesin bunu kötüye kullanmaya meyilli olduğunu da dikkat çekmiştir. Yazar bu durumun ancak kuvvetin kuvveti durdurması ile önlenebileceğine inandığı için kuvvetler ayrımını kanunlara uyulmasının tek yolu olarak görmüştür. Yazar kimsenin kanunların yapmasını emretmediği şeyleri yapmaya zorlanmadığı ve kanunların müsaade ettiği şeylerden alıkonulmadığı bir devlet yapısı önermektedir.

Kuvvetlerin bir kimsede veyahut halk kitlesinde tümüyle toplanması keyfiliğe ve zorbalığa sebep olacağı için özgürlükler ve düzen adına ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. (Teziç,1986:405). Montesquieu'ya (2021:199) göre yasama gücünün tek bir kişi veyahut yüksek rütbeli memurlardan oluşan bir meclis vasıtasıyla yürütme gücüyle birleşmesi halinde özgürlük söz konusu değildir zira hükümdarın zorbaca kanunlar yapmasının ve uygulamasının önünde bir engel yoktur. Bu sebeple yargı gücü de diğer kuvvetlerden ayrı olmadığı müddetçe özgürlükten söz edilemez. Yargı gücünün yasama ile birleşmesi vatandaşın canı ve malı üzerinde keyfi güç kullanımının önü açabilecektir zira kara verici hâkim aynı zamanda yasa gücü kullanmaktadır. Yargı gücünün yürütmeyle birleşmesi halinde ise hâkim bir zorbanın kuvvetine sahip olabilecektir. Bu bakımdan bu kuvvetlerin dengeli şekilde ayrımı elzemdir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi yönetilen ile yöneten arasındaki ilişkiyi ve dengeyi ifade eden bir kavramdır. İlkenin uygulanmaya başlandığı 18.yüzyıldan günümüze kadar temel amacı hesap sorma mekanizmaları ve gücün dengeli dağılmasını sağlayarak despotik yönetimlerin oluşmasını engelleyen bir yapı oluşturmak olmuştur. Siyasi partilerin aktif olarak siyasi yaşama dâhil olması, yasamanın bir unsuru olan siyasal partilerin yürütme gücü içerisinde yer aldığı hükümet sistemlerinin uygulanması gibi durumlar günümüzde erkler ayrımının nispeten yumuşadığı bir tablo ortaya çıkarmıştır. Parlamento çoğunluğunu alan siyasi partinin yasama kuvveti üzerinde etkili olacağı düşünüldüğünde yasamanın denetim işlevini yerine getirmesi etkisizleştirilebilmektedir. Bu durumda teorik anlamda devam eden kuvvetler ayrılığı ilkesinin pratik anlamda ortadan kalktığını

söylemek mümkündür nitekim günümüz hükümet sistemlerinde net bir ayırmadan ziyade çoğunlukla yürütme organı lehine yasama ile yürütmenin birleştiği yapılar meydana gelmiştir (Akgül,2010:97-98).

1.2. HÜKÜMET SİSTEMLERİ

Modern devlet; yasama, yürütme ve yargı olarak adlandırılan üç temel organdan meydana gelen bir yapıdır. Hükümet sistemi kavramıysa demokratik veyahut demokratik olmayan rejimlerde devletin organları arasındaki ilişki esas alınarak düzenlenmiş kurallar ve kurumlar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Hükümet sistemleri yasama ve yürütme erklerinin bir arada veyahut ayrı organların elinde olması esasına dayanır. Hükümet sistemleri açısından düzenleyici kuralları koyan yasama ile bu kuralların uygulayıcısı olan yürütme, asli organlar olarak kabul edilirken yargı ise bu organların faaliyetlerini denetleyen bir konumdadır. Yasama ve yürütme organlarının bir elde toplandığı sistemler “kuvvetler birliği sistemi” olarak tanımlanırken, bu organların farklı kurumların elinde bulunduğu durum ise “kuvvetler ayrılığı sistemi” olarak tanımlanmaktadır. Kuvvetlerin yürütmede toplanması durumunda mutlak monarşiler veya diktatörlükler oluşurken, kuvvetlerin yasamada toplanması durumundaysa meclis hükümeti sistemi oluşur. Başkanlık sistemi, parlamenter sistem ve yarı başkanlık sistemiyse kuvvetler ayrılığı esasına dayalı olarak oluşturulan hükümet sistemleridir (Aygen ve Atmaca,2019:387-388).

Hükümet sistemleri bir ülkenin siyasal kültürü, geçmişte yaşadığı tarihi olaylar, askeri darbeler, siyasal kutuplaşma düzeyi, toplumun parçalanmışlık düzeyi gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir. Her ne kadar başkanlık sistemi ve parlamenter sistem hükümet sistemleri içinde iki ana kutbu meydana getirmiş olsa da bu sistemler günümüzde genelleme yapmayı imkânsızla yaklaştıracak kadar çeşitlilik içermektedir. Modern dünyada kabul gören bir diğer hükümet sistemi olan yarı başkanlık sistemiyse başkanlık sistemi ve parlamenter sistemin çeşitli özelliklerini içinde barındıran bir sistemdir. Günümüzde gerçek anlamda başkanlık sistemi uygulamasını ABD sisteminde, parlamenter sistemin gerçekçi uygulamasını ise İngiltere sisteminde görmek mümkündür. Fransa ise yarı başkanlık sisteminin ortaya çıktığı ülke olarak kabul edilmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse ülkeler bazında farklılaşma özelliğine sahip olmasına karşın

parlamentar sistem, başkanlık sistemi ve bu iki sistemin özelliklerini kendi içinde birleştiren yarı başkanlık sistemi günümüzde kabul gören demokratik hükümet sistemleridir (Aygen,2017:168).

Kuvvetler birliği esasına dayanan hükümet sistemleri bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır ancak gerek kuvvetler ayrılığına dayanan hükümet sistemlerini karşılaştırabilmek adına gerek daha sonraki bölümlerde anlatılacak olan Türkiye'nin Parlamento Tarihi içinde bir dönem uygulanmış olması sebebiyle "Meclis Hükümeti Sistemi'nin genel özelliklerine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1.2.1. Meclis Hükümeti Sistemi'nin Genel Özellikleri

Yasama ve yürütme erklerinin seçilmiş mecliste birleştiği siyasi örgütlenme biçimi meclis hükümeti sistemi olarak adlandırılır. Bu sistemde yasama yetkisine ek olarak yürütme yetkisi de meclis tarafından kullanılır. Başka bir ifadeyle halk tarafından seçilen meclis, yasaları yapmakla görevli olduğu gibi yaptığı yasaları uygulamakla da görevlidir. Öte yandan meclis yürütme yetkisini bizzat kullanmak yerine bu görevi yerine getirmek üzere meclis içerisinde seçilen bir yürütme komitesine de kullanabilir ancak yetki verilen bu komitenin meclisten ayrı bir tüzel kişiliği yoktur (Gülsün,2016:134).

Yürütme görevini üstlenecek kurul üyeleri atama yapılacak bakanlıkların özelliği dikkate alınarak tek tek meclis tarafından seçilir. Meclis hükümeti sisteminde bir başbakan yoktur yürütme kurulu üyeleri kendi görev alanları içinde kalan konularda Meclis'e karşı bireysel olarak sorumludur. Dolayısıyla bu hükümet sisteminde kolektif sorumluluk ilkesi geçerli değildir (Aktan,2016:25-26).

Meclis hükümeti sisteminin bir diğer özelliği ise devlet başkanlığı makamının olmamasıdır. Meclis hem siyasi birliğin sembolü hem de siyasi güçlerin merkezidir. Bu sistemde Meclis'ten bağımsız olarak devletin birliğini ve siyasi bütünlüğünü temsil eden bir cumhurbaşkanı veyahut devlet başkanından söz edilemez. Bu makamların yerine "Meclis başkanı" veya "yürütme kurulu başkanı" olarak adlandırılan makamlara yer verilir. Söz konusu makamlar, bir devlet başkanlığı makamı değildir ancak gerekli hallerde devletin siyasi birliğini temsil etme yetkisine haizdir. Meclis hükümeti sistemi günümüzde İsviçre'de uygulanmaktadır (Demir,2015:92-93).

1.2.2.Başkanlık Sistemi

İlk kez Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de uygulanan ve günümüze kadar gelen başkanlık sistemi hem yürütmenin başı ve hem de devletin başı olarak görev yapan başkanın halk tarafından sabit bir süre için seçilmesine dayanır. Yasama organının başkanı düşüremediği, başkanın da yasama organını feshedemediği bir yapı olarak tanımlanan sistem, birçok devlet tarafından kopyalanmış ve uygulanmıştır. Farklı ülkelerde değişik uygulamalar var olsa da yürütme gücünü tek başına kullanan ve halk tarafından seçilen bir başkanın varlığı, yasama ile yürütme organlarının sabit bir süre için seçilmesi, yasama ve yürütme organlarının birbirlerinin varlığına son veremeyecek derecede bağımsız olması sistemin genel kabul görmüş özellikleridir (Tunçkaşık, 2017a, s.1).

1.2.2.1. Başkanlık Sisteminin Tarihselliği ve Ortaya Çıkışı

Yasama organı olan meclis ile yürütme organı olarak konumlandırılan başkanın doğrudan halk tarafından seçildiği ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin parlamenter sisteme göre sert uygulandığı hükümet sistemi başkanlık sistemi olarak adlandırılır. Cumhurbaşkanı veya başbakanın yerini başkanlık makamının aldığı bu sistemde tek ve güçlü bir yürütme organı bulunur. Sert kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan bu sistemde yürütmenin yasamayı feshetme yetkisi olmadığı gibi, yasamanın da yürütmeyi güvenoyu yoluyla düşürmesi mümkün değildir. Başka bir deyişle yasama ve yürütme organı doğrudan halk tarafından seçildiği için başkanlık sistemi, kuvvetlerin birbirine üstünlüğüne değil, birbirine denkliğine dayanan bir sistemdir (Kaymal,2017:152).

17. yüzyıl başlarında İngiltere’de Stuart hanedanının işbaşına gelmesiyle birlikte Amerika kıtası yoğun bir İngiliz göçüne maruz kalmıştır. Kıta üzerinde ilk İngiliz kolonisi 1607 yılında Virginia’da kurulurken, 1624 yılı itibarıyla resmen koloni haline gelmiş, 1732 yılında kurulan Georgia ise kıtada kurulan son koloni olmuştur. Zengin olmak, dini baskılardan kurtulmak isteği, farklı bir coğrafyada kurulacak yeni düzenle birlikte geçmişte yaşanan kötü günlerin geride kalacağı beklentisi Amerika’ya göç edenlerin temel gayesini oluşturuyordu. Örneğin Amerika kıtasına ilk göç eden gruplar arasında yer alan Pürütenler kendi toplumsal ve dinsel öğretilerine uygun olarak yaşamak umuduyla

Amerika'ya göç etmiş, burada kendilerine uygun ceza yasaları yapmışlardır (Yaman,2014:84).

Bir İngiliz sömürgesi olan Amerika'da, sömürgeci yönetimin halktan topladığı vergileri artırması kısa sürede İngiliz karşıtı bir ayaklanmaya dönüşürken Amerika için ise bağımsızlığa giden yolun başlangıcı olmuştur. 1775 yılında Massachusetts'te başlayan ayaklanma, 1776 yılında bağımsızlık hareketi liderlerinin bir araya gelerek Bağımsızlık Bildirgesi'ni imzalamasıyla devam etmiştir. İngiliz yönetimini eleştiren ve içinde bulunan şartlarda ayaklanmanın meşru olduğu tezine dayanan Bağımsızlık Bildirgesi, farklı bölgelerde sömürgeci yönetimlere karşı ayaklanan kesimlere esin kaynağı olacak kadar etki bırakmıştır. Nitekim İngiltere Kıta üzerinde baş gösteren bu bağımsızlık hareketini elindeki silah ve asker avantajına rağmen bastırmayı başaramamış, Amerikan Devrimi 1781 yılında bağımsızlık hareketinin zaferiyle sonuçlanmıştır (Sayarı, 2016:100).

Bağımsızlığın kazanılmasının ardından temel tartışmalardan biri nasıl bir hükümet modeli inşa etmek gerektiği üzerine olmuştur. Günümüzde başkanlık sistemi adı verilen ve saf örneği olarak kabul edilen ABD başkanlık sistemini ortaya çıkaran temel motivasyon aşırı güçlü bir devletin meydana getireceği risklerden kaçınmak olmuştur. Amerikan sisteminin Kurucu Babalarının genel görüşü (Benjamin Franklin, Alexander Hamilton, John Adams, John Jay, Thomas Jefferson, James Madison ve George Washington) Avrupa üzerindeki mutlak monarşi tecrübeleri ile merkezileşmiş denetim sisteminin, kaçınılmaz olarak güç toplanması ve despotizme yol açacağı yönündeydi. Despotizm kaygısı Kurucu Babaları yasama ile yürütme organlarını ayıran bir yönetim sistemi arayışına itmiştir. Başka bir deyişle yeni sistem siyasal iktidarın tek bir kişi veya grupta toplanmasını önleme üzerine tasarlanmıştır (C. Gül, 2017:131-132).

1787 yılında Philadelphia'da toplanan meclisin görüş ve düşüncelerinin bir ürünü olarak ortaya çıkan başkanlık sistemi, İngiliz parlamenter sisteminin aksine tarihsel bir tecrübenin veya gelişmenin ürünü olarak ortaya çıkmamıştır. İnsan düşüncesinin bir ürünü olan bu teorik sistem tasarlanırken İngiliz monarşisinden etkilenilmiş ancak yeni devletin monarşiyle yönetilmesi mümkün olmadığından ABD başkanlık sistemi İngiliz meşruteli monarşisinin cumhuriyete uyarlanmış hali olarak meydana gelmiştir. İngiliz Kralı'na tanınan yetkilerin seçimle gelen başkana tanınmış olması başkanlık sistemi üzerindeki İngiliz ekolü etkisine iyi bir örnek teşkil eder (Karatepe,2013:226).

ABD başkanlık sistemini tasarlayan kurucuların ortak düşüncesi üstün bir yasama kuvveti yerine kuvvetler dengesinin sağlandığı bir yapı meydana getirmektir. Özellikle İngiliz sömürgeci döneminde İngiliz Parlamentosu tarafından çıkarılan sert kanunlar, kurucuların yasamaya karşı güvensizlik duymasına sebep olmuş, kuralları uygulamakla görevli koloni valilerinin uygulamadaki sertlikleri ise yürütme organına karşı şüpheler yaratmıştır. Tüm bu sebepler kurucu babaları yasama ile yürütme arasında bir denetim ve dengeler (*check and balances*) sistemi inşa etmeye itmiştir. 1787 Anayasası kurucularından ve ABD'nin üçüncü başkanı olan Thomas Jefferson başkanlık sisteminin temel mantığını “Anayasayı hazırlayanlar, en iyi hükümet şeklinin en az hükümet eden olduğu düşüncesindeydiler” sözleriyle ifade etmiş ve günümüze kadar gelen ABD başkanlık sistemi ortaya çıkmıştır (Teziç,2013:368).

Başkanlık sistemi yasama ve yürütme organlarının ayrı görüşlerden meydana geldiği durumlarda dahi işleyebilmesi temelinde oluşturulmuştur. Yasama ve yürütme organlarının birbirine karşı kullanabildiği etkin silahların var olduğu bu sistemde üçüncü erk olarak yargı da etkin yaptırım gücüne sahiptir. Yürütme yetkisinin sahibi olarak başkan tarafından yapılan milletlerarası antlaşmalar ve başkan tarafından yapılan atamalar Kongre'nin onayı alınmadıkça geçersizdir. Bu bakımdan antlaşmaları ve atamaları onaylamama gücü yasama organının yürütme organı üzerinde sahip olduğu etkin bir denetim mekanizmasıdır. Buna karşın Devlet Başkanı da Kongre tarafından çıkarılan kanunları veto etme yetkisine sahiptir. Başkan tarafından veto edilen kanunun yasama organı tarafından yeniden kabul edilmesi 2/3 gibi yüksek bir çoğunluğa bağlandığı için veto yetkisi etkin bir araçtır. Yasama ve yürütme organlarının karşılıklı etkileşim araçlarının yanında yargı organı da gerekli şartlar oluştuğunda yasaları iptal etmek silahına sahiptir (Bakırcı,1994:63-64).

Klasik örneği ABD sistemi olarak kabul edilen başkanlık sistemi, bu ülkeden esinlenerek Latin Amerika ve Afrika ülkelerinde de uygulanmıştır. Her ne kadar ABD sistemi esas alınarak hayata geçirilmesi amaçlanmış olsa da başta kuvvetler ayrılığı dengesi olmak üzere fren ve denge araçlarından yoksun olan bu sistemler kısa sürede yürütmenin daha etkin olduğu rejimlere dönüşmüştür. Siyasal hayatın devlet başkanlarının tekelinde olduğu, kuvvetler ayrılığı ilkesinden aşırı sapmanın görüldüğü bu sistemler “Başkancıl Sistemler” olarak nitelendirilmektedir (Özmen,2019:38).

Erkler ayrılığı ilkesine aykırı olarak kuvvetlerin başkanda birleştiği siyasal sistemlerde başkanlık sisteminden ziyade bozulmuş, yozlaşmış bir rejim yapısından söz edilebilir. Kontrol ve denge mekanizmalarının etkisiz olduğu bu sistemde başkanlar kurumların ve kuralların sınırlayıcı yapısı olmaksızın keyfiyete dayalı bir yönetim sergileyebilmektedir. Bu modeller; genellikle erkler dahil her şeyin başkanın onayı veyahut kontrolü altında olduğu, çoğunlukçu sınırlı demokrasiler olup güçsüz yasama denetimine sahip meclis yapısı başkancı rejimlerin ortaya çıkmasını kolaylaştırıcı bir durumdur (Özsoy Boyunsuz,2017:170-177). Giovanni Sartori, Latin Amerika başkanlık sistemlerini başkanlık sistemleri için endişe verici derecede istikrarsızlık ve kırılganlık siciline sahip yapılar olarak adlandırırken ekonomik durgunluk, sosyo-kültürel miras, siyasal parti yapısı ve çeşitli eşitsizliklerin Latin Amerika ülkelerinde başkanlık sisteminin etkin olmasını güçleştiren etkenler olduğunu savunmuştur (Sartori,1997:125).

Güçler ayrılığı ilkesinin etkisizleştiği, seçilmiş bir başkanın tüm anayasal yetkileri kullandığı bir yapıda popülist başkanlar tarafından referandumlar vasıtasıyla gücü tekelleştiren düzenlemeler yapılabilmektedir. Bu durum başkanlık sisteminde iktidarın kişiselleşmesini kolaylaştıran bir olgudur. Bu sistemler altında yapılan seçimler çoğunlukla partiden ziyade başkanın kişisel özelliklerinin ortaya çıktığı seçimler olurken oy verme davranışları da kutuplaşmış ve duygusal iklimin etkisi altında kalabilmektedir. Başkanın doğrudan halk tarafından seçilmiş olmasının verdiği meşruiyet iktidarın şahsileşmesini kolaylaştırırken özellikle ekonomik ve siyasal krizlerin olduğu koşullarda başkanlar oldukça güçlenebilmektedir. Bu sebeple başkanlık sistemi demokrasi açısından sorunlu yapılar olarak görülebilmekteyse de otoriter rejimler ile demokratik rejimler arasında bir ayrım yapılması doğru bir değerlendirme için önem arz etmektedir (Özsoy Boyunsuz,2017:230-232).

1.2.2.2.Başkanlık Sisteminin Genel Özellikleri

a) Kuvvetler Ayrılığı İlkesi: Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devletin temel organları olarak adlandırılan yasama, yürütme ve yargı erklerinin yetki ve sorumluluklarının anayasal düzen içinde net olarak ayrılmış olmasıdır. Başka bir deyişle kuvvetler ayrılığı ilkesi yasama, yürütme ve yargı organlarının ayrı kurumlar olarak örgütlenip birbirinden bağımsız olarak çalışmasına dayanır. Bu ilke gereğince yasama organının görevi yasa yapmak, yürütme organının görevi anayasal çerçevede bu kuralları uygulamak iken yargı organıysa kuralların uygulanmasını denetlemekle görevlidir. Bu bağlamda sadece kurumlar değil söz konusu kurumların çalışanları da birbirinden farklı kişilerdir ve aynı anda iki organda görevli olmaları mümkün değildir (Akçalı,2013:406).

Kuvvetler ayrılığı ilkesine sıkı sıkıya bağlılık başkanlık sistemlerinin olmazsa olmaz özelliğidir. Başkanlık sistemi yasama organı olan meclis ve yürütme organı olan başkanın birbirinden resmen bağımsız olmasına ve ayrı ayrı seçilmesine dayanır. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin net olarak uygulandığı bu sistem kendi içinde bir kontrol ve denge sistemine sahiptir. Başkanlık sisteminin anavatanı olarak kabul edilen ABD’de yasama organı olan Kongre, yürütme gücünü kullanan ABD Başkanı ve yargı organı olarak Yüksek Mahkeme görev ve yetki bağlamında birbirinden ayrı kurumlardır ancak birbirlerinin gücünü sınırlayabilme imkânına sahiptirler. Örneğin Kongre’de kabul edilen bir yasa başkan tarafından veto edilebilmektedir ancak kongre meclisin üçte iki çoğunluğu ile yasayı tekrar kabul ederek vetoyu geçersiz kılabilir. Aynı şekilde başkan, üst düzey yürütme ve yargı üyelerini atama yetkisini elinde bulundurmasına karşın atamaların gerçekleşmesi Senato’nun onayına bağlıdır (Heywood,2014:401-402).

Sert kuvvetler ayrılığı ilkesinin hâkim olduğu ve çeşitli kontrol mekanizmaları ile tasarlanmış bu sistem, erkler arası uyum olduğu zaman çalışmakta aksi takdirde ise kilitlenmektedir. Sistemdeki sert kuvvetler ayrılığının temel amacı tek bir erkin baskın olduğu merkezi bir yönetimin ortaya çıkmasını engellemektir (Koçak,2017:21-22). Her ne kadar katı kuvvetler ayrılığı mekanizması ile yasama ile yürütme kuvvetlerinin dengeli dağıtılması hedeflenmiş olsa da hem başkanlığı hem de meclis çoğunluğunu aynı partinin aldığı bir durumda kuvvetler ayrılığı fiiliyatta etkisiz hale gelirken, yürütme ve yasamanın

iki farklı partide olduğu durum da ise kuvvetler ayrılığı sertleşecektir (Duverger,1993:505).

b) Tek Başlı Yönetim: Başkanlık sisteminde parlamenter sistem ve yarı başkanlık sisteminden farklı olarak başbakan veyahut bakanlar kurulu gibi organlar yer almamakta, başkanın yürütmeye ait yetkileri bizzat kullandığı tek başlı bir yönetim sistemi uygulanmaktadır. Yönetime dair politikaların tek belirleyicisi başkandır ve başkan bu politikaları uygulamak için görevlendireceği yardımcılarını, bakanları atama ve görevden alma yetkisine sahiptir. Üst düzey bürokratların atanması ve görevden alınması da başkanın yetkisi dâhilindedir. Yürütme ve yönetime dair konularda belirleyici bir otoriteye sahip olan başkan, seçmene karşı siyaseten tek başına sorumludur. Başka bir deyişle devletin başı ve yürütmenin egemen kuvveti olma avantajı, siyaseten tek başına sorumlu tutulma külfetini de birlikte getirmektedir (Çınar,2019:128).

Başkanlık sisteminde başkan, halk tarafından belirli bir süre için seçilir ve normal dönem içinde görevden alınmaz. Başkanın ağır cezai sorumlulukları düzenleyen “suçlama” (impeachment) hali dışında görevine son verilmesi mümkün değildir. Başka bir ifadeyle ağır cezai sorumluluk hali hariç başkan, seçildiği dönem içerisinde bir sonraki seçime kadar görevini sürdürür (Özbudun,2013:206).

ABD başkanlık sistemi içerisinde başkanı görevden almanın tek istisnası olan suçlama, anayasaya dayalı bir soruşturma ve yargılama usulüdür. Anayasaya göre vatana ihanet, rüşvet, ağır suç ve kabahat durumunda federal görevlilerin görevini sonlandırmak amacıyla uygulanır. Suçlama durumunda suçlama yetkisi Temsilciler Meclisi’ne aitken, yargılama yetkisi Senato’ya aittir. Her ne kadar anayasada yer alıyor olsa da suçlama pek sık kullanılabilen bir yol değildir. ABD başkanlık sistemi tarihi boyunca Andrew Johnson, Bill Clinton ve son olarak Donald Trump olmak üzere sadece üç başkan için kullanılmıştır (Ertaş,2022:5-6). 1868 yılında dönemin ABD başkanı Andrew Johnson geçirdiği yargılama süreci sonunda Senato’da üçte iki çoğunluğa ulaşamadığı için mahkûm edilememiş ve o tarihten sonra uzun yıllar boyunca suçlama bir daha kullanılmamıştır ancak 1998 yılında dönemin ABD başkanı George Clinton için yargıyı engellemek suçlamasıyla iddianame düzenlenmiş Senato’da yeterli çoğunluğa ulaşamadığı için başkan görevden azledilememiştir (Teziç,2013:369). Suçlama yolu

ABD tarihinde en son 2020 yılında Başkan Donald John Trump için kullanılmıştır. Trump hakkında “görevi kötüye kullanmak” ve “kongreyi engellemek” suçlarından ayrı ayrı yürütülen dava süreçleri Temsilciler Meclisi’nde kabul edilmiş olmasına karşın Senato’da üçte iki çoğunluğa ulaşamadığı için başkanın görevden alınması mümkün olmamıştır (Ertekin,2020:51-52).

c)Sabit Görev Süresi: Başkanlık sisteminin bir diğer temel özelliği ise başkanın belirli bir süre (ABD için 4 yıl) için doğrudan halk tarafından seçilmesidir. Bu sistemde başkan seçildikten sonra görev süresi boyunca görevde kalır. Başkanın görevde kalması yasamanın güvenine bağlı değildir. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse başkanın görevi süresince güvensizlik oyu verilerek düşürülmesi mümkün değildir. Yasama ve yürütme organlarının meşruiyetini doğrudan doğruya halktan aldığı bu sistemde başkanın yasamaya karşı bir sorumluluğu bulunmaz. Sorumluluk doğrudan halka karşıdır (Gözler,2010:573).

1.2.2.2.Başkanlık Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları

a) Başkanlık Sisteminin Avantajları

İstikrarlı Yönetim: Başkanlık sisteminde başkanın belirli bir dönem için seçilmesi ve görev süresi içinde normal şartlarda görevden alınamıyor olması nedeniyle diğer sistemlere göre daha istikrarlı olduğu savunulmaktadır. Bu sistemde yasamanın yürütmeyi güvensizlik oyu gibi mekanizmalarla düşürme imkânı olmadığı gibi, yürütmenin de yasamaya müdahil olması mümkün değildir. Bu durum özellikle çok partili koalisyonlar tarafından yönetilen hükümetlerde herhangi bir partinin çekilerek hükümeti düşürmesi durumuna göre çok daha istikrarlı bir yönetim imkânı sunar. Başkanlık sistemi sağladığı bu istikrar imkânı sebebiyle birçok siyasetçi ve siyaset bilimci tarafından yapısal sorunların çözüme kavuşmadığı ve siyasal istikrarsızlığın hâkim olduğu ülkeler için işlevsel bir yönetim tarzı olarak görülmektedir (Ergil,2013:374).

Güçlü Kuvvetler Ayrılığı İlkesi: Başkanlık sisteminde yasama, yürütme ve yargı organlarının her biri diğer organların alanına müdahale edemeyecek şekilde tasarlanmıştır. Örneğin Başkan kendi sekreteryasını oluştururken geniş bir tasarruf

alanına sahiptir ancak başkan tarafından yapılan atamaların Kongre'nin onayına bağlı olması sebebiyle yasama ve yürütme arasında iş birliği mecburiyeti vardır. Başkanlık sisteminin üçüncü organı olan yargı yönüne bakıldığında ABD başkanlık sisteminde geniş bir yargıç güvencesi vardır. Yargı, yasama ile yürütmenin kendi görevlerini yerine getirirken birbirleri üzerinde kuracakları tahakkümü engelleyici rol üstlenir ancak yargıya tanınan geniş yetkilerin yargı lehine orantısız güç oluşturabileceği ihtimaline karşılık yargıçların atanması ve zorunlu durumlarda görevden azledilmesi yetkisi yasama ile yürütme organına verilerek bir denge sağlanmıştır. Senato ve Temsilciler Meclisi seçimlerin başkanlık seçiminden farklı zaman ve teknikle yapılması, senatonun belli dönemlerde yenilenmesi ve görev sürelerinin başkandan farklı olması kuvvetler ayrılığı ilkesini güçlendirici diğer özelliklerdir. Bu bakımdan başkanlık sisteminde erkler ayrılığı sisteminin tam olarak uygulandığını ve sistemin “ayrı ama birlikte çalışmayı” teşvik ettiğini söylemek mümkündür (Sarıçiçek,2013:413-414).

Daha Fazla Demokrasi: Başkanlık sisteminde başkanın doğrudan halk tarafından ve diğer organların seçiminden tamamen ayrı bir seçimle göreve gelmesi sebebiyle sistemin halkın temsil gücünü daha etkin yansıttığı söylenebilir. Parlamenter sistemlerde yürütme organının kimlerden meydana geleceğinin, yürütmenin tek başına mı veyahut koalisyon şeklinde mi sürdürüleceğinin seçim sonuçlarından önce bilinmesi mümkün değildir. Buna karşın başkanlık sisteminde koalisyon ihtimali yoktur haliyle yürütme organının kim olacağı halk tarafından önceden bilinmektedir. Başkanlık sisteminin bu özelliği halkın karar verirken içinde bulunduğu beklentilerin karşılanma ihtimalini yükseltirken icraatlardan kimin sorumlu tutulacağı konusunda da net olarak bilgi verir. Bu durum halkın tercihlerinin yönetime yansımaları kolaylaştırırken hesap verilebilirlik ilkesinin etkin bir şekilde uygulanmasına da imkân verdiği için daha demokratik bir ortam oluşturur (Güllüce,2014:69-70).

b) Başkanlık Sisteminin Dezavantajları

Katılık: Başkanlık sisteminde başkanın normal şartlarda görevinden alınamayacak şekilde sabit bir süre için seçiliyor olması sistemin istikrarını sağlamasının yanında sistemi oldukça katılaştıran bir özellik de gösterir. Sabit süre için görev yapılması sistemi iki farklı boyutta katılaştırabilir. Katılaştırmanın birinci boyutu gerek popülaritesini gerekse meşruiyetini kaybetmiş başkanların değiştirilmesinin mümkün olmamasıdır. Başka bir

ifadeyle söylemek gerekirse seçildikten sonra halkın desteğini kaybetmiş bile olsa başkanı normal şartlarda görevden almak imkânı yoktur. Katılığın ikinci boyutuysa başkanın yeniden seçilmesinin kısıtlandığı anayasalarda yürüttüğü politikalarından memnun olunmasına karşın başkanı tekrar göreve seçmenin mümkün olmamasıdır (Yazıcı,2017:43-44)

Çifte Meşruiyet: Yürütme gücünü elinde tutan başkan ile yasama organının birbirinden bağımsız seçimlerle ve doğrudan halk tarafından seçiliyor olması başkanlık sistemi içerisinde çifte meşruluk durumunu ortaya çıkarmaktadır. İki seçilmiş organın sahip olduğu bu meşruiyet yasama ve yürütme organlarının farklı siyasal görüşteki partilerin elinde olduğu durumlarda siyaseti tıkayan bir özellik halini alabilmektedir. Başkanın esnek olmayan sabit görev süresi ve yasamanın yürütmeyi görevden almasının mümkün olmaması sebebiyle yasama organının desteğini alamayan bir başkanın “yönetemeyen başkana” dönüşme ihtimali vardır. Bu durumun uzun sürmesi başkanın görev süresi boyunca devam eden bir siyasal kriz anlamına gelebilmektedir (Durgun,2013:249).

Başkanın sahip olduğu güçlü meşruiyetin yasama organının meşruiyetine denk kabul edilebilmesi ihtimali sebebiyle sabit süre için seçilmiş başkan ile meclisin karşı karşıya geldiği durumda sistemin çıkmaza girmesi olasıdır. Sistemin en temel özelliği olan katılık ve güçlü meşruiyet bir araya geldiğinde özellikle ABD’den farklı parti disiplinine sahip ülkelerde sistemin tıkanma ihtimali yüksektir. Başkanın sabit süreyle seçiliyor olması sistemin esnekliğini yok eden bir özelliktir (Tunçkaşık,2017a:2).

Yasama ile yürütme arasındaki uyuşmazlığa bir çözüm yöntemi olarak bazı Latin Amerika ülkeleri parlamentoyu feshedebilme, kanun hükmünde kararname çıkarabilme, meclise kanun tasarısı sunma, kapsamlı olağanüstü hâl yetkileri vb. yasamaya ilişkin hakları yürütme organına tanıyarak fren ve denge sistemini yürütme lehine değiştirme yolunu seçmiştir (S. Esen,2016:87).

Kazanan Her Şeyi Alır Sistemi: Başkanlık sistemine yöneltilen bir diğer eleştiri ise seçimi kazanan adayın her şeyi kazandığı kaybeden adayın ise tamamen dışlandığı bir sistem olmasıdır. Başkanlık sistemi başkanın egemen olduğu tek başlı bir yürütme esasına dayanır dolayısıyla seçimi kazanan başkan adayı aldığı oy oranı ne olursa olsun -1 oy farkla bile olsa- tek başına başkanlık makamına oturur. Bu durumda seçime katılan diğer

adayların yürütme organına dâhil olma imkânı olmadığından yürütme organının dışlayıcı yönü vardır (Eren,2016:166). Başkanlık sistemi demokratik siyaseti bir bakıma sıfır toplamlı bir oyun haline getirme eğilimine sahip olup “ya hep ya hiç” esasına dayandırılmıştır. Kazananın her şeye sahip olduğu kaybedenin ise iktidarın nimetlerinden dışlandığı bu sistemde başkanlık kazanılacak en büyük siyasi ödüldür. Başkanlık sisteminin bu yönüyle kutuplaşmayı artırma potansiyeline sahip bir sistem olduğu söylenebilir (Nasrat,2021:49-50).

1.2.3. Parlamenter Sistem

Temsili hükümet sistemleri ile yönetilen her devlette bir parlamentonun varlığından söz edebiliriz ancak parlamentosu olan her devletin parlamenter sistemle yönetildiğini söylemek yanlış olacaktır. Nitekim bir parlamentoya sahip olmasına karşın meclis hükümeti sistemi, başkanlık sistemi gibi farklı yönetim sistemlerine dayanan ülkeler mevcuttur. Tarihsel kökenleri İngiltere’ye dayanan parlamenter sistem, parlamentonun egemenliğini esas alan ve günümüzde Almanya, Danimarka, İsveç, İtalya vb. birçok ülkede uygulanan temsili hükümet sistemidir. Başkanlık sisteminden farklı olarak parlamenter sistemde yasama ve yürütme arasında yumuşak kuvvetler ayrılığı ilkesi geçerlidir. Yürütme organı tarafından hazırlanan yasa teklifleri yasama organı tarafından görüşülüp kanunlaştırılır. Bu durum iki organ arasındaki iş birliğini zorunlu kılan bir özelliktir (Demir,2015:100).

Başkanlık sisteminde başkanın görev süresinin sabit olması ve yasama ile yürütme organının halk tarafından seçilerek göreve gelmesinin ortaya çıkardığı çifte meşruiyet iddiası hükümet- parlamento çatışmalarını çözümsüz hale getirerek askeri darbe gibi uygulamaların önünü açmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Afrika ve Latin Amerika’da birçok ülke başkanlık sistemini tercih etmesine karşın bu ülkelerde demokrasi sıklıkla kesintiye uğramış sistemin otoriterleşmesi önlenememiştir. Buna karşın parlamenter sistemler sahip oldukları çözüm mekanizmaları ile kriz anlarını daha hızlı çözme kabiliyetini içinde barındırmaktadır. Bu bakımdan siyasal ve ekonomik krizlere yatkın, ayrılmış toplumların bulunduğu ülkelerde parlamenter sistem daha etkin ve demokratik mekanizmalar içerisinde çözüm geliştiren bir sistem olarak görülmüş

parlamentar sistemin tarihsel başarısının tesadüf olmadığı savunulmuştur (Dikici Bilgin,2023:238-239).

Her ne kadar parlamentar sistemlerin başarılı olduğu savunulsa da parlamentar sisteme sahip olmanın tek başına istikrarlı bir yönetim sağlayacağı veyahut başkanlık sistemlerinin istikrarlı yönetimler yaratamayacağı yönünde kesin yargılara varmak yanlıştır. Başkanlık sistemleri iktidarın şahsileşmesini kolaylaştıran sistemler olarak görülürken parlamentar sistemin kurumsal yapı, disiplinli partiler ve kabine istikrarı gibi sebeplerle iktidarın kişiselleşmesini zorlaştırdığı iddia edilmiştir. Bu düşünceler ışığında 1980’li yıllarda Latin Amerika’daki askeri diktatörlüklerde demokrasinin çökmesi başkanlık sisteminin bir sonucu olarak görülmüş Şili, Brezilya gibi ülkelerde parlamentar sisteme geçilmesi yönünde talepler dile getirilmiştir (Özsoy Boyunsuz,2017:230-231).

1.2.3.1. Parlamentar Sistemin Tarihselliği ve Ortaya Çıkışı

Günümüzden yaklaşık 800 yıl öncesine kadar İngiltere’de, Avrupa toplumlarının genelinde olduğu gibi, feodal bir toplum düzeni hakimdi. Toplum doğrudan Tanrı’dan yetki aldığına inanılan kral tarafından idare edilmekte köylüler toprak sahipleri soyluların emri altında çalışmaktaydı. 1215 yılına gelindiğinde dönemin hükümdarı Kral John çeşitli mücadelelerin sonucu olan Magna Charta’yı imzalamak zorunda kalmış, kralın ve soyluların egemenliğini kısıtlayan ilk adım atılmıştır. Magna Charta ile kral, vergi koymadan önce soylulara danışmak zorunda kalıyor, halkın keyfi olarak tutuklanması, mallarına el konulması gibi faaliyetler yasaklanıyordu. Bu gelişmeler monarkların Tanrısal hak iddiasına indirilen bir darbe olmanın yanında aynı zamanda İngiltere’nin uzun ve kimi zaman kanlı mücadelelere sebep olan demokratikleşme sürecinin de müjdecisiydi (McCormick,2020:110).

Feodal beylerin sahip oldukları ayrıcalıklarının kral tarafından tanınması ve kralın bunlara saygı göstermesi amacıyla imzalattıkları Magna Charta bir Anayasa veyahut modern anlamda bir haklar bildirgesi değildir ancak hem İngiliz Parlamentosu’nun temelini oluşturan bir belge olması hem de kralın iktidarına sınır koyan yönüyle etkisini ve önemini günümüze kadar korumayı başarmıştır. Magna Charta hükümleri gereğince Kral, feodal beylerin ve din adamlarının rızası olmaksızın yardım isteğinde bulunmamayı

taahhüt ediyordu. Bu durum kralı, feodal beyleri ve din adamlarını ikna etmek için onlarla toplantılar yapmaya sevk ediyordu. Bu zorunlu durum Magnum Concilium Regis (Büyük Kral Konseyi) ve Curia Rigis (Kral Konseyi) adı verilen iki yardımcı organ meydana getirmişti. Bu yardımcı organlardan ilki olan Magnum Concilium Regis'in üyeleri feodal beyler ile din adamlarından oluşmaktaydı ve temel görev alanı vergi alma ve toplama işleriydi. Vergiler bu kurula dâhil olanların denetimi altında konulup toplanıyordu. Kurullardan ikincisi olan Curia Rigis ise kralın güvenini kazanmış feodal beylerden oluşan krallığın idari, mali ve adli sorunlarıyla ilgili konularda krala yardımcı olan bir organdı. Tarihsel süreç içerisinde birinci kurul parlamentoyu, ikinci kurul ise hükümeti meydana getirecekti (Göze,1989:441-443).

Parlamento -Parliamentum- sözcüğü ilk kez Kral III. Henry tarafından Magnum Concilium'u ifade etmek için kullanılmıştır. 13.yüzyılda biçimlenmeye başlayan parlamento baronların liderliğini yapan Simon de Montfort ve I. Edward'ın etkisiyle yeniden yapılandırılmıştır. Kurulduğu dönemde feodal özellikler Magnum Concilium, zamanla daha geniş bir temsile kavuşmuştur. 1295 yılında ruhbanların, baronların ve komünlerin de katılımıyla birlikte feodal niteliğin etkisini kaybettiği yeni bir yapı olmuştur (Dinçkol,2021:886-887).

Kurulduğu andan itibaren İngiliz Parlamentosu siyaset üzerindeki etkisini arttırarak devam ettirmiştir. Parlamenteonun etkisini arttıran önemli gelişmelerden biri Kralın sahip olduğu -ve özellikle VIII. Henry gibi güçlü krallar döneminde oldukça sert uygulanan-siyasal karar alma hakkının çeşitli ayaklanmalar ve nihayetinde 1648. Yılında Kral II. Charles'ın yenildiği bir savaş neticesinde Kral'dan alınarak yasama organı olan parlamenteoya verilmesidir. Parlamenteonun etkisini arttıran bir diğer gelişme aynı dönemde ortaya çıkan ve İngiliz ekonomik sistemi üzerinde keskin bir etki bırakan Sanayi Devrimi ve devrimin ortaya çıkardığı yeni orta sınıftır. Sanayi kapitaline hükmeden bu yeni orta sınıf, güçleri tarıma dayanan aristokrasinin (lordlar), etki alanını daraltmış, lordlar bu yeni orta sınıfın (burjuvazi) etkisi altına girmiştir. Tüm bu gelişmelerin neticesinde Parlamento'nun alt meclisi olan Avam Kamarası (*House of Commons*), Parlamento'nun üst meclisi olarak görev yapan Lordlar Kamarası'nın (*House of Lords*) yetkilerini ele geçirmiştir. Lordlar Kamarası da tıpkı krallık gibi yetkileri ve etki alanı kısıtlanarak simgesel bir kurum haline dönüştürülmüş böylece Avam Kamarası

günümüze kadar devam edecek şekilde İngiltere'nin meşru siyasal karar alma organı olmuştur (Kalaycıoğlu,2016:40).

1.2.3.2.Parlamenter Sistemin Genel Özellikleri

Genel olarak tanımlamak gerekirse parlamenter sistem, başkanlık sistemlerine göre daha esnek kuvvetler ayrılığı ilkesinin hâkim olduğu hükümet sistemidir. Yürütme yetkisinin Devlet Başkanı ve Bakanlar Kurulu arasında paylaşıldığı bu sistemde devlet ve hükümet birbirinden farklı kişilerce temsil edilir. Parlamenter sistemin hem monarşi yönetimlerinde hem de cumhuriyet yönetimlerinde görülmesinin bir sonucu olarak devlet başkanları rejimin türüne göre farklı isimlerle anılmakta ve göreve geliş şekli değişmektedir. Monarşi yönetimlerinde kral, imparator, prens gibi isimlerle anılan Devlet Başkanı, cumhuriyet yönetimlerinde cumhurbaşkanı olarak adlandırılır. Devlet başkanı monarşilerde veraset yoluyla belirlenirken, seçimle işbaşına geldiği sistemlerde ise seçimi yapan organ parlamento olmaktadır. İster veraset yoluyla ister parlamentonun seçimiyle gelmiş olsun parlamenter sistemlerde devlet başkanının konumu sembolik olmaktan öteye geçmemektedir. Yürütmenin icrai kanadı Bakanlar Kurulu'dur (Türköne,2006:161-162).

Klasik örneği İngiltere olan parlamenter sisteme dair uygulamalar ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bu durum parlamenter sistemin ayırıcı unsurları konusunda bir oydaşma meydana gelmesini her ne kadar zorlaştırsa da Episten'in "Yürütme iktidarının yasama organından kaynaklandığı ve yürütmenin yasamaya karşı sorumlu olduğu anayasal demokrasi tipi" şeklindeki tanımlaması genel kabul görmüştür demek yanlış olmayacaktır. Bu tanımdan hareketle Lijphart, yürütmenin yasamaya karşı sorumlu olması ve yürütmenin başı olan başbakanın yasama tarafından seçiliyor olmasını parlamenter sistemin ayırıcı özelliği olarak görmüştür. Lijphart daha sonraki çalışmalarında yürütme organının kolektif bir yapıya sahip olmasını ayırt edici üçüncü bir unsur olarak eklemiştir (Asilbay,2013:253-254).

Yukarıda da belirtildiği üzere parlamenter sistemin özellikleri üzerinde genel bir kabul olduğunu söylemek mümkün değildir. Parlamenter sistemin ayırt edici özellikleri düşünürlerin öne çıkardığı niteliklere göre farklılaşmaktadır. Örneğin Matthew Soberg

parlamentar hükümet sistemi tanımlamasını kabinenin kime hesap vereceğini temele alarak yapmış benzer bir sistemle Shugart da kabine meclise hesap veriyorsa parlamenter sistem, münhasıran başkana hesap veriyorsa başkanlık sistemi söz konusudur demiştir. Buna karşın John Michael Carey için parlamentonun ayırt edici özelliği yürütmenin parlamento tarafından seçilmesi ve varlığının parlamentonun güvenine bağlı olmasıdır. Buna göre parlamento halk tarafından seçilir ve halkın seçtiği parlamento içerisinde yürütme organı meydana gelir. Carey yürütme organı olarak Bakanlar Kurulu'nu kastetmektedir çünkü ona göre Devlet Başkanının meclis tarafından seçilmesi parlamenter sistemin tipik bir özelliği olmasına karşın zorunlu unsuru değildir. Devlet Başkanının halk tarafından seçiliyor olması sistemin parlamenter sistem olmadığını söylemek için yeterli değildir (Tunçkaşık,2017b:3).

Türkçe literatürde klasik parlamenter sistemin dört özelliği olduğu yönünde genel bir kanaat mevcuttur. Bu özellikler; Çift başlı yürütme, Bakanlar Kurulu'nun Meclis'e karşı sorumluluğu, devlet başkanının sorumsuzluğu ve yürütmenin yasamayı feshetme yetkisinin olmasıdır. Yürütmenin yasamayı feshetme yetkisi organlar arası bir denge mekanizması olarak yürütmeye tanınmış olsa da parlamenter sistemin uygulandığı her ülkede var olan bir özellik değildir (Döner,2013:873). Çalışmanın devamında parlamenter sistemin genel nitelikleri bu özellikler çerçevesinde açıklanacaktır.

a) Çift Başlı Yürütme: Parlamenter sistemde iki başlı yürütme bulunur. Yürütmenin bir kanadını Devlet Başkanı oluştururken, diğer kanadını ise Başbakan ve Bakanlar Kurulu meydana getirir. Devlet Başkanı bu sistemde çoğunlukla sembolik bir görev yerine getirirken, başbakan liderliğindeki Bakanlar Kurulu icrai faaliyet yürütür. Devlet başkanı makamının sembolik olmasının bir sonucu olarak görevdeki devlet başkanı yaptığı iş ve işlemlerden hukuken sorumsuzdur (Gözler,2010:589). Parlamenter sistem içerisinde ikili bir yürütme olmasına karşın devlet başkanlığı makamını sembolik bir konumda bırakmak bilinçli bir tercihtir. Yapılan bu tercihle birlikte devlet başkanlığı makamı hem günlük siyaset tartışmalarının dışına çıkarılmış hem de devlet organları arasında siyasal ve yönetsel uyumu sağlayan bir hakem olmuştur. Devlet başkanlığı makamının ayrıştırılmasının bir diğer katkısı ise sistemi iki başlı verimsiz bir duruma sokmak yerine sembolik ve icrai makamları net olarak ortaya koyma imkânı vermiş olmasıdır (Yücel,2016:73-75). Bu sorumsuzluğun bir sonucu olarak devlet başkanının yaptığı

işlemlerin başbakan veyahut ilgili bakan tarafından imzalanması olarak adlandırılan “karşı imza” usulü ortaya çıkmıştır. Karşı imza kuralına göre sorumluluk yapılan iş veya işleme imza atan başbakan veyahut bakana aittir. Devlet başkanının sorumsuzluğunun bir diğer sonucu ise devlet başkanının parlamento tarafından görevden alınmasının mümkün olmamasıdır.

b) Bakanlar Kurulu'nun Meclis'e Karşı Sorumlu Olması: Parlamenter sistemi başkanlık sisteminden ayıran en temel farklardan biri hükümetin yasamaya karşı sorumlu olmasıdır. Bu sistemde Bakanlar Kurulu yürüttüğü politikalar sebebiyle içinden çıktığı parlamentoya karşı siyaseten sorumludur. Yasama organı hükümet politikalarını elinde bulunan çeşitli yollarla denetleyebilmekte hatta gerekli durumlarda hükümetin veyahut herhangi bir bakanın görevine son verebilmektedir. Soru, genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması, gensoru gibi yollar yasama erkinin yürütme erkini denetlemek için kullanabildiği araçlardır. Bu araçlardan gensoru doğrudan hükümetin veya herhangi bir bakanının siyasal sorumluluğunu harekete geçirmeyi hedefleyen bir unsur olup yapılan oylama neticesinde güvensizlik oylaması çıkarsa hükümetin veyahut bakanın görevinin sonlanması sonucunu doğurur (Anayurt,2022:43).

c) Devlet Başkanının Sorumsuzluğu: Klasik parlamenter sistem devlet başkanlığı makamını sembolik bir temsil esasına indirgemiş, bunun bir sonucu olarak da devlet başkanlığı makamına siyasi sorumluluk atfetmemiştir. Bu sistemde Devlet Başkanının siyasi sorumluluğu yürütmenin diğer kanadını oluşturan Bakanlar Kuruluna aittir. Karşı imza usulü olarak bilinen uygulama gereğince Devlet Başkanının -tek başına yapmasına müsaade edilen işlemler hariç- yaptığı işlemler sorumlu organ olan hükümet tarafından imzalandıktan sonra geçerlilik kazanır. Siyasi sorumluluğu bulunmayan Devlet Başkanının kural olarak parlamento veyahut herhangi bir anayasal organ tarafından görevinden alınması da mümkün değildir. Parlamenter cumhuriyet yönetimlerinde vatana ihanet ve anayasayı ihlal gibi durumlar Devlet Başkanını görevden alma imkânı veren istisnai durumlardır (Çağlar,2017:114).

d)Yürütmenin Yasamayı Feshetme Yetkisi: Başkanlık sistemlerinde yasama ve yürütmenin sert kuvvetler ayrılığı prensibine karşın parlamenter hükümet sisteminde yasama ve yürütme erkleri, birbirlerinin varlıklarına son verebilecek araçlara sahiptirler. Bu sistemde yasama organı vereceği güvensizlik oyuyla yürütmenin görevine son

verebilirken, yürütme de yasamayı feshetme kudretine haizdir. Fesih meclisin hukuki varlığını sonlandıran bir yoldur (N. K. Öztürk,2021:296).

Fesih yetkisi yasama ile yürütme arasındaki tıkanıklıkları ve siyasal anlaşmazlıkları çözmek amacıyla verilen bir yetkidir. Bu yetki kullanılarak halkın hakemliği talep edilmekte, seçimle yeni bir iktidar seçilmektedir. Buna karşın fesih yetkisinin yasama ile yürütme arasındaki kuvvet dengesini sağlama ve uzlaştırıcı bir fonksiyon olma özelliğini yitirdiğini savunan görüşler de vardır. Bu görüşe göre fesih yetkisi yüksek oy alacağını düşünen iktidarların erken seçime gitmesinin aracıdır (Tunç,2019:159-160).

1.2.3.3.Parlamenter Sistemin Avantajları ve Dezavantajları

Başkanlık sisteminde olduğu gibi parlamenter sistemin çeşitli güçlü yönleri ve zayıf yönleri vardır. Parlamenterler sistemlerde siyasal tıkanıklıkları giderici yol ve yöntemlerin olması, sistemin daha az kutuplaştırıcı özellik göstermesi ve Devlet Başkanının ılımlı/uzlaştırıcı bir rol üstlenmesi sistemin güçlü yönleri olarak kabul edilmektedir. Buna karşın parlamenter sistemin istikrarsız yönetimlere yol açacağı, sistemin güçsüz iktidarların işbaşına gelmesine sebebiyet verdiği görüşü ve sistemin daha düşük nitelikli demokrasi doğurduğu yönündeki düşünceler ise parlamenter sistemin zayıf yönleri olarak görülmektedir (Caner,2013:189-190).

a) Parlamenter Sistemin Avantajları

Parlamenter sistemde tıkanıklıkların çözümü vardır: Parlamenter sistemin sahip olduğu özellikler sebebiyle hükümet ile parlamento arasındaki ilişki sürekli müzakereye ve gelişime açıktır. Nitekim yasama ve yürütme arasındaki krizler güvensizlik oyu verilmesi veyahut fesih yetkisi gibi araçların kullanılmasıyla çözüme kavuşturulabilir niteliktedir. Sistemin tıkanmasını önlemeye yönelik olan bu özellik, başkanlık sisteminden farklı olarak halkın desteğini kaybetmiş yönetimin her zaman sonlandırılabilmesi imkânını da verir. Parlamenter sistemin bir gereği olarak hükümetler kamuoyunun görüş ve düşüncelerini dikkate almak zorundadır zira sistemde seçim süresiyle ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır. Her an seçime gitme ihtimalinin varlığı otoriterleşmiş hükümetlerin yerine daha esnek hükümetler ortaya çıkmasını sağlar (Aydın,2017:42).

Parlamenter sistem kutuplaştırıcı değildir: Yapısı gereği başkanlık sisteminde tek başlı bir yürütme mevcuttur. Seçimi kazanan başkan belli bir süre boyunca yürütme yetkisini tek başına kullanır. Seçimi kaybeden adaylar ise bir sonraki seçime kadar sistemin dışına itilmiş olur. Başkanlık sisteminin aksine parlamenter sistem, kazananın her şeyi aldığı muhalefetin ise dışlandığı bir sistem değildir. Tam tersine parlamenter sistemde hükümetin görevinde kalması yasamanın desteğine bağlıdır. Yasamanın sahip olduğu güvensizlik oyu mekanizması muhalefetin iktidar faaliyetlerine katılmasını sağlayan aynı zamanda da hükümeti her an denetleme imkânı sağlayan bir özellik göstermektedir. Başka bir deyişle parlamenter sistemde yürütmenin varlığının yasamaya bağlı olması sebebiyle başkanlık sisteminin aksine kutuplaştırma durumu ortaya çıkmaz (Gözler,2010:612).

Parlamenter sistemde Devlet Başkanı uzlaştırıcı bir rol üstlenir: Parlamenter sistemde yürütmenin diğer kanadını oluşturan Devlet Başkanı, siyaseten sorumsuz sembolik bir makam özelliği taşır. Devlet Başkanının sahip olduğu bu nitelik partiler üstü bir konumda siyaset dışı kalmasını sağlar. Devlet başkanı sahip olduğu bu konum sebebiyle yasama ile yürütme arasındaki çatışma durumunda bir uzlaştırıcı hakem rolünü üstlenir (Caner,2013:189).

b) Parlamenter Sistemin Dezavantajları

Parlamenter sistem istikrarsız yönetimlere yol açar: Parlamenter sistemlerde parti sistemi ve seçim sistemlerinin de etkisiyle farklı niteliklere sahip birden çok parti parlamentoya girebilmektedir. Hiçbir partinin tek başına iktidarı sağlayamadığı durumda koalisyonlarla kurulmuş iktidarlara karşı yasama daha güçlü bir konumda bulunmaktadır. Böyle bir siyasal ortamda özellikle kutuplaşmanın yüksek, siyasal uzlaşma kültürünün düşük olduğu ülkelerde tarafların bütün faaliyetleri diğer tarafın atacağı adımları engellemek veyahut etkisizleştirmek üzerine olacaktır. Bu durum ortak kararlar almak ve istikrarlı hükümetler kurma noktasında çeşitli sıkıntılara sebep olurken ülkenin genel siyasi istikrarına da zarar vermektedir (Aktaş,2016:220.221).

Parlamenter sistem güçsüz iktidarların işbaşına gelmesine sebebiyet verir: Parlamenter sistemlerde hiçbir partinin tek başına iktidar olacak kadar oy alamadığı durumda iktidarın kurulması farklı partilerin desteğine bağlıdır. Başka bir deyişle hiçbir partinin tek başına

iktidar olamadığı bir durumda koalisyon en yakın seçenektir. Koalisyona alternatif olarak küçük partilerin desteğine dayanan bir azınlık hükümeti de kurulması mümkündür ancak her iki durumda da hükümet her an güvensizlik oyuyla düşürülme tehdidi altındadır. Koalisyon iktidarlarının her an partilerden birinin iktidardan çekilmesi veyahut güvensizlik oyu gibi varlığına son verilme ihtimalinin yüksek olduğu ortamlarda sağlıklı çalışması zordur. Bu nedenle parlamenter sistemde başkanlık sistemine göre daha güçsüz hükümetlerin göreve geldiği iddia edilmektedir (Roskin vd.2015:278).

Parlamenter sistem daha düşük nitelikli demokrasi doğurur: Parlamenter sistemin sahip olduğu bazı özellikler sebebiyle başkanlık sistemine göre daha düşük nitelikli demokrasiye sebebiyet vereceği iddia edilmektedir. Parlamenter sistemin daha düşük demokrasiye yol açmasının sebepleri şunlardır (H. Özdemir,2018:20):

- Parlamenter sistemde parlamento üyeleri halk tarafından seçiliyor olmasına karşın hükümet halk tarafından belirlenmemektedir. Bu sistemde yürütme yasamamın içinden çıkmaktadır. Bu bakımdan parlamento üyeliği için halk dikkate alınıyor olsa da sistemde bakan olmak başbakanın takdirine, başbakan olmak ise Devlet Başkanının vereceği hükümet kurma yetkisine bağlıdır.
- Başbakanın ve kabinenin kolektif sorumluluğuna dayanan parlamenter sistemde, sıklıkla koalisyonların kurulduğu, çeşitli sebeplerle bakanların değiştirildiği veyahut bakanlıkların farklı siyasi saiklerle bölündüğü bir ortamda sorumluların kim olduğunu tespit etmek zordur. Özellikle koalisyon dönemlerinde partilerin başarısızlıklarının sebeplerini koalisyon hükümeti olarak açıklayıp sorumluluktan kaçmaları yaygındır.
- Parlamenter sistemde seçmenlerin kimin için oy verdiği veya oy verdiği adayın seçilememesi durumunda kimin işbaşına geleceğinin önceden bilinmesi mümkün değildir. Örneğin tek başına iktidarın sağlanmadığı bir durumda kimin koalisyon ortağı olacağı önceden bilinebilir bir olgu değildir.

1.2.3.Yarı Başkanlık Sistemi

Yarı başkanlık sistemi, parlamenter sistemle başkanlık sisteminin çeşitli özelliklerini kendisinde barındıran karma bir sistemdir. Sistemin günümüzdeki en iyi örneği Fransa

olarak kabul edilmektedir. Yarı başkanlık sisteminde parlamenter sistemin benzer niteliği olarak yürütme iki başlıdır ancak devlet başkanının yetkileri parlamenter sistemden farklı olarak sembolik değildir. Devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçildiği bu sistemde yürütme yetkisi başkan ile hükümetin ortak uzlaşısıyla kullanılmaktadır. Hükümetin parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duyduğu bu sistemde, devlet başkanı üst düzey kamu görevlilerini atamak başta olmak üzere meclisi feshetmek dâhil oldukça geniş yetkiler ile donatılmıştır (Türköne,2016:166-167).

Yürütme gücünün halk tarafından seçilen başkan ve parlamentonun güvenine dayanan başbakan arasında paylaşıldığı sistemi yarı başkanlık olarak adlandırmayan eğilimler de mevcuttur. Shugart ve Carey için yarı başkanlık sistemi adlandırması başkanlık sisteminden parlamenter sisteme uzanan bir çizginin ortasında kalmış bir rejim türünü ifade eden yanılıcı bir tanımdır. Yazarlar yarı başkanlık sisteminin başbakancı başkanlık veyahut başkancı parlamenter şeklinde adlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Devlet başkanının halk tarafından seçilmesi ve oldukça önemli yetkilere sahip olması ve meclisin güvenine tabi başbakan ile kabinenin yer aldığı sistem başbakancı başkanlık olarak adlandırılmaktadır. Shugart ve Carey; Avusturya, Finlandiya, Fransa ve Portekiz'i başbakancı başkanlık sistemi olarak kabul ederken, Sri Lanka, Ekvator, Kore ve Peru ise başbakancı parlamenter olarak sınıflandırılmaktadır (Yazıcı,2017:100-101).

1.2.3.1.Yarı Başkanlık Sisteminin Tarihi

26 Ağustos 1789 Fransız Devrimi sonrasında Fransa, neredeyse her siyasal düzenin denendiği çalkantılı bir tarihsel süreç yaşamıştır. Parlamentonun işlemesine engel olan birçok ihtilal ve diktatörlük olaylarının yaşandığı bu dalgalı dönemde meclis iktidarları, kişi iktidarları ve yeniden parlamenter iktidarlar görülmüştür. Devrim tarihinden günümüze kadar bir dizi monarşi, 2 imparatorluk ve 5 Cumhuriyet yönetimi gören Fransa'nın; ekonomik, ideolojik, politik güç ilişkileri bu yönetimler doğrultusunda tasarlanmıştır. Uygulanan ve uygulanmayan anayasalar da dikkate alındığında Fransa'yı adeta bir anayasalar çöplüğü olarak tanımlamak mümkünse de mevcut anayasanın geçmiş anayasaların siyasal ve ideolojik pratiklerini taşıdığını söylemek mümkündür. Fransa da yaşanan Üçüncü Cumhuriyet, meclis üstünlüğüne ve partiler hegemonyasına dayalı istikrarsız bir yönetimi betimlerken Dördüncü Cumhuriyet de siyasal yapısı ve kusurları

itibarıyla geçmiş yönetimle benzer bir görünüm çizmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan hükümet istikrarsızlıkları Cezayir’de bulunan generallerin ayaklanmasıyla başlayan askeri darbeye sebebiyet vermiş ve bir hükümet darbesi gerçekleşmiştir. Charles de Gaulle liderliğindeki generallere göre hükümet istikrarsızlığının temel çözümü güçlü bir devlet mekanizması oluşturulması olarak görülmüş nitekim darbeler bu doğrultuda yarı başkanlık sistemi olarak adlandırılan hükümet sisteminin temellerini atmışlardır (Okşar, 2011:339). Parlamento çekişmeleri, istikrarsız hükümetler ve devam eden savaş ortamında De Gaulle’nin inisiyatifi ile 1958 yılında geçilen yarı başkanlık sistemi söz konusu istikrarsızlıkları kısa sürede çözmeye başarısı göstermiştir. Cezayir savaşını sonlandırmak dâhil olmak üzere birçok önemli adım atan De Guelle, çeşitli yapısal reformlar yapma imkânı da bulmuştur (Vergin, 2013: 450).

1.2.3.2.Yarı Başkanlık Sistemi ve Genel Özellikleri

Yarı başkanlık sistemi olarak adlandırılan hükümet sistemi, ilk kez gazeteci Beuve-Mery tarafından 1959 yılında telaffuz edilen ve beşinci Cumhuriyet Dönemi olarak bilinen 1958 tarihli Fransız Anayasası’nda 1962 yılında yapılan değişiklik ile oluşmuş bir sistemdir. İlerleyen yıllarda pek çok siyaset bilimci ve hukukçu tarafından kullanılan bu kavram, siyaset bilimci Maurice Duverger tarafından geliştirilmiştir (Köker,2013:22). Duverger’e göre bir sistemin yarı başkanlık olarak adlandırılabilmesi için, başkanın halk tarafından seçilmesi ve oldukça önemli yetkilere sahip olması gerekir. Bu özelliklere ek olarak yürütme görevini üstlenen başbakan ve bakanların varlığı da gereklidir. Yürütme Meclis karşı çıkmadığı sürece görevine devam eder. Duverger başkanın halk tarafından seçilmesini yarı başkanlık sistemi için yeterli görmemiş, oldukça mühim yetkilere sahip olması gerektiğini de şart koşmuştur (K. Erdem,2017:1).

Giovanni Sartori, yarı başkanlık sistemini Duverger’in tanımına paralel ancak ondan daha kapsamlı olacak şekilde yapar. Sartori için bir sistemin yarı başkanlık olarak kabul edilebilmesi için devlet başkanı doğrudan veya dolaylı olarak halk tarafından seçilir ancak Devlet Başkanı yürütme yetkisini bir başbakanla paylaşır böylece ikili bir yönetim ortaya çıkar. Bu sistemde başkan yetkisini doğrudan doğruya kullanamaz, iradesi hükümet aracılığıyla ortaya çıkar. Parlamentodan bağımsız bir başkanın varlığına

karşılık, hükümetin devamlılığı parlamentonun güvenoyuna bağlıdır (Yazıcı,2017:97-98).

Rober Elgie (2007:60), ise Duverger ve Sartori'yi sistemi tanımlarken “oldukça önemli yetkiler”, “yetki paylaşımı” gibi öznel unsurlara yer verdikleri için eleştirmiştir. Oldukça önemli yetkiler ne olduğu veya ne kadar yetki paylaşılması gerektiğine yönelik soruların yanıtları zorunlu olarak öznel dir dolayısıyla da problemlidir. Sistemin öznel unsurlarla tanımlanmasının kişiden kişiye değişen bir durum ortaya çıkaracağı gerekçesiyle, yarı başkanlık sistemini anayasal hükümler çerçevesinde doğrudan halk tarafından ve sabit bir süre için seçilen bir devlet başkanının ve yasama organına karşı sorumlu olan başbakan ile kabinenin birlikte var olduğu bir sistem olarak tanımlamıştır.

Başkanlık sistemiyle parlamenter sistemin özelliklerini içinde barındıran yarı başkanlık sisteminin üç ana kriteri vardır (Ayan Musil, 2016, s. 194-195):

- Halk tarafından seçilen bir Devlet Başkanının varlığı,
- Yürütme yetkisinin hükümetin başı olarak görev yapan bir başbakanla birlikte paylaşılarak kullanılması ve hükümetin parlamentonun güvenoyunu almak zorunda olması,
- Devlet Başkanının geniş yetkilere sahip olması

Sosyal bilimciler tarafından çeşitli özellikleri öne çıkarılarak tanımlanan yarı başkanlık sisteminin özellikleri anlatılırken Fransa yarı başkanlık sisteminin özellikleri esas alınacaktır.

a) Devlet Başkanı Halk Tarafından Seçilir: De Gaulle liderliğinde kurulan 5.Cumhuriyet rejiminin temel felsefesine göre siyasal partilerden ve günlük çekişmelerden bağımsız olarak hakemlik yapacak bir makama ihtiyaç vardır ve bu makam cumhurbaşkanlığı makamıdır. Ulusun geleceğini ve yüksek çıkarlarını koruyacak olan bu makam anayasal düzeninin ve devletin sürekliliğinin sağlanmasında adeta bir “baş” veyahut “şef” görevi görecek ti. Tüm bu düşünceler seçmenle doğrudan diyalog kuran, partiler üstü bir Cumhurbaşkanlığı makamının kurulmasına işaret ediyor, ülke yönetimi sadece siyasi partilere bırakılmaz düşüncesinin bir sonucu olarak yetkiyi halktan alan bir “Cumhurbaşkanlığı” meydana getiriliyordu. 5.Cumhuriyet'in Anayasası da bu düşüncelere uygun olarak yazılmıştır nitekim Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı 7

yıllığına doğrudan halk tarafından mutlak çoğunluk esasına göre seçilmektedir. Anayasa'da daha sonra yapılan değişikliklerle görev süresi 5 yıla düşürülmüş ancak ikinci defa aday olabilme hakkı korunmuştur (Oktay,2016:75-76).

b) İki Başlı Yürütme ve Güvenoyu Alma Mecburiyeti: Yarı başkanlık sistemi yasama ve yürütme erklerinin karşılıklı uzlaşmalarına dayanan bir hükümet sistemidir. Temel olarak yarı başkanlık hükümeti sisteminde parlamenter sistem özelliği devam etmektedir. Bu sistemde de parlamento içinden çıkan kabine güvenoyu alarak görevine başlamakta güvensizlik oyu ile görevden alınabilmektedir. Başka bir deyişle Başbakan ve Bakanlar Kurulu parlamentonun denetimine ve güvenine tabi olarak varlığını sürdürmektedir. Buna karşılık halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı, kabinenin iktidar yetkililerine ortak olabilmektedir. Yarı başkanlık hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı sahip olduğu yetkilere dayanarak iktidarın yetkilerini kullanabilmektedir ancak bu sistemde de Devlet Başkanı siyaseten sorumsuz olup parlamentoya karşı hesap verme mecburiyetinde değildir. Bu sistemde asıl hesap veren parlamenter sistemde olduğu gibi hükümettir böylece yasama ile yürütme arasında olası bir kilitlenme durumunda mecburi bir uzlaşma içinde olunması öngörülmüştür. Yasama ve yürütme erkleri arasında uzlaşmanın sağlanamaması durumunda sistemin bir diğer özelliği olarak Devlet Başkanına kendisinin veyahut başbakanın önerisiyle meclisi feshetme yetkisi verilmiştir (Demir,2015:139-140).

c)Devlet Başkanı'nın Geniş Yetkilere Sahip Olması: Yarı başkanlık sisteminin bir diğer özelliği halk tarafından seçilen başkanın önemli ve geniş yetkilere sahip olmasıdır ancak Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu hangi yetkilerin "önemli" olduğu veyahut hangi yetkinin verilmesiyle sistemin yarı başkanlık sistemi olarak adlandırılacağı net olarak cevaplanabilecek bir soru değildir buna karşın cumhurbaşkanının karşı imza kuralına tabi olmaksızın meclisi fesh edebilme yetkisi yarı başkanlık sisteminde cumhurbaşkanına verilen en önemli yetki olarak görülebilir. Hiçbir parlamenter sistemde cumhurbaşkanına tek başına parlamento feshetme yetkisinin verilmemiş olması ve bu yetkinin cumhurbaşkanını aynı zamanda siyasal bir oyun kurucu konumuna getirmesi fesih yetkisinin yarı başkanlık sistemi adına cumhurbaşkanına verilen en önemli yetki olarak görülmesine sebep olmuştur nitekim tek başına fesih yetkisi parlamenter sistemin özüne de aykırıdır (Anayurt,2022:494). Yarı başkanlık sisteminde devlet başkanına tanınan

fesih yetkisi aynı zamanda kuvvetler ayrılığı ilkesinden bir sapma olarak da görülmektedir (Özmen,2019:54).

Cumhurbaşkanı, bakanlar kurulu kararnamelerinin imzalanması, sivil ve askeri makamlara atamalar yapması, silahlı kuvvetlerin başı olarak ulusal savunma kurullarına başkanlık etmesi, dış siyasetin yönlendirilmesinde ve ulusun genelini ilgilendiren güvenlik gibi temel siyasal konularda temel yetkili makamdır. İç siyasal konularda yürütmenin izleyeceği yol haritasının ana hatlarını belirlemesi gerekli gördüğü hallerde bakanlar kuruluna başkanlık yapma yetkisine sahip olması Cumhurbaşkanını yürütme organının asıl unsuru haline getirmektedir (Oktay,2016:79).

1.2.3.3.Yarı Başkanlık Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları

a) Yarı Başkanlık Sisteminin Avantajları

İkili Yürütme Yapısı: Başkanlık Sistemi ve Parlamenter Sistemin olumsuz yönlerini ortadan kaldırmak amacıyla türetilen yarı başkanlık sistemi bünyesinde her iki sisteme dair olumlu ve olumsuz yönler barındırmaktadır. Yarı başkanlık sistemi savunucularına göre yürütme erki tek kişinin elinde toplanmadığı için Devlet Başkanı'nın otoriterleşmesi olasılığı başkanlık sistemine göre daha düşük ihtimale sahiptir. Başkanlık sisteminin aksine kazananın her şeyi aldığı kaybedenin ise sistemden dışlandığı bir yapı, yarı başkanlık sisteminde mevcut olmayıp aksine tek başına hükümet kurma imkânının olmadığı durumlarda farklı partilerin yönetime katılmasına imkân vermektedir. Bu haliyle yarı başkanlık sistemi, halkın tercihinin parlamentoda temsil edilebilmesine de imkân tanımaktadır (A. Özdemir,2019:196).

Sabit Süre İçin Seçilen Devlet Başkanı ve Fesih Yetkisi: Yarı başkanlık sisteminde devletin başı halkın seçtiği Cumhurbaşkanı iken, hükümetin başı ise devlet başkanı tarafından atanan başbakandır. Halkın desteğini kaybetmiş veyahut meşruiyetini yitirmiş bir başkanın görev süresinin sonuna kadar görevden alınamadığı başkanlık sisteminden farklı olarak güvenoyu mekanizması veyahut fesih yetkisi ile hükümetin görevden uzaklaştırılması mümkündür. Bu durum sisteme esneklik kazandıran bir özellik gösterirken aynı zamanda siyasi çatışma içindeki güçler arasında da bir yere kadar gücün paylaşılmasına ve iş birliği yapılmasına imkân tanımaktadır. Parlamento farklı partiler

arasında bölünmüş veya istikrarsız yönetimler olsa bile halk tarafından sabit bir süre için seçilmiş Devlet Başkanının varlığı ve fesih yetkisi gibi olağanüstü yetkilere sahip olması olası sistem tıkanıklıklarının çözümünde güçlü bir yön olarak görülmektedir (Eroğlu Durkal ve Karahöyük,2017:63-64).

b) Yarı Başkanlık Sisteminin Dezavantajları

İkili Yürütme Yapısı: Cumhurbaşkanı ve parlamentonun halk tarafından seçilmesi yarı başkanlık sistemi savunucuları tarafından olumlanmasına karşın taraflar arasındaki anlaşmazlık hallerinde her iki kanadın da kendini meşru görmesi sebebiyle tıkanıklıklara yol açıcı bir dezavantaj olarak ifade edilmiştir. Özellikle Cumhurbaşkanı ile Başbakan'ın farklı partilere mensup olduğu siyasal tabloda ortaya çıkacak muhtemel tıkanıklıkların çözümü zor olabilmektedir. Böyle bir durumda fesih yetkisi bir çözüm olarak görülse de yapılacak seçimlerde benzer bir tablonun oluşması halinde tıkanıklık çözümsüz kalacaktır. Mevcut tıkanıklıklarla mücadelenin askeri darbelere zemin hazırlaması dolayısıyla da demokratik yönetimi sekteye uğratması ihtimal dâhilindedir. Cumhurbaşkanı ile hükümetin aynı partiden olması durumunda ise sisteme cumhurbaşkanının ağırlığını koyacağı dolayısıyla başbakanın genel olarak cumhurbaşkanının isteklerine uygun düzenlemeleri yapan etkisiz bir konuma evrileceği eleştirisi de iki başlı yürütme sisteminde bir dezavantaj olarak görülmüştür (Polater,2014:155).

Yarı başkanlık sistemine yapılan en temel eleştiri devlet başkanı ile başbakanın ayrı partilerden olması durumunda birlikte yaşama (kohabitasyon) durumu yani parçalı yürütmenin ortaya çıkmasıdır. Farklı siyasi fikirlerin çatışması halinde ortaya çıkacak siyasi tıkanıklık özellikle demokrasi kültürü tam olarak oturmamış toplumlarda askeri darbe dâhil demokrasi dışı müdahalelere zemin hazırlama olasılığı taşımaktadır. Başkanın veyahut herhangi bir siyasi partinin parlamento çoğunluğunu elde edemediği durumda ortaya çıkabilecek bölünmüş azınlık hükümetleri de aynı kohabitasyon dönemi gibi kısa ve istikrarsız dönemlere sebep olması ihtimali taşımaktadır. Bu durum Devlet Başkanının müdahalelerini ve olağanüstü yetkilerini kullanmayı meşru gösterebileceği gibi başkanın kendisini olağan süreçlerin üzerinde gördüğü hukuk dışı müdahaleleri meşru kabul ettiği bir sürece de sebebiyet verebilir (K. Erdem,2017:5-6). Başka bir deyişle yarı başkanlık sisteminde devlet başkanı ile başbakanın farklı siyasal eğilimleri temsil ettiği dönemlerde

sistemin işleyişini önemli ölçüde sekteye uğratabilmektedir. Bu dönemler genellikle parlamentonun devlet başkanı tarafından feshi veyahut yapılan ilk seçimlerde Devlet Başkanının değiştirilmesiyle neticelenmektedir. Fransa'da ilki 1986-1988 yılları arasında, diğeri ise 1993-1995 yılları arasında görülen kohabitasyon döneminin birincisi parlamentonun Devlet Başkanı tarafından feshedilmesiyle, ikincisi ise seçimler neticesinde Devlet Başkanının değiştirilmesi ile sonuçlanmış olup daha sonraki kohabitasyon dönemleri nispeten sorunsuz şekilde sürdürülmüştür (Kahraman,2013:442).

2. BÖLÜM: OSMANLI-TÜRK ANAYASALARINDA YASAMA

2.1.KANUN-İ ESASİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun merkeziyetçi teşkilat yapısı, devletin ana yapısını oluşturan organlar arasındaki uyumun çeşitli sebeplerle ortadan kalkmasıyla bozulmaya başlamıştır. Bu bozulmalar 17 ve 18. yüzyıllarda da artarak devam etmiş devlet otoritesini sarsacak bir düzeye gelmiştir. Bozulmaların artması ve devletin yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya olması sebebiyle devleti kurtaracak çözüm yollarının araştırılması yönünde çabalar sarf edilmiştir. 19. yüzyıl içerisinde ilan edilen Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Senedi İttifak devleti kurtarmak yolunda atılan adımlar arasındadır. Her ne kadar hükümdar kendi yetkilerini kısıtlamış olsa da bu fermanlar kendilerine uyulmadığı takdirde uygulanacak hukuki müeyyidelerden yoksun olması sebebiyle batılı anlamda bir anayasa olmaktan uzaktır. Bu sebeple tanzimat reformları devletin gerileme dönemini düzeltecek köklü bir değişiklik getirememiş devletin içinde bulunduğu kötü durumu düzeltmeye yetmemiştir. Buna rağmen Tanzimat Hareketleri demokratik fikirlerin yayılmasını ve meşruiyetin ilanını kolaylaştırmıştır. (Ülker, 2013: 103-104).

Tanzimat fermanının ilan edilmesi olumlu bir gelişme olmasına karşın bu dönemde çıkarılan fermanla kabul edilen hak ve yükümlülükler zamanla unutulmuş idarenin keyfi uygulamaları baskın hale gelmiştir. Örneğin padişahın memurları sürgün etmesi, büyük memuriyetlerin rüşvet karşılığı dağıtılır olması keyfi uygulamalara verilebilecek örneklerdendir. Osmanlı yönetiminin keyfi ve mutlakiyetçi uygulamaları Avrupa ekolünde yetişen dönemin bazı aydınlarını insan hakları, eşitlik, hürriyet, adalet, meşruti idare, anayasal düzen, gibi konuları işlemeye itiyor, aralarında Mithat Paşa, Hüseyin Avni Paşa, Mütercim Rüştü Paşa gibi aydınların da yer aldığı bir grup, padişahın istibdat rejimine karşı meşrutiyeti savunuyordu. Nitekim bu grubun organize hareketi sonucunda 30 Mayıs 1876 tarihinde Padişah Abdülaziz tahtan indirilmiş yerine önce V. Murat daha sonra da II. Abdülhamit tahta çıkarılmıştır. Meşrutiyet konusunda olumlu görüşleri olduğu bilinen Padişah İkinci Abdülhamit, 26 Eylül günü bir meşveret toplamış 8 Ekim tarihinde de kanunu hazırlama görevini Mithat Paşa başkanlığında kurulan bir komisyona tevdi etmiştir. Bu komisyon tarafından hazırlanan Kanun-i Esasi 23 Aralık 1876 tarihinde düzenlenen bir törenle ilan edilmiştir (M.B. Durdu, 2003: 292-294).

İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçmesi, Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nda aldığı borcun faizlerini dahi ödeyemeyecek durumda olması ve artan Rus baskısı Padişah açısından meşruiyetin ilan edilmesinin diğer sebepleri arasındadır. II. Abdülhamit meşrutiyeti ilan etmek yoluyla İngiltere ve Fransa'dan ekonomik ve sosyal destek sağlama düşüncesindeydi. Kanun-i Esasi bu düşüncelerle ilan edilmiş olmasına karşın devletin siyasal yapısında köklü bir değişiklik meydana getirememiştir. Padişahın yetkilerine gerçek anlamda bir sınırlama getirilmemiş, yürütme yetkisi padişahın toplanmış iken yasama yetkisi de padişahın denetimi altına alınmıştır. Anayasanın padişaha parlamentoyu istediği zaman feshetme yetkisi tanınması parlamentonun padişahın etkisi altında olduğuna örnek teşkil eder. Nitekim Sultan Abdülhamit Kanun-i Esasi'nin ilanından bir yıl sonra Osmanlı Rus Savaşı'nı gerekçe göstererek meclisi feshetmiş, anayasayı rafa kaldırmıştır. Her ne kadar bir yıl gibi kısa bir süre içerisinde başlayıp bitmiş olsa da birinci meşrutiyet, mutlakiyetçi rejime indirilmek istenen ilk darbe olması ve daha sonraki anayasal gelişmelere zemin hazırlanması sebebiyle önemlidir (Sander, 2011:317-318).

Osmanlı tarihinin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi, çalkantılı siyasal dönemin bir sonucu olarak yürürlüğe girmiştir. Kanun-i Esasi'nin ilanı, Batılı devletlerin reform talebi, Osmanlı kontrolündeki Balkan bölgelerinin ayrılmaya yönelik istekleri ve bu isteklere çözüm bulmak amacıyla toplanan Tersane Konferansı gibi gelişmelerin yaşandığı döneme tekabül eder. Bu gelişmeler doğrultusunda meşruiyetin ilan edilmesi hem Balkan topluluklarının ayrılık taleplerini dizginleyici bir gelişme hem de Batılı devletlerin taleplerine ilişkin bir kurtarıcı olarak görülmüştür (Kaynar ve Kalkan, 2022:6). Bu sebeple Kanun-i Esasi'nin temel amacı farklı kimliklerden oluşan Osmanlı tebaasının özgürlük, adalet ve eşitlik temelinde imparatorluğun maddi ve manevi ilerlemesi için birlik ve dayanışma içerisinde olduğu bir toplum düzeni kurmaktır. Kanun-i Esasi'nin 8. Maddesi "*Devleti Osmaniyye tabiyetinde cümlesine herhangi din ve mezhepten olur ise olsun bila istisna Osmanlı tabir olunur*" demek suretiyle eşitlik anlayışına kanuni güvence kazandırmıştır. Aynı yasanın 33 maddesinde üst düzey bürokratların görev ve yetkileri dışında Osmanlı tebaasından herhangi bir farkları olmadığı belirtilmiş, olası hukuki davalarda halk gibi genel mahkemelerde yargılanacakları açıklanmıştır. Bu bakımdan 1876 Kanuni Esasi'nin hâkim olduğu genel anlayışın toplumu belli kesimlere

ayırmak yerine nüfusu tek bir Osmanlı kimliği altında toplamayı amaçladığı söylenebilir (Akşin Somel, 2020: 105-106).

Kanun- Esasi, üyeleri halk tarafından seçilen Meclis-i Mebusan ve üyelerini padişahın seçtiği Meclis-i Ayan olmak üzere çift meclisli bir parlamento düzeni kabul etmiştir. Bu iki meclisin toplamından oluşan parlamento, Meclis-i Umumi olarak adlandırılmaktadır. Her iki mecliste 1 Kasım tarihinde açılır ve 1 Mart tarihinde kapanır ancak padişah ihtiyaç halinde kanunda belirtilen süreden önce meclisi toplama veyahut meclisin görev süresini kısaltma hakkına sahiptir. Meclis-i Umumi üyeleri sözlerinden ve düşüncelerinden dolayı yasama sorumsuzluğuna sahiptir ancak ihanet, anayasayı ortadan kaldırmaya teşebbüs ve irtikap gibi suçların işlenmesi halinde veyahut üyelerin hapis veya kabul edilemeyecek bir ceza almaları durumunda üyelikleri düşer. Bir kimsenin aynı anda iki heyette üye olmasının yasak olması da anayasanın bir diğer özelliğidir. Yasama dokunulmazlığı ve çift görev yasağı gibi güzelliğe rağmen yasa yapma sürecinde halk tarafından seçilen Meclis-i Mebusan'ın kısıtlandığı görülür. Yasa teklifi verme konusunda Bakanlar Kurulu, Ayan Meclisi ve Mebusan Meclisi yetkilidir ancak Bakanlar Kurulu her konuda kanun teklif edebilirken Meclis-i Mebusan ancak kendi görev alanına giren konularda kanun teklif edebilme yetkisine sahiptir. Yine yapılan düzenleme ile her iki meclisten birinde kabul edilmeyen düzenleme reddedilmiş sayılır ve reddedilen tasarı mevcut yasama döneminde tekrar görülemez. Bir tasarinın yasalaşmış olabilmesi için ilgili maddelerin her iki mecliste de ayrı ayrı görüşülüp çoğunluk usulüyle kabul edilmesi gerekmektedir (Yamaç, 2014: 61-62).

Kanun- i Esasi, Meclis-i Umumi'nin bir parçası olan Meclis- i Ayan'ı 60- 64 maddeleri arasında düzenlerken, 65-80 arası maddelerde ise Meclis-i Mebusan'ı düzenlemiştir. Söz konusu maddelere göre Ayan Meclisi, 40 yaşını aşmış tanınmış ve halkın güvenini kazanmış kişiler arasından doğrudan padişah tarafından ve ömür boyu görev yapacak şekilde seçilir. Meclis üye sayısı mebusan meclisi üye sayısının toplamının üçte birini geçemez. Meclis- i Ayan, kendisine gönderilen kanun ve bütçe tasarılarını dini esaslar, padişahın hükümler hakları, devletin toprak bütünlüğü, vatanın korunması, Kanun-i Esasi hükümleri gibi çeşitli yönlerden inceleyerek genel ahlaka aykırı gördükleri gerekçesiyle reddetmek veyahut düzeltmek veya değiştirmek talebiyle Meclis- i Mebusan'a iade etmek hakkına sahiptir (Kanun-i Esasi, 1876).

Meclis-i Umumi'nin bir diğ er parçası olan Meclis- i Mebusan ise daha kapsamlı düzenlenmiştir. Yapılan kanuni düzenlemeye göre mebusan meclisi her 50.000 erkek Osmanlı'ya bir mebus düşecek şekilde 4 yıl için gizli oy esasına dayalı olarak iki dereceli seçimle seçilirler. Kanunun 68.maddesi kimlerin mebus olamayacağını düzenlemiştir. Bu maddeye göre Türkçe bilmeyenler, 30 yaşını doldurmamış kimseler, seçim sırasında başka birinin hizmetinde bulunanlar, ahlaka aykırı hayat sürenler medeni haklardan yararlanmayanlar, itibarı iade edilmemiş müflisler, yabancı bir tabiiyet iddiasında olunan kimseler mebus olarak seçilemezler. Seçilen mebusların tüm Osmanlı'yı temsil edeceği ve memuriyetin mebusluk ile birleştirilmesi yasağı Meclis- i Mebusan'a dair yapılan diğ er düzenlemeler arasındadır (Kanun-i Esasi, 1876)

Anayasanın Sultan Abdülhamit tarafından ilan edilmesinden sonra Meclis-i Umumi 19 Mart 1877 tarihinde Ahmet Vefik Paşa başkanlığında açılmıştır. Birinci mebusan meclisi 68'i Müslüman, 48'i gayrimüslim olmak üzere toplam 116 mebustan oluşmuştur. Meclis başkanlığına Sultan Abdülhamit tarafından meclise sorulmaksızın Ahmet Vefik Paşa getirilmiştir. Bu atama her ne kadar geçici olarak adlandırılmış olsa da Vefik Paşa dönem sonuna kadar meclise başkanlık etmiştir. Ahmet Vefik Paşa'nın mebusları karşı takındığı tavır aslında padişahın ve diğ er üst kademe bürokratlarının meclise bakış açısını yansıtır nitelikte olmuştur. Ahmet Vefik Paşa'nın Mebusan Meclisi'ndeki tavırları çoğunlukla özgürlük karşıtı bir görüntü oluşturmuştur. Örneğin matbuat nizamnamesi görüşülürken *“bazı adamlar vardır ki gökten inmiş bile olsa ona matbaa izin vermemelidir. O adam memlekete muzurdur o cihetle hükümet onu men eder”* diyebilmiştir. Vefik Paşa'nın bu sözleri üzerine itiraz eden İstanbul mebusu Sebuğ Efendi'nin *“her halde edebiyatı menetmek caiz değildir?”* sorusuna karşılık *“katli bile caizdir”* demiştir. Vefik Paşa'nın alçaltıcı, küçümseyici tarzı diğ er oturumlarda da devam etmiş fakat mebuslar bu davranışlara karşı ciddi bir tepki oluşturmaktan uzak kalmıştır. Tüm bu tavırlara rağmen birinci mebusan meclisi cemaatler arası ilişkiler, yolsuzluklar, meclis- hükümet ilişkileri ve çeşitli toplumsal sorunlar hakkında bilinçli tartışmalar yürütmüşlerdir (Çavdar, 2019:46-49).

Osmanlı tarihinin ilk meclisinin temelini oluşturan Kanun-i Esasi, başta yasama olmak üzere birçok konuda düzenlemeler yapmış olsa da gerçekte yasama gücünü de sadece padişahı toplayan bir metinden ibarettir. Örneğin meclis yalnızca padişahın emriyle

veyahut padişahın vereceği direktiflere göre yasa yapabiliyor meclis ile hükümet arasında meydana gelen görüş farklarında padişah meclis veya hükümet üyelerini görevden alma hakkına sahip oluyordu. Yine başka bir örnek vermek gerekirse anayasanın 36.maddesi ile padişaha kanun hükmünde kararname çıkarma hakkı tanınmıştır. Padişaha meclisi dağıtma hakkı veren 7.madde ise meclisin varlığının aslında padişahın iki dudağı arasında olduğunun göstergesidir. Nitekim Sultan Abdülhamit Osmanlı- Rus savaşını gerekçe göstererek anayasanın kendisine verdiği yetkiyi kullanıp meclisi 30 yıl süren bir tatil sürecine sokacaktır (Berkes, 2012:333-336).

Kanun-i Esasi'nin resmiyette varlığını sürdürdüğü ancak meclisin tatilde olduğu bu yeni dönemde iktidar, sultana yakın olanların devletin nimetlerinden yararlandığı sultana karşı olanların ise devletin dışında konumlandırıldığı veyahut baskı ile tahakküm altına alındığı bir hal almıştır. Bu dönemde sürgün edilen, sultanın gözünden düşen paşaların, memurların yerini sultana bağlı paşa, ulema ve memurların oluşturduğu yeni bir grup almıştır. Var olmanın Abdülhamid'in kişisel iktidarına bağlı olmakla eşdeğer olduğu bu yeni dönem, tüm toplumu kapsamaktan dolayısıyla da siyasal ve toplumsal birlik oluşturmaktan uzaktır. Buna karşın sultanın kişisel iktidarının karşısında yer alan muhalif cephe adeta siyasal bir ittifak hâlini almıştır. Nitekim 1900 yılından itibaren Jön Türklerin eleştirilerinin temelini Abdülhamit'in keyfi yönetimi oluşturmuştur. Nitekim 1907 kongresinde aralarında Doktor Nazım, Bahaddin Şakir, Talat ve Enver Paşa gibi isimlerin yer aldığı Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Jön Türkler, Prens Sabahattin'in liderliğini yaptığı Teşebbüs-i Şahsi ve Ademi Merkeziyet Cemiyeti, sosyalist Ermeni partisi Taşnaksutyun Abdülhamid'e karşı gerekirse şiddet kullanmak kararın da alarak Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti adı altında birleşmiştir (F.E. Çelik. 2022:374-376).

Birinci Mebusan Meclisi saray ile bürokrasi arasında yaşanan güç mücadelesinin kaybeden tarafı olmuş netice itibarıyla de 30 yıl sürecek bir tatil dönemine girmiştir. 1908 yılına gelindiğinde halk, yetkileri kısıtlı ve denetim altında olan bir meclis veyahut padişaha bağlı bir hükümet yerine her türlü yetkiye sahip ve kendi özgür iradesiyle seçebileceği üstün bir meclisin hakim olduğu düzende yönetilmek istemekteydi. 1905'te Rusya'da ve 1906'da İran'da yapılan sınırlı devrimler ve bu devrimler sonucunda oluşan meclisler Osmanlı kamuoyunda üstün bir meclisle yönetilme fikrini daha da

güçlendirmiştir. Bu bağlamda halkın talebi bürokrasi ve padişahın yetkilerinin sınırlarının çizildiği yeni bir Kanuni Esasi'dir (Kansu,2017: 3-4).

3 Temmuz 1908 günü kolağası Niyazi Bey Resne'de dağa çıkarak devrim sürecinin fitilini ateşlemiştir. 1876 Anayasası ile yönetilmek isteyen kişilerce düzenlenen Rumeli mitingleri bu dönemde hız kazanmıştır. Balkanlardaki bu hızlı gelişmeler sonucunda sultan Abdülhamit Sadrazam Kâmil Paşa'yı görevden alarak yerine Sait Paşa'yı getirmiştir. 23 Temmuz 1908 günü ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır şubesi hürriyetin ilan edildiğini halka duyurmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti Manastır kentindeki meydanda hürriyetin ne olduğunu ne ifade ettiğini İslam'ın gerçek değerini meşruiyet içerisinde bulacağını halka anlatmış ve bu beyanları içeren çeşitli afişleri sokaklara asmıştır. Bu tarihten itibaren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin diğer şubeleri de hürriyetin ilan edildiğini bildiren, Kanun-i Esasi'nin tekrar uygulamaya konulmasını ve mebusan meclisinin yeniden faaliyete geçirilmesini içeren taleplerini telgraflar yoluyla saraya bildirmişlerdir. Said Paşa'nın tavsiyelerini de dikkate alarak durumun önemini göz önüne alan Padişah, 24 Temmuz 1908 günü Kanun-i Esasi'nin tekrardan yürürlüğe gireceğini, genel seçimlerin yapılacağını ve buna bağlı olarak parlamentonun açılacağını ilan etmiştir. Padişahın yayınladığı bu irade-i seniyye ile 30 yıl süren tatil son bulmuş meşrutiyet Sultan Abdülhamit tarafından ikinci kez ilan edilmiştir (Sariaslan, 2023:172-173).

II. Meşrutiyet'in ilk Parlamentosu 7 Aralık 1908 tarihinde göreve başlamış görevini 18 Ocak 1912 tarihine kadar sürdürmüştür. Bu dönemde Hilmi Paşa, Tevfik Paşa, Kâmil Paşa, Sait Paşa gibi isimlerin liderliğinde farklı hükümetler kurulmuştur. Kurulan hükümetlerin genel özelliği İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin desteğine ihtiyaç duyması ve anayasada yer almamasına karşın Meclis'ten güvenoyu almış olmalarıdır. Bu hükümetlerin bir diğer önemiye çeşitli iç ve dış politika konularında düzenlemeler yapmış olmalarıdır. Bu meclis döneminde Arnavut İsyanı, Trablusgarp gibi dış politikayı ilgilendiren konularda adımlar atılmış ayrıca cemiyetler kanunu, kiliseler kanunu, toplantı kanunu gibi toplumsal hayatı ilgilendiren farklı kanunlar çıkarılmıştır. Yapılan bu çalışmalara rağmen 1908-1912 döneminin en önemli yasama faaliyeti olarak Kanun-i Esasi üzerinde yapılan değişiklikler sayılabilir. İkinci meşrutiyet döneminde Kanun-i Esasi farklı dönemlerde değiştirilmiş olmasına karşın 1908 değişiklikleri anayasanın

şeklini ve niteliğini önemli ölçüde değiştirmiş, bu sebeple bu değişiklikler “1909 Anayasası” olarak anılmıştır. Değişikliklerin temel maksadı millet egemenliğini ve parlamento üstünlüğünü esas kılmak bu maksatla millet egemenliğine ters düşen düzenlemeleri lağvetmektir (Sancaktar, 2021: 91-93).

8 Ağustos 1909 tarihli kanun değişikliğiyle Kanun-i Esasi’ye 3 madde eklenmiş, bir maddesi kaldırılmış ve 21 maddesi değiştirilmiştir. Yapılan değişikliklerle birlikte hükümetin ve bakanların meclise karşı sorumlu olduğu kuralı getirilmiş, yürütme işlemleri içinse karşı imza kuralı konulmuştur (md.30). Öte yandan mebusların kanun teklif edebilmesi için padişahın ön izin alma şartı kaldırılmış olup (md.53) padişaha ait olan mutlak veto yetkisi geri gönderme yetkisine çevrilerek (md.54) bir geciktirici veto özelliği kazanmıştır. Her ne kadar 1914 yılında yapılan değişiklik ile eski haline döndürülmüş olsa da Padişahın fesih yetkisinin kısıtlanmış olması (md.35-7) meclisin varlığını sürdürebilmesi açısından 1908 yılında yapılan bir diğer önemli değişiklik olarak sayılabilir (M. Erdoğan, 2005:147).

1909 değişiklikleri devletin monarşik ve teokratik yapısını genel olarak korumakta hatta padişahın şeriatla bağlılık yemini etmesi (md.3) sebebiyle teokratik yapıyı daha da pekiştirici bir özellik olarak yansıtmaktadır ancak 1909 değişikliklerinin en büyük katkısı monarşiyi gerçek anlamda sınırlandırmış olmasıdır. Padişah, eskiden olduğu gibi devletin başıdır ancak hem anayasaya bağlılık yemini etme yükümlülüğü (md.3) getirilmiş hem de padişahın ödenekleri yasaya bağlanmıştır (md.6). Yapılan düzenlemelerle Ayan Meclisi eskiden olduğu gibi varlığını sürdürmüştür ancak Mebusan Meclisi kendi birinci ve ikinci başkanlarını bizzat seçme yetkisine kavuşmuştur (md.77). Yapılan bu kanun değişiklikleri dikkate alındığında 1909 değişiklikleri karşı imza kuralıyla padişahın yetkilerini tek başına kullanmasını kısıtlayan, hükümetin meclisten güvenoyu almasını zorunlu kılınmasıyla meclise eski etkin kılan bir özellik göstermektedir. Padişahın yetkililerinin yasama lehine kısıtlandığı bu düzenlemelerle yürütme yetkisi bakanlar kuruluna kaymakta parlamenter sistemin özellikleri hukukumuzda yer edinmeye başlamaktadır (Tanör,2009: 192,193).

Tüm bu özellikleri dikkate alındığında ikinci meşrutiyet, meşrutî monarşinin yerleşmeye başladığı, padişahın yetkilerinin paylaşılması ve sınırlandırılması sebebiyle kuvvetler ayrılığının kurumsallaşmaya başladığı bir dönem olmuştur. İkinci meşrutiyet dönemi

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imparatorluğun başkenti olan İstanbul'un işgal edilmesi ve Mebusan Meclisi'nin kapatılması sebebiyle 1920 yılında son bulmuştur. Bu tarihten 1922 yılına kadar geçen dönemde Osmanlı İmparatorluğu, olağanüstü savaş koşulları içerisinde mutlak monarşi olarak yönetilmiştir (Erim, 2017:124-125).

2.2. 1921 ANAYASASI (TEŞKİLAT- I ESASİYE)

İşgal altında olmasına karşın Osmanlı Devleti kurumları, mevcut kanuni düzenlemelere göre faaliyetlerine devam etmekteydi ancak 1919 yılı bütçesi Meclis-i Mebusan'ın toplanamaması sebebiyle onaylanamamış, 1918 yılı bütçesi artırılarak kullanılmaya devam edilmiştir. 1920 yılında toplanan Meclis-i Mebusan, bütçe çalışmalarını yapamadan İngiliz işgal kuvvetleri tarafından dağıtılmış böylelikle ortaya yasal bir boşluk çıkmıştır. Ortaya çıkan yasal boşluk ve sahip olunan devlet geleneği dikkate alındığında yeni bir meclisin varlığı zaruri bir hal almıştır. Bu düşünceler ile Mustafa Kemal Paşa liderliğinde 23 Nisan 1920 günü Büyük Millet Meclisi (BMM) açılmıştır (Serdaroğlu, 2001: 99).

Büyük Millet Meclisi, Kanun-i Esasi'nin yürürlükte olup olmaması sorununu dikkate almaksızın yeni hükümet esaslarını içeren bir kararı açılmasını takip eden gün aldı. Bu karara göre meclis tarafından seçilecek ve yine meclise karşı sorumlu olacak bir hükümet, meclis başkanının aynı zamanda hükümet başkanı olduğu devlet başkanlığı makamının ihdasına gerek duyulmayan ve meclis üstünlüğüne dayanan yeni bir düzendir. Bu esaslar çerçevesinde yeni anayasa yapma süreci başlatılmış olup icra vekilleri heyeti tarafından 18 Eylül 1920 günü Teşkilatı Esasiye Kanunu Layihası hazırlanarak Meclis Genel Kurulu'na sunulmuştur. 2 ay süren görüşmeler sonucunda 24 maddeden oluşan Teşkilatı Esasiye Kanunu 20 Ocak 1921 günü kabul edilmiştir (M. Erdoğan,2005: 150-151).

Mümtaz Soysal'a göre 5 Eylül 1920 tarihli Nisab-ı Müzekkere Kanunu ile asıl amacın saltanatı, hilafeti ve vatani kurtarmak olduğu belirtilmiş ve 1921 tarihli Teşkilat- Esasiye Kanunu'nun yürürlük maddesinde bu duruma atıf yapılmış olsa da Ankara'da yeni bir devlet kurulmuş Teşkilat- Esasiye Kanunu da bu yeni kurulan devletin anayasası olmuştur. Hakimiyeti doğrudan millete veren ve ulus egemenliğine dayalı yeni bir düzen

tahayyül eden BMM'nin çıkardığı kanun, fiili örgütlenmeye hukuksal nitelik kazandırmanın ötesinde anlamlar barındırmaktadır (Soysal, 2011:183).

1921 Anayasası, hürriyetlere yönelik düzenlemeler ile anayasanın değiştirilmesi gibi önemli konulara değinmeyen 24 maddeden oluşan bir düzenleme olup siyasal ortamın aciliyetini çözmeye odaklanmış bir geçiş dönemi kanunudur. Geçiş dönemi kanunu olmasına rağmen ileride kurulacak olan cumhuriyetin hukuksal temelini oluşturan önemli bir adım olmuştur. Başka bir ifadeyle tam bağımsız ulusal devlet 1921 yılında fiilen ilan edilmiş olup 29 Ekim 1923 tarihinde ise malumun ilanı yapılmıştır. 1921 Anayasası güçler birliği ilkesine dayalı yasamanın üstünlüğünü esas alan halk, yasama, yürütme ve bürokrasi arasındaki hiyerarşik ilişkiler üzerine kurulu temsili bir demokrasi düzeni öngörmüştür (Yücel, 2022:167-168).

Kabul edilen kanunun ilk maddeleri egemenlik, meclisin şekli, mahiyeti ve yürütmenin oluşturulmasına dair kuralları içermektedir. Kanuna göre millet, kayıtsız şartsız egemen olarak kabul edilmiş yönetim şekli ise halkın kendisinin belirlemesi ve meclisi fiilen idare etmesi esasına dayandırılmıştır. Söz konusu kanunun ikinci maddesinde *“yasama ve yürütme yetkisi milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisi'nde tecelli ve temerküz eder”* denilmek suretiyle idarenin meclis hükümeti sistemine dayandığı belirtilmiş olup aynı kanunun üçüncü maddesinde Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilir denilerek devletin adı ve kim tarafından yönetileceği belirtilmiştir (Sancaktar, 2021:202).

Anayasaya göre görevleri kanunla belirlenen bir İcra Vekilleri Heyeti oluşturulmuştur. Bu heyetin başkanı hükümet üyeleri tarafından seçilirken, İcra Vekilleri Heyeti'nin alacağı kararlar Meclis Başkanı'nın onayına tabi tutuluyordu. Anayasa; genel yasaların değiştirilmesi, kaldırılması, şeriat hükümlerinin uygulanması, yurt savunması antlaşma ve barış yapılması gibi görevlerin de Meclis'e ait olduğunu belirtilmiş dolayısıyla meclis başkanını adeta bir devlet başkanı olarak konumlandırılmıştır. Bu düzenlemelere ek olarak meclis üyelerinin seçilmesi ve idari teşkilatlanmayla alakalı düzenlemeler de anayasada yer almıştır. Bu düzenlemelere göre Büyük Millet Meclisi üyeleri 2 yılda bir yapılacak seçimlerle vilayet halkı tarafından seçilecek seçilen milletvekilleri sadece o vilayetin değil tüm milletin temsilcileri olarak kabul edilecektir. İdari teşkilatlanma

kısımında ise ülke vilayet, kaza ve bu kazalara bağı olan nahiyeler etrafında yeni bir teşkilat yapısına kavuşturulmuştur (Güneş, t.y).

1921 Anayasası döneminde kuvvetler ayrılığı yerine kuvvetler birliği sistemi benimsenmiş güçler ayrılığı sisteminin dünya üzerinde tam anlamıyla işlemediği hatta ABD ve İngiltere'nin güçler ayrılığı prensibinden şikayetçi olduğu belirtilmiştir. Güçler ayrılığı ilkesinin milleti bölmek anlamına geleceği yönünde görüşler beyan edilerek hükümet sisteminin parlamenter sistem gibi işlemesine imkân veren kanun taslağı Meclis tarafından reddedilmiştir (Can,2022:642). Kuvvetler birliği ve meclis üstünlüğü prensibi Kurtuluş Savaşı boyunca Mustafa Kemal tarafından ısrarla savunulmuş ulusların gelişme süreçlerinde eninde sonunda bu sistemleri benimseyecekleri iddia edilmiştir (Soysal,2011:184).

Mustafa Kemal'in kuvvetler birliğini savunmasındaki temel maksat halk hükümetinin yani demokrasinin kuvvetler birliği vesilesiyle gerçekleşebileceğine inanmasıdır (Sarıbay,2022:61). Esasında kuvvetler birliğinin savunulması yeni devletin kuruluş aşamasında elverişli bir yöntem olup yargı dahil tüm yetkilerin Meclis bünyesinde toplanması savaşın başarıya ulaşmasında da etkili olmuştur. Meclis hükümeti sistemi bir yandan ulusal direnişe desteğin artmasını sağlarken bir yanda da saltanat düzeninin yıkılmasını kolaylaştırmıştır. Öte yandan Kurtuluş Savaşı'nın sonuna doğru meclis hükümeti sistemi de BMM bünyesinde kurulan Birinci Grup ve İkinci Grup vesilesi ile iktidar - muhalefet düzenine dayanan parlamenter sistem görüntüsü kazanmıştır (Soysal, 185-187).

Teşkilatı Esasiye Kanunu, çeşitli eğilimlerin bulunduğu Büyük Millet Meclisi'nde asgari ortak noktalarda uzlaşmayı amaçlayan çerçeve anayasa niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle bir geçiş dönemi özelliği gösteren kanun, Kanun-i Esasi'nin kendisiyle çelişmeyen maddelerini yürürlükte saymış kişi hak ve özgürlükleri, yargılama gibi temel anayasa konularında ise düzenleme yapmamıştır. Bir geçiş dönemi anayasası olmasına karşın Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, egemenlik anlayışını belirlemesi, kuvvetler birliği ve meclis hükümeti sistemi, yerel yönetimlere dair düzenlemeleri ile daha sonraki anayasalar üzerinde de etkisini sürdürmüştür (Tanör,2009:253).

2.3. 1924 ANAYASASI

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun geçiş dönemi Anayasası özelliği göstermesi, 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmiş olmasına karşın hala 1876 Kanun-i Esasi hükümlerinin bazı noktalarda uygulanıyor olması gibi sebepler yeni bir anayasa yapılmasını elzem kılmıştır. Bu amaçla yapılan düzenlemeler 20 Nisan 1924 günü Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilerek 1924 Anayasası yürürlüğe girmiştir. Kabul edilen yeni anayasa ile Büyük Millet Meclisi'nin adı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) olarak değiştirilmiştir. Teşkilatı Esasiye Kanunu'ndan farklı olarak daha kapsamlı ve uzun olan 1924 Anayasası'nda devletin niteliği, yasama, yürütme ve yargı düzenlenmiştir. Bu düzenlemelere ek olarak "Türklerin Hukuku Ammesi" başlığı altında temel hak ve özgürlükler düzenlenmiş olup anayasanın 89-105 maddeleri arasında ise devletin idari yapısı, devlet memurluğu, maliye işleri ve anayasanın değiştirilmesi usullerine yer verilmiştir (Serdaroğlu,2001:115-117).

Teskilat -ı Esasiye Kanunu, dönemin acil ihtiyaçlarına cevap vermek maksadıyla hazırlanan bu sebeple de yargı organı, temel haklar gibi düzenlemelere yer vermeyerek bir geçiş dönemi özelliği gösteren ancak Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte günün ihtiyaçlarına etkin cevap vermek noktasında zorlanan bir anayasadır. 1924 Anayasası İkinci Dönem TBMM (1923-1927) tarafından hazırlanmış olup bu Meclis düzeni içerisinde birinci Meclis döneminde etkin bir muhalefet ve denetim görevi gören İkinci Grup üyelerinden kimse yer almamıştır. Başka bir ifadeyle bu meclis çatısı altında yer alan mebusların büyük bir kısmı Mustafa Kemal tarafından kurulan Halk Fırkası üyesidir. Her ne kadar 1924 Anayasası tek partinin egemen olduğu bir Meclis çatısı altında hazırlanmış olsa da Cumhurbaşkanı'na geniş yetkiler veren birçok öneri mebuslar tarafından reddedilmiştir. Cumhurbaşkanı'na seçimleri yenileme ve Meclis'i feshetme yetkisi veren öneri ile Cumhurbaşkanı'na güçleştirici veto yetkisi veren öneriler mebuslar tarafından reddedilmiştir. Cumhurbaşkanı'na silahlı kuvvetlerin başkomutanlığı yetkisi verilmesi, Meclis'in 4 yıllık görev süresine karşılık Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin 7 yıl olması gibi öneriler de kabul edilmeyen teklifler arasındadır (Özbudun,2022:307).

1924 Anayasası'nın kurduğu düzen meclis hükümeti sistemi ile parlamenter hükümet sistemi arasında karma bir yapıdır. Bu sistem kuvvetlerin birliğinin esas olduğu ancak

yasama ve yürütme fonksiyonlarının ayrıldığı bir düzendir (Özbudun,2022:308). 1924 Anayasasıyla Türkiye Devleti'nin bir Cumhuriyet olduğu (md.1) ve egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu belirtilmiştir. 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda da yer alan egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu ilkesi saltanatın ve hilafetin kaldırılması ile düşünüldüğünde 1924 Anayasası'nda daha anlamlı bir hal almış, TBMM millet adına egemenliği kullanan tek organ (md.4) olarak kabul edilmiştir. TBMM'nin egemenlik yetkisini kullanan tek organ olması, yasama ve yürütme yetkisinin TBMM'de birleşmesi (md.5), yürütmenin fesih yetkisi bulunmaması yönüyle meclis hükümeti sistemi özelliği gösteren yeni TBMM, yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanı ve başbakan eliyle kullanılması (md.7), hükümetin güvenoyu alması(md.44), hükümetin ortak sorumluluğu (md.44) ve Cumhurbaşkanı'nın hükümetin sorumsuz kanadını oluşturması (md.39) yönleriyle de parlamenter sistem özelliği göstermektedir. Bu yönüyle 1924 Anayasası'nın karma bir sistem getirdiği söylenebilir (Bakırcı, t.y).

1924 Anayasası'nda parlamento, yasama yetkisini kullanan tek organ olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya bağlı olarak anayasanın 26.maddesinde sayılan yasamanın görevleri oldukça geniş tutulmuştur. Yapılan düzenlemeye göre kanun koymak ve değiştirmek, kanunları yorumlamak, devletlerle sözleşme ve antlaşma yapmak, harp ilan etmek, bütçe ve kesin hesap kanunu incelemek ve onaylamak, para basmak, genel af ilan etmek, cezaları hafifletmek ve mahkemelerce kesinleşen idam cezası hükümlerini yerine getirmek gibi görevler Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verilmiştir. Dar anlamda yasama faaliyetlerine girmeyen yetkilerin de verilmiş olması meclisin en yüksek yetkili organ olmasından kaynaklı olarak yorumlanabilir (Soysal,2011:194).

1924 Anayasası 1921 Anayasası döneminde uygulanan Kanun-i Esasi'nin anayasaya aykırı olmayan hükümlerinin geçerli olduğu hükmünü kaldırarak uygulamadaki ikili anayasal düzene son vermiştir. Bu düzenlemeye ek olarak 103. Maddesinde “anayasanın üstünlüğü ilkesini” açıkça belirtmiştir. Her ne kadar bu dönemde yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir Anayasa Mahkemesinin olmaması, Yargıtay ve Danıştay'ın ise yasa denetleme yetkisini kendisinde görmemesi sebebiyle anayasanın üstünlüğü ilkesi tam olarak hayata geçirilmemiş olsa da bu ilkenin Anayasa'da yer alması

anayasa yapıcılarının anayasaya verdiği önemi göstermesi açısından anlamlıdır (Doğan,2022, 819).

2.4. 1961 ANAYASASI

27 Mayıs 1960 günü ordunun yönetime el koymasını takiben yeni anayasanın yapılabilmesi için dönemin bilim adamları ve uzmanlarından oluşan bir “Kurucu Meclis” oluşturulmuştur (Şabu, 2021:27). Türkiye tarihindeki ilk kurucu meclis olma özelliği gösteren bu meclis, Milli Birlik Komitesi (MBK) ve Temsilciler Meclisi (TM) olmak üzere iki kanattan oluşmaktaydı. Üniversite hocaları, son 15 yıl içerisinde siyasi partiler tarafından üretilmiş metinler, bazı anketler ve Fransa, Almanya gibi ülkelerin anayasalarından esinlenerek hazırlanan anayasa taslağı kurucu meclis tarafından kabul edilmiş ve 9 Temmuz 1961 günü halk oylamasına sunulmuştur. Halk oylaması neticesinde %61,5 evet oyuyla anayasa kabul edilmiş böylece 157 madde, 22 geçici madde ve bir başlangıç bölümünden oluşan 1961 Anayasası yürürlüğe girmiştir (Adadağ, 2017:98-99).

1961 Anayasası'nın yasama alanına getirdiği en önemli yeniliklerden biri diğer anayasalardan farklı olarak çift meclisli bir sistem oluşturmasıdır. Anayasanın 63 maddesine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere iki organdan oluşur. Diğer ana yasalardan farklı olarak iki yapılı bir meclisin oluşturulması Demokrat Parti döneminde parlamentonun sınır tanımaz üstün gücüne gösterilen tepkilerin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Nitekim her iki meclis ayrı ayrı toplanmasına karşın savaş ilanı, cumhurbaşkanı seçimi, sıkıyönetim kararları gibi önemli kararların alınmasında birlikte toplanmayı öngörmüştür (Sevinç,2013:50). Fazıl Sağlam'a göre 1961 Anayasası, çoğunlukçu yönetim anlayışının çok partili dönemde etkin olarak sürdürülmesine tepki olarak kuvvetler ayrılığı prensibini yasama düzeyinde de uygulamayı tercih ederek ikili bir meclis yapısı oluşturmuştur (Sağlam,2022:369).

Millet Meclisi üyeleri, gizli oy açık sayım ilkesine dayanan tek dereceli seçimle (md.55), 30 yaşını doldurmuş Türk vatandaşları (md.68) arasından 4 yıl için seçilir. 450 milletvekilinden oluşan bu meclisin üyeleri yalnızca seçtikleri bölgeyi değil bütün milleti temsil ederler ve vekiller yasama dokunulmazlığına haizdir. TBMM'nin bir diğer

kanadını oluşturan Cumhuriyet Senatosu ise genel oyla seçilen 150 üye, Cumhurbaşkanı tarafından seçilen 15 üye ve doğal üyelere meydana gelmektedir. Cumhurbaşkanı tarafından seçilen üyelerin görev süresi 6 yıldır ve üyelerinin üçte ikisi iki yılda bir yenilenecek bu süre tamamlanır. Diğer üyeleri ise daimidir. Cumhuriyet Senatosu'na üye olmak için 40 yaşını doldurmak ve yüksek öğrenim yapmış olmak şarttır ancak Cumhurbaşkanı tarafından seçilen üyeler için yükseköğrenim şartı aranmaz. 40 yaşını doldurmuş ve çeşitli alanlarda seçkin hizmetler yapmış bireyler cumhurbaşkanınca senatoya üye olarak atanabilmektedir. Cumhuriyet senatosunu oluşturan doğal üyeler ise eski cumhurbaşkanları ve 13 Aralık 1960 tarih ve 157 sayılı kanunun altında adları bulunan Milli Birlik Komitesi başkan ve üyelerinden oluşmaktaydı. 40 Yaş Şartı Milli Birlik Komitesi üyeleri için geçerli olmadığı gibi bu üyelerin bir siyasi partiye girmesi durumunda doğal üyelik sıfatı da düşmektedir (Demir,2015:319).

Kanunların yapılması sürecinde Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu birbiriyle bağlantılı olarak çalışmaktadır. Senatodan gelen kanun önerilerinin millet meclisi tarafından kabul veya reddedilmesi durumuna göre meclisler arasındaki yasama süreci biçimlenir. Senato'nun Millet Meclisi'nden gelen öneriyi kabul etmesi veyahut senatonun yaptığı değişikliğin Millet Meclisi tarafından onaylanması durumunda yapılan değişiklik yayımlanmak üzere cumhurbaşkanına gönderilir. Değişiklik önerisinin Millet Meclisi tarafından kabul edilmemesi durumunda ise her iki meclisten eşit sayıda üye seçilerek karma komisyon kurulur ve bu komisyonca bir metin çıkarılır. Yapılan değişiklikler millet meclisinde salt çoğunluk veya üçte iki çoğunluk ile kabul edilir. Millet Meclisi tarafından reddedilen ancak Senato'nun aynen kabul ettiği bir öneri Millet Meclisi tarafından herhangi bir değişiklik yapılmadan reddedilirse öneri düşerken değişiklik yapılarak kabul edilmesi durumunda ise karma komisyon kurulmaktadır (H.A. Demirci,2010:201).

Tüm bu düzenlemeler neticesinde TBMM'nin genel görevleri 1961 Anayasası'nın 64. Maddesinde sayılmıştır. Söz konusu maddeye göre kanun koymak, değiştirmek veyahut kaldırmak, para basılmasına, genel ve özel affa karar vermek, bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek, kabul etmek, mahkemelerce hükme bağlanmış ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek TBMM'nin yetkileri arasındadır. 20.09.1971 tarih ve 1488 sayılı Kanunla yapılan düzenleme neticesinde Bakanlar Kurulu'na (BK) belli

konularda Kanun Hükmünde Kararname (KHK) çıkarma yetkisi vermek de TBMM'nin yetkisine verilmiştir (1961 Anayasası, 1961).

1961 Anayasası'nın özgün bir yönü egemenliğin kullanılmasını diğer anayasalardan farklı olarak tek bir organa vermek yerine birden çok organa ait bir yetki ve görev saymasıdır. Anayasa'da "*millet egemenliğini (...) yetkili organlar eliyle kullanır*" (md.4) Denilerek egemenliğin tek bir organa ait olmadığını belirtmiştir. Anayasaya göre yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet meclisine aittir ve bu yetki devredilemez (md.5) ancak hiçbir organ millet iradesini tek başına temsil edemez veyahut böyle bir iddiada bulunamaz (Tanör,2009:394). 1961 Anayasası siyasal kurumlara duyulan güvensizliğin tezahürüdür. 1961 Anayasası kamusal yetkinin kaynağını Parlamento yerine Anayasa olarak kabul etmiştir. Başka bir ifadeyle parlamentonun üstünlüğü yerine hukukun üstünlüğü temelinde bir yapı benimsenmiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak egemenliğin kullanılması noktasında yargı kuvvetine özel bir önem verilerek hem Anayasa Mahkemesi (AYM) kurulmuş hem de AYM'ye kanunların anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisi verilmiştir (Heper,2018:153).

Bu bakımdan 1961 Anayasası egemenliği yasama, yürütme ve yargı arasında paylaştıran ve kuvvetler ayrılığı rejimini benimseyen bir yapıdadır. Kuvvetler ayrılığı sisteminin benimsenmesiyle birlikte meclisin denetim yetkilileri anayasa ve içtüzükte ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Meclisin denetim yolları arasında sayılan soru, genel görüşme, gensoru, meclis soruşturması ve meclis araştırması her iki meclis tarafından da ayrı ayrı kullanılabilir ancak gensoru ve güvenoyu verme yetkisi Cumhuriyet Senatosu'na verilmemiştir. Kuvvetler birliği ve meclis hükümeti sistemi dönemine ait olan TBMM tarafından yasaların yorumlanması yetkisi de TBMM'den alınarak Anayasa Mahkemesi'ne verilmiştir (Tanör,2009:394-396).

1961 Anayasası tarafından TBMM'ye çeşitli denetim yetkileri tanınmıştır. Anayasa'nın 88. Maddesinde "soru, genel görüşme, meclis soruşturması ve meclis araştırması" yasamanın yürütmeyi denetleme yolları arasında sayılmış bu yetkiler her iki meclise de tanınmıştır. Meclis araştırması hükümetin denetlenebilmesi için gerekli bilgilerin toplanması veya ilerde çıkarılması planlanan bir yasa için gerekli bilgileri toplamayı içermektedir (Köroğlu,2006:31). Yasamanın yürütmeyi denetlemesinin bir diğer yolu olan meclis soruşturması ise Başbakan ve Bakanlar hakkında soruşturma yapılması

istemleridir. İstem talepleri meclisin birleşik toplantısında görüşülerek karara bağlanır. Soruşturma açılmasına karar verilmesi durumunda her iki Meclisten eşit sayıda üye ile oluşturulan komisyon tarafından soruşturma yürütülür. Siyasi parti gruplarınca meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılması veyahut karar alınması yasaktır (Gözler, 2006).

Yürütme erkini denetlemeye dair bir diğer yetki ise soru ve genel görüşme isteme yetkisidir. Meclis'e verilen soru yetkisi kişilik ve özel hayata ilişkin olmamak kaydıyla cevaplanmak üzere yürütme erkine yazılı soru sorulmasından ibarettir. Genel görüşme ise toplumu ve devlet faaliyetlerini ilgilendiren hususların TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmesidir. Genel görüşme talebi siyasi parti gruplarının veyahut en az 20 milletvekilinin yazılı önergesi üzerine açılabilirken bu görüşmelerde herhangi bir oylama yapılamaz veyahut karar alınamaz (Parlamento Terimleri Sözlüğü, t.y).

Yasamanın yürütmeyi denetlemeye dair yetkilerinden olan gensoru verme yetkisi 1961 Anayasası'nın 89.maddesinde düzenlenmiş olup diğer denetleme yetkilerinden farklı olarak sadece Millet Meclisi'ne verilmiştir. 1961 Anayasası'nda gensorunun kimler tarafından verileceği ve görüşme usulü belirtilmiştir (1961 Anayasası, 1961):

Gensoru yetkisi yalnız Millet Meclisinindir. Milletvekillerince veya bir siyasi parti grubunca verilen gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmayacağı, verilişinden sonraki ilk birleşimde görüşülür. (...) Gensoru görüşmeleri sırasında üyelerin verecekleri gerekçeli güvensizlik önergeleri veya Bakanlar Kurulunun güven isteği, bir tam gün geçtikten sonra oylanır. Bakanlar Kurulunun veya bir Bakanın düşürülebilmesi, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla olur.

20.09.1971 tarih ve 1488 sayılı kanunla değişiklik yapılarak gensoru verilebilmesi bir siyasi parti grubu adına veyahut 10 milletvekilinin imzası şartına bağlanmıştır (1961 Anayasası,1961). Böylece gensoru verilebilmesi maddenin ilk haline göre zorlaştırılmıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar yürürlükte kalan 1961 Anayasası, 5 yasama dönemi boyunca varlığını sürdürmüştür. Birinci yasama döneminde 4 adet gensoru önergesi verilmiş olup bunlardan 1 adedi geri çekilmiş diğerleri ise reddedilmiştir. İktidarın seçim kanunlarını gensorular hariç öncelikle görüşmek istemesi üzerine gensorular ikinci yasama yılında Meclis'i yavaşlatmanın bir yolu haline gelmiştir. Bu dönemde 84 adet gensoru önergesi verilmiştir. İktidarın seçim kanununun öncelikli görüşülmesi talebinden vazgeçmesi üzerine bu gensorulardan 44 adedi geri alınmış, 37 tanesi reddedilmiş 3 tanesi

ise hükümsüz kalmıştır. Üçüncü ve dördüncü yasama dönemlerinde verilen toplam 29 adet gensoru önergesi reddedilmiş olması veyahut hükümsüz kalması sebebiyle etkisiz kalmıştır. Meclis çoğunluğunu tek başına elinde bulunduran bir partinin olmadığı, azınlık hükümetlerinin işbaşında olduğu ve siyasal kargaşanın hâkim olduğu beşinci yasama dönemindeyse 69 adet gensoru önergesi verilmiş olup 30 adedi geri alınmış, 22 adedi reddedilmiştir. Bu dönemde kabul edilen toplam 3 adet gensoru ile Süleyman Demirel Hükümeti düşürülmüş, Bakanlar Kurulu için güven oylaması yapılmış olup kabul edilen başka bir gensoruyla da Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmek düşürülmüştür. Bu dönemde verilen diğer gensoru önergeleri ise çeşitli sebeplerle hükümsüz kalmıştır (Atlay,2010:81-82).

1961 Anayasası yürürlükte olduğu dönem boyunca tartışmaların odağında yer almıştır. Sağcılar tarafından lüks bulunan bu anayasa, solcular tarafındansa kişi hak ve özgürlüklerini vurgu yapması sebebiyle sahip çıkılması gereken bir anayasadır. 1924 Anayasası çok partili siyasal hayatta ihtiyaç duyulan güvenceleri içermemesi, yasamanın yürütmeyi denetleme yetkisinin yetersiz olması, kişi hak ve hürriyetlerinin anayasal güvencelere sahip olmaması, anayasanın çoğulcu yerine çoğunlukçu bir anlayış benimsemiş olması yönlerinden eleştirilmiştir. 1961 Anayasası bu eleştirileri ortadan kaldırması ve devleti kutsal sayan anlayışın aksine bireyi yüce bir değer olarak görmesi yönüyle kıymetli bulunmasına rağmen siyasal sorunların müsebbibi olarak da görülmüştür (Koca,2020:87).

Takvimler 1980 yılını gösterdiğinde toplumsal çalkantıların seviyesi fazlasıyla artmış, bu durum emir komuta zinciri içerisinde Ordu'nun yönetime el koyması ile sonuçlanmıştır. 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında olduğu gibi yeni bir anayasa yapılması girişimleri başlamış ancak bu seferki anayasa, halkoyuna sunulmadan evvel Milli Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından son şeklinin verildiği, sivillerin ise yalnızca danışmanlık yaptığı bir anayasa olmuştur. Anayasa hazırlayıcılarına göre toplumsal kargaşanın temel sebebi yürütmenin zaafi ve zayıflığıdır. Bu düşünceler ışığında 12 Eylül Anayasası, güçlü iktidar anlayışına sahip ayrıntılı bir anayasa olarak yazılmıştır (Teziç,1986:142).

2.5. 1982 ANAYASASI

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile asker yönetime el koymuş ve MGK tarafından kabul edilen 29.06.1981 tarih ve 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun ile yeni anayasayı hazırlamak üzere bir kurucu meclis oluşturulmuştur. 24 Eylül 1982’de MGK Genel Sekreterliği’ne sunulan anayasa tasarısı, Milli Güvenlik Konseyince oluşturulan 6 üyeden oluşan Anayasa Komisyonu tarafından incelenip kabul edildikten sonra MGK Başkanlığı’na sunulmuş ve MGK üyelerince görüşüldükten sonra son hali verilmiştir. Son hali verilen metin, 1961 Anayasasından farklı olarak kapsamlı düzenlemelere yer vermiştir. Bu haliyle 1982 Anayasası madde sayısı bakımından en uzun anayasa olmuştur. Önceki anayasalarda benzer olarak egemenliğin kaynağını halk olarak kabul etmiş ancak egemenliğin kullanılması konusunda yürütme organını yasama organına göre daha da güçlendirmiştir. Anayasanın, yasama organı açısından getirdiği yenilik tek meclis sistemine geri dönmüş olmasıdır. Önceki anayasadan farklı olarak temel hak ve hürriyetler konusunda ise bireyden çok devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü öne çıkarılmış önce ödev sonra hak ilkesine yer verilerek otoriter bir anlayış sergilenmiştir. 177 maddeden oluşan anayasa taslağı için 7 Kasım 1982 tarihinde referandum yapılmış olup söz konusu anayasa, %91,27 evet oyuyla kabul edilmişse de 1982 Anayasası günümüze kadar 19 kez değiştirilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, [TBMM], t.y).

Yasama organı 1982 Anayasası’nın 75-100 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu düzenlemelere göre TBMM, genel oyla seçilmiş 400 milletvekilinden oluşur (md.75). 30 yaşını doldurmuş, en az ilkokul mezunu, askerlikle ilişkisi olmayan her Türk vatandaşı milletvekilliği adayı olmak ve seçilmek hakkına sahip olmasına karşın affa uğramış olsalar dahi zimmet, irtikap, 1 yıldan uzun süreli hapis cezası alanlar ve kamu haklarından yasaklı olanların aday olmasına kanunen müsaade edilmemiştir. Bu düzenlemelere ek olarak kimlerin görevde iken aday olamayacakları yönünde düzenleme de yapılmıştır (Resmî Gazete, [RG], 20 Ekim 1982- 17844):

Hâkimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler.

Anayasa'ya göre TBMM seçimleri 5 yılda bir yapılır ancak Meclis'in süresi dolmadan seçimleri yenileme kararı alması mümkündür. Aynı şekilde Anayasa'da belirtilen şartların oluşması durumunda Cumhurbaşkanınca verilecek karara göre de seçimler yenilenebilmektedir (md.77). TBMM üyeleri seçildikleri bölgenin değil tüm milletin temsilcisi olarak kabul edilmiştir (md.80) ve diğer anayasalarda da mevcut olduğu gibi üyeler yasama dokunulmazlığına haizdir (md.83). Tüm bu düzenlemeler ışığında TBMM'nin görevleri Anayasa'nın 87.maddesinde şöyle sıralanmıştır (RG, 20 Ekim 1982, 17844):

Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; bütçe ve kesinhesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Anayasanın 14 üncü maddesindeki fiillerden dolayı hüküm giyenler hariç olmak üzere, genel ve özel af ilanına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir

Yukarıda belirtildiği üzere askeri yönetime göre krizlerin temel sebebi yürütme organının yasama ve yargı organı karşısında güçsüz olmasıdır. Başka bir ifadeyle yasama organının güçlü varlığı siyasal sistem krizlerinin sebebi olarak görülmüştür. Krizlerin önüne geçmek isteyen 12 Eylül Yönetimi, yürütmeyi özellikle de Cumhurbaşkanlığı makamını güçlendirici adımlar atmayı seçmiştir. Cumhurbaşkanlığı'na; kanunları veya anayasa değişikliklerini referanduma götürmek, Yargıtay hariç yüksek mahkemelerin başkanlarını ve HSYK üyelerini seçmek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar vermek gibi yeni yetkilerin verilmesi yürütmenin yargı tarafından denetlenmesini zorlaştırıcı bir unsur olmuştur. HSYK başkanının Adalet Bakanı olarak belirlenmesi ise yargıyı yürütmenin doğrudan etkisi altına alan bir düzenleme olmuştur. Bu düzenlemelere ek olarak kanun hükmünde kararname çıkarmanın kolaylaştırılması ve olağanüstü hallerde neredeyse denetimsiz bırakılmış olması yürütmeye yasamaya karşı güç kazandıran başka bir etkidir. Bu dönemde siyasal hayatımıza dâhil olan %10 seçim barajı da her partinin meclise girmesini engelleyerek görece oyu yüksek olan merkez partilerin mecliste bulunmasını sağlamış dolayısıyla yürütmenin yasamaya karşı gücünü arttıran bir etki göstermiştir (Saraçoğlu,2019:789).

Yürütmeyi güçlendirmeyi amaçlayan düzenlemelerin yanında yeni anayasa, siyasal tıkanmaları önleyici düzenlemelere de yer vermiştir. 1961 Anayasası'nın siyasal tıkanmaları önleyici düzenlemelere yeteri kadar yer vermemiş olması siyasal karar alma ve siyaset üretme süreçlerini güçleştirici bir unsur olmuştur. 1982 Anayasası siyasal tıkanmaları minimize etmeyi amaçlayan düzenlemelere yer vererek siyasal bunalımları azaltmayı hedeflemiştir. Bu amaçla yapılan temel düzenlemelerden biri Cumhurbaşkanı tarafından TBMM seçimlerinin yenilenebilmesidir (md.116). 1961 Anayasası'nda da tanınan bu yetki (md.108) gerçekleşmesi zor şartlara bağlandığı için etkisiz kalmıştır. Aynı nitelikteki bir diğer düzenleme Cumhurbaşkanı seçimleri ve TBMM Meclis Başkanlığı seçimleri için de yapılmıştır. Yapılan düzenlemelere göre Cumhurbaşkanı seçilmek için ilk iki turda TBMM üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu aranırken sonraki oylamalarda üye tam sayısının salt çoğunluğu aranmaktadır (md.102). Cumhurbaşkanı seçilebilmek için yeterli kabul edilen nisaplar Meclis Başkanlığı seçimleri için de kabul edilmiş olup bu düzenlemelere ek olarak Meclis Başkanlığı seçimlerinin on gün içerisinde tamamlanması kuralı getirilmiştir (md.94/4). Yapılan bu düzenlemelere ek olarak 1961 Anayasası'nda 10 olan siyasi parti grubu kurma şartı (md.85/2), 1982 Anayasası'nda 20 üye (md.95/2) olarak düzenlenmiştir. Böylece Anayasa ve İçtüzük hükümleri gereğince siyasi parti gruplarına tanınan yetkilerinin TBMM çalışmalarını engelleyici şekilde kullanılması önlenmek istenmiştir. Yasama sürecini uzatan ve kanunların yapılmasını zorlaştıran iki meclis sisteminden tek meclisli sisteme yeniden dönülmesi de siyasal tıkanmaları önleyici kanun yapmayı basitleştirici bir düzenleme olarak 1982 Anayasası'nda yerini almıştır (Özbudun,2019:62-64).

1982 Anayasası yasama organına dair çeşitli düzenlemeler yapmasına karşın Meclis'in bilgi edinme ve denetleme yollarında değişiklik yapmamıştır. 1982 Anayasası'nın 98.maddesinde "*Türkiye Büyük Millet Meclisi soru, Meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve Meclis soruşturması yollarıyla denetleme yetkisini kullanır*" denilerek TBMM'nin yürütme organını denetlemesine ilişkin yetkilerine yer verilmiştir (RG, 20 Ekim 1982, 17844).

Tablo 2. Yasama Dönemlerine Göre TBMM'ye Sunulan Önerge Sayıları

Yasama Dönemi	Gensoru	Meclis	Meclis	Genel Görüşme	Soru

		Soruşturması	Araştırması		
17	3	6	63		
18	28	4			2.202
19	42	25	241		
20	22	46			6.950
21	29	5			8240
22	8	13	434	37	
23	15	3		26	21.220
24	55	13	3309	84	70.848
25 ¹					
26	18	2	2828		28.989
27		0	2768	17	28.032

Kaynak: (Karaman,2020:170-176).

1982 Anayasası'nda TBMM'ye tanınan denetim yolları neredeyse her yasama döneminde etkin bir şekilde kullanılmaya çalışılmış ancak sonuçları itibarıyla etkisiz kalmıştır. Örneğin verilen gensoru önergelerinin büyük çoğunluğunun gündeme alınması kabul edilmemiş, 1998 yılında Başbakan Mesut Yılmaz ve Devlet Bakanı Güneş Taner hakkında verilen gensoru önergesinin kabul edilmesi sonucunda hükümetin düşmesi hadisesi hariç etkinlik gösterilememiştir. Bir denetim yolu olarak Meclis Soruşturmaları da genellikle işlevsiz kalmıştır. Çeşitli yasama dönemlerinde verilen toplam 117 adet meclis soruşturması önergesinin 41 tanesinde meclis soruşturması açılmış, 8 tanesi ise Yüce Divan'a sevk edilerek yargılama yapılmıştır. Yapılan yargılamaların neticesi beraat veyahut kamuoyunda Rahşan Affi olarak bilinen 4616 Sayılı Kanun hükümleri gereğince kesin hükme bağlanmasının ertelenmesiyle sonuçlanmıştır. 24. Yasama döneminde verilen 3309 adet meclis araştırması önergesinden 3192 adedinin hükümsüz kalması da denetim yollarının teoride etkin ancak pratikte etkisiz olduğuna örnek verilebilir. Bir diğer denetim yolu olan genel görüşme de meclis araştırması ile aynı kaderi paylaşmıştır.

¹ Yasama dönemi 8 Haziran 2015-1 Kasım 2015 tarihleri arasında olduğu için herhangi bir yasama faaliyeti yapılmamıştır. Tekrarlanan genel seçimler sonrasında TBMM 26. Yasama dönemi olarak faaliyetlerine devam etmiştir.

Örneğin 23. Yasama döneminde verilen 26 önergeden 24'ü, 26.yasama döneminde verilen 84 genel görüşme önergesinde 79'u hükümsüz kalmış, 27. Yasama Döneminde verilen 17 önerge için ise herhangi bir işlem yapılmamıştır (Karaman,2020:170-178).

Yürütme erkine yazılı veya sözlü olarak soru sormaktan ibaret olan “soru” denetim yolu her dönemde yoğunluğu artarak kullanılan bir denetim aracı olmuştur. Soru önergelerinin kullanım oranının yükselmesine karşın bu yolla sorulan soruların cevaplanma sıklığı ve İçtüzük'te belirtilen süreler içerisinde yanıtlanma eğilimi giderek azalmıştır. Yazılı soru önergelerinin cevaplanma sıklığı 2015 sonrası dönemde neredeyse sıfıra yakın bir düzeye inmiştir (Kalaycıoğlu,2022b:348). Başka bir deyişle soru denetim yolu zaman içinde giderek etkinliğini kaybeden bir mekanizma halini almıştır. Örneğin, 12. Yasama döneminden 20.yasama dönemine kadar geçen sürede sorulan sorulara yaklaşık %82 oranında cevap verilirken bu dönemden sonra hızlı bir düşüş başlamış 24.yasama döneminde verilen toplam 70.848 soru talebinin yalnızca 8.733 adedi cevaplanmıştır. Sözlü soruların uzun süre gündemde bekletilmesi ve sözlü soru görüşmelerinin genellikle ertelenerek yasama faaliyetlerine yoğunlaşma isteği bu denetim yolunun etkinliğini kaybetmesinin sebepleri arasındadır (Karaman,2020:178).

2.5.1. 1982 Anayasası'nda Yasama Organına Yönelik Yapılan Değişiklikler

1982 Anayasası birçok kez değişikliğe uğramış söz konusu anayasa, yürürlüğe girdiği dönemden günümüze kadar toplamda 19 kere değiştirilmiştir. Anayasa üzerinde ilk değişiklik 7.11.1982 Tarih ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67, 75, 175 inci Maddelerinin Değiştirilmesi ve Geçici 4 üncü Maddesinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun ile yapılmıştır. Bu değişiklik ile milletvekili sayısı 450'ye çıkarılırken seçme ve halkoylamasına katılma yaşı 20 olarak düzenlenmiştir. Anayasa'nın 175. Maddesinde yapılan düzenleme ile anayasa değişikliklerinin diğer kanunlardan farklı olarak TBMM Genel Kurulu'nda iki defa görüşülmesi şartı getirilmiş, anayasa değişikliğinin kabul edilmesi için yeterli kabul edilen 3'te 2 çoğunluk şartı üye tamsayısının 5'te 3'ü olarak değiştirilmiştir. Anayasa değişikliği ile devlete karşı işlenmiş suçlar ve çeşitli gerekçelerle siyasi yasaklı sayılmış kişilerin durumunu düzenleyen geçici 4.madde de yürürlükten kaldırılmış böylece 1 Ocak 1980 tarihi itibarıyla siyasi partilerin genel başkan, genel başkan yardımcıları veya vekilleri, genel sekreterleri, bunların

yardımcıları ve merkez yönetim kurulu veya benzeri organların üyelerinin siyasi yasaklı olma durumu sona ermiştir (1982 Anayasası Değişiklikleri, TBMM, t.y).

1982 Anayasası'nda 23.07.1995 tarih ve 4121 Sayılı kanunla yapılan değişiklikler siyasal hayatın vazgeçilmezi olarak kabul edilen siyasal partiler ve yasama organına yönelik önemli değişiklikler getirmiştir. Siyasi partilere yönelik yapılan değişikliklere bakıldığında Anayasa'nın 67.maddesinde yapılan değişiklikle beraber seçme ve halkoylamasına katılma yaşı 18 olarak değiştirilmiş ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan tutukluların seçme haklarını kullanması için gerekli tedbirlerin alınacağı hükme bağlanmıştır. Aynı maddeye eklenen yeni bir fıkra ile seçim kanunları temsilde adalet yönetiminde istikrar ilkesine göre düzenlenir denilmiştir. Siyasi partilere katılma yaşının 21'den 18'e düşürülmesi, Yükseköğretim üyelerinin partilerin merkez organlarında yer almasının önünün açılması ve yükseköğretim öğrencilerinin siyasi partilere üyeliklerine müsaade edilmesi de bu değişiklikler ile mümkün olmuştur. Siyasi partilere Devlet tarafından mali yardım yapılması ve beyan ve faaliyetleriyle siyasi partinin temelli kapatılmasına sebep olan kurucular dâhil parti üyesinin 5 yıl boyunca başka partide görev almasını yasaklayan hükümler de 1995 değişiklikleriyle siyasal partilere yönelik düzenlemeler içerisinde yer almıştır (RG, 22355, 26 Temmuz 1995).

1995 değişiklikleri yasama organı üyeleri için de önemli düzenlemeler getirmiştir. Yapılan düzenleme ile TBMM'nin toplanma dönemi eylül ayı yerine ekim ayı olarak değiştirilmiş 1987 yılı değişiklikleriyle 450 olan milletvekili sayısı 550'ye çıkarılmıştır (RG, 22355, 26 Temmuz 1995). Partisinden veyahut milletvekilliğinden istifa eden milletvekilinin durumu da 1995 değişiklikleri ile yeniden düzenlenmiştir. Anayasa'nın ilk halinde partisinden istifa ederek başka partiye giren veyahut seçim hükümetleri hariç Bakanlar Kurulu'nda görev alan milletvekilinin üyeliğinin düşmesine üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar verileceği belirtilmiş (md.84) aynı maddenin devamında partisinden istifa eden vekilin bir sonraki seçimde istifa tarihinde mevcut herhangi bir siyasi parti tarafından aday gösterilmesi yasaklanmıştır. 1980 öncesi sık sık görülen vekil transferlerini engellemeyi amaçlayan bu düzenlemeler 1995 değişiklikleri ile kaldırılmıştır. Milletvekilliğinden istifa eden vekilin istifasının geçerli olmasını TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunun kabul oyuna bağlayan düzenleme de değiştirilerek TBMM Genel Kurulu'nca kararlaştırılır denilmiştir. (Hakyemez, 1996:112-113).

TBMM üyeliğinin düşürülmesine yönelik getirilen bir düzenleme de üyelikle bağdaşmayan haller ve parti kapatmalarında milletvekillerinin durumuna ilişkindir. İlk halinde üyelikle bağdaşmayan bir görevin kabul edilmesi üyeliğin düşürülmesi için yeterli sayılırken 84. Maddede yapılan yeni düzenleme ile üyelikle bağdaşmayan görevin yapılmasında ısrar etme şartına bağlanmıştır. Aynı maddede yapılan bir diğer düzenleme ile parti kapatmalarında kapatılan partinin diğer üyelerinin de vekilliğine son veren düzenleme yerine partisinin kapatılmasına sözleri ve fiilleri ile sebep olan vekilin milletvekilliğinin düşürülmesi kuralı getirilmiştir (RG, 22355, 26 Temmuz 1995).

2000’li yıllarla birlikte 1982 Anayasası’nda değişiklikler yapılmaya devam edilmiştir. 2000’li yılların ilk Anayasa değişikliği 3 Ekim 2001 tarihinde yapılmış olup yasama organına ve siyasi partilere yönelik düzenlemelere yer vermiştir. Söz konusu düzenlemelere göre bir partinin kapatılmasının Anayasa’nın 68/4 maddesinde tanımlanan fiillerin odağı haline gelmesi durumunda mümkün olacağı hükmü getirilmiş Anayasa Mahkemesi’nin parti kapatma kararlarını 5’te 3 çoğunlukla alacağı hükmüyle parti kapatmalar zorlaştırılmıştır. Siyasi partilerin hazine yardımıyla yoksun bırakılabileceği hükmü madde anayasa eklenerek parti kapatmaya oranla daha hafif bir yaptırım uygulanmasının önü açılmıştır. Seçim kanunlarında yapılan değişikliklerin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlere uygulanamayacağı hükmü konularak iktidar partisinin seçim kanunlarında yapacağı değişikliklerle kendisine avantaj sağlamasına yönelik girişimlerin önüne geçilmek istenmiştir. Bu düzenlemelere ek olarak 13 Ekim 2006 tarihinde yapılan değişiklikle milletvekili seçilme yaşı 30’dan 25’e düşürülmüştür (Cumhuriyet, 2010).

10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in görev süresinin bitmesiyle birlikte TBMM tarafından yeni Cumhurbaşkanı’nın seçilmesi süreci başlamıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında TBMM’nin toplantı, karar ve seçilme sayılarına ilişkin yaşanan krizler siyasal hayatımızı derinden etkileyen izler bırakmış bir başka deyişle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne giden yolun başlangıcı olmuştur. 27.04.2007 tarihli Meclis oturumunda yaşanan gerginliklerin ardından toplantı karar ve seçilme yeterliliği ile alakalı olarak Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından Anayasa Mahkemesi’ne başvuru yapılmıştır. CHP’nin AYM’ye başvuru yaptığı günün gecesinde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından TSK’nın laikliğin bekçisi olduğunu vurgulayan ve siyasi tarihimize E-

Muhtıra olarak geçen bir basın açıklaması yapılmış bu bildiri siyasal ortamı daha da gerginleştirmiştir. Tüm bu gerginlikler altında AYM'nin 01.05.2007 tarihli toplantısında 27.04.2007 tarihli 96.birleşimde 11.Cumhurbaşkanı seçiminde gözetilmesi gereken toplantı yeter sayısı ile alakalı kararın Anayasa'ya aykırı olduğu ve iptaline yönelik karar verilmiş Cumhurbaşkanlığı seçiminde toplantı yeter sayısınının 367'den az olamayacağı belirtilmiştir. AYM'nin bu kararı siyasal hayatımızda 367 krizi olarak yerini almıştır (Kılıç ve Atalay, 2023:696).

Yaşanan gelişmelerin üzerine Abdullah Gül istifa ederek adaylıktan çekilmiştir (Abacı,2007). TBMM tarafından erken seçim yapılması yönünde karar alınmış 22 Temmuz 2007 günü yapılan erken genel seçimlerde AK Parti 341 milletvekili olarak yeniden iktidar olmuştur (Menek,2017:125-126). Tekrar iktidar olmasının ardından yeniden Abdullah Gül AK Parti tarafından Cumhurbaşkanı adayı olarak gösterilmiş yeni bir 367 krizi olmaması adına MHP oturuma katılma kararı almıştır. MHP'nin yapılan oylamaya katılmasıyla Abdullah Gül 11.Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş böylece Cumhurbaşkanı'nın seçilmesine dair kriz son bulmuştur (Yeni Şafak, 2007).

Siyasi tansiyonun yüksek olduğu 2007 yılında 31.05.2007 tarih ve 5678 sayılı Kanunla Anayasa'nın 77,79,96,101 ve 102 maddelerinde değişikliğe gidilmiş, Anayasaya geçici 18.ve 19.madde eklenmiştir. Değişiklikler 21.10.2007 tarihinde halkoylamasına sunulmuş ve %68,95 gibi yüksek bir oranla kabul edilmiştir. Kabul edilen değişiklikler arasında belki de en önemli olanı cumhurbaşkanının seçilmesine yönelik olan hükümlerdir. Yapılan değişiklikle anayasanın 79. maddesine cumhurbaşkanının halk tarafından seçileceği ibaresi eklenmiş olup 101.madde de Cumhurbaşkanı adayının nitelikleri sayılmıştır. Buna göre Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış TBMM üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından doğrudan halk tarafından 5 yıl için seçilebilir. En son yapılan genel seçimde geçerli oyların %10'unu almış siyasi partiler ve en az 20 milletvekili Cumhurbaşkanı olarak aday gösterebilecektir. Bir kimse en fazla 2 defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Anayasa'nın 102. Maddesinde *“Cumhurbaşkanı seçimi, Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde; makamın herhangi bir sebeple boşalması halinde ise boşalmayı takip eden altmış gün içinde tamamlanır. Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş*

olur.” Denilerek Cumhurbaşkanlığı Seçim süresine dair hüküm konulmuştur (Yavuz,2008:1175-1178).

Anayasa'nın 77. Maddesinde yapılan değişiklikle birlikte TBMM'nin görev süresi 5 yıldan 4 yıla indirilmiş TBMM'nin toplantı karar ve yeter sayılarını düzenleyen 96.maddesi yeniden düzenlenerek 367 krizine de bir çözüm getirilmiştir (RG,26554, 16 Haziran, 2017):

Türkiye Büyük Millet Meclisi, yapacağı seçimler dâhil bütün işlerinde üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasada başkaca bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.

Seçim kanunlarında yapılacak değişikliklerin 11.Cumhurbaşkanı seçiminde uygulanmasına imkân veren geçici 18.madde ile cumhurbaşkanlığı seçimine yönelik değişikliklerin 11.Cumhurbaşkanı seçiminde de uygulanması öngören geçici 19.madde 16 Ekim 2007 tarihinde yapılan Anayasa değişikliğiyle Anayasa'dan çıkarılmıştır (Cumhuriyet, 2010).

Yapıldığı dönemde %90'ı aşan bir çoğunlukla kabul edilmesine karşın 1982 Anayasası her dönemde tartışma konusu olmuş farklı siyasal iktidarlar tarafından çeşitli yönlerden değişiklikler yapılmıştır. Çalışma hakları, dezavantajlı gruplar hakkında düzenlemeler, yargı kurumlarının yapısına yönelik değişiklikler gibi farklı konularda düzenlemeler getiren 2010 Anayasa değişikliği paketiyle 1982 Anayasası'nda 26 madde değiştirilmiştir. Değişiklik teklifi için 12.09.2010 tarihinde referandum yapılmış ve teklif %42,12 hayır oyuna karşılık %57,88 evet oyu ile kabul edilmiştir (Anbarlı Bozatay,2011:124). Söz konusu Anayasa değişikliği paketinde yasama organına yönelik yapılan değişiklikler üyeliğin düşürülmesini düzenleyen 84.maddenin son fıkrasının kaldırılması ve meclis başkanlık divanını düzenleyen 94.madde de yapılan değişiklikle başkanlık divanı süresinin değiştirilmesidir. Bu düzenlemelerle partisinin kapatılmasına sebep olan vekilin vekilliğinin düşürülmesi son bulmuş, meclis başkanlık divanının görev süresi her yasama döneminde iki defa seçim yapılacak ilk seçilen başkanlık divanı 2 yıl, ikinci seçimde seçilen başkanlık divanı yasama döneminin sonuna kadar görev yapacak şeklinde düzenlenmiştir (Ntv,2010).

Anayasa değişiklik paketi farklı konularda düzenlemeler içermesine karşın yapılan düzenlemelerin demokratik hukuk devleti bağlamında temel sorunlara çözüm getirdiğini söylemek güçtür. Örneğin Cumhurbaşkanı'nın yetki ve sorumluluğu, yine üniversitelerin özerkliği konusunda kamuoyunda sıkça tartışılan Yükseköğretim Kurulu (YÖK) gibi konularda düzenlemelere yer verilmemiştir. Yargı organı hakkında yapılan düzenlemeler ise pakette göze çarpan ve kamuoyunda sıkça tartışılan değişiklikleri içermiştir. Nitekim bu düzenlemelerden sonra yürütmenin yargı üzerindeki etkisinin arttığı, yargının iktidarın etkisi altına gireceği hatta iktidarla aynı görüşte olmayan hâkim ve savcıların tasfiye edilebileceği yönünde eleştiriler yapılmıştır. AK Parti hakkında açılan kapatma davası ve AYM'de görülen dava neticesinde AK Parti'nin laikliğe aykırı eylemlerin odağı haline geldiği gerekçesiyle devlet yardımından kısmen yoksun bırakılması, hükümetin icraat ve tasarruflarının hukukilik denetiminden öteye geçerek idari mahkemelerce iptal edilmesi, başta Ergenekon Davası olmak üzere adli yargıda görülen kimi ceza davaları ve soruşturmalara dair HSYK'nin verdiği kararlar dikkate alındığında değişiklik paketinde yargı ile alakalı yapılan düzenlemeler AK Parti ile yargı kurumları arasında geçmişte yaşanan hadiselerin bir sonucu olarak görülmüştür (Hakyemez,2010:389-390).

2010 değişiklikleriyle yargıda yapılan ilk düzenleme Askeri Mahkemelerin görev alanının yeniden belirlenmesidir. Askeri yargıyı düzenleyen 145.maddede yapılan düzenleme ile askeri yargının görev alanı asker kişilerin askerlik hizmeti ve görevleriyle alakalı olarak işledikleri askeri suçlarla sınırlandırılıyordu. Bu düzenleme "Devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlara ait davalar her halde adliye mahkemelerinde görülür" denilerek savaş hali hariç sivillerin askeri mahkemelerde yargılanması yasaklanırken madde metninde yer alan sıkıyönetim hali ibaresi de çıkarılarak sıkıyönetim hallerinde askeri mahkemelerin görev yapması imkânsızlaştırılıyordu (Sevinç,2010:288).

İlk olarak 1961 Anayasası'nda düzenlemenin AYM'nin yapısı 2010 Anayasa değişiklikleriyle yeniden düzenlenmiştir. 2010 değişiklikleri öncesinde AYM'nin yapısını düzenleyen 146. Madde şöyledir (1982 Anayasası, 1982):

Anayasa Mahkemesi onbir asıl ve dört yedek üyeden kurulur. Cumhurbaşkanı, iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri

arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; üç asıl ve bir yedek üyeyi üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçer.

2010 Anayasa değişikliklerinin ardından AYM'nin yeni yapısı şöyle düzenlenmiştir (RG, 27580- 13 Mayıs 2010):

Anayasa Mahkemesi onyediden kurulu. Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer (...).

Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Yapılan yeni düzenleme ile yedek üyelik kaldırılırken AYM'nin üye sayısı 17'ye çıkarılmıştır. Üyeleri belirleyen kurumlar arasına TBMM eklenmiş ancak Cumhurbaşkanının mevcut konumu güçlendirilmiştir. Cumhurbaşkanı 4 üyeyi doğrudan 10 üyeyi ise aday gösterilenler arasından dolaylı olarak seçme yetkisine sahipken TBMM' (Sayıştay ve baro başkanları tarafından gösterilen adaylar içinden) nin belirleyeceği aday sayısı 3'tür. AYM'nin yapısında yapılan diğer düzenlemeler ile üye olma yaşı 45'e yükseltilirken, üyelik süresi ise 12 yıl ile sınırlandırılmış, vatandaşlara AYM'ye bireysel başvuru yapma hakkı tanınmıştır. Bu düzenlemelere genel olarak bakıldığında ise TBMM'ye yetki verilmesi, üyelik yaşının artırılması ve görev süresinin sınırlandırılması olumlu düzenlemeler olarak görülürken, Cumhurbaşkanının ve yürütme organının belirleyici bir konuma geçmesi siyasal görüşü öne çıkan adayların üye olarak belirlenmesi, AYM'nin yapısını siyasal eğilimleri doğrultusunda şekillendirilmesi riskini

doğururken mahkemenin bağımsızlığını zedeleyici bir unsur olabilmektedir (Kaboğlu,2010:265-267).

1982 Anayasası'nda düzenlenen bir başka kurum olan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısı da 2010 Anayasa değişikliğiyle yeniden düzenlenmiştir. Değişiklik öncesi HSYK'nın yapısı Anayasa'nın 159.maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir (1982 Anayasası, 1982):

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar. Kurulun Başkanı, Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun üç asıl ve üç yedek üyesi Yargıtay Genel Kurulunun, iki asıl ve iki yedek üyesi Danıştay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından, her üyelik için gösterecekleri üçer aday içinden Cumhurbaşkanınca, dört yıl için seçilir. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilirler. Kurul, seçimle gelen asıl üyeleri arasından bir başkanvekili seçer.

2010 Anayasa değişikliğiyle birlikte HSYK'nın yapısı düzenleyen 159.maddenin yeni hali şöyle olmuştur (RG, 27580- 13 Mayıs 2010):

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yirmiiki asıl ve oniki yedek üyeden oluşur; üç daire halinde çalışır. Kurulun Başkanı Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun, dört asıl üyesi, nitelikleri kanunda belirtilen; yükseköğretim kurumlarının hukuk, dallarında görev yapan öğretim üyeleri, ile avukatlar arasından Cumhurbaşkanınca, üç asıl ve üç yedek üyesi Yargıtay üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca, iki asıl ve iki yedek üyesi Danıştay üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca, bir asıl ve bir yedek üyesi Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından, yedi asıl ve dört yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hâkim ve savcılarını arasından adli yargı hâkim ve savcılarınca, üç asıl ve iki yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idari yargı hâkim ve savcılarını arasından idari yargı hâkim ve savcılarınca, dört yıl için seçilir. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir. (...) Kurulun yönetimi ve temsili Kurul Başkanına aittir.

Yapılan bu düzenlemeler ile kurulun üye sayısı 22 asıl 12 yedek üye şeklinde değiştirilmiş, daire sayısı üçe çıkarılmıştır. Önceki halinde kurul kararlarına karşı yargı yolu tamamen kapalı olmasına karşın 2010 değişikliğiyle HSYK'nın meslekten çıkarma kararlarına karşı yargı yolu açılmıştır. Adli ve idari yargı hâkim ve savcılarının HSYK üye seçiminde oy kullanma hakkı tanınması da 2010 değişiklikleri ile getirilen yenilikler

arasındadır. Kurul başkanı Adalet Bakanı'dır ve Müsteşar Kurul'un tabii üyesidir şeklindeki düzenleme ise değiştirilmemiştir. Bu düzenleme ile HSYK'yı yönetme görevi Adalet Bakanı'na bırakılmış adalet müfettişlerini ve iç denetçileri atama yetkisinin Adalet Bakanı'na ait olduğu da düşünüldüğünde Bakan'ın etkisi arttırılmıştır (Kaboğlu,2010:272-273).

Adalet Bakanı'nın Kurul üzerindeki etkisinin arttırıldığına dair bir diğer örnek ise 2010 anayasa değişikliğiyle birlikte kurulan genel sekreterlik makamına atamanın kurul başkanı tarafından yapılıyor olmasıdır nitekim uygulamada genel sekreterlerin çoğunlukla Adalet Bakanlığı bünyesinde görevli bürokratlar arasında atandığı görülmüştür. Tüm bu düzenlemeler dikkate alındığında 2010 anayasa değişikliklerinin kimi olumlu düzenlemelere karşın Adalet Bakanı'nın dolayısıyla da iktidarın HSYK üzerindeki etkisini arttırmayı, yargıyı iktidar lehine yeniden düzenlemeyi amaçladığını söylemek mümkündür (D. B.Çelik,2018:1062-1063). Yapılan düzenlemeler sonrası Ekim 2010 tarihinde HSYK üyeliklerinin belirlenmesi için yapılan ilk seçimde her ne kadar bakanlık tarafından kabul edilmezse de Adalet Bakanlığı'nın desteklediği listenin fire vermeksizin seçilmiş olması (Tahincioğlu ve Karapınar, 2010) da iktidarın kurul üzerinde etkili olduğu yorumlarını güçlendiren bir hadise olmuştur.

Kabul edildiği günden bugüne dek tartışılacağı 12 Eylül Anayasası çeşitli dönemlerde değişikliklere uğramıştır ancak 2007 ve 2010 değişiklikleri TBMM'nin yasama ve denetleme görevinin nereye varacağı konusunda fikir vermesi bağlamında hem de Parlamenter Sistem ve Anayasa tartışmalarını çok daha fazla öne çıkaran değişiklikler olması yönüyle öne çıkmıştır. 2007 değişikliğiyle Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmeye başlamıştır bu durum TBMM gibi Cumhurbaşkanı'nın da gücünü direkt halktan alması yani meşruiyetini halka dayandırması anlamına geliyordu. 2010 Anayasa değişiklikleri ise çoğunlukla yargı gücünü iktidarın kontrolüne sokmayı hedefleyen bir özellik gösteriyordu. Tüm bu gelişmeler ışığında hem yeni anayasa yapılması talepleri artarken hem de temel hedef olarak sistem değişikliği amaçlanmaktaydı (Sağlam,2022:372) nitekim 2017 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri ile hem hükümet sistemi değişikliği yaşanacak hem de yasama organında değişiklikler olacaktı.

2.6. Bir Yasama Gücü Olarak Kanun Hükmünde Kararname (KHK)

Kanun Hükmünde Kararname, Türk siyasal hayatına 1961 Anayasası'nda 1971 yılında yapılan değişikliklerle dâhil olmuş bir terimdir. 1961 Anayasası'nın yürütme erkini yasama organı karşısında güçsüz bıraktığı yönündeki eleştirilere bir çözüm olarak 1971 yılında yapılan düzenlemelerle KHK'ler siyasal ve yönetsel hayatımıza girmiş olup yürütme organını güçlendirici bir özellik göstermiştir. Seçimlere %10 barajının getirilmesi, Bakanlar Kurulu'na KHK çıkarma yetkisi ile vergi, resim ve harçlarda değişiklik yapma yetkisinin verilmesi, üniversitelerde tehlikelerin baş göstermesi durumunda Bakanlar Kurulu'na üniversiteye veya yönetimine el koyma yetkisinin verilmesi ve Cumhurbaşkanı'nın yetkisinin artırılması bu dönemde yapılan düzenlemeler arasındadır. Türk siyasal hayatına 1971 yılında dâhil olan ve ilki 1972 yılında çıkarılan KHK'ler, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği düzenlemesi ve 24 Haziran 2018 seçimleri ile yerini Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine (CBK) bırakmış olmasına karşın yaklaşık 50 yıllık süreçte Türkiye'nin çeşitli yönleri ile değişim ve dönüşümünde rol almış adeta yasamaya alternatif bir erk olmuştur (Angın,2020:24).

TBMM Parlamento Terimleri Sözlüğüne göre KHK, parlamenter sistem döneminde TBMM tarafından verilen yetki kanununa dayanılarak Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kanun değiştirici, yürürlükten kaldıracı veyahut kanun niteliğinde yeni düzenlemeler ihdas etme gücüne sahip hukuki düzenlemeler olarak tanımlanmış, Sıkıyönetim ve Olağanüstü haller saklı olmak kaydıyla temel haklar, kişi hakları ile siyasi haklar ve ödevlerin KHK ile düzenlenemeyeceği belirtilmiştir (Parlamento Terimleri Sözlüğü, t.y).

1982 Anayasası olağan dönem ve olağanüstü dönem olmak üzere iki farklı KHK düzenlemesi yapmıştır. Anayasası'nın 87. Maddesi Bakanlar Kurulu'na belli konularda KHK çıkarma yetkisinin TBMM tarafından verileceğini hüküm altına almıştır. Bu hükme uygun olarak olağan dönem KHK'ler Anayasa'nın 91. Maddesinde düzenlenirken, Kanunun 121.maddesi olağanüstü dönem KHK'leri ile alakalı düzenlemelere yer vermiştir. Söz konusu maddeye göre KHK'lerin düzenlenmesi, yürürlüğe girmesi, KHK'nin dayandığı yetki kanununda yer alması gereken unsurlar, KHK'nin amacı, kapsamı, süresi gibi unsurlar ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Yapılan düzenlemeler dikkate alındığında olağan dönem KHK'lerinin yetki yasasına dayanması zorunlu iken

olağanüstü dönem KHK'lerinin yetki yasasına dayanmasına gerek yoktur. Olağan dönem KHK'ler Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılabilirken olağanüstü dönem KHK'si ancak Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılabilmektedir. KHK'lerin yargısal denetimi yönünden de olağan dönem ile olağanüstü dönem KHK'leri farklılık arz etmektedir. Olağan dönem KHK'ler aleyhine AYM'ye başvurmak mümkün iken olağanüstü dönem KHK'leri için AYM'de Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla şekil ve esas yönünden dava açmak mümkün değildir. Başka bir deyişle olağanüstü dönem KHK'leri için yargı yolu kapalıdır (Aksu, 2017:29).

15 Temmuz 2016 günü yaşanan darbe teşebbüsü sonrasında Anayasa'nın 121.maddesine dayanılarak 21 Temmuz 2016 tarihinde üç ay süreyle olağanüstü hâl (OHAL) ilan edilmiş, toplamda 7 defa üçer aylık sürelerle uzatılması neticesinde 17 Temmuz 2018 tarihine kadar ülke genelinde OHAL koşulları geçerli olmuştur. OHAL koşulları altında geçen bu iki yıllık sürede toplam 36 adet KHK yayınlanmış olup KHK'ler ihraçlar, evlilik programlarının kaldırılması, zorunlu kış lastiğine dair düzenlemeler gibi çok çeşitli ve geniş alanları düzenlemiştir. Bu haliyle söz konusu KHK'ler kamuoyunda sıkça tartışmalara sebebiyet vermiş, bazı KHK'ler hakkında anayasaya aykırılık iddiasıyla AYM'ye başvurulmuştur (BBC News Türkçe, 2018).

16 Nisan 2017 tarihli Anayasa değişiklikleri öncesinde Anayasa'nın 148. Maddesi hükmünde olağanüstü hâl, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan KHK'lerin şekil ve esas yönünden anayasaya aykırılığı iddiası ile AYM'de dava açılmaz denilmek suretiyle OHAL KHK'leri için yargı yolu kapatılmıştır ancak AYM'nin 1990/25 esas ve 1991/1 karar sayılı başvuruda geliştirdiği içtihatla OHAL KHK'lerinin denetim yasağını kısmen aşmıştır. Söz Konusu karara göre AYM, iptali için kendisine başvuru yapılan normun hukuki niteliğini yapmakla yükümlü kabul edilmiş başvuru yapılan normun OHAL KHK'si olarak adlandırılmış olması OHAL KHK hükümlerinin uygulanması için yeterli görülmemiştir. Başka bir deyişle bu kararla iptali istenen düzenlemenin OHAL KHK'si olmadığına karar verilmesi durumunda yargısal denetimin önü açılmıştır. AYM'nin bahse konu kararına göre OHAL kararnameleri yalnızca olağanüstü durumun gerektirdiği konularda olağanüstü hâl koşullarının geçerli olduğu mekanları kapsamak kaydıyla sınırlı bir süre için çıkarılabilmektedir. Bu itibarla konu, zaman ve mekân unsurlarını barındırmayan veyahut OHAL koşullarının gerektirdiği haller dışında düzenlemeler

içeren KHK'ler olağan dönem KHK'si olarak kabul edilerek yargısal denetimi yapılabilecektir (Doğan, Geyik ve Bozkurt, 2021:1070-1071).

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında çıkarılan OHAL KHK'lerinin iptali için açılan davalarda AYM içtihat değişikliğine giderek 1991 yılındaki kararından farklı bir karar almıştır. 2016/166 Esas ve 2016/159 Karar sayılı kararında OHAL KHK'lerine karşı açılan davalarda Anayasa'ya aykırılık iddiasının öne sürülmesi söz konusu KHK'lerin anayasallık denetimine tabi tutulması için yeterli değildir demek suretiyle OHAL KHK'lerin AYM tarafından iptal edilemeyeceği yönünde bir içtihat belirlemiştir. Bu karar ışığında bazı kuralların iptaline yönelik talepleri yetkisizlik sebebiyle reddeden Mahkeme, gerekçesini ise OHAL KHK'lerini yalnızca şekil yönünden bakmakla yetkili olmasına dayandırmıştır. Başka bir deyişle 1991 yılında verdiği kararın aksine OHAL KHK'si olarak adlandırılan metinler OHAL KHK'si olarak kabul edilmiş ve yargısal denetimin dışında kalmıştır (Yaldız,2020:359).

15 Temmuz Darbe girişimi sonrasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) yapılan başvuru sayısı artmış örneğin 31 Mayıs 2017 tarihi itibarıyla 24.600'e yükselmiştir. Türkiye gerek başvuru sayısını düşürmek gerekse KHK'ler ile tesis edilen işlemlere ait başvuruları incelemek adına düzenleme yapmak yoluna gitmiş 23 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe giren 685 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 7075 sayılı Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun ile düzenleme ile Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu'nu kurmuştur. OHAL kapsamında doğrudan KHK ile tesis edilen kamu görevinden çıkarılma, yurtdışı öğrencilikle ilişik kesilmesi, emekli personellerin rütbelerinin sökülmesi ile kurum ve kuruluşların kapatılması işlemlerine yönelik başvuruları incelemek ve karar vermek maksadıyla kurulan komisyon, 22 Mayıs 2017 tarihinde göreve başlamış olup hem AİHM hem de AYM nezdinde etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul edilmesinin ardından ise AİHM'e yapılan başvuru sayısını önemli ölçüde azaltmıştır. OHAL kapsamında çıkarılan KHK'lerle 125.678 adedi kamu görevinden çıkarılma olmak üzere toplamda 131.922 tedbir işlemi gerçekleştirilmiş olup 31.12.2022 itibarıyla OHAL Komisyonuna 127.292 başvuru yapılmıştır. OHAL Komisyonu görev yaptığı 22 Aralık 2017 tarihinden 31.12.2022 tarihine kadar geçen 5 yıllık süre içerisinde 17.960'ı kabul 109.332'si ret olmak üzere toplam 127.292 başvuru

hakkında karar vererek kendisine yapılan tüm başvuruları karara bağlamıştır (Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Faaliyet Raporu 2017-2022: t.y:24).

3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE HÜKÜMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI

3.1. Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları

Köklü bir parlamenter sistem geleneğine sahip olan Türkiye’de 1982 Anayasası’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte hükümet sistemi üzerine tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle koalisyon hükümetleri dönemlerinde veyahut çeşitli siyasal krizlerin sistemi çalışmaz hale getirdiği dönemlerde parlamenter sistemin terkedilerek başkanlık veya yarı başkanlık hükümet sistemine geçilmesi gerektiği yönünde görüşler sıklıkla dile getirilmiştir. Türkiye’nin hızla gelişen dinamik bir ülke olduğunu dolayısıyla sosyal, siyasal ve ekonomik problemlerin çözülmesi için daha dinamik ve etkin bir hükümet sistemine ihtiyaç duyduğunu savunan görüşlere göre ABD tipi başkanlık sistemi veyahut Fransız tipi yarı başkanlık sistemi bir kurtuluş reçetesi olarak görülürken bu öneriler sistemin otoriterleşebileceği veya cumhurbaşkanı ve başbakanın farklı partilerden olduğu durumda siyasal gerilimlere yol açabileceği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Çeşitli ekonomik atılımlar yapmak ve gelişmek için başkanlık sisteminin şart olduğu ilk kez Başbakanlığı döneminde Turgut Özal tarafından dile getirilmiştir. Daha sonraki dönemlerde Süleyman Demirel tarafından da siyasi tikanıklıkların aşılmasının bir çözümü olarak Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi önerilmiştir ancak gerek Özal’ın gerekse Demirel’in önerileri uygulanma imkânı bulamamıştır (Gönenç,2011:1-2).

2002 yılında iktidara gelen AK Parti tarafından, hükümet sistemi ve Cumhurbaşkanı’nın konumuna dair görüşler sürekli olarak dile getirilmiş etkin ve istikrarlı bir yönetim için parlamenter sistemin değişmesi gerektiği savunulmuştur (Akkaya,2019:312). İktidara geldikten sonra Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 2003 yılında yaptığı bir açıklamada hedefinin başkanlık sistemi olduğunu ve ideal model olarak ise ABD başkanlık sistemini istediğini söylemiştir (Sabah,2003). AK Parti iktidarı döneminde Anayasa Komisyonu Başkanlığı yapan ve sistem değişikliğinin önemli savunucularından olan Burhan Kuzu, tipik başkanlık sistemi yerine Türkiye’ye özgü bir başkanlık sistemi modelinin olması gerektiğini önermiştir. (S. Erdoğan,2022:349).

Günümüzde yasama organının alanı daralırken yürütme organının alanı genişlemektedir. Başka bir deyişle yasama devletinden idare devletine geçilmektedir. Günümüz parlamenter sistemlerinde kanun metinlerinin %98’inin hükümet tasarısı olarak gelmesi

verilen kanun teklifi oranının %2’de kalması yürütmenin alanının genişlemesi olarak kabul edilirken muhalefetten gelen kanun tekliflerinin gündeme alınmaması veyahut direkt olarak reddedilmesi yasama üstünlüğünün yerini yürütme üstünlüğüne bıraktığının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu durum dikkate alındığında Türkiye’de yürütmenin güçlendirilmesi elzemdir (Kuzu,2017b:81-82). Türkiye’de başkanlık sistemi tartışmaları 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında yaşanan gelişmelerle birlikte hem hız kazanmış hem de yeni tartışmaların önünü açmıştır

Türkiye Cumhuriyeti’nin 10.Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in görev süresi 16 Nisan 2007’de biteceği için yeni cumhurbaşkanının kim olacağı yönünde tartışmalar yürütülmüş Recep Tayyip Erdoğan, en güçlü aday olarak görülmüştür. Kamuoyu beklentilerinin aksine AK Parti’nin 11. Cumhurbaşkanı adayı Abdullah Gül olarak ilan edilmiştir. Adaylık sürecinde önce muhtemel aday olarak Recep Tayyip Erdoğan’ın daha sonra ise adaylığı ilan edilen Abdullah Gül’ün seçilmemesi için çeşitli propagandalar yapılmış olup bu dönemin en tartışmalı kararı “367 Krizi” olarak bilinen karar olmuştur. 1982 Anayasası Cumhurbaşkanı’nın seçilmesi usulü için ilk iki turda nitelikli çoğunluk (367) diğer turlar içinse salt çoğunluk (276) öngörmüş olmasına karşın dönemin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu, karar yeter sayısından ziyade toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiğini savunmuş ve kamuoyunda “367 Krizi” olarak bilinen süreci başlatmıştır. Bu tartışmalar altında gelinen cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turu 27 Nisan 2007 günü yapılmış toplantı yeter sayısının 367 olmadığı gerekçesiyle CHP tarafından oylamanın iptali için AYM’ye başvurulmuştur. AYM, Kanadoğlu’nun görüşüne paralel olarak toplantı yeter sayısının da 367 olması gerektiği yönünde karar vererek -AYM, E. 2007/45, K. 2007/54, 1.05.2007- oylamayı iptal etmiştir (Yıldırım,2017:116-117). AYM'nin kararı üzerine tekrarlanan cumhurbaşkanlığı seçimi oylaması sonucunda da 367 sayısına ulaşamamış bunun üzerine Abdullah Gül, TBMM’de düzenlediği basın toplantısıyla *“Bu nafîle turlar, TBMM’nin itibarını ve siyasetin onurunu zedelemiştir. Siyasetçileri halk nezdinde küçük düşürmüştür. Adaylığımın bundan sonra devam etmesinin doğru olmadığı kanaatindeyim ve Cumhurbaşkanı adaylığından vazgeçiyorum. Bundan sonra söz milletindir, doğrusu neyse millet buna günü geldiğinde karar verecektir”* diyerek adaylıktan çekilmiştir (Abacı,2007).

Tüm bu gelişmeler üzerine TBMM tarafından seçimlerin mümkün olan en erken tarihte yapılması yönünde bir teklif kabul edildi ve Yüksek Seçim Kurulu (YSK)'nun belirlediği takvim neticesinde 22 Temmuz 2007 günü erken genel seçim yapılması kararı alındı. TBMM'nin aldığı bir başka karar ise cumhurbaşkanlığı seçimlerinin genel seçimlerin yapılmasından sonraya bırakılması yönündeydi. Cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında yaşanan sıkıntıları aynı zamanda bir sistem sorunu olarak gören AK Parti, bu kararları almanın yanında reform niteliğinde bazı kararlar da almıştır. Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesini öngören, seçilen cumhurbaşkanının görev süresini 7 yıldan 5 yıla düşüren ancak bir kimseye 2 defa Cumhurbaşkanı seçilme imkânı veren bir değişiklik teklifi önermiştir. Önerilerin değişiklik teklifiyle milletvekili genel seçimlerinin süresi 5 yıldan 4 yıla indirilirken, tekrar 367 krizi benzeri sorunların yaşanmasının önüne geçebilmek adına toplantı yeter sayısı tüm işlemler için üçte bir çoğunluk olarak belirleniyordu. Değişiklik paketi TBMM'de 376 oyla kabul edilmiş ancak Cumhurbaşkanı Sezer rejimi sıkıntıya sokar gerekçesiyle veto etmiştir. Kanun değişiklik yapılmaksızın ikinci kez TBMM'de kabul edilerek onay için yeniden Cumhurbaşkanı'na gönderilmiştir. Tekrar veto etme yetkisi olmadığı için kanunu onaylayan Sezer, iptali için AYM'ye başvurmuş ancak başvuru AYM tarafından reddedilmiştir. Bu sıcak gelişmeler ışığında yapılan 22 Temmuz 2007 seçimleri sonunda AK Parti oylarını bir önceki seçime göre yaklaşık 12 puan arttırarak %47 oy ve 341 milletvekili olarak yeniden tek başına iktidar olmuştur (Menek,2017:125-126).

22 Temmuz 2007 erken genel seçimlerin tamamlanması ve AK Parti'nin yeniden iktidar olmasının ardından sıra tartışmaların odağında olan Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılmasına gelmişti. Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) yeni bir 367 krizi olmaması için oturuma katılacağını açıklamasının ardından 367 toplantı yeter sayısı aşılmış olup 20 Ağustos 2007 günü yapılan TBMM oturumunda ilk iki turda seçilmek için yeterli oyu alamayan Cumhurbaşkanı adayları Abdullah Gül, üçüncü tur oylaması neticesinde 339 oyla Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Yeni Şafak,2007). Cumhurbaşkanlığı seçiminin tamamlanmasının ardından AK Parti'nin Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi teklifini de içeren anayasa değişikliği önerisi için 21 Ekim 2007 günü referandum yapılmış olup değişiklik teklifi %68,95 evet oyu olarak kabul edilmiştir. (Yeni Şafak,2007). Bu değişikliklerin kabul edilmesiyle

birlikte Abdullah Gül TBMM tarafından seçilen son cumhurbaşkanı unvanını alırken hükümet sistemine yönelik tartışmalar da artarak devam etmiştir.

Yapılış felsefesi olarak 1982 Anayasası klasik parlamenter sisteme göre cumhurbaşkanının daha yetkili olduğu bir özellik göstermektedir. 2007 Anayasa değişikliği sonrası cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin kabul edilmesiyle birlikte hükümet sisteminin nasıl bir şekil aldığı yönünde tartışmalar artmıştır. Her ikisi de yetkisini halktan almasına karşın yürütmenin sorumsuz kanadını oluşturan cumhurbaşkanı ile sorumlu kanadını oluşturan hükümet arasındaki ilişkilerin nasıl olacağı, olası çekişmeler ve çatışmalar durumunda çeşitli siyasal huzursuzlukların ortaya çıkabileceği ihtimali sıkça dile getirilmiş yeni sistem başkanlı parlamenter sistem veya yarı başkanlık sistemi olarak nitelenmiştir. Bu süreçte AK Parti 2007 seçimleri ve referandumu sonrasında hükümet sistemi tartışmalarını ortadan kaldırmak amacıyla başkanlık sistemi tartışmalarını sürekli gündemde tutmaya çalışmış bu durum yeni anayasa tartışmalarını hızlandırmıştır. AK Parti yayınladığı seçim beyannamesinde yeni bir anayasanın hazırlanması gerektiğini belirtirken dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan toplumun başkanlık ve yarı başkanlık sistemine henüz pek sıcak bakmaması sebebiyle Cumhurbaşkanının yetkilerinin azaltılarak başbakanın yetkilerini arttırarak parlamenter sistemin gereklerini yerine getireceklerini belirtmiştir (Gezici ve Kutlu,2019:136-137).

AK Parti 2011 Genel Seçimlerine giderken seçim beyannamesinde yeni anayasanın yapılmasının ileri demokrasi için bir zorunluluk olduğunu savunmaya devam etmiştir (AK Parti,2011). 12 Haziran 2011 günü gerçekleştirilen genel seçimler neticesinde AK Parti geçerli oyların %49.83'ünü alarak 327 milletvekilliği kazanmış ve üçüncü döneminde de tek başına iktidar olmayı başarmıştır (Habertürk, t.y.). Yeniden tek başına iktidar olan AK Parti, yeni anayasa çalışmalarına hız verirken aynı zamanda hükümet sistemine yönelik çözüm önerisini de sunmuştur. AK Parti 2012 yılında Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na sunduğu teklif ile başkanlık sistemini önermiştir. Böylece başkanlık sistemi yoğun bir şekilde kamuoyunda tartışmaya açılırken iktidarın önerisine Cumhuriyet Halk Partisi tarafından parlamenter sistemin güçlendirilmesinin yeterli olacağı yönünde eleştirilerde bulunulmuş, Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ise

milletvekili sayısının 600'e çıkarılarak demokratik özerkliğin olacağı bir sistem talep etmiştir (Haber7.com, 2012).

AK Parti'nin 7 Kasım 2012 tarihinde Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na sunduğu başkanlık sistemi teklifi aşağıdaki maddeleri içermektedir: (Ensonhaber.com, 2012):

- Başkan 5 yıl için en fazla iki defa için seçilebilecektir.
- Başkan partili olabilecektir başka bir deyişle seçilen kişi bir siyasi partiye mensup ise parti ile bağının kesilmesine gerek kalmayacaktır.
- Bakanlar dışardan veya meclis içerisinde başkan tarafından atanacak ve bakan olan kişi aynı anda milletvekilliği yapamayacaktır.
- Bakanlar doğrudan başkana karşı sorumlu olup başkan tarafından görevden alınabilecektir.
- Başkan veya bakanlar Yüce Divan'da yargılanabilecektir (nitelikli çoğunluk şartı aranmaktadır) ancak Parlamento başkan veya bakanları görevden alma yetkisine sahip olmayacaktır.
- Taslağa göre başkanlık seçimlerinin de yenilenmesi koşulu ile Başkan'ın Meclis'i feshetme veya Meclis'in de erken seçim kararı alarak kendini feshetme yetkisi olacaktır.
- Güvenoyu ve gensoru kaldırılırken seçilme yaşı ise 18 olarak değiştirilecektir.
- Yürütme kanun tasarısı hazırlamayacak kanunlar teklif şeklinde olacaktır. Komisyon veya TBMM kanun görüşmeleri sırasından yürütmeyi temsilen kimse bulunmayacaktır.

Anayasa değişiklik taslağı yasamaya ilişkin bir dizi değişiklikler barındırmaktadır. Buna göre meclis seçimleri ile başkanlık seçimleri aynı gün içerisinde yapılacaktır. Başkan'ın yasamaya yönelik görevleri Meclis'in kabul ettiği yasayı onaylamak veya yeniden görüşülmek üzere geri göndermek, yasaların Anayasa'ya şekil veya esas yönünden aykırılığı iddiası ile AYM'ye iptal davası açmak, yasaların yürürlükten kaldırılması için halkoyuna sunabilmek (bu yetki yılda sadece 1 kez kullanılabilir)tir. Taslak ayrıca kanunda uygulanabilir açık hüküm bulunmaması durumunda başkana "başkanlık kararnamesi" çıkarma yetkisi verirken boşalan milletvekillikleri için ara seçim yapılması usulünü kaldırarak yedek milletvekilliği kurumunu getirmektedir. Başka bir deyişle her

siyasi parti aday sayının 1/3'ü kadar yedek milletvekili adayı gösterecek olası boşalmalarda yedek milletvekili ile eksik sayı giderilecektir (Ataay,2013:271).

Kanun tasarısının Başkan'a fesih yetkisi vermesi sert kuvvetler ayrılığının uygulandığı ABD başkanlık sisteminden bir sapma olarak görülmüştür. Buna ek olarak ABD sisteminde olmayan, başkana kararname çıkarma yetkisinin de taslakla birlikte verilmek istenmesi de önerinin saf başkanlık sisteminden farklı olduğu yorumlarına neden olmuştur. Başkanın üst düzey kamu görevlilerini tek başına ataması veyahut görevden alması da sistemi ABD başkanlık sisteminden ayıran bir yön olarak görülmektedir nitekim üst düzey kamu görevlilerinin atanması ABD sisteminde Senato'nun onayına bağlanmıştır. Tüm bu farklılıklar dikkate alındığında AK Parti'nin önerisi "Türk Usulü Başkanlık Sistemi" olarak adlandırılmıştır (Milliyet,2012). Komisyona sunulan taslağı Türkiye Cumhuriyeti'nin kazanımlarını ve kurumlarını Cumhurbaşkanlığı kariyeri için kullanmak olarak gören ve taslağa karşı duran CHP, sunulan taslağı yeni anayasa sürecini tıkayan bir unsur olarak nitelemiştir (Dünya, 2012).

3.2.AK Parti'nin Sunduğu 2012 Taslağına Yönelik Görüş ve Düşünceler

1982 Anayasası'nın Cumhurbaşkanı'na tanıdığı yetkiler itibarıyla siyasal rejimi klasik parlamenter sistemden farklılaştırdığı ve yarı başkanlık sistemine nispeten yaklaştırdığı ancak 2007 yılında yapılan değişiklik neticesinde 12. Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilecek olmasının sistemi klasik parlamenter sistemden tam olarak ayırıp yarı başkanlık sistemine benzer özellikler göstereceği yönünde görüşler mevcuttur (Karatape,2013:235). Türkiye'deki yeni sistemi yarı başkanlık veya parlamenter sistem olarak tanımlanamayacağını belirten görüşler de mevcuttur. Bu görüşe göre Türkiye'de Cumhurbaşkanı'nın yetkileri parlamenter sisteme göre fazla olsa da yarı başkanlık sistemine göre azdır. Fransa Cumhurbaşkanı'nın yasaları halk oyuna sunma, meclisi kendi inisiyatifi ile feshetme ve sahip olduğu OHAL yetkileri teorikte ve pratikte Türkiye Cumhurbaşkanı'nındır dolayısıyla Türkiye'deki sistem bir yarı başkanlık sistemi değildir ancak Devlet Başkanı halk tarafından seçildiği için parlamenter sistem olarak da tanımlanamaz. Türkiye'deki sistemi "Başkanlı Parlamenter Sistem" olarak tanımlamak gerekir (Gönenç,2013:274).

Dönemin Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz da 1982 Anayasası'nın tanımladığı Cumhurbaşkanı'nın sembolik bir konumda olmadığını 2007 değişikliklerinin bu durumu daha belirgin bir hale getirdiğini belirterek Türkiye'nin başkanlık sistemi ile parlamenter sistem arasında bir yerde olduğunu dile getirmiştir. Yılmaz'a göre başkanlık sistemine geçilmesi veya güçlü bir yarı başkanlık sisteminin uygulanması Türkiye'de yürütme alanında istikrarın sağlanması ve soruna köklü bir çözüm getirilmesi için elzemdir (C. Yılmaz,2013:10-14).

Başkanlık sistemini savunan görüşe göre parlamenter sistem doğası gereği istikrarsızlık olgusunu içinde barındırmaktadır. Parlamenter sistemin temel mantığı yasama güvenine dayalı olmasıdır yani parlamentonun güvenini yitiren bir iktidarın yasama organı tarafından her an görevden alınabilmesidir. Parlamenter sistemin içinde barındırdığı istikrarsızlık olgusu Türkiye özelinde soyut bir teoriden somut bir gerçekliğe dönüşmüştür. Parlamenter sistem Türkiye özelinde -istisnalar hariç olmakla beraber- güçsüz hükümetler yaratmıştır. Çeşitli dönemlerde oluşturulan kısa ömürlü koalisyon hükümetleri ve azınlık hükümetleri istikrarsızlık potansiyelinin Türkiye sisteminde somutlaşmış örnekleridir. Siyasal istikrarsızlık başta ekonomik istikrarsızlık olmak üzere çeşitli istikrarsızlıkların temel sebebi olarak görülmüştür (Erim,2017:138-139).

Türkiye, istikrarsız yönetimin örnekleri arasında sayılan koalisyon hükümetleri ile 1960 askeri darbesinden sonra tanışmıştır. Türkiye'de ilk koalisyon hükümeti CHP ile Adalet Partisi arasında kurulmuş ve bu hükümetin süresi sadece 7 ay olmuştur. Bu ilk koalisyon hükümeti denemesinden sonra CHP, AP, Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) gibi partilerin katılımıyla çeşitli koalisyon hükümetleri kurulmuş ancak uzun ömürlü olamamışlardır. 1965 seçimleri sonrasında CHP'nin merkez sol parti konumunu benimsemiş olması sağ siyasette CHP'ye alternatif olma yarışı başlatmış, bu durum sağ siyasal partileri tek başına iktidar olma kabiliyeti olmayan partilere dönüştürürken istikrarsız koalisyon hükümetlerine de sebebiyet vermiştir. Örneğin 1974 yılında kurulan CHP- Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyonunun dağılmasının ardından 241 gün boyunca hükümet kurulamamıştır. 2017 yılına kadar Türkiye'de 66 hükümet görev başına gelirken koalisyon dönemlerinde hükümetlerin ortalama görev süresi 1,5 yıl olmuştur (A. Koç,2022:213-214).

Tablo 3. Türkiye’de Kurulan Koalisyon Hükümetleri (1950-2015²).

Hükümet Sırası	Hükümetin Adı	Koalisyon Süresi	Koalisyon Üyesi Partiler	Koalisyona Dair Özel Açıklamalar
26	VIII. İnönü Hükümeti	20.11.1961 – 25.06.1962 Yaklaşık 7 ay görev yapmıştır.	CHP ve AP	
27	IX. İnönü Hükümeti	25.06.1962 – 25.12.1963 1 Yıl 6 Ay Görev Yapmıştır	CHP, YTP, CKMP ve bağımsızlar	
28	X. İnönü Hükümeti	25.12.1963 – 20.02.1965 Yaklaşık 1 Yıl 2 Ay Görev Yapmıştır	CHP ve Bağımsızlar	
29	Ürgüplü Hükümeti	20.02.1965 – 27.10.1965 Yaklaşık 8 Ay Görev Yapmıştır.	AP, YTP,CKMP ve Millet Partisi(MP)	
37	I.Ecevit Hükümeti	26.01.1974 – 17.11.1974 Yaklaşık 10 Ay Görev Yapmıştır.	CHP ve MSP	
39	IV.Demirel Hükümeti	31.03.1975 – 21.06.1977 Yaklaşık 2 Yıl 3 Ay Görev Yapmıştır	AP, MSP, MHP ve Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP)	
41	V.Demirel Hükümeti	21.07.1977 – 05.01.1978 Yaklaşık 5.5 Ay Görev Yapmıştır	AP, MSP, MHP	
42	III.Ecevit Hükümeti	05.01.1978 – 12.11.1979 Yaklaşık 1 Yıl 10 Ay Görev Yapmıştır	CHP, CGP, Demokratik Parti (DP) ve Bağımsızlar	
49	VII.Demirel Hükümeti	21.11.1991 – 25.06.1993 Yaklaşık 1 Yıl 7 Ay Görev Yapmıştır	Doğru Yol Partisi (DYP), Sosyalist Halkçı Parti (SHP)	
50	I.Çiller Hükümeti	25.06.1993 – 05.10.1995 Yaklaşık 2 Yıl 3 Ay Görev Yapmıştır	DYP ve SHP	

² 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri sonrasında hiçbir parti tek başına iktidar olmaya yetecek kadar oy alamayınca partiler arasında koalisyon kurma görüşmeleri gerçekleşmiş ancak uzlaşa çıkmayınca Cumhurbaşkanı tarafından erken seçim kararı alınmıştır. 1 Kasım’da yapılan seçimlerde Ak Parti yeniden tek başına iktidar olmuştur. İki seçim arası dönem istikrarsızlık örneği kabul edilebilir.

51	II.Çiller Hükümeti	05.10.1995 – 30.10.1995 Yaklaşık 1 Ay Görev Yapmıştır	DYP	DYP tarafından azınlık hükümeti kurulmuş ancak güvenoyu alamamıştır.
52	III.Çiller Hükümeti	30.10.1995 – 06.03.1996 Yaklaşık 4 Ay Görev Yapmıştır.	DYP ve CHP	
53	II.Mesut Yılmaz Hükümeti (ANAYOL)	06.03.1996 – 28.06.1996 Yaklaşık 3.5 Ay Görev Yapmıştır.	Anavatan Partisi (ANAP) ve DYP	Azınlık hükümetidir. Koalisyonda yer almayan DSP tarafından dışardan desteklenmiştir.
54	Erbakan Hükümeti	28.06.1996 – 30.06.1997 Yaklaşık 1 Yıl Görev Yapmıştır.	Refah Partisi (RP) ve DYP	
55	III.Mesut Yılmaz Hükümeti (ANASOL-D)	30.06.1997 – 11.01.1999 Yaklaşık 1 yıl 7 Ay Görev Yapmıştır	ANAP, Demokratik Sol Parti (DSP) ve Demokratik Türkiye Partisi (DTP)	Azınlık hükümetidir. Koalisyonda yer almayan CHP tarafından dışardan desteklenmiştir. 25.11.1998 tarihinde güvensizlik oyu ile düşürülmüş,
56	IV.Ecevit Hükümeti	15.01.1999 – 28.05.1999 Yaklaşık 4.5 Ay Görev Yapmıştır.	DSP	Azınlık Hükümetidir. ANAP, DYP, DTP ve CHP dışardan desteklemiştir.
57	V.Ecevit Hükümeti	28.05.1999 – 03.11.2002	DSP, MHP, ANAP	Türkiye’de Parlamenter Sistem İçerisinde kurulan son Koalisyon Hükümetidir.

(Koç, 2022:212-213).

Başkanlık hükümeti savunucuları başkanlık sisteminin yürütmeye sağlayacağı istikrarın ekonomik olarak da istikrar sağlayacağı görüşündedir. Örneğin AK Parti iktidarında Kalkınma Bakanı olarak görev yapmış olan Cevdet Yılmaz’a göre koalisyon hükümetlerine oranla bir partinin iktidarda olduğu dönemlerde ekonomi daha hızlı ilerleme kaydetmiştir. AK Parti iktidarının ilk 10 yılı itibarıyla 2002 yılında 230 milyar olan Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) 2012 yılı itibarıyla yaklaşık 800 milyar dolar

seviyelerine ulaşmıştır. Aynı dönemde 3.500 dolar olan kişi başı gelir ise 10.500 dolar seviyelerine gelmiştir. Yılmaz Demokrat Parti iktidarı döneminde ortalama GSYH artışının %7 olduğunu, 1962-1965 koalisyon döneminde ise GSYH'nin %5.5 olarak gerçekleştiğini söyleyerek koalisyon hükümetlerinde ekonomik performansın düşük olduğunu belirtmiştir (C. Yılmaz,2013:13).

Her ne kadar siyasal tıkanlıkların ve ekonomik istikrarsızlığın sebebi olduğu düşünülse de siyasal sorunların tek kaynağının parlamenter sistem olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Ülkenin büyük veya küçük olması, nüfusunun homojenliği, siyasal kültür, siyasal partilerin yapısı, gelir düzeyindeki düşüklük, toplumsal bölünmüşlük/çatışma, yetkilerin dikey paylaşımı vb. etkenler ülkelerin istikrarını etkileyen faktörlerdir. Bu bakımdan ülkelerin istikrarını veyahut istikrarsızlığını salt hükümet sistemi odağında değerlendirmek diğer tüm faktörleri göz ardı eden bir değerlendirme olacaktır (Üskül,2013:532-533).

AK Parti'nin yeni hükümet sistemi önerisi kamuoyu nezdinde çokça tartışılmış çeşitli siyasiler ve akademisyenler tarafından eleştirilmiştir. Örneğin dönemin CHP milletvekili ve aynı zamanda anayasa uzlaşma komisyonu üyesi olan Atilla Kart, AK Parti'nin yeni sistem önerisi klasik başkanlık sistemi ile alakası olmayan, kuvvetler ayrılığı ve yargı bağımsızlığı ilkesinden uzak bir öneri olarak tanımlamıştır. Kart'a göre taslak yasalaşırsa Cumhurbaşkanı meclise karşı sorumlu olmadığı gibi soru, gensoru, gibi denetim yollarıyla da denetlenemeyecektir. Üst düzey kamu görevlilerini TBMM'nin onayına gerek kalmaksızın atama yetkisine sahip olacak Başkan, aynı zamanda kanun gücünde kararname çıkarma yetkisine de sahip olarak bir anlamda yasama gücüne sahip olacaktır. Başkan'ın Yüksek Mahkeme üyelerinin 4'te birini atayacak olması ve 17 AYM üyesinin 8 üyesinin doğrudan başkan tarafından diğer 9 üyesinin de TBMM tarafından salt çoğunluk ile seçilecek olması da birlikte düşünüldüğünde mevcut tasarı yargı bağımsızlığını tehdit eden, 10 yıldır iktidarda olması sebebiyle istediği yasayı rahatlıkla çıkarabilen iktidarın "devleti yönetmek" yerine "devleti ele geçirme" girişimidir (Kart,2013:76-79).

Dönemin MHP Milletvekili ve anayasa uzlaşma komisyonu üyesi Faruk Bal da benzer görüşleri paylaşarak ABD başkanlık sistemiyle alakasız, denge ve denetim mekanizmasından yoksun bir sistem olarak nitelemiştir. Bal'a göre taslak, AK Parti'nin

hayalindeki tek kişiye endeksli otoriter rejimi gerçekleştirmenin aracıdır ve iktidar bu amacını gizlemek adına Türk kelimesinin arkasına sığınarak “Türk Tipi Başkanlık Sistemi” demiştir. İktidarın ülkeyi kararnamelerle yönetme isteğinin bir göstergesi olan bu taslak bir tuzaktır haliyle MHP başkanlık sisteminin karşısında durarak Parlamenter Sistemin güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (F. Bal,2013:93-95).

AK Parti’nin başkanlık sistemi taslağı farklı bir eleştiri dönemin MHP Milletvekili Oktay Öztürk tarafından getirilmiştir. Öztürk’e göre Kamuoyuna ABD başkanlık sistemi kadar güçlü bir öneri olarak sunulan taslak, aslında klasik başkanlık sistemi ile alakasız bir öneri olup Ürdün yönetim sistemi ile benzerdir. Ürdün Anayasası’na göre yasama kuvveti Kral’a ve Ürdün Millet Meclisi’ne aittir. Kral “Krallık Kararnamesi” çıkararak yasama gücüne ortak olmaktadır. Üst düzey kamu görevlilerini atamak, meclisi feshetmek ve gerekli hallerde sıkıyönetim ilan etmek de Ürdün Kralı’nın tek başına kullanabileceği yetkiler arasındadır. ABD tipi başkanlık sisteminde olmayan bu yetkiler “AKP Tipi Hükümet Sistemi”nde önerilmektedir. Bu sebeple taslak aslında “Ürdün Modeli”dir diyerek eleştirmiştir (O. Öztürk,2013:100).

AK Parti’nin hükümet sistemi değişikliğinin güçlü yürütme ve istikrarlı yönetim için gerekli olduğu savunusu da muhalefet nezdinde eleştirilmiştir. Muhalefete göre mevcut sistemle Recep Tayyip Erdoğan’ın yapmak isteyip de yapamayacağı bir şey zaten yoktur. Meclis, Cumhurbaşkanlığı, basın ve hatta yargı bugün yürütmenin kontrolündedir haliyle yürütme zaten güçlü bir yapıdadır. Tüm bu yetkilere ve duruma rağmen sistemin değiştirilmek istenmesi fiili olarak oluşturulmuş diktatörlüğün anayasal sistem haline getirilmek istenmesinden başka bir şey değildir. İktidar istikrarı salt “Hükümetin İstikrarı” konusuna indirgeyerek yaşanan hızlı değişimleri, ekonomik ve sosyal eşitsizlikler sebebiyle ortaya çıkan istikrarsızlığı yok saymaktadır. Başkanlık sistemi bu sorunların çözümüne derman olmayacağı için bunları tartışmak yerine Türkiye’nin gerçek sorunlarına odaklanmak gerekmektedir (İnce,2013:108-109).

AK Parti’nin sistem önerisi kendisini Kürt siyasetinin temsilcisi olarak gören BDP tarafından da eleştirilmiş ancak tümünden karşı çıkılmamıştır. Dönemin BDP Milletvekili Hasip Kaplan’a göre AK Parti’nin sistem önerisi ABD Başkanlık Sistemi ile uymayan aksine tiranlık, hükümranlık, totaliter rejim modellerine yakın bir öneridir. AK Parti’nin sistem değişikliği önerisi ABD sisteminin kurumlarının tümünden getirildiği, yerel

yönetimlerin güçlendirildiği, bölge parlamentolarının oluşturulduğu, valiler ve yüksek yargı mensuplarının seçimle iş başına geldiği bir sistem olmalıdır aksi takdirde başkanlık sistemini kuşa çeviren bir anlayışı tehlikeli olarak nitelemiştir (Kaplan,2013:116-117). Bir başka BDP Milletvekili olan Altan Tan ise AK Parti'nin “Türk Usulü Başkanlık Sistemi” ile ne amaçladığının tam anlaşamadığını belirterek AK Parti'nin taslağının Türkiye'nin ihtiyaçları, sorunların çözümü bağlamında değil Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi geleceği veyahut laikçi-ulusalcı çevrelerin tepkileri bağlamında tartışıldığına dikkat çekmiştir. Tan'a göre Türkiye'nin yaklaşık %30'u sol (laik-seküler), %70'i ise sağ (dindar-muhafazakâr) olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de CHP ve MHP'nin liderliğini yaptığı laik-ulusalcı kanat laik-seküler özelliğinin önde olan bir kişinin “Başkan” olamayacağını bildiği için başkanlık sistemine karşı çıkılması gerektiğini öne sürmektedir. Kürt siyaseti bağlamında yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve eyalet sistemi benzeri yönetimlere geçileceği yönünde duyulan endişe, sisteme karşı çıkılmasının bir diğer sebebidir oysa başta ABD olmak üzere olumlu örnekler göz önüne alınarak gerekli mekanizmaların olacağı bir başkanlık sisteminin tartışılabilir bir öneri olacağını belirtmiştir (Tan,2013:101-102).

Başkanlık sistemi tasarısına yapılan çoğu eleştiri iktidar kanadınca içi boş eleştiriler olarak nitelendirilmiştir. Dönemin AK Parti Milletvekili ve aynı zamanda parti sözcüsü olan Hüseyin Çelik'e göre 1982 Anayasası'nın mevcut haliyle Cumhurbaşkanı zaten cömertçe verilmiş yetkilere sahiptir dolayısıyla sistem değişikliğinin yetkileri artırmak amacını taşıdığını söylemek mümkün değildir. Çelik mevcut sistemde TBMM'de kabul edilen kanunların Cumhurbaşkanı onayı olmadan yürürlüğe girmesinin imkânsız olduğunu ve TBMM'nin çalışma esaslarını belirleyen Meclis İç Tüzüğü dahi gerekli hallerde Cumhurbaşkanı tarafından AYM'de dava konusu olabileceğini vurgulamıştır. Bakanların, yüksek yargı üyelerinin bir kısmının da CB onayı ile atandığı düşünüldüğünde Cumhurbaşkanı'nın yasama, yürütme ve yargı organları üzerinde zaten önemli bir etkiye sahip konumdadır ancak Erdoğan'ın karizmatik liderliği karşısında ezilen muhalefet, tartışmayı Recep Tayyip Erdoğan'ın şahsına indirgeyerek meseleyi bağlamından koparmaktadır nitekim iktidarın sistem değişikliği ile ulaşmak istediği amaçları yeni yetkiler almak yerine koalisyon dönemlerini kapatmak, siyasetteki parçalanmışlığa son vermek, Meclis'in yürütme organı üzerindeki gücünü artırmak olarak belirtmiştir (H. Çelik, 2013:103-104). Bir başka deyişle Türkiye AK Parti iktidarı ile

istikrarlı bir yönetime kavuşmuştur. Bu istikrarın en temel etkeni ise ülkenin güçlü ve tek başına bir iktidar tarafından yönetiliyor olmasıdır. Buna karşın mevcut sistemde her zaman güçlü tek başına iktidarların iş başına geleceğinin garantisi yoktur bu sebeple hem kazanımları kaybetmemek hem de daha güçlü hükümetlerle yeni başarılar elde edebilmek adına kalıcı sistem değişikliği elzem olarak görülmüştür (İ. Bal,2013:127). Dönemin AK Parti Milletvekili ve Anayasa Komisyonu Başkanvekili İdris Şahin de bu düşünceye paralel olarak başkanlık sistemi tartışmalarının temel amacını herkesin katılımıyla Türkiye'nin tarihsel, siyasal, ekonomik ve toplumsal koşullarına uygun kendine özgü ulusal yönetim sisteminin kurulması olarak belirtmiştir (İ. Şahin,2013:119).

Dönemin AK Parti Milletvekili, anayasa uzlaşma komisyonu başkanı ve başkanlık sisteminin önemli savunucularından olan Burhan Kuzu'ya göre parlamenter sistem Türkiye'deki misyonunu tamamlamış olup günümüzde uygulanan sistemler "Neo-Parlamenter Sistem veyahut "Rasyonelleştirilmiş Parlamenter Sistem" adı altında başka modeller olarak uygulanmaktadır haliyle saf parlamenter sistemden söz etmek mümkün değildir. Kuzu'ya göre parlamenter sistemler koalisyonlara sebebiyet vermesi nedeniyle istikrarsız yönetimleri meydana getirmektedir. Parlamenter sistemin bir diğer sorunu ise her ne kadar yürütme yasama organına karşı sorumluydu da parlamento çoğunluğuna sahip parti hükümeti düşürmeyeceği için veyahut Cumhurbaşkanı kendisiyle aynı görüşten olan hükümeti feshetmeyeceği için parlamenter sistemde teorik anlamda var olan yasama denetiminin pratik anlamda ortadan kalkmış olması ve fesih yetkisinin daha güçlü bir çoğunluğa dayanarak gelmek isteyenlerin bir müessesine dönüşmüş olmasıdır (Kuzu,2013:29). İktidar partisine göre mevcut sistemde hükümet kanun tasarısı sunar, bu tasarı kabul edilerek yasalaşır. Muhalefetin kendi yasa önerilerini yasalaştırması neredeyse imkânsız iken, öneriyi Meclis Genel Kurulu'na getirmesi bile çok zordur. Başka bir deyişle mevcut sistemde muhalefet ve yasama organı yürütme karşısında zaten güçsüz bir konumdadır. Başkanlık sistemi yasamayı yürütmeye karşı güçlendiren bir öneri olarak kabul edilmektedir (Ergün,2013:23).

Burhan Kuzu'ya göre başkanlık sistemi Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısına ve milli iradeye en uygun sistem olup Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu sistem getirilmek istenmişse de dönemim koşulları imkân vermemiştir. Türkiye'de başkanlık sistemi modeli yeteri kadar bilinmediği için karşı çıkılmakta, bu modelin Türkiye'ye diktatörlük getireceği

yönünde temelsiz iddialar ortaya atılmaktadır. Tek kişinin yönetimde baskın olabilmesi için kanun yapmak ve bütçe gibi temel yetkileri elinde bulundurması gerekir bu yetkiler mevcut sistemde Başbakan'ın elindedir dolayısıyla parlamenter sistemin Başbakanı aslında başkanlık modelindeki başkanlardan daha yetkili bir konumdadır. AK Parti başkanlık sistemi tasarısıyla parlamentoyu öne çıkaran bir model önermektedir (Kuzu,2013:41-42).

Dönemin AK Parti Milletvekili ve TBMM Adalet Komisyonu Başkanı Ahmet İyimaya başkanlık sistemi tasarısına yöneltilen eleştirileri tasarıyı olgunlaştırma bağlamında olumlu görürken genel olarak ise haksız olarak nitelenmektedir. Başkanlık sistemine geçilmesi gerektiği 2003 yılında iktidarının erken döneminde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından dile getirilmeye başlamıştır. Buna karşın imparatorluk geçmişi ve fiili başkanlık sistemi pratikleri birlikte düşünüldüğünde Türkiye’de başkanlık sistemine karşı “entelektüel refleks” mevcuttur. Sisteme muhalefet edenlerin de beslendiği bu refleks aslında bilgi eksikliğinden kaynaklıdır zira devlet geleneğimiz güçlü yürütme esasına dayanmaktadır. İyimaya’ya göre muhalefet, önerdikleri sistemi dünyada örneği olmaması sebebiyle eleştirmektedir ancak Türkiye her konuda bir misal aramak yerine emsal olmak yeteneğine de sahiptir nitekim ABD sisteminde olmayan Başkan’ın ve Meclis’in karşılıklı fesih yetkisinin verilmesi olası sistem tıkanıklıklarını önleyen kendine has bir tasarımdır. Fesih yetkisinin kullanılması halinde Meclis ve Başkanlık seçimlerinin birlikte yenilenecek olması da bu yetkinin keyfi kullanılmasının önüne geçen özgün bir tasarımdır (İyimaya,2013:54-60).

Ergun Özbudun da Ahmet İyimaya’nın görüşüne paralel olarak Başkanlık sisteminde ABD’nin, Yarı Başkanlık Sisteminde ise Fransa’nın bu sistemlerin tek örneği olarak algılanmasına karşı çıkmıştır. Özbudun’a göre 1982 Anayasası karşı imza kuralı, Cumhurbaşkanı’nın siyasi sorumsuzluğu gibi parlamenter sistem ilkelerine yer vermiş olmasına karşın klasik parlamenter sistem modelinden önemli ölçüde sapmıştır. Yürürlükteki kanun hükümleri (KHK’leri imzalamaktan kaçınmak, kanunlara karşı AYM nezdinde iptal davası açabilmek, kanunları geri göndermek vb.) siyasal çatışmaları ve gerilimleri ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir. Özbudun’a göre Türkiye’nin 600 yıllık monarşi geçmişi ve fiili başkanlık sistemi olarak kabul edilebilecek tek parti dönemi referans alınarak başkanlık sisteminin Türkiye’ye uygun olduğunu söylemek yanılıdır.

Sırf bu deneyimlerden dolayı başkanlık sistemi reddedilmelidir. Bu görüşler neticesinde Özbudun, Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmeye devam edildiği ancak Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin ve temsil gücünün sembolik olacağı bir sistem değişikliğini çözüm olarak önermiştir (Özbudun,2013:209-212).

Sevtap Yokuş'a göre siyasal sorunların kaynakları çoğunlukla demokrasiye ilişkin koşullardır ancak Türkiye'de oluşan siyasal tıkanıklıklarda genellikle hükümet sistemini değiştirmek çözüm olarak görülmüştür. Bu bakış açısıyla 1960 ve 1970'li yıllarda güçlü yürütme anlayışı öne çıkmış yürürlükteki 1982 Anayasası da güçlü yürütme zayıf yasama anlayışı ile bu durumu sürdürmüştür. Bu bağlamda siyasal sorunlara çözüm olarak bir kişiyi veya kurumu güçlendirmek yerine demokratikleşmenin yolu açılmalıdır. Yokuş'a göre Türk siyasal hayatının ana aktörü olan siyasal partilerin yapısı lider odaklıdır. Başka bir deyişle Türkiye siyaseti liderler ve onların tercihleri etrafında şekillenmektedir dolayısıyla çoğunluğu oluşturan parti Cumhurbaşkanı dâhil tüm siyasal kurumları oluşturma yeteneğine sahip olabilmektedir. Lider odaklı yapılanmaya sahip olması sebebiyle başkanlık sistemi Türkiye için sakıncalı bir sistemdir ve Türkiye'de farklı siyasal aktörlerin dâhil olduğu çoğulcu bir yönetim anlayışı oluşturulmalıdır (Yokuş,2013:243). Ersin Kalaycıoğlu da Sevtap Yokuş'un görüşlerine paralel olarak eşitliği vurgulayan, temsilde adaletin sağlandığı, çoğunluk saltanatından uzak, yürütmenin denetim altında olduğu, özerk denge ve denetim kurumlarına sahip bir sistemin Türkiye için faydalı olduğunu belirtmiştir (Kalaycıoğlu,2013:221).

Türkiye AK Parti'nin başkanlık sistemi önerisini o günlerde etraflıca tartışmış olmasına karşın bir sistem değişikliği gerçekleşmemiştir. 2007 Anayasa değişikliğine uygun olarak 10 Ağustos 2014 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçimi'nde Recep Tayyip Erdoğan ilk turda Cumhurbaşkanı seçilerek halkın oyları ile seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, [TCCB], t.y). Yapılan seçimlerin ardından hem Cumhurbaşkanı hem de Başbakan'ın seçimle iş başına gelmesi ve meşruiyetini halktan almış olması sistemde hem meşruiyet hem de çift başlılık tartışmalarını gündeme getirmiştir. Kemal Gözler bu dönemi yarı başkanlık sistemi olarak görünmesine karşın tüm yetkilerin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın elinde olduğu fiili bir başkanlık sistemi olarak adlandırmıştır. Hükümet sisteminin niteliğine yönelik tartışmalar devam ederken 15 Temmuz 2016 günü askeri darbe girişimi yaşanmış darbe girişimi bertaraf edilmesine

karşın Türkiye’deki hükümet sistemi değişikliğini hızlandıran bir etki göstermiştir (Yalınız ve Sevinç,2023:18).

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli 11 Ekim 2016 tarihinde yaptığı grup toplantısında bu duruma dikkat çekerek “*Şu anda Anayasa çiğnenmekte ve suç işlenmektedir*” demiştir. Bahçeli’ye göre Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesiyle birlikte anayasal yetki ve sorumluluklar sürekli tartışılır hale gelmiş Cumhurbaşkanı, Anayasa’nın kendine vermediği yetkilileri kullanmıştır. Partili Cumhurbaşkanı gibi davranarak ise tarafsızlığına gölge düşürmüştür. Ülkenin mevcut yönetim modelinin Anayasa’ya aykırı ve hukuksuz olduğunu belirten Devlet Bahçeli, Türkiye’nin yeni bir toplumsal mutabakata ihtiyacı olduğunu bu ihtiyacın özellikle 15 Temmuz sonrasında acil bir hal aldığını belirtmiştir. Bu düşünceler çerçevesinde Cumhurbaşkanı’nın fiili başkanlık dayatmasından vazgeçmesini şayet bu olmayacaksa fiili duruma hukuki boyut kazandırılmasının yollarının aranmasını önererek başkanlık sistemi tartışmalarını yeniden başlatmıştır (Ntv,2016). Devlet Bahçeli’nin bu çıkışının ardından AK Parti’nin teklifi ile iki parti ortak çalışma yapmaya başlamış, iki partinin ortak çalışması sonucu hazırlanan “Cumhurbaşkanlığı Sistemi”ne dair kanun teklifi TBMM’ye sunulmuştur (Bloomberght, 2016).

3.3.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Teklifi

AK Parti MHP’nin de destekleriyle birlikte 10.12.2016 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine dair teklifini TBMM Başkanlığı’na sunmuştur. Sunulan teklife göre yargı erkinin düzenlendiği maddeye “tarafsızlık” ibaresi eklenirken, savaş ve disiplin halleri hariç askeri mahkemeler kaldırılıyor sıkıyönetim uygulamasına son veriliyordu. Yapılan düzenleme ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) Hakimler Savcılar Kurulu (HSK) olarak değiştiriliyor, kurul üye sayısı 12 olurken daire sayısı ise 2 olarak düzenleniyordu (Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi,2016).Yukarıda belirten değişiklikler de önemli olmakla beraber hükümet sistemini değiştirme amacına uygun olarak teklifin ana unsurunu yasama ve Cumhurbaşkanlığı’na yönelik düzenlemeler oluşturmaktadır.

Kanun teklifine göre Türkiye’de Anayasalar toplum ve temsilcileri tarafından değil vesayetçi zihniyetler tarafından toplumu hizaya koymak maksadı ile hazırlanmıştır. 1961

ve 1982 Anayasaları milli iradeye karşı ve seçimle gelen iktidara güvensizlik duyan bir dizayna sahip olup seçimle gelen iktidara alternatif vesayet odaklarına yer vermiştir. Sunulan hükümet sistemi modeli Türkiye'nin sistem tecrübesine uygun bir modeldir. Bu gerekçelerle TBMM'ye sunulan kanun teklifine göre yasama ve Cumhurbaşkanlığı alanında yapılmak istenen değişiklikler şunlardır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi Metni):

- 1) 550 olan milletvekili sayısı 600'e çıkarılacaktır.
- 2) Anayasa'nın 76. Maddesine göre 25 olan milletvekili seçilme yaşı 18'e düşürülürken aynı maddede yer alan "askerliğini yapmış olmak" şartı "askerlik ile ilişkisi bulunmamak" şeklinde değiştirilecektir.
- 3) TBMM Genel Seçimleri ile Cumhurbaşkanlığı seçimleri 5 yılda bir aynı gün yapılacaktır.
- 4) TBMM üyeliklerinin sayısının herhangi bir sebeple boşalması halinde boşalan üyelik aynı siyasi partinin yedek milletvekili ile doldurulacaktır. Bir başka deyişle ara seçim uygulaması kaldırılmaktadır.³
- 5) Yasamanın yürütmeyi denetlemesi ve Meclis tarafından Bakanlar Kurulu'na KHK çıkarma yetkisi vermek TBMM'nin yetkileri arasından çıkarılacaktır.
- 6) Sözlü soru ve gensoru Anayasadan çıkarılarak TBMM'nin denetim yolları meclis araştırması, genel görüşme ve yazılı soru olarak düzenlenecektir.
- 7) Cumhurbaşkanı kırk yaşını aşmış, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip, doğuştan Türk vatandaşları içinden 5 yıl için doğrudan halk tarafından seçilir. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir.
- 8) Cumhurbaşkanlığı'na siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde birlikte veya tek başına geçerli oyların %5'ini almış siyasi partiler veya en az yüz bin seçmen aday gösterebilecektir.
- 9) Cumhurbaşkanı yürütmeye ilişkin konularda "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" çıkarabilecektir.
- 10) Cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisi ile ilişkisinin kesildiğini belirten düzenleme kaldırılacaktır.

³ Teklifin yedek milletvekilliği ve ara seçimleri düzenleyen maddesi TBMM Anayasa Komisyonu görüşmeleri sırasında verilen önerge ile tekliften çıkarılmıştır. Mevcut Anayasal düzenlemeler ile 16 Nisan 2017 günü referanduma sunulan metnin karşılaştırması çalışmanın sonunda ek olarak sunulmuştur. (<https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/yedek-milletvekilligi-anayasa-teklifinden-cikarildi/715311>)

- 11) Cumhurbaşkanı'nın Cezai sorumluluğu olacak, Cumhurbaşkanı'nın suç işlediği iddiasıyla TBMM tarafından soruşturma açılarak Yüce Divan'a sevk edilebilecektir.
- 12) Cumhurbaşkanlığı'na TBMM Başkanı'nın vekalet etme usulüne son verilecektir. Cumhurbaşkanı'nın herhangi bir sebeple yokluğunda Cumhurbaşkanı yardımcıları Cumhurbaşkanı'na vekalet edecektir.
- 13) Cumhurbaşkanı tek başına, TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçimlerin yenilenmesine karar verebilecektir. Yenileme kararı alınması durumunda Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimleri birlikte yenilenecektir.
- 14) Kanun teklif etme yetkisi TBMM'ye ait olacaktır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi önerisi, AK Parti'nin 2012 yılında kamuoyuna sunduğu başkanlık sistemi teklifi dikkate alındığında adeta 2012 teklifi yeniden sunulmuştur nitekim AK Parti Milletvekili Mustafa Şentop, *“Bu teklif kapalı kapılar ardında hazırlanmış bir teklif değildir. AK Parti'nin 2012 yılında uzlaşma komisyonuna vermiş olduğu metin esas alınarak hazırlanmıştır. Yüzde 95'ler civarında o metne dayanır”* (F. Özkan,2018:198) diyerek bu benzerliği doğrulamıştır. Sistem önerilerinin 2012 yılından beri kamuoyuna açıklandığı ve meydanlarda vatandaşlara anlatıldığı belirten Şentop, Cumhurbaşkanlığı kavramının Türkiye'de yerleşik olması, kapsayıcı ve alışılmış bir kavram olması gibi sebeplerle sistemin isminin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak tercih edildiğini genel olarak ise sistemin başkanlık sistemine benzediğini belirtmiştir (F. Özkan,2018:199-201).

Kemal Gözler ise başkanlık sistemini parlamenter sistemden ayıran üç temel özellik olduğu belirterek önerilen sistemin başkanlık sistemi olarak anılmasını komik olarak nitelmiştir. Gözler'e göre başkanlık sisteminin temel özelliği sert kuvvetler ayrılığına dayanması, yasamanın yürütme organını görevden alamaması ve aynı şekilde yürütmenin yasamanın görevine son verememesidir. Parlamenter sistem ise yumuşak kuvvetler ayrılığına dayanan, yasama ve yürütme organının birbirlerinin görevine son verdiği bir yapıya dayanmaktadır. İki sistem arasındaki farklar dikkate alındığında Anayasa Değişikliği Teklifi başkanlık sistemine değil parlamenter sisteme benzemektedir nitekim yeni sistemde Cumhurbaşkanı ile Meclis'in birbirlerinin görevine son verebileceği düzenlenmiştir. Gözler, önerilen sistemin içinde başbakanın yer almaması sebebiyle

sistemin “Başbakansız Parlamenter Sistem” olarak adlandırılabilceğini söylerken önerilen sistem tuhaf bir parlamenter hükümet sisteminden başka bir şey olmadığını ve asıl amacın başkanlık sistemi veya Türk tipi başkanlık sistemi kurmanın ötesinde Türkiye’de bir “Kuvvetler Birliği Sistemi” oluşturmak olduğunu savunmuştur. (Gözler,2016).

Gözler ’in bu görüşüne karşılık iktidar kanadına göre Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, yürütme organının yasama organı içerisinde çıktığı parlamenter sisteme göre tam bir kuvvetler ayrılığı getirmektedir. Yasama ve yürütmenin keskin hatlarla ayrıldığı bu sistemde yetkilerin karşılıklı ve dengeli paylaşmış olması sebebiyle kuvvetler arası denge de korunmuştur (C. Özkan,2017:151-152).

3.4.Anayasa Değişiklik Teklifinde Yasama Organına Yönelik Düzenlemeler

Anayasa değişiklik teklifinin yasama organına yönelik ilk etkisi, 550 olan milletvekili sayısını 600’e çıkarmış olmasıdır. Milletvekili sayısının artırılması, artan nüfusun TBMM’de temsil edilebilmesi, siyasetteki temsil imkânının artması ve illerin vekil sayılarının artması yönünden olumlu karşılanmıştır (Fendoğlu, 2017:91). Dönemin MHP Genel Başkan Yardımcısı E. Semih Yalçın, illerin nüfusu ile çıkardıkları vekil sayıları arasında bir orantısızlık bulunduğunu, bu yönüyle 80 milyona yaklaşan ülke nüfusu için vekil sayılarının yeniden düzenlemesinin bir mecburiyet olduğunu belirterek düzenlemenin yetersiz sayıda vekil çıkaran iller için olumlu olduğunu söylemiştir (Yalçın,2017:44).

Milletvekili sayısının artırılması değişikliği destekleyenler tarafından olumlu bir adım olarak karşılandı muhalefete göre vekil sayısının artırılması Anayasa değişiklik teklifinin TBMM’den kolayca geçmesi için mevcut vekillere verilen bir rüşvetten ibarettir. Muhalefete göre artırılan 50 milletvekilinin 5 yıllık maliyeti en az 100 milyon Türk lirasıdır. Anayasa değişiklik teklifinin tümü dikkate alındığında iktidar Meclis’i işlevsizleştirmekte ancak el kaldırıp indirmesine bile ihtiyaç duyulmayacak vekillerin sayısını artırarak maliyetini halkın sırtına yüklemektedir (Haber.sol,2016). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, *"Parlamentoda 550 milletvekili var. Sayıyı 600'e çıkarıyorlar, niçin? Niye 600'e çıkarıyorsun? 550 de fazla, normali 450'dir. Ve hepiniz ödüyorsunuz o 600 vekilin vergisini. Vergi veriyorsam hesap verecekler. Peki bu*

değişiklikle kurulacak hükümet hesap veriyor mu? Hayır vermiyor." Demek suretiyle vekil sayısının artırılmasına karşı çıkmıştır (Anadolu Ajansı,2017). Vekil sayısındaki artış her ne kadar temsil kuvveti bağlamında anlatılsa da Türkiye’de uygulanan seçim barajı uygulaması ve aday milletvekillerinin parti genel başkanları tarafından belirlenmesi usulü dikkate alındığında vekil sayısının artmasının temsil kuvvetini artıracığı iddiasına gölge düşmektedir (V. Coşkun, 2017, s.8).

Değişiklik teklifinin yasama organı üzerindeki bir diğer etkisi, milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen 76. Maddeyi değiştirmesidir. Söz konusu değişiklik ile 25 olan milletvekili seçilme yaşı 18 yaşına düşürülmüş, madde metninde yer alan “yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olmak” şartı “askerlik ile ilişkisi olmamak” şeklinde değiştirilmiştir (Türkiye Barolar Birliği , [TBB], t.y). Burhan Kuzu yapılan bu değişikliği gençlere siyasette alan açmak, seçme ehliyetine sahip olanın seçilme ehliyetine de sahip olduğunu gösterebilmek, gençlerin bakış açısının siyasete sirayet etmesi ve genç yaşta siyasi tecrübe kazanmak yönlerinden olumlu bir yenilik olarak değerlendirmiştir (Kuzu,2017a:121). Değişiklik teklifi her ne kadar siyasetteki genç nüfus oranını arttırmayı ve gençleri siyasal katılıma teşvik etmeyi amaçlıyor olsa da partilerin genç adaylara ne kadar yer vereceği ve gençlerin siyaset gibi teknik bilgi gerektiren bir alana 18 yaşında ne kadar hazır olduğu tartışmaya açık bir konudur.

Anayasa değişikliği teklifinin getirdiği bir diğer değişiklik, Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimlerinin 5 yılda bir ve aynı günde yapılması usulüdür. Bu düzenleme ile daha önce 4 yıla düşürülen TBMM seçimleri süresi yeniden 5 yıla çıkarılırken Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile aynı gün yapılması şartı getirilmiştir. Burhan Kuzu, yapılan bu düzenleme ile 5 yıllık kesintisiz istikrar dönemi olacağını, halkın gündeminin sürekli seçimlerle meşgul edilmesinin önüne geçileceğini savunmaktadır. Kuzu’ya göre seçimlerin yenilenme kararı yetkisi ile düşünüldüğünde her iki seçimin birlikte yapılması sistem krizlerinin önüne geçerken aynı zamanda birlikte çalışmayı ve uzlaşmayı mecbur kılan bir durum olacaktır. Başka bir deyişle erken seçim kararı ister Cumhurbaşkanı ister TBMM tarafından alınsın seçimler birlikte yenileneceği için her iki kanat da bu yetkiyi kullanmak yerine uzlaşmayı tercih etmeye yönelecektir (Kuzu,2017b:201).

Cumhurbaşkanı ve TBMM’ye karşılıklı fesih yetkisi veren düzenlemenin gerekçesine göre parlamenter sistemde var olan hükümetin kurulamaması veyahut güvenoyu

alamaması gibi durumlar bu madde ile ortadan kalkmaktadır. Karşılıklı fesih yetkisi ile birlikte olası tıkanıklıklar milletin hakemliğine başvurularak aşılacak olup aynı zamanda her iki seçimin birlikte yenilenecek olması karşılıklı denge ve denetim sağlayıcı bir unsur olacaktır. Yapılan düzenleme ile seçimlerin yenilenmesine Cumhurbaşkanı tek başına karar verebilirken TBMM'nin yenileme kararı alabilmesi için üye tam sayısının beşte üçünün (600 MV için 360) olumlu oyu gerekmektedir (Anayasa Değişiklik Teklifi Metni). Değişiklik teklifi her ne kadar iki organa da aynı yetkiyi vererek denge sağladığını iddia etse de Kemal Gözler bu durumun yanılığ olduğunu savunmuştur. Gözler'e göre Türkiye gibi TBMM'nin birden çok partiden oluştuğu bir ülkede partilerin bir araya gelerek seçimleri yenileme kararı alması anayasa değişikliği yapmak kadar zor bir durumken Cumhurbaşkanı ise herhangi bir gerekçe göstermeden tek başına seçim kararı alabilmektedir. Başka bir deyişle iki kuvvet eşit yetkili değildir ve Cumhurbaşkanı TBMM karşısında kayırlmıştır (Gözler,2016).

Cumhurbaşkanı'na cezai sorumluluk getirilmesine karşın göreviyle ilgili suç işlediği iddiası ile soruşturma açılması teklifinin verilmesinin 301 milletvekilinin oyuyla mümkün olması da Yürütmenin yasama organı karşısında daha kuvvetli olduğunun göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Kaboğlu,2017:179). Öte yandan bu değişiklikle birlikte aynı siyasal iklimin etkin olduğu bir seçim ortamında hem Cumhurbaşkanının hem de yasama organındaki çoğunluğun aynı veya benzer siyasal partilerden olacağı/olmasının hedeflendiği yönünde yorumlar mevcuttur. Seçimlerde yasama ve yürütmenin aynı veya benzer görüşteki partilerden oluşması, yasamanın yürütme üzerindeki denetim etkisini azaltması, farklı görüşlerde olması durumunda da siyasal anlaşmazlıkların baş göstermesi ihtimal dâhilindedir (Fédération des Associations Turques de Suisse Romande / Fransızca Konuşan İsviçre Türk Dernekleri Federasyonu [FATSUR], 2017).

TBMM'ye sunulan değişiklik teklifi ile Anayasa'nın 87. maddesinde yer alan TBMM'nin Bakanlar Kurulu ve bakanları tek tek denetlemek yetkisi anayasadan çıkarılmıştır (Sözcü,2017). Çeşitli farklarına rağmen bir başkanlık sistemi olarak tasarlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi içerisinde bir Bakanlar Kurulu yer almamakta bakanlar Cumhurbaşkanınca görevlendirmekte veyahut görevden alınmaktadır. Bu

bakımdan mevcut değişiklik, sistemin amacına uygun bir değişiklik demek yanlış olmayacaktır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile getirilen bir diğer yenilik ise kanun teklif etme yetkisinin sadece milletvekillerine tanınmış olmasıdır. Mevcut düzenlemelere göre kanun teklif etme yetkisi hem yürütmeye hem yasamaya aittir. Yeni sistemde ise bütçe kanunu hariç yürütme kanun teklif edemeyecek kanun teklifleri yalnızca milletvekilleri tarafından verilebilecektir. Yapılan bu düzenleme ile eski sistemde hükümet etkisinde kalmaları sebebiyle kanun teklifi edemeyen milletvekillerinin de yasama süreçlerine aktif katılımı ve kendi bölgelerini veyahut tüm ülkeyi ilgilendiren hususlarda rahatlıkla kanun teklif edebilmesi amaçlanmış olup TBMM'nin asli görevi olan yasa yapmaya odaklanması sağlanmaya çalışılmıştır (Yıldırım,2017:163).

Anayasa değişikliği ile Kanunların yayınlanması başlıklı 89. Maddesinde de değişiklik yapılmıştır. Söz konusu maddeye göre Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilen kanun TBMM tarafından aynen kabul edilirse Cumhurbaşkanı yayımlanmaktadır. Yapılan değişiklik ile TBMM geri gönderilen kanunu üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kabul ederse Cumhurbaşkanı yayımlanır denilmektedir. Başka bir ifadeyle kanunun aynen kabul edilmesi nitelikli çoğunluk şartına bağlanmaktadır (TBB, t.y). Bir başka görüşe göre kanunların aynen kabulünü basit çoğunluk yerine nitelikli çoğunluğa bağlayan düzenleme aynı zamanda yasama karşısında yürütmeyi güçlendiren bir düzenlemedir. Yapılan bu düzenleme ile yasamanın kendi iradesinde ısrar etmesi zorlaştırılırken Cumhurbaşkanı'nın geciktirici veto yetkisi de güçleştirici veto halini almaktadır. Değişiklik teklifinin tümü dikkate alındığında Cumhurbaşkanı hem kararname çıkarma yetkisine sahip olmakta hem de TBMM'nin iradesinde ısrar etmesini zorlaştırmaktadır. Başka bir deyişle yeni sistem güçlü yürütme karşısında etkisizleştirilmiş bir yasama tasarlamıştır (FATSR,2017).

Anayasa değişiklik önerisinin getirdiği önemli bir yenilik de TBMM'nin denetim yetkisini düzenleyen Anayasanın 98. Maddesine getirdiği değişikliklerdir. Değişiklik öncesi TBMM'nin denetim yolları şunlardır (1982 Anayasası,1982):

- Meclis araştırması,
- Soru,

- Genel görüşme,
- Gensoru,
- Meclis soruşturması

Yapılan anayasa değişikliği ile meclis araştırması ve genel görüşme yolları muhafaza edilmiş, “soru sorma” ise sadece cumhurbaşkanı yardımcılara ve bakanlara yazılı olarak sorulmak üzere uygulama alanı bulan bir denetim yolu olmuştur. Yapılan değişiklik ile yeni hükümet sisteminde güvenoyu mekanizması yer almadığı için gensoru kaldırılmıştır. Cumhuriyet tarihi boyunca verilen 484 gensoru önergesinin sadece 4 tanesinden netice alındığı düşünüldüğünde gensorunun uygulamada etkin ve verimli olmadığı savunulmuştur (Özdağ,2017:366).

Bu bakımdan gensorunun kaldırılması yerinde bir uygulama olmuştur ancak değişiklik kanunuyla beraber meclis soruşturması açılmasının zorlaştığı görülmektedir. Madenin eski hali 55 milletvekilinin teklifi ile soruşturma açılmasına ve 276 milletvekilinin olumlu oyu ile hakkında soruşturma açılan kişinin Yüce Divan’a sevkine imkân tanırken, maddenin yeni halinde meclis soruşturması önergesi verilmesi sayısı 301’e, soruşturma açılması için yeterli kabul oyu sayısı 360’a ve Yüce Divan’a sevk için yeterli oy sayısı ise 401’e çıkarılmıştır. Yukarıda yazılı yeni yeterli sayılara ulaşmanın zorluğu Cumhurbaşkanı yardımcılarının ve bakanların TBMM tarafından denetimini adeta imkânsız hale getirmektedir (V. Coşkun,2017:13).

Cumhurbaşkanı seçilen kişinin varsa partisi ile ilişkisinin kesilmesi uygulamasına getirilen yeni düzenleme ile son verilecektir. Cumhurbaşkanı seçilen kişinin aynı zamanda parti genel başkanı olması durumu Cumhurbaşkanı aynı zamanda partiye bağlı siyasal bir figür haline getirmesi sebebiyle incelenmesi gereken bir konudur.

Türk siyasal hayatında Cumhuriyet’in ilanı ve siyasi partilerin faaliyete geçmesiyle birlikte Cumhurbaşkanı seçilen kişi aynı zamanda parti genel başkanlığı yapabilmıştır. İlk olarak Mustafa Kemal Atatürk sonrasında ise İsmet İnönü hem Cumhurbaşkanlığı hem de CHP genel başkanlığını birlikte yürütmüştür. Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinin ardından Cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar yasal zorunluluk olmamasına karşın parti genel başkanlığı görevinden istifa etmiş ancak Parti üyeliğinden istifa etmemiştir. Türkiye’de Cumhurbaşkanı’nın parti üyesi olamayacağı kuralı ilk kez 1961

Anayasası ile siyasal hayatımıza dâhil olmuş yürürlükteki 1982 Anayasası yazılırken “Cumhurbaşkanı seçilenin varsa partisi ile ilişkisi kesilir” maddesi konularak bu yasak sürdürülmüştür (Ayvaz,2018:116-117).

AK Parti tarafından Meclis’e sunulan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin getirdiği bir diğer yenilik Cumhurbaşkanı’nın siyasi parti üyesi olmasını engelleyen anayasa hükmünü kaldırmasıdır. Dönemin AK Parti Genel Sekreteri Abdulhamit Gül, halkın önüne çıkmış her siyasi liderin bir siyasal düşüncesi ve partisi bulunduğunu söyleyerek mevcut Anayasa’da Cumhurbaşkanı’nın partili olmasını engelleyen düzenlemenin demokrasi ve halkın iradesine aykırı olduğunu belirtmiştir. Yapılan düzenleme ile Cumhurbaşkanı seçilen kişinin ister partili ister partisiz olmasının önü açılmıştır. Gül’e göre mevcut sistemde başbakan herkesin başbakanı ise yüzde 50+1 ile seçilen Cumhurbaşkanı da aynı şekilde herkesin Cumhurbaşkanı olacaktır (A. Gül,2017:148).

Dönemin Adalet Bakanı Bekir Bozdağ da benzer görüşlerle Cumhurbaşkanı’nın partili olması gerektiğini savunmuştur. Bozdağ’a göre partili cumhurbaşkanı yeni sistemin temelidir muhalefet ise hala parlamenter sistem penceresinden yorum yapmaktadır. Tüm Cumhurbaşkanlarının aslında partili olduğunu belirten Bozdağ’ın açıklaması aşağıdadır (F. Özkan,2017:86-89):

Ben, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde. Partisiz tek bir Cumhurbaşkanı olduğuna inanmıyorum. Hepsi partili. Ahmet Necdet Sezer, CHP zihniyetinin bir temsilcisi yani baktığında öyledir, kim diyebilir o partisiz diye. Demirel, Doğru Yol Partisi’ni kurmuş, yönetmiş, Başbakan olmuş, Cumhurbaşkanı olmuş, partiyle ilişkisi kesilir denildiği zaman. Demirel şimdi partisiz mi oldu. Rahmetli Özal, Anavatan Partisi’ni kurmuş iktidara getirmiş ilişkisi kesilince Özal partisiz mi oldu? Sayın Gül partisiz miydi. Tayyip Erdoğan. AK Parti’yi kurmuş, başarıdan başarıya taşımış, şimdi Cumhurbaşkanı seçilmiş, kâğıt üzerinde ilişkisi kesilir deyince Tayyip Erdoğan partisiz mi olacak? (F. Özkan,2017:86-89)

Bu bakımdan Cumhurbaşkanı’nın partili olması tarafsızlığı zedeleyici bir unsur değildir nitekim demokratik toplumlarda seçilmiş veya atanmış kamu görevlileri görevlerini kamu hizmetinin gerektirdiği şekilde tarafsız olarak yerine getirmekle mükelleftir (Anayasa Değişiklik Teklifi Metni).

Tablo 4. Hükümet Sistemlerine Göre Devlet Başkanlarının Siyasi Parti Bağlantıları

Ülke	Hükümet Sistemi	Devlet Başkanı Aynı Zamanda Siyasi Parti Başkanı	Devlet Başkanı Aynı Zamanda Siyasi Parti Üyesi	Devlet Başkanı Siyasi Parti ile İlişiksiz
ABD	Başkanlık Sistemi		Siyasi parti üyesi	
Arjantin	Başkanlık Sistemi	Siyasi parti başkanı		
Azerbaycan	Başkanlık Sistemi	Siyasi parti başkanı		
Brezilya	Başkanlık Sistemi		Siyasi parti üyesi	
Bolivya	Başkanlık Sistemi	Siyasi parti başkanı		
Ekvador	Başkanlık Sistemi		Siyasi parti üyesi	
Güney Kore	Başkanlık Sistemi		Siyasi parti üyesi	
Kolombiya	Başkanlık Sistemi		Siyasi parti üyesi	
Meksika	Başkanlık Sistemi		Siyasi parti üyesi	
Venezuela	Başkanlık Sistemi	Siyasi parti başkanı		
Avusturya	Yarı-Başkanlık Sistemi			Siyasi parti ile ilişiksiz
Finlandiya	Yarı-Başkanlık Sistemi			Siyasi parti ile ilişiksiz
Fransa	Yarı-Başkanlık Sistemi		Siyasi parti üyesi	

İrlanda	Yarı-Başkanlık Sistemi		Siyasi parti üyesi	
İzlanda	Yarı-Başkanlık Sistemi			Siyasi parti ile ilişiksiz
Litvanya	Yarı-Başkanlık Sistemi			Siyasi parti ile ilişiksiz
Polonya	Yarı-Başkanlık Sistemi		Siyasi parti üyesi	
Portekiz	Yarı-Başkanlık Sistemi			Siyasi parti ile ilişiksiz
Ukrayna	Yarı-Başkanlık Sistemi		Siyasi parti üyesi	
Rusya	Yarı-Başkanlık Sistemi		Siyasi parti üyesi	
Almanya	Parlamenteer Sistem		Siyasi parti üyesi	
Arnavutluk	Parlamenteer Sistem			Siyasi parti ile ilişiksiz
Danimarka	Parlamenteer Sistem			Siyasi parti ile ilişiksiz
Güney Afrika	Parlamenteer Sistem		Siyasi parti üyesi	
Hindistan	Parlamenteer Sistem		Siyasi parti üyesi	
İngiltere	Parlamenteer Sistem			Siyasi parti ile ilişiksiz
İsrail	Parlamenteer Sistem		Siyasi parti üyesi	
Malta	Parlamenteer Sistem			Siyasi parti ile ilişiksiz

Moldova	Parlamenteer Sistem		Siyasi parti üyesi	
Yunanistan	Parlamenteer Sistem			Siyasi parti ile ilişiksiz

(Öztürk ve Kırışık,2022:96-99).

Yukarıdaki tabloda yer alan ülkelere göre devlet başkanlarının siyasi parti bağlantısı noktasında hükümet sistemlerinin birbirlerinden farklı uygulamalar benimsediği görülmektedir. Başkanlık sistemleri özelinde ise Devlet Başkanının siyasi parti başkanı veyahut siyasi parti üyesi olduğu farklı varyasyonlar tercih edilmiş olup Devlet Başkanının ilişiksiz olması tercih edilmemiştir.

AK Parti tarafından Meclis'e sunulan kanun teklifi tek başlı bir yürütme organı tasarlamış, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı'na yürütme ile ilgili alanlarda "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" çıkarma yetkisi vermiştir (Anayasa Değişiklik Teklifi Metni):

Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir. (cdn.tbmm.gov.tr, 2023)

Düzenlemenin gerekçesi ise yürütmenin kendi görev alanıyla alakalı ihtiyaç duyduğu düzenlemeleri hızlıca yapabilmesi olarak açıklanmıştır (Anayasa Değişiklik Teklifi Metni).

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisini "Bir partinin genel başkanı olan kişiye ülkeyi kararnamelerle yönetme yetkisi veriliyor" (CNN Türk, 2017) demek suretiyle eleştirmiştir ancak kanun tasarısı hazırlayıcıları bu söylemin haksız eleştiri olduğu kanaatindedir. Başkanlık sistemini "40 yıllık hayalim" (Milliyet,2017), olarak niteleyen ve teklifin hazırlanmasında aktif rol alan Burhan Kuzu'ya göre Cumhurbaşkanına verilen bu yetki sistemin özüne uygun bir

düzenleme olup tüm başkanlık modellerinde yer alan bir yetkidir. ABD eski başkanı Obama'nın görev süresi boyunca 287 adet başkanlık kararnamesi çıkardığını belirten Kuzu, verilen yetkinin alanının daraltıldığını ve kullanılmasının zorlaştırıldığına dikkat çekmiştir (Kuzu,2017a:126).

Verilen bu yetki ile kararnamelerin meşruiyeti tartışma konusu yapılmış ancak kararnamelerin yetkisinin Meclis'ten veyahut doğrudan Anayasa'dan alındığı göz ardı edilerek yersiz bir meşruiyet tartışmasına girilmiştir. Gerek yürütme organının da yasama organı gibi yetkiyi halktan alması yönüyle gerekse yetkinin sınırları belli bir alanda verilmiş olması sebebiyle meşruiyet tartışmaları yersiz olarak nitelendirilmiştir (A. Gül,2017:149). Cumhurbaşkanının kararname çıkarma yetkisi istisnai ve sınırlı bir yetki olup TBMM'nin kanunla düzenlediği bir alanda kullanılması mümkün değildir. Bu bakımdan tek adam yönetimini ortaya çıkacağı veyahut ülkenin kararnameler ile yönetilen diktatörlük şeklini alacağı yönündeki eleştiriler herkesçe kabul edilen sistem sorununa alternatif bir sistem üretemeyen muhalefetin söz üreten yapısının bir sonucu olarak görülmüştür (İyimaya,2017:82-84). Her ne kadar teklif sahiplerince sınırları belli makul bir yetki olarak değerlendirilmiş olsa da Cumhurbaşkanına Kararname çıkarma yetkisi veren düzenleme, mevcut düzenlemeler ve olası riskler bağlamında da değerlendirilmiştir.

Mevcut Anayasal düzenlemeler OHAL ve Sıkıyönetim kararnameleri ile Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin kuruluş, teşkilat ve çalışma esaslarını düzenleyen Cumhurbaşkanlığı kararnameleri hariç olmak üzere yürütme organına daha evvel kanunla düzenlenmemiş bir alanı doğrudan kanunla düzenleme yetkisi vermemiştir. Anayasa değişikliği teklifi ile olağan dönem KHK'lerin aksine TBMM tarafından yetki devrine ihtiyaç duyulmaksızın Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılmasına imkân verilmekte ayrıca kanunla düzenlenen alanlarda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılamayacağı hükmü bağlanmaktadır. Bu bakımdan Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin kanuna dayanması gerekmemekte kanuna aykırı olmaması yeterli görülmektedir. Başka bir deyişle yürütme organı doğrudan asli nitelikte düzenleyici işlem yapma yetkisine kavuşmaktadır (Açıl,2017:731).

Yürütme organını etkin kılmak maksadıyla kararname çıkarma yetkisi verilmesini sistemin özüne uygun bulmakla beraber TBMM'nin kararnameler üzerindeki denetiminin

etkisiz kalma ihtimaline dikkat çeken görüşler de mevcuttur. Vahap Coşkun, değişiklik teklifinde “kararname” ve “kanun ”un çatışması halinde kanunun geçerli olduğu hükmü yer alsa da kanun ile kararname arasındaki çatışmanın mahkeme yolu ile tespit edilebileceğini mahkeme süreci uzadıkça kararname hükmü geçerli olduğu için de mevcut sınırlamanın pratikte anlamsız olabileceğine dikkat çekmiştir. Coşkun’a göre kararname ile düzenlenen alanda kanun düzenlemesi yapılırsa kararnamenin geçersiz olduğu yönündeki düzenleme de işlevsizleştirmeye müsait bir düzenlemedir. Değişiklik teklifi ile geri gönderilen kanunun Meclis tarafından aynen kabul edilmesi nitelikli çoğunluk (301 mv.) şartına bağlanmakta yasanın yürürlüğe girmesi için ise Cumhurbaşkanı’nın onaylaması şartı aranmaktadır. Bu bakımdan Cumhurbaşkanı tarafından tekrar görüşülmek üzere gönderilen kanun nitelikli çoğunluğa ulaşmadıkça kararnameyi ortadan kaldırıcı bir yaptırım doğuramaz. Meclisin bu yasayı tekrar Cumhurbaşkanı’na gönderebilmesi için 301 sayısına ulaşması Meclis aritmetiğinin Cumhurbaşkanı lehine olduğu bir Meclis düzeninde imkânsız olacağı için TBMM’nin kararnameler üzerindeki denetiminin kâğıt üzerinde kalma riski bulunmaktadır (V. Coşkun,2017:19-20).

AK Parti tarafından TBMM’ye sunulan ve 18 maddelik Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Hakkındaki kanun teklifi TBMM genel kurulunda yapılan görüşmeler sonunda 339 oyla kabul edilerek yasalasmıştır (NTV, 2017). Cumhurbaşkanı, Mecliste kabul edilen teklifi, yetkisini kullanarak referanduma sunmuştur (TRT Haber, 2017). 6771 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 11.02.2017 tarih ve 29976 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanmış olup (RG11 Şubat 2017- 29976) Türkiye için yeni bir referandum sürecini başlatmıştır.

Referandum süreciyle birlikte değişiklik teklifinin kabul edilmesi veya reddedilmesi yönünde çeşitli tezler öne sürülmüştür. Değişiklik teklifine yönelik başta AK Parti olmak üzere Büyük Birlik Partisi (BBP), Hür Dava Partisi (HüdaPar) gibi siyasal partiler ile Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Hak-İş), Memur Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen) gibi sivil toplum örgütleri tarafından desteklenmiş, referandumda evet oyu verilmesi için kampanya yürütülmüştür. Değişiklik teklifi, koalisyon yönetimlerinin son bulacağı, başta güvenlik olmak üzere her alanda daha etkin politikaların yürütüleceği,

Cumhurbaşkanı'nın yüzde 50+1 ile doğrudan halk tarafından seçilmesinin toplumsal uzlaşmayı arttıracığı, istikrarsız yönetimlerin darbelere ve ekonomik zayıflıklara sebebiyet verdiği, yürütmede çift başlı yapıya son verilerek istikrarın sağlanacağı gibi gerekçelerle desteklenmiştir (Gezici ve Kutlu,2019:193-204).

AK Parti'nin 2012 yılında sunduğu başkanlık sistemi teklifine karşı çıkan MHP, 2007 yılında Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi düzenlemesinin yapılmış olması, 367 krizinin siyaseti bu noktaya getirdiği ve 2014 yılı itibarıyla halk tarafından seçilmiş bir Cumhurbaşkanı'nın görevde olmasının ülke yönetimini temelden sarstığı gerekçeleri ile değişiklik teklifine olumlu yaklaşmış teklifin kabul edilmesi yönünde kampanya yürütmüştür. MHP, 15 Temmuz Darbe girişimi ile siyasetin kulvarının değiştiğini, anlamsız tartışmaların, sert kutuplaşmanın yersiz olduğu, vatanın işgal tehlikesi altında bulunduğunu da sistem değişikliğine olumlu yaklaşmasının gerekçeleri arasında saymıştır (Yalçın,2019:48-50).

Anayasa değişikliğinin çeşitli yönlerden sakıncalı olduğu gerekçesiyle başta CHP olmak üzere Halkların Demokratik Partisi (HDP), Saadet Partisi, Vatan Partisi, Anavatan Partisi gibi siyasi partiler ile Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Türkiye Barolar Birliği (TBB) gibi sivil toplum kuruluşları teklifin halk tarafından reddedilmesi yönünde kampanya yürütmüştür. Yapılan değişikliklerin kabul edilmesi durumunda tek adam rejiminin kurulacağı, partili Cumhurbaşkanı'nın, Cumhurbaşkanlığı makamının tarafsızlığı ve eşitliği ilkesi ile bağdaşmadığı, Cumhurbaşkanı'na kararname çıkarma yetkisi verilmesinin TBMM'nin yetki ve sorumluluklarını elinden aldığı, OHAL uygulamasının tek kişinin yetkisine bırakılmasının sürekli OHAL durumuna imkân tanınması, sistemin yargı bağımsızlığını olumsuz etkileyeceği, AK Parti'nin 15 Temmuz darbe girişimini halkı kutuplaştırmak için kullandığı gibi gerekçelerle değişiklik teklifine karşı çıkmıştır (Gezici ve Kutlu,2019:183-190). Saadet Partisi ise teklifin AK Parti ve MHP tarafından acele ile hazırlandığı yeterince müzakere edilmediği, erkler arası denge ve denetim mekanizmalarının vesayet oluşturmaya imkân vermeyecek şekilde hazırlanması gerektiği gibi gerekçelerle teklife karşı olduklarını başkanlık sistemine kategorik olarak karşı olmadıklarını ancak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin mevcut haliyle çeşitli sakıncalar taşıdığını belirtmiştir (Anadolu Ajansı,2017).

Avrupa Konseyi'nin anayasal konularda danışma organı görevini gören bir bakıma bağımsız düşünce kuruluşu olarak faaliyet yürüten Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu veyahut bilinen adıyla Venedik Komisyonu, 1990 yılında 18 Avrupa ülkesinin yaptığı bir antlaşma ile kurulmuş, Türkiye kuruluşundan itibaren Komisyon'un üyesi olmuştur (TBMM, t.y: s.3). Venedik Komisyonu 2017 referandumu öncesinde yayımladığı Türkiye raporunda değişikliklere ilişkin tespitlerde bulunmuştur. Venedik Komisyonu'nun 2017 Anayasa Değişikliği ile referanduma sunulan metin hakkındaki görüşleri şunlardır (Venedik Komisyonu Raporu, 2017:28-30):

1. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı tarafından tek başına kullanılacak olup bakanların, üst düzey kamu görevlilerinin atama ve görevden alınmaları denetimsiz olarak yapılacaktır. Bir veya birden fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı da aynı usulle atanmakta Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir sebeple boşalması durumunda halk veyahut Meclis tarafından onay almamış biri Cumhurbaşkanı'na ait yetkileri kullanmaktadır.
2. Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar yalnız Meclis soruşturması yoluyla yargılanabilmektedir. Meclis soruşturması önergesi verilmesi yeni düzenleme ile TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğuna bağlanarak zorlaştırılmış ve etkisizleştirilmiştir.
3. Cumhurbaşkanı'na aynı zamanda partisinin genel başkanı olma imkânı verilmiş dolayısıyla meclis üzerindeki kontrol ve etkisi artırılmıştır. Bu durum yasama organının bağımsız olmasını güçleştirirken yürütme organının TBMM tarafından denetlenmesi de imkânsıza yakın bir hale getirmektedir. Cumhurbaşkanı'na yetki kanuna ihtiyaç duymaksızın kararname çıkarma yetkisi verilmesi de yürütmenin yasama karşısında güçlendirilme amacı taşımaktadır.
4. Cumhurbaşkanı'na fesih yetkisi verilmesi demokratik başkanlık sistemlerine yabancı bir durumdur. Öte yandan Cumhurbaşkanı'nın ikinci döneminde TBMM tarafından erken seçim kararı alınması halinde Cumhurbaşkanı'nın üçüncü defa aday olup seçilebilmesine imkân tanınmaktadır. Bu durum Türk Anayasası'nda yer alan ve gelişmiş Avrupa ülkelerinde de kabul edilen en fazla iki defa seçilebilme kuralının gerekçesiz bir istisnasıdır.
5. Yasama ve yürütme organları arasındaki ihtilafların çözüm organı olan yargı, yapılan düzenleme ile yürütmenin kontrolü altına girme riski altındadır. Onüç

üyeden oluşan HSK'nin 6 üyesi doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanırken 7 üyesi ise partili cumhurbaşkanlığı sistemi sebebiyle Cumhurbaşkanı'nın etkin olduğu TBMM tarafından seçilmektedir. Bu bakımdan 2017 değişiklikleri yargı organını güçlendirmek yerine zayıflatıcı bir durum ortaya çıkarmıştır.

6. Anayasa değişiklikleri denge denetleme imkânlarından yoksun bir başkanlık sistemi getirmekte olup özünde Türkiye'nin anayasal demokrasisini geriye götürme riski barındırmaktadır. Denge ve denetleme mekanizmasından yoksun olarak oluşturulan bu sistem, bozularak dikta rejimine veyahut kişisel bir rejime dönüşme tehlikesi taşımaktadır.

16 Nisan 2017 tarihinde değişiklik teklifinin oylanması için halk sandık başına gitmiştir. Seçim günü oy verme işlemi öncesinde sandık başkanları tarafından mühürlenmesi gereken zarf ve pusulaların bir kısmının mühürsüz olarak kullanıldığı belirlenmiş bu durum mühürsüz oyların geçerli olup olmadığı tartışmasına sebebiyet vermiştir. Yapılan itirazlar neticesinde dönemin Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Sadı Güven tarafından yapılan açıklama ile mühürsüz oyların geçerli olduğu belirtilmiştir (Sözcü,2017):

Oylamanın başlamasından sonra bir kısım YSK kurullarında tercih mührü yerine 'Evet' mührü dağıtıldı ve oy kullanıldı. Bazı sandıklarda oy pusulasının arka yüzü yerine ön yüzüne, bazılarında arka yüzüne basması üzerine önünde çıkması nedeniyle, kanunda yer alan mühürlerden biri yerine diğerinin kullanılmış olması seçmenin iradesini etkileyecek nitelikte görmeyerek geçerli saymıştır

CHP ise YSK'nin kararının kanuna uygun olmadığını, referandumun tekrarlanması gerektiğini savunmuştur (Sözcü,2017). Tüm bu tartışmalar ışığında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği referandumu %51,49 "Evet" oyu olarak kabul edilmiştir (NTV,2017).

16 Nisan 2017 referandumu ile Türkiye'nin yeni yönetim sistemi olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş süreci başlamıştır. Bu yeni sisteme geçiş tarihi olarak her ne kadar 3 Kasım 2019 tarihi belirlenmiş olsa da genel seçimlerin 24 Haziran 2018'e alınmasıyla birlikte sisteme erken bir geçiş yapılmıştır. 24 Haziran günü yapılan erken genel seçimlerde % 52.59 oy oranı ile seçilen Recep Tayyip Erdoğan, yeni sistemin ilk

Cumhurbaşkanı olmuştur. Erdoğan'ın 8 Temmuz 2018'de TBMM'de yemin etmesiyle yeni sistem resmen başlamıştır (Euronews,2018).

4.BÖLÜM: CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ

4.1.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Genel Özellikleri

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, siyasal krizlere bir çözüm önerisi olarak hayata geçirilmiş olup Cumhurbaşkanı seçimleri ve genel seçimlerin yenilenmesi, yasama ve yürütme erklerinin alanlarının yeniden belirlenmesi ve bunlar arasındaki denetim mekanizmaları, Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğu ve varsa partisi ile ilişkisinin devam etmesi gibi konularda kendine özgü düzenlemeler getirmiştir. Kabul edilen Anayasa değişiklikleri sonrasında CBHS'nin genel özellikleri şunlardır (Anlı,2023:91-92):

- Cumhurbaşkanlığı seçimi ile TBMM seçimleri 5 yılda bir aynı gün yapılır.
- Cumhurbaşkanı ile TBMM ayrı ayrı seçimleri yenileme yetkisine sahiptir. Her iki organdan birinin seçim kararı alması durumunda Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimleri birlikte yenilenir.
- Cumhurbaşkanı, yürütme ile ilgili konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisine sahiptir. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kamu kurum ve kuruluşlarıyla alakalı idari düzenlemeler yapılabilir.
- Cumhurbaşkanı'nın varsa siyasi partisi ile ilişkisinin kesilmesine gerek yoktur.
- Üst düzey kamu görevlileri Meclis onayı aranmaksızın Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve aynı şekilde görevden alınabilir.
- Cumhurbaşkanı yaptığı eylem ve işlemlerden sorumludur işlediği iddia edilen suçlardan dolayı hakkında soruşturma açılabilir, Yüce Divan'da yargılanabilir.
- Yıllık bütçenin hazırlanması ve sunulması yetkisi Cumhurbaşkanı'na aittir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı Kabinesi ikinci yılı değerlendirme toplantısında; yeni hükümet sistemini için “*Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, 200 yılı bulan demokrasi arayışlarımızda, doğrudan milletimizin iradesiyle hayata geçirilen tek yönetim reformudur. Diğer tüm değişimler, ya savaş şartlarında ya da olağanüstü dönemlerde gerçekleşmiştir. Demokrasinin ve cumhuriyetin özüne uygun bu reformun sahibi, bizatihi milletimizin kendisidir*” (TCCB,2020) demiştir.

Tablo 5. Parlamenter Sistem (24 Haziran 2018 Seçimleri Öncesi) ile CBHS (24 Haziran 2018 Seçimleri Sonrası) Karşılaştırması

	Parlamenter Sistem	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi
Cumhurbaşkanlığı Seçimi	2007 yılına kadar TBMM tarafından seçilirken 2007 yılında yapılan değişiklikle doğrudan halk tarafından seçilmeye başlamıştır.	Doğrudan halk tarafından seçilir. Yüzde 50+1 alması gerekir.
Cumhurbaşkanı'nın Siyasi Parti Üyeliği	Siyasi parti üyesi olamaz.	Siyasi parti üyesi olabilir.
Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Çıkarma Yetkisi	Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği ile alakalı konularla sınırlıdır.	Yürütme yetkisine ilişkin tüm konularda çıkarabilir. Gerekli hallerde yönetmelik de çıkarabilir.
Cumhurbaşkanı'nın Sorumluluğu	Tek başına yaptığı işlemlerle sınırlı sorumluluğu vardır. Genel sorumluluk Bakanlar Kurulu'na aittir.	Yaptığı her işleminden sorumludur.
Cumhurbaşkanı'na Soruşturma Talebi	TBMM üye tam sayısının üçte biri (550 mv. İçin 184 oy)	TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğu (600 mv. İçin 301 oy)
Cumhurbaşkanı'nın Yüce Divan'a Sevki	TBMM üye tam sayısının dörtte üçü (550 mv. için 413 oy)	TBMM üye tam sayısının üçte ikisi (600 mv. İçin 401 oy)
Cumhurbaşkanı Yardımcılığı Makamı	Yok	Var
Cumhurbaşkanı'nın Yasa Teklif Edebilmesi	Cumhurbaşkanı yasa teklif edemez.	Yasa teklif etme yetkisi TBMM'ye aittir. Cumhurbaşkanı yasa teklif edemez ancak gerekli hallerde yasal düzenleme yapılması için TBMM'ye mesaj verebilir.
Cumhurbaşkanı'nın Veto Yetkisi	Cumhurbaşkanı kanunları veto edebilir. Geri gönderilen kanun basit çoğunluk ile değişiklik yapılmadan kabul edilirse onaylamak zorundadır.	Cumhurbaşkanı kanunları veto edebilir. Geri gönderilen kanun üye tam sayısının salt çoğunluğu ile değişiklik yapılmadan kabul edilirse onaylamak zorundadır.
Cumhurbaşkanlığı İçin Erken Seçim	Erken seçim imkânı yoktur.	Cumhurbaşkanı ve TBMM karşılıklı olarak seçimleri yenileme yetkisine sahiptir. Yenileme kararı alındığında her iki seçim birlikte yenilenir.
Cumhurbaşkanı'nın Görev Süresi	5 yıl için sabit süre ile seçilir. Erken seçim imkânı yoktur.	5 yıl için seçilir ancak erken seçim yapılması mümkündür
Cumhurbaşkanlığı ve TBMM Seçim Tarihleri	Farklı tarihlerde olabilir.	Kural olarak seçimler aynı gün birlikte yapılır ancak Cumhurbaşkanlığı seçimi ikinci tura kalırsa sadece Cumhurbaşkanlığı Seçimi yapılır.

Cumhurbaşkanı'na Vekalet	Herhangi bir sebeple makamın boşalması durumunda TBMM Başkanı vekalet eder.	Herhangi bir sebeple makamın boşalması durumunda Cumhurbaşkanı yardımcıları vekalet eder.
TBMM Seçimleri	2010 yılına kadar 5 yıl iken 2010 referandumu ile TBMM'nin görev süresi 4 yıl olmuştur. Erken seçim mümkündür.	TBMM'nin görev süresi 5 yıldır. Erken seçim mümkündür.
TBMM'nin Yapısı	Tek Kanatlı Meclis	Tek Kanatlı Meclis
Yargı Mensubu Atamalarında Yasama ve Yürütmenin Rolü	Var	Var
Yürütmenin Yapısı	Çift başlı yürütme	Sadece Cumhurbaşkanı'ndan oluşan tek başlı yürütme
Yürütme Yetkisi ve Görevi	Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu	Cumhurbaşkanı
Başbakan	Var	Yok
Bakanlar Kurulu	Anayasa'da yer alır.	Yeni sistemle birlikte kaldırılmıştır.
Bakan Atamaları	Başbakan'ın teklifi, Cumhurbaşkanı'nın onayı ve TBMM'nin güvenoyu gereklidir	Cumhurbaşkanı atar ve görevden alır. TBMM onayı aranmaz.
Kuvvetler Ayrılığı	Yumuşak kuvvetler ayrılığı	Sert kuvvetler ayrılığı
TBMM Üye Sayısı	550	600
Milletvekili Seçilme Yaşı	25	18
Seçim Sistemi	%10'luk seçim barajlı d'Hondt seçim sistemi	Partiler arası ittifak yapmaya müsaade eden %7'lik seçim barajlı d'Hondt seçim sistemi
Bütçe	TBMM tarafından onaylanmakta ve sistemsiz tikanıklıklara müsait yapıdadır.	TBMM tarafından onaylanmakta ancak sistemsiz tikanıklıklara çözüm getirmiştir. Bütçenin onaylanmaması durumunda bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilerek artırılarak kullanılır.
Güvenoyu Sebebiyle Hükümetin Kurulamaması	Güvensizlik oyu ile hükümetin kurulamaması veyahut kurulu hükümetin düşürülmesi mümkündür.	Yeni sistemde güvenoyu uygulaması yoktur dolayısıyla hükümetin düşürülmesi mümkün değildir.
TBMM'nin Denetim Yolları	Soru, meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve meclis soruşturması	Yazılı soru, meclis araştırması, genel görüşme ve meclis soruşturması
Yasama ve Yürütmede Aynı Anda Görev Alabilme Durumu	Bir kimse hem yasama organında hem de yürütme organında görev alabilir.	Bir kimsenin iki organda aynı anda görev alması mümkün değildir. Bakan olarak atanan milletvekilinin milletvekilliği sona erer.

Yüksek Mahkeme Sayısı	6	4
Askeri Yüksek Mahkemeler	Var	Kaldırıldı.
Yakın Olduğu Hükümet Sistemi	1923-1950: Meclis Hükümeti /Karma Sistem 1950-2007: Parlamenter Sistem 2007-2018: Yarı-Başkanlık Sistemi	Başkanlık Sistemi

(A. Özdemir, 2019: 210-211).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Parlamenter Sistemi karşılaştırmasını içeren tablo incelendiğinde yeni sistemin geçmişin bazı uygulamalarını kaldırdığı ve kendine özgü yeni düzenlemeler getirdiği görülmektedir. CBHS, eski sistemden farklı olarak yürütmeyi tek başlı hale getirmiş, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı'na yaptığı her işlem için cezai sorumluluk vermiştir. Yeni sistemle birlikte Bakanlar Kurulu, Gensoru ve güvenoyu gibi parlamenter sisteme has uygulamalar kaldırılırken TBMM'nin denetim yolları ise yeniden düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından yapılan atamalarda TBMM onayı aranmazken, geri gönderilen kanunların aynen kabul edilmesi nitelikli çoğunluk şartına bağlanmıştır. Cumhurbaşkanı'na soruşturma talebi açılması da basit çoğunluk yerine nitelikli çoğunluk şartına bağlanmıştır.

Tek başlı yürütme, aynı anda iki farklı organda görev alma yasağı, seçilme yaşının düşürülmesi ve milletvekili sayısının artırılması, TBMM'ye Cumhurbaşkanlığı seçimlerini yenileme imkânının verilmesi, Bakanlar Kurulu, gensoru, güvenoyu gibi uygulamalara son vermesi ve sert kuvvetler ayrılığına dayanan bir sistem oluşturması CBHS'nin yasama organına yönelik olarak Türk siyasal hayatına getirdiği yenilikler arasındadır.

Tablo 6. ABD Başkanlık Sistemi, Fransa Yarı-Başkanlık Sistemi ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Karşılaştırması

Genel olarak	ABD Başkanlık Sistemi	Fransa Yarı-Başkanlık Sistemi	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi
--------------	-----------------------	-------------------------------	----------------------------------

<p>Siyasal Durum</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Yürütme yetkisi tek başına Başkana aittir. • Görev alanları net olarak belirlenmiş federal ve federe devletler • Yerel yönetimler, sivil toplum ve özel sektör güçlüdür. • Uzlaşmacı, disiplini zayıf siyasi parti yapısı ve ön seçimle aday belirleme usulü vardır. • Çoğulcu demokratik kültür vardır. • Federal düzeyde atama ile oluşan ancak federe düzeyde ağırlıkla seçimle gelen tam bağımsız yargı 	<ul style="list-style-type: none"> • Yürütme Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Parlamenta karşı sorumlu kabineden oluşmaktadır. • Üniter yapı içerisinde güçlü yerel yönetimler ve meclisler yer alır. • Sivil toplum ve özel sektör güçlüdür. • Siyasi partiler disiplinli, güçlü ve uzlaşmaya açıktır. • Çoğulcu demokratik kültür vardır. • Atamayla gelen tam bağımsız yargı 	<ul style="list-style-type: none"> • Yürütme yetkisi tek başına Cumhurbaşkanıya aittir. • Üniter Yapı • Güçlü bir özel sektör, nispeten zayıf sivil toplum ve yerel yönetimler. • Kutuplaşmış çok partili siyasi sistem, güçlü parti bağı ve lider etrafında şekillenmiş parti kültürü vardır. • Görece zayıf demokrasi kültürü mevcuttur. • Atamayla gelen görece bağımsız yargı
<p>Yürütme Organı</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Yürütme yetkisi tek başına Devlet Başkanına aittir. Bir kişi en fazla iki defa başkan olabilir. • Kabinede yer alacak bakanları senatonun onayı ile göreve getirir veyahut azleder. • Meclisi fesih yetkisi yoktur ancak kanunları veto edebilir. • Tüm atama kararları Senato tarafından onaylanır. • Partisi ile bağı devam eder. (Parti Genel Başkanı değildir) 	<ul style="list-style-type: none"> • Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı, başbakan ve bunların belirlediği ama Millet Meclisi'nden güvenoyu alan Kabineye aittir. • Başbakan tarafından belirlenen kabine Cumhurbaşkanı tarafından onaylanır. Cumhurbaşkanı Başbakan'ın istifasını isteyebilir ayrıca Başbakan ve Bakanlar parlamento tarafından görevden alınabilir. • Gerektiği hallerde Başbakan ve Meclis Başkanı'na danışarak sadece Millet Meclisi'ni feshedebilir. Kanunları veto edemez ancak referanduma sunma veya geri gönderme yetkisine sahiptir. • Partisi ile bağı devam eder 	<ul style="list-style-type: none"> • Doğrudan halk tarafından 5 yıl için seçilen Cumhurbaşkanı'na aittir. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı olabilir. • Kabinedeki bakanlar Cumhurbaşkanı tarafından göreve getirilir veyahut görevden alınır. TBMM onayı gerekmez. • Cumhurbaşkanı tek başına seçimleri yenileme kararı alabilir bu durumda cumhurbaşkanlığı seçimi ile TBMM seçimleri birlikte yenilenir. Kanunları geri gönderme yetkisine sahiptir. • Atama kararları onaya tabi değildir. • Partisi ile bağı devam eder, parti genel başkanı olabilir.

Yasama organı	Kongre:	Parlamento:	5 yıl için halk tarafından seçilen TBMM.
	<p>Temsilciler Meclisi: eyaletlerin nüfusuna göre 2 yıl için seçilen temsilcilerden oluşur.</p> <p>Senato: her eyaletten ikişer senatör 6 yıllığına seçilir. Senatonun 3'te 1'i iki yılda bir yenilenir.</p> <ul style="list-style-type: none"> Senato, görevi kötüye kullanma ve vatana ihanet iddiasıyla başkanı yargılama yetkisine sahiptir. 	<p>Ulusal Meclis: 5 yıl süre için halk tarafından seçilir.</p> <p>Senato: yerel ve bölgesel meclisler tarafından 6 yıl için seçilir ancak senatonun yarısı 3 yılda bir yenilenir.</p> <ul style="list-style-type: none"> Cumhurbaşkanı, Makamı ile bağdaşmayacak şekilde görevini açıkça ihmal ettiği gerekçesiyle Parlamento tarafından görevinden alınabilir. Görevden alma yüksek mahkeme sıfatıyla ve 2/3 çoğunluk kararı ile alınır. 	<p>3/5 çoğunluk kararı ile seçimleri yenileme yetkisine sahiptir. Seçim kararı alınması durumunda Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimleri birlikte yenilenir.</p> <p>Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğu vardır. Göreviyle alakalı suç işlediği gerekçesiyle Yüce Divan'da yargılanabilir. Yüce Divan'da yargılanması için 2/3 çoğunlukla TBMM'nin karar almış olması gerekir.</p>

(H. Gül vd., 2017:116-117).

Siyasal sistemler benzer özellikler taşımakla beraber kendine özgü yapılarıdır. Daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere Başkanlık sisteminin saf hali olarak ABD kabul edilirken, Yarı-Başkanlık sistemi Fransa ile özdeşleşmiştir. CBHS'nin başkanlık sistemi ve yarı-başkanlık sistemi ile karşılaştırıldığı tablo incelendiğinde CBHS'nin yürütme organının tek başlı olması yönünden Fransa sisteminden, yapılan atamalarda herhangi bir onaya ihtiyaç duymaması yönünden ise her iki sistemden de ayrıldığı görülmektedir. Meclisi fesih yetkisi, ABD başkanlık sisteminde yer almazken Fransa'da şarta bağlı ve sadece Millet Meclisi'nin feshi ile sınırlı olarak verilmiş bir yetkidir. Söz konusu yetki CBHS tarafından herhangi bir şarta bağlı olmaksızın doğrudan Cumhurbaşkanı'na tanınmıştır. Fesih yetkisine getirilen tek koşul seçim kararı alınması durumunda her iki seçimin birlikte yenilenmesi koşuludur. Devlet Başkanının varsa siyasi partisi ile bağlı üç sistemde de vardır ancak ABD sisteminden farklı olarak Türkiye'de Cumhurbaşkanı aynı zamanda bir partinin genel başkanlığı görevini yürütebilir.

Tek kanatlı meclis yapısı, Cumhurbaşkanı'na yaptığı her türlü iş ve işlem için cezai sorumluluk verilmiş olması, TBMM'yi feshedebilme yetkisi CBHS'yi ABD ve Fransa sisteminden ayıran kendine özgü özellikleridir.

4.1.1.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi İçerisinde Yasama Organı

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile TBMM çeşitli değişikliklere uğramıştır. 6771 sayılı kanunla TBMM'nin üye sayısı, görev ve yetkileri, yürütmeyi denetleme yolları gibi birçok alanda düzenlemeler yapılmıştır.

4.1.1.1. TBMM Üye Sayısı 600 Olmuştur

1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin kabulünden günümüze kadar 5 farklı anayasanın uygulandığı Türkiye'de, anayasaların iki tanesinde Meclis üye sayısına ilişkin düzenlemeye yer verilmezken üç tanesinde bu düzenlemeye yer verilmiştir. 1876 Kanun-i Esasi'de meclis üyeliğine ilişkin hükme yer verilmiş ancak milletvekilliği için bir sayı belirlenmemiştir (İ. Yılmaz,2021:938). Kanun-i Esasi, Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan olmak üzere iki kanatlı bir parlamento yapısı oluşturmuş ancak bu meclislerin üye sayısına ilişkin kesin sayılar koymamıştır. Kanun-i Esasi, halk tarafından seçilen Mebusan Meclisi için her elli bin kişi için bir milletvekili (Md.65) seçileceği yönünde düzenleme yapmış, üyeleri padişah tarafından seçilen Ayan Meclisi için ise üye sayısını sınırlayıcı hüküm koymuştur. Kanun-i Esasi, Ayan Meclisi üye sayısı Mebusan Meclisi üye sayısının üçte birini geçemez (Md.60) demek suretiyle üye sayısını sınırlamıştır (Sarıaslan,2022:128).

Türkiye'de uygulanan 1921 ve 1924 Anayasalarında milletvekili sayılarına ilişkin açık bir hükme yer verilmezken TBMM üye sayısına ilişkin düzenleme yapılan ilk anayasa 1961 Anayasası olmuştur. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere ikili bir Meclis yapısı düzenleyen 1961 Anayasası, Millet Meclisi için 450 (Md.67), Cumhuriyet Senatosu için ise 150 (Md.70) üye sayısı belirlemiş ve bu hüküm anayasanın yürürlükte olduğu dönem boyunca değiştirilmemiştir. TBMM üye sayısının belirlenmesi uygulanması 1982 Anayasası'nda da sürdürülmüş vekil sayısı Anayasa'nın ilk halinde 400 milletvekili (Md.75) olarak belirlenmesine karşın TBMM çalışmalarının etkin yürütülmesi ve komisyonlara yeterli üye verilmesi, demokratik ülkelere göre Türkiye'deki vekil sayısının az olması, vekil sayısının artırılmasının halkın taleplerini ulaştırmasını kolaylaştıracağı hatta vekil sayısında yapılacak artışın parti içi aday belirleme sürecini yumuşatacağı gibi gerekçelerle zamanla artırılmıştır. İlki 17.05.1987

tarikh 3361 sayılı Kanun, ikincisi 23.07.1995 tarih 4121 sayılı Kanunla değiştirilen vekil sayısı, son olarak ülke nüfusuna oranla vekil sayısının az olması gerekçe gösterilerek 21.01.2017 tarih 6771 sayılı Kanunla değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikler neticesinde vekil sayısı sırasıyla 450, 550 ve son olarak da 600'e yükseltilmiştir (İ. Yılmaz,2021:940-943).

Milletvekili sayısının yükselmesi, artan nüfusun TBMM'deki temsiliyetini artıracakđı, vatandaşın vekillere ulaşmasını kolaylařtıracakđı ve siyasette her kesime daha çok temsil edilme imkânı sunacakđı gibi gerekçelerle desteklenmiştir (Kuzu,2017a:122). 1995 yılında vekil sayısı 550'ye çıkarılmıştır. Yapılan düzenleme ile 58 milyonluk Türkiye'de her 105 bin kişi bir milletvekili temsil etmiştir. 2017 yılına kadar aradan geçen 22 yılda ülke nüfusu 21 milyon artarken vekil sayısı değiştirilmemiş bu durum temsiliyeti güçleştirmiştir. Değişiklik teklifinin kabul edildiği 2017 yılında Avrupa lkelerinde ortalama 50 bin kişi bir milletvekili ile temsil edilirken Türkiye'de bu oran yaklaşık 145 bin kişiye bir milletvekili şeklinde olmuştur. Yapılan değişiklik olumlu karşılanmakla birlikte Avrupa ortalamasına göre halen yetersiz olduğu savunulmuştur (Yeni şafak, 2017).

TBMM'nin ye sayısını artıran değişiklik maliyet unsuru bağlamında muhalefet tarafından eleştirilmiştir. Dönemin CHP lideri Kılıçdaroğlu, değişikliklerin tümü dikkate alındığında yeni sistemle birlikte TBMM'nin etkisiz ve yetkisiz olduğunu dolayısıyla vekil sayısındaki artışın kamuya mali yk getirmek dışında bir faydasının olmadığını savunmuştur (Birgün, 2017). Kılıçdaroğlu, milletvekili sayısında yapılan artışın sebep olduğu maliyetlerin halk tarafından ödendiğine dikkat çekerek günümüzde 550 olan milletvekili sayısının fazla olduğunu 450 vekil sayısının ideal olduğunu belirtmiştir (Dünya, 2017).

Tablo 7. AB yesi ülkeler ve Türkiye'nin Milletvekili Sayısı Karşılaştırması (2023)

lke adı	ülke nüfusu (Kişi)	Milletvekili sayısı	Vekil başına düşen kişi sayısı
Türkiye	85.279.553	600	142.132
Almanya	84.358.845	598	141.068
İtalya	58.850.717	400	147.126
Fransa	68.070.697	577	117.973

İspanya	48.059.777	350	137.313
Polonya	36.753.736	468	78.533
Romanya	19.051.562	330	57.732
Hollanda	17.811.291	150	118.742
Belçika	11.754.004	150	78.360
Çekya	10.827.529	200	54.137
İsveç	10.521.526	349	30.147
Portekiz	10.467.366	230	45.510
Yunanistan	10.394.055	300	34.646
Macaristan	9.597.085	199	48.226
Avusturya	9.104.772	183	49.752
Bulgaristan	6.447.710	240	26.865
Danimarka	5.932.654	179	33.143
Finlandiya	5.563.970	200	27.820
Slovakya	5.428.792	150	36.192
İrlanda	5.194.336	160	32.465
Hırvatistan	3.850.894	151	25.502
Litvanya	2.857.279	141	20.264
Slovenya	2.116.792	90	23.520
Letonya	1.883.008	100	18.830
Estonya	1.365.884	101	13.523
Kıbrıs (Güney)	920.701	80	11.508
Lüksemburg	660.809	60	11.013
Malta	542.051	65	8.339

(Avrupa Birliği, 2023), (Inter-Parliamentary Union (Parlamentolar Arası Birlik [IPU], 2023), (TÜİK,2023).

Tablo 7 aracılığıyla Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerin nüfusları, parlamenter sayıları ve bir parlamenter başına düşen ortalama nüfus gösterilmiştir. İkili meclis yapısına sahip ülkelerde senato üyeleri dikkate alınmamış sadece halk meclisi üye sayıları dikkate alınmıştır. Bu bilgiler ışığında tablo incelendiğinde Türkiye’de vekil başına düşen kişi

sayısının 600'e çıkarılması ile nüfus olarak emsali olan Almanya'ya yaklaştığı görülmektedir. Eğer vekil sayısı artırılmamış olsaydı 2023 yılı itibarıyla Türkiye'de yaklaşık 155.053 kişiye bir vekil düşecekti. Bu bakımdan milletvekili sayısındaki artışın temsili kuvvetlendirdiği ve milletvekillerine ulaşmayı kolaylaştırdığı söylenebilir. Öte yandan tablodaki vekil başına temsil ettiği kişi sayısı ortalama olarak incelendiğinde AB ülkeleri içinde ortalama 53 bin kişiye bir milletvekili düşmektedir. Bu bakımdan 600 milletvekilin AB ortalamasına göre düşük kaldığı kabul edilebilir ancak Türkiye'nin nüfus olarak emsali olan Almanya'nın vekil sayısı dikkate alındığında 600 milletvekilinin yeterli olduğu söylenebilir.

Tablo 8. Milletvekili Maaşlarının Asgari Ücrete Oranının AB Üyesi Ülkeler ve Türkiye Bazında Karşılaştırması (2017)

Ülke adı	Milletvekili maaşı (2017) (€)	Vekil maaşı Asgari ücrete oranı
Türkiye	1375	Asgari ücretin 4 katı
Almanya	9082	Asgari ücretin 6 katı
İtalya	10 435	Ortalama gelirin 4.9 katı
Fransa	7143	Asgari ücretin 5 katı
İspanya	2814	Asgari ücretin 3.7 katı
Polonya	2230	Asgari ücretin 5.8 katı
Romanya	1195	Asgari ücretin 6.3 katı
Hollanda	7481	Asgari ücretin 10 katı
Belçika	7127	Asgari ücretin 5 katı
Çekya	2433	Asgari ücretin 7.4 katı
İsveç	6574	Ortalama gelirin 1.4 katı
Portekiz	3624	Asgari ücretin 6.5 katı
Yunanistan	5135	Asgari ücretin 7.5 katı
Macaristan	2412	Asgari ücretin 7 katı
Avusturya	10 134	Ortalama ücretin 2.5 katı
Bulgaristan	1526	Asgari ücretin 8.8 katı
Danimarka	7835	Ortalama ücretin 2 katı
Finlandiya	6407	Ortalama ücretin 1.5 katı

Slovakya	1961	Asgari ücretin 5.6 katı
İrlanda	7271	Asgari ücretin 5 katı
Hırvatistan	2719	Asgari ücretin 6.7 katı
Litvanya	2532	Asgari ücretin 8.7 katı
Slovenya	3419	Asgari ücretin 4.3 katı
Letonya	2448	Asgari ücretin 7.6 katı
Estonya	3439	Asgari ücretin 10 katı
Kıbrıs (Güney)	3936	Ortalama ücretin 2.2 katı
Lüksemburg	6739	Asgari ücretin 4.3 katı
Malta	1811	Asgari ücretin 2.4 katı

(Association of Accredited Public Policy Advocates to the European Union/ Avrupa Birliği Akredite Kamu Politikası Savunucuları Derneği [AALEP], 2017), (E .E. Erdoğan, 2022), (Birgün, 2021),

Tablo 8 aracılığıyla AB üyesi ülkeler ile Türkiye'deki milletvekili maaşları 2017 verileri Euro bazında karşılaştırılmış olup ülke bazında başka adlarla yapılan ödemeler eklenmemiştir. Tabloda söz konusu ülkelerde milletvekili maaşının asgari ücrete göre kaç katı olduğu gösterilmiştir. Asgari ücret uygulamasının olmadığı ülkelerde ise ortalama ücret esas alınmıştır. Tabloya göre 2017 yılında Türkiye'de milletvekili maaşları Estonya, Bulgaristan, Portekiz, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinin altında iken, Finlandiya, İsveç, Avusturya gibi ülkelere göre asgari ücret bazında yüksektir.

Türkiye özelinde güncel verilere bakıldığında zaman 2023 yılında net asgari ücret 11.402.02 TL (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu [Türk- İş], 2023), milletvekili maaşı ise net 73.000,00 TL (Aydınlık, 2023) olmuştur. 2023 yılı maaşlarına göre Türkiye'de milletvekili maaşı asgari ücretin 6.4 katına ulaşmıştır. Bu bakımdan muhalefetin 600 milletvekili maliyeti artırıcı etki yapar sayı artırılması yanlıştır önermesinin doğru olduğu söylenebilir ancak salt yapılan maaş ödemesini baz azalarak yapılacak bir değerlendirmenin yanıltıcı olacağı da gözden kaçmamalıdır nitekim 1920- 2007 yılları arasında Türkiye'deki vekil maaşlarını inceleyen bir çalışma (Hürriyet, 2008) yıllar içinde vekil maaşlarının TL olarak sürekli artış gösterdiğini ancak Reşat Altın bazında düştüğü sonucuna varmıştır. Kişi başına gelir ile vekil maaşları Reşat Altın bazında karşılaştırıldığında ise milletvekili maaşlarının her dönem kişi başına gelire göre yüksek

seyrettiği sonucuna varılmıştır. Söz konusu araştırma, 2007 yılında milletvekilinin bir yıllık maaşıyla 467 Reşat Altın alındığı ancak aynı yılın 15.361 YTL olan kişi başı gelirinin yalnızca 17 Reşat altın satın alabildiğini ortaya koymuştur.

2023 yılında 1 adet Reşat Altın fiyatının 12.448 TL (Döviz.com,2023) olduğu düşünüldüğünde milletvekili maaşının Reşat altın karşılığı yaklaşık 5.86 adettir. Tüm bu veriler ışığında Türkiye’de vekil maaşlarının her dönem yüksek olduğu, kamusal maliyet artışının 2017 değişikliğine özgü olmadığı söylenebilir. TL bazında sürekli artış göstermesine karşın Reşat Altın bazından sürekli düşüş göstermesi ise diğer ekonomik göstergeler dikkate alınmaksızın salt ücret artışı üzerinden yapılacak bir değerlendirmenin yanıltıcı olabileceğini göstermiştir.

4.1.1.2.Milletvekili Seçilme Koşulları Değiştirilmiştir

Seçilme koşulları arasında bulunan yaş şartı siyasal hakların kullanılmasında aranan asgari bir şarttır. Yaş şartı kimi durumlarda doğal sınırlara tabi iken (örneğin 6 yaşında bir çocuğun bilinçli olarak oy vermesi mümkün değildir) kimi durumlarda ise ülkelerin yasal mevzuatları ile sınırlandırılmaktadır. Siyasal hakların kullanılmasında belli bir olgunluk ve sorumluluk bilinci aranması sebebiyle yaş şartına makul bir düzenleme olarak anayasal düzenlemeler de yer verilmiştir. Bu bakımdan yaş şartı demokratik anayasalarda yer alan genel oy ilkesinin bir istisnasıdır. Yapılan bu düzenlemelere göre dünya üzerinde en düşük seçme yaşı 16 iken ülkelere göre seçme yaşı değişmektedir. Dünya üzerinde seçme yaşı genellikle 16-21 yaş aralığındadır (Sezer,2021:987-989).

Osmanlı-Türk Anayasaları seçme ve seçilme hakkına yönelik düzenlemelere yer vermiştir. Türk parlamento tarihinin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi seçme yaşını 25 olarak düzenlerken 1921 Anayasası da 25 olarak kabul etmiş ancak 1923 yılında yapılan değişiklikle seçme yaşını 18’e indirmiştir. 1924 Anayasası’nda 1934 yılında yapılan değişiklikle hem kadınlara seçme hakkı tanınarak eşitlik sağlanmış hem de seçme yaşı 22 olarak düzenlenmiştir. 1961 ve 1982 Anayasaları 21 olarak düzenlemiştir. 1982 Anayasası’nda yapılan düzenlemelerle seçme yaşı 1987 yılında 20’ye 1995 yılında ise 18’e düşürülmüştür. Söz konusu anayasalarda yer alan seçilme yaş sınırları ise 1876 ve 1921 Anayasasında 25, 1924,1961 ve 1982 anayasalarında ise 30 olmuştur. 1982 Anayasası’nın ilk halinde 30 olarak kabul edilen seçilme yaşı (md.75) 2006 yılında

yapılan değişiklikle 25'e indirilmiş, 2017 yılında yapılan düzenlemeyle de 18'e düşürülmüştür. 2017 yılında yaş düzenlemesine ek olarak "Askerliğini yapmış olmak" şartı "Askerlik ile ilişiği bulunmamak" şeklinde değiştirilmiştir (Güveyi,2018:51-57). Askerlik şartındaki değişiklik askerlik çağına henüz gelmemiş veyahut çeşitli sebeplerle askerlik hizmetini ifa edemeyecek kişilerin demokratik katılımını sağlamayı amaçlayan bir düzenleme olarak yorumlanabilir.

1982 Anayasasında seçilme yaşının 18'e indirilmesi Türkiye'nin genç bir nüfusa sahip olduğu, gençlere siyasette daha fazla aktif rol verilmesi gerektiği gibi gerekçelerle yapılmıştır (BBC News Türkçe, 2017). Kanun teklifini hem hazırlayan hem de destekleyen bir diğer parti olan MHP, Türkiye nüfusunun yarısının 20 yaş altında olduğunu yapılan düzenleme ile gençlerin siyasete ısındırılıp teşvik edildiğini vurgulamıştır. MHP kendi teşkilatlarının da genç ve dinamik bir yapıda olduğunu belirterek yapılan düzenlemenin genç ve dinamik ülkücü hareketin siyasette önünü açtığını savunmuştur (Yalçın,2019:7-8).

Seçilme yaşının 18' indirilmesi siyaset arenasının gençleşmesi ve dinamizm kazanması bağlamında olumlu olarak yorumlanmıştır. Seçilme yaşının düşürülmesi, Milletvekili seçilemezse bile aday adaylık sürecinde siyaset alanını tanınması genç yaşta siyasi tecrübe kazanması açısından önemlidir. Erken yaşta seçilen milletvekilinin siyasi olgunluğa erişmesinin zor olması sebebiyle parlamentonun kalitesini düşüreceği yönünde eleştiriler olmasına karşın seçilme yaşının indirilmesinin, görüşleri pekişmiş yüksek yaşlı parlamenterlere karşı uzun soluklu radikal kararlar alınmasını kolaylaştıracadı savunulmaktadır (Akbulut ve Duran,2017:151).

Seçilme yaşının 18'e düşürülmesi muhalefet tarafından çokça eleştirilen bir düzenleme olmamıştır. Seçilme yaşının indirilmesi genellikle olumlu bir gelişme olarak yorumlanmasına karşın mevcut iktidar tarafından bazı kesimlere avantaj sağlamak için kullanılabiliceği yönünde eleştiri almıştır. Dönemin CHP Milletvekili Muharrem İnce, yapılan değişiklikle alakalı şunları dile getirmiştir (Hürriyet, 2017):

Yıllarca öğretmenlik yaptım. Yetiştirdiğim çocuklar kaymakam, mühendis, doktor oldu. Ben isterim, onların genç yaşta vekil olmasını. Elinizi vicdanınıza koyun, 18 yaşındaki genç lise son sınıf öğrencisidir. Ağır vasıta kullanma, otobüs kullanma hakkı yok. Milletvekili olsun mu? Vallahi olsun Billahi olsun, itirazım yok. Ama İznik'teki Mehmet amcanın çocuğu mu

olacak, yoksa genel başkanlarının arkadaşlarının çocukları mı olacak milletvekili. Tabiki onlar olacak. Bir de askerlikten muaaf olacak. Garibanın çocuğu Cudi'de, Gabar'da, El Bab'da şehit olacak. Genel başkanlarının arkadaşlarının çocukları 18 yaşında mebus olacak. 18 bin TL de maaş alacak. Ey aziz milletim ne ekersen onu biçersin.

İnce, mevcut düzenlemenin bir kesimi kayırmak için yapıldığını iddia etmiştir. İnce, askerlik düzenlemesinin de bir kesime avantaj sağlamak için yapıldığını dolayısıyla vatandaş için değişen bir durum olmayacağını belirterek eleştirmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişin ardından “seçim ittifakları” adı altında Türk siyasal hayatına yeni bir sistem kazandırılmıştır. Seçim ittifakları siyasi partilerin rekabet etmemek üzere karşılıklı anlaşarak temsilcilikleri paylaşması olarak tanımlanabilir. Seçim ittifakları partiler arası iş birliği esasına dayanmaları sebebiyle koalisyonlara benzemektedir bu bakımdan ittifak üyesi partiler koalisyonun doğal üyeleri sayılmaktadır ancak burada seçimlerden sonra kurulan koalisyonlardan farklı olarak seçim öncesi ittifakların kurulması ve birlikte seçimleri kazanmak için çaba göstermesidir. Seçim ittifakları iki partinin bir çatı altında kendi listeleri ile seçime girmesi şeklinde olabileceği gibi görece güçsüz bir partinin oy oranı yüksek partinin listesinden seçime girmesi şeklinde de yapılabilmektedir. AK Parti ve MHP milletvekillerinin imzasıyla 21 Şubat 2018 günü TBMM’ye verilen 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi” ile siyasi partiler kanununun ve seçim kanunlarında yer alan yasaklar kaldırılarak seçimlerde partilerin ittifak yapılmasının önü açılmıştır. Söz konusu düzenleme 16 Mart 2018’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yapılan düzenleme ile geçmiş seçimlerde genel ülke barajını aşmak için güçlü bir partinin listesinden girmek şeklinde yapılan fiili ittifakların resmi olarak yapılmasına imkân tanınmıştır. İttifak sistem ilk kez 2018 seçimlerinde uygulanmış söz konusu seçimlere AK Parti ve MHP “Cumhur İttifakı” adıyla CHP, Saadet Partisi ve İyi Parti ise “Millet İttifakı” adıyla ittifak yaparak katılmışlardır (Çolak,2020:725-728).

Tablo 9 aracılığıyla 27 ve 28. Dönem milletvekili genel seçimlerinde bazı siyasi partilere başvuru yapan milletvekili adaylarının yaş grupları incelenmiştir. Tabloda yer alan siyasi partilerin bazıları 2018 seçimleri sonrasında kurulurken (Memleket, Yeniden Refah ve Zafer Partisi) bazıları da farklı bir parti ismi ile seçime girmiştir (HDP 2023 seçimlerine

Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi adıyla dâhil olmuştur). Tabloda yer alan siyasi partiler 27 ve 28. Dönem seçimlerine farklı ittifaklar adı altında katılmıştır.

Milletvekili adaylarının yaş dağılımı incelendiğinde seçilme yaşının 18 olmasıyla birlikte 18-29 yaş grubunda toplam 674 kişi, tabloda yer alan siyasi partilere milletvekili olmak için başvuru yapmıştır. 18-29 yaş grubu gençlerin görece milletvekili çıkarma ihtimali daha düşük olan veyahut 2023 seçimlerine ilk kez giren siyasi partilere genellikle milletvekili çıkaran partilerden daha çok başvuru yaptığı görülmektedir. Bu durumu çoğunlukla belli bir yaşın üzerinde oturmuş siyasi kadrolarını milletvekili yapan siyasi partilere karşın yeni oluşumlar vesilesiyle siyasette daha hızlı ilerleme umudu veyahut gençlerin kendilerine alan açması olarak yorumlamak mümkündür. 2023 genel seçimlerinde Zafer Partisi, Memleket Partisi gibi yeni partilere yapılan 18-29 yaş arası adaylık başvuruları artarken AK Parti, CHP, MHP gibi siyasi partilere yapılan başvuru sayısı aynı yaş gurubunda düşüş göstermiştir.

Tablo 9. Milletvekili Adaylarının Yaş Grubu Dağılımı (2018 ve 2023 yılları seçimlerine göre)

	Siyasi Parti Adı	18-29 yaş grubu	30-39 yaş grubu	40-49 yaş grubu	50-59 yaş grubu	60-69 yaş grubu	70 Yaş ve Üzeri
24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri (27.Dönem)	Adalet ve Kalkınma Partisi	73	107	195	170	53	2
	Milliyetçi Hareket Partisi	49	144	222	144	40	1
	Hür Dava Partisi	138	207	184	46	8	0
	Vatan Partisi	142	51	73	134	170	30
	Halkların Demokratik Partisi	96	118	140	156	80	10
	Cumhuriyet Halk Partisi	46	106	161	198	83	6
	Saadet Partisi	84	142	193	127	49	5
	İyi Parti	40	106	183	173	93	5

	Bağımsız	6	22	12	17	8	3
	Toplam	674	1003	1363	1165	584	62
14 Mayıs 2023 Milletvekili Genel Seçimleri (28.Dönem)	Adalet ve Kalkınma Partisi	26	94	209	214	19	5
	Büyük Birlik Partisi	70	168	201	118	80	10
	Cumhuriyet Halk Partisi	32	82	168	192	83	6
	İyi Parti	34	78	166	181	93	13
	Memleket Partisi	242	108	129	80	36	5
	Milliyetçi Hareket Partisi	43	139	203	146	62	7
	Türkiye İşçi Partisi	90	118	105	59	21	5
	Vatan Partisi	134	60	74	99	175	58
	Yeniden Refah Partisi	55	163	229	91	41	11
	Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi	60	109	152	137	107	25
	Zafer Partisi	168	113	112	101	43	7
	Bağımsızlar	5	32	48	41	20	5
	Toplam	959	1264	1796	1459	780	157

Kaynak: YSK,2023

Tablo 10, 27 ve 28. Dönem genel seçimlerinde milletvekili çıkaran siyasi partilerin yaş grubu dağılımını göstermektedir. 27. Dönem milletvekilliği için 18-29 yaş grubunda AK Parti 73, MHP 49, HDP 96, CHP 46, İyi Parti 40 başvuru almıştır. Yapılan seçimler neticesinde söz konusu yaş grubunda AK Parti'den 5, CHP'den 2, HDP'den 1 aday milletvekili olarak seçilirken İyi Parti ve MHP bu yaş grubunda vekil çıkaramamıştır.

28. Dönem milletvekilliği için 18-29 yaş grubunda AK Parti 26, MHP 43, Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi (YSP) 60, CHP 32, İyi Parti 34 başvuru almıştır. Yapılan seçimler neticesinde söz konusu yaş grubunda AK Parti'den 3, YSP'den 1 aday milletvekili olarak seçilirken tabloda yer alan diğer partiler söz konusu yaş grubunda vekil çıkaramamışlardır.

Tabloya bakıldığında seçimlerde genellikle milletvekili çıkararak partilere 18-29 yaş grubunda hem yapılan başvuru sayısının azaldığı hem de TBMM'ye seçilen kişi sayısının azaldığı görülmektedir. Seçilme yaşının 18'e indirilmesi ilk kez 2018 seçimlerinde uygulanmış bu seçimde 18-29 yaş grubunda farklı partilerden toplam 8 aday milletvekili olarak seçilmiştir. 2023 seçimlerinde ise aynı yaş grubunda sadece 4 kişi milletvekili olarak seçilmiştir. Söz konusu seçimlerde siyasi partiler genellikle 40-60 yaş grubu kişilerin milletvekili olmasını tercih etmişlerdir. Seçilme yaşının 18'e düşürülmesini gençlerin siyasette aktif rol alması ve sahip oldukları dinamik teşkilatlarına siyasal arenada daha çok yer açılacağı gibi sebeplerle destekleyen MHP, her iki seçimde de 18-29 yaş grubunda milletvekili çıkaramamıştır. Bu bakımdan yapılan iki seçim neticesinde şu çıkarımlar yapılabilir:

- Seçilme yaşının 18' düşürülmesine karşın 18-29 yaş grubunun yeteri kadar temsil imkânı bulamamıştır.
- Siyasal partilerin çoğunlukla belli bir yaşın üzerinde kişilerin milletvekili olmasını tercih ettiği haliyle söz konusu yaş grubuna seçilebilecek sıralarda fazla yer verilmemiştir.
- 18-29 yaş grubunun çoğunlukla yeni siyasal partilere aday başvurusu yapmayı tercih ederek kendilerine siyaset alanı açmaya çalışmaktadırlar.

Tablo 10. Milletvekillerinin Yaş Grubu Dağılımı (2018 ve 2023 yılları seçimlerine göre)

	Siyasi Parti Adı	18-29 yaş grubu	30-39 yaş grubu	40-49 yaş grubu	50-59 yaş grubu	60-69 yaş grubu	70 Yaş ve Üzeri	Toplam
	Adalet ve Kalkınma Partisi	5	30	111	107	42	0	295

24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri	Cumhuriyet Halk Partisi	2	18	42	58	25	1	146
	Halkların Demokratik Partisi	1	17	23	19	7	0	67
	İyi Parti	0	0	11	12	19	1	43
	Milliyetçi Hareket Partisi	0	7	14	21	6	1	49
14 Mayıs 2023 Milletvekili Genel Seçimleri	Adalet ve Kalkınma Partisi	3	23	88	117	33	4	268
	Cumhuriyet Halk Partisi	0	10	55	73	27	4	169
	İyi Parti	0	2	12	16	7	3	43
	Milliyetçi Hareket Partisi	0	5	13	18	12	2	50
	Türkiye İşçi Partisi	0	1	2	1	0	0	4
	Yeniden Refah Partisi	0	0	1	0	2	2	5
	Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi	1	18	20	13	7	2	61

Kaynak: YSK,2023

4.1.1.3.Kanunların Teklif Edilmesi ve Geri Gönderilen Kanunun Aynen Kabul Edilmesi

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yasama organının kanun teklif etmesi ve geri gönderilen kanunun aynen kabulü konularında da düzenleme yapmıştır. CBHS ile parlamenter sistemin bir özelliğı olan çift başlı yürütme uygulamasına son verilmiştir. Değışiklikle birlikte Bakanlar Kurulu kaldırılarak yürütme yetkisi tek başına Cumhurbaşkanı'na tanınmıştır. Bakanlar Kurulu'nun kaldırılması ile yine eski sistemde hükümetçe verilen kanun tasarısı uygulamasına da son verilerek “...Kanun Teklif etmeye milletvekilleri yetkilidir” (md.88) denilmiş ayrıca Cumhurbaşkanı tarafından geri

gönderilen kanunun aynen kabul edilebilmesi için üye tam sayısının salt çoğunluğuyla kabul edilmesi şartı getirilmiştir. Parlamenter sistemde milletvekillerine ek olarak Bakanlar Kurulu da kanun teklif etmeye yetkili kılınmışken yapılan değişiklikle kanun yapma yetkisi milletvekillerine özgü bir yetki olmuştur. Sadece milletvekilleri kanun teklif edebilir düzenlemesinin tek istisnası bütçe ve kesinhesap kanun tekliflerinin Cumhurbaşkanı tarafından verilmesidir. Anayasa, bütçe ve kesinhesap kanun teklifini TBMM'ye sunma yetkisini Cumhurbaşkanı'na tanımıştır (Demirbağ,2019:16-17).

2017 Anayasa değişikliğinin yasama organında yaptığı bir diğer değişiklik ise milletvekillerinin aynı zamanda bakan olması imkân veren kanuni düzenlemeyi kaldırmasıdır. Yapılan düzenleme ile milletvekillerinin aynı zamanda bakan olmasının önü kapanmıştır. Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olan milletvekilinin vekilliği düşmektedir. Bu durum sistemin sert kuvvetler ilkesine uygun olarak yürütmenin yasama üzerinde etkili olmasını engellerken aynı zamanda yasamayı güçlendiren bir düzenleme olmuştur (A. Özdemir,2019:213).

Tablo 11. Yasama Yetkisine İlişkin Bazı Kanunların Eski ve Yeni Halleri

Kanun Maddesi	Eski Hali	Yeni Hali
Madde 82	<i>Üyelikle bağdaşmayan işler</i> (2) Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmi veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler. Bir üyenin belli konuda ve altı ayı aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca verilecek geçici bir görevi kabul etmesi, Meclisin kararına bağlıdır.	<i>Üyelikle bağdaşmayan işler</i> (2) Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmi veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler.
Madde 88	<i>Kanunların teklif edilmesi ve görüşülmesi</i> Kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri yetkilidir. Kanun tasarı ve tekliflerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülme usul ve esasları içtüzükle düzenlenir.	<i>Kanunların teklif edilmesi ve görüşülmesi</i> Kanun teklif etmeye milletvekilleri yetkilidir. Kanun tekliflerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülme usul ve esasları içtüzükle düzenlenir.
	<i>Kanunların Cumhurbaşkanınca yayımlanması</i> ...Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanır; Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir	<i>Kanunların Cumhurbaşkanınca yayımlanması</i> Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu üye tam sayısının salt çoğunluğu

Madde 89	değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir.	ile aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanır; Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir.
-----------------	---	--

Kaynak: TBB,2017).

Tek parti iktidarları döneminde kuvvetler ayrılığı ilkesine zıt olarak iktidar partisinin tekeline olan parlamento, koalisyon hükümetleri dönemindeyse istikrarsızlığın sembolü olarak anılmıştır. Türkiye’de parlamenter sistem istikrarsız ve kısa süreli hükümetler meydana getirirken halkın parlamentoya olan güvenini zedelemiştir. Parlamenter sistemin yarattığı siyasal ortam meclisi asli faaliyeti olan yasa yapmak görevinden uzaklaştıran, muhalefeti ise kural olarak iktidarın icraatları karşısında durmaya zorlayan bir ortam olmuştur. Başka bir deyişle Türkiye’de parlamenter sistem, muhalefetin iktidar olmak umuduyla iktidarın icraatlarını eleştirdiği, iktidarın ise çoğunluğa sahip olduğu durumda meclisi tümüyle kontrol ettiği bir yapıdır. Bu durum meclisi asli faaliyeti olan yasa yapmaktan uzaklaştırırken muhalefet yapmayı da parti politikaları çerçevesinde seçim bölgelerine mesaj vermeye indirgemıştır. Bu bakımdan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, yasamayı parlamenter sisteme göre daha aktif ve etkin hale getirdiğini iddia etmektedir (C. Özkan,2017:157-161).

Burhan Kuzu gerek anayasa komisyonu başkanlığı döneminde gerekse AK Parti milletvekilliği dönemlerinde Türkiye’de başkanlık sisteminin olması gerektiğini her fırsatta dile getirmiş hatta 16 Nisan 2017 referandumu sonrasında “*Malum Türkiye’de 16 Nisan’da referandum yaptık. Bu referandum neticesinde ortaya bir rakam çıktı. Sonuç olarak bir evet kararıyla bitmiş oldu. (...) Bu benim tam 40 yıl arkasından koştüğüm bir model. Tam 40 sene aralıksız arkasından koştum bu işin ve şükür bir noktaya geldik bugün. Tam 40 sene geçti aradan ben de muradıma erdim*” diyerek kendisinin bu sistemin fikir babası olduğunu belirtmiştir (Yeni Akit, 2018).

Burhan Kuzu’ya (2017b:149) göre parlamenter sistemin kendi içinde problemleri mevcuttur ve bu sorunların ıslah edilmesi mümkün değildir. Kuzu, doğası gereği parlamenter sistemler de kuvvetler ayrılığının pek etkin olmadığı dolayısıyla sistemde yasama organının etkisiz olduğu iddiasındadır. Parlamenter sistemde iktidar ancak meclis

desteğini arkasına alırsa varlığını sürdürebilir dolayısıyla vekiller körü körüne bir bağlılıkla kendi hükümetini desteklemek mecburiyetindedir. Milletvekilinin kendi Hükümetinin kanun tasarısına hayır deme imkânı olmadığı gibi örneğin gensoru verilmesi halinde bakan aleyhine oy kullanması da mümkün değildir çünkü vekilin tekrar seçilmesi, bakan olması gibi durumlar parti başkanının iradesindedir. Bu durumun muhalefet için de geçerli olduğunu belirten Kuzu, parti ve lider baskısının vekilleri etkisizleştiren yasamayı yürütmenin emrine koyan bir yapıya sebep olduğunu savunarak çözümü başkanlık sistemi olarak görmüştür. Kuzu *“Başkanlık sistemine baktığımız zaman tablo tam tersi. Başkan meclise giremez, kanun teklifi veremez, yasa taslağı hazırlayamaz. Bütün bu saydıklarımı milletvekili yapar. Bütçeye kesinlikle karışamaz. Bu sistem aslında parlamentonun üstün olduğu kongre hükümeti sistemidir, adı “Başkanlık” denilerek yanlış konulmuştur”* diyerek başkanlık sistemini savunmuştur. Başkanlık sistemi parlamentoya güç vermiştir (Kuzu,2017b:150).

1982 Anayasası, Cumhurbaşkanı tarafından yeniden görüşülmek üzere meclise gönderilen kanunun aynen kabul edilmesi için herhangi bir nitelikli çoğunluk belirtmemiş basit çoğunluk usulüyle (550 mv. için 184 oy) kabul edilmesini yeterli görmüştür. 2017 yılında yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanı tarafından görüşülmek üzere meclise gönderilen kanunun, TBMM tarafından aynen kabul edilmesi üye tam sayısının salt çoğunluğunun (600 mv. için 301 oy) kabulüne bağlanmıştır. Bu düzenleme ABD başkanlık sisteminde başkana tanınan veto yetkisinin bir benzeri olarak yeni hükümet sistemine eklenmiştir. ABD başkanlık sisteminde başkana cep veto ve güçleştirici veto olmak üzere iki farklı veto yetkisi tanınmıştır. Cep veto yetkisi, özellikle kongrenin tatile yaklaştığı dönemlerde kabul ettiği kanunların başkan tarafından 10 gün içinde imzalanmayarak zımnen reddetmesinden ibaret iken, güçleştirici veto yetkisi, başkanın tekrar görüşülmek üzere Kongre’ye gönderdiği kanunun nitelikli çoğunlukla yeniden kabul edilmesi mecburiyetidir. Başkan tarafından kongreye gönderilen kanun, 2/3 çoğunlukla kabul edilmedikçe vetonun aşılması mümkün değildir. CBHS, Cumhurbaşkanı cep veto yetkisi vermemiştir ancak geri gönderilen kanunun aynen kabul edilmesini 2/3 çoğunluk şartına bağlayarak güçleştirici veto yetkisi tanımıştır. ABD sisteminde olan bu yetki CBHS’nin ruhuna uygun bir düzenlemedir (Fendoğlu,2017:93-94).

Yapılan düzenleme sistem savunucuları tarafından sistemin muhteviyatına uygun makul bir düzenleme olarak görülse de 2017 anayasa değişikliğinin getirdiği veto yetkisinin, sistemi parlamenter sistemden uzaklaştırdığı ancak başkanlık sistemine yaklaştıramadığı yönünde görüşler de mevcuttur. Fahri Bakırcı yeni sistemde Cumhurbaşkanı'nın aynı zamanda partisinin genel başkanı olabilmesi sebebiyle yasama ve yürütme arasında organik bağ olduğunu dolayısıyla CBHS'nin veto yetkisi ile alakalı olarak iki ayrı durumun yaşanabileceğini belirtmiştir. Yaşanabilecek ilk durumda Cumhurbaşkanı meclis çoğunluğuna sahiptir. Cumhurbaşkanı'nın kendi grubundan gelmiş kanunu geri göndermesi düşük ihtimaldir ancak istisnai bir durum olarak geri göndermesi durumunda Meclis, Cumhurbaşkanı ile ters düşmemek adına kanunu yeniden kabul etmekten imtina edebilir. Bu bakımdan veto yetkisinin aşılması zordur. Bakırcı'ya göre ikinci durumda Cumhurbaşkanı Meclis çoğunluğuna sahip değildir. Cumhurbaşkanı'nın azınlıkta olduğu durumda geri gönderdiği kanun meclis tarafından tekrar kabul edileceği için geri gönderme mekanizması kolaylıkla aşılmış olacaktır. Bakırcı her iki durumda da geri gönderme mekanizmasından başkanlık sistemindeki veto yetkisi gibi faydalanmanın imkânsız olduğunu savunmaktadır (Bakırcı,2021,92-93). Fazıl Hüsnü Erdem de benzer bir düşünce ile Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu kararname çıkarma yetkisi ile hem TBMM'ye alternatif olan bir yasama yetkisine sahip olduğunu hem de verilen güçleştirici veto yetkisi ile Meclis'in yasama gücünün zayıflatıldığı görüşündedir (F.H. Erdem,2022:158).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hayata geçtiği 27.yasama dönemi boyunca TBMM'ye iktidar üyeleri tarafından 572 kanun teklifi sunulurken muhalefet tarafından 3 bin 76 adet kanun teklifi sunulmuştur. Sunulan tekliflerden iktidara ait olan 172 tanesi kabul edilip kanunlaşırken muhalefet tarafından sunulan hiçbir teklif kanunlaşmamıştır (Bianet, 2021). Öte yandan 2018-2020 yılları arasından 600 milletvekili tarafından 1493 madde görüşülürken Cumhurbaşkanı kararnameler yoluyla tek başına 2229 maddeyi yürürlüğe koymuştur (Karar,2021).

2021 yılında AK Parti tarafından meclise sunulan kanun teklifi, oylama sırasında iktidar milletvekillerinin azınlıkta olması sebebiyle muhalefet tarafından reddedilmiştir ancak aynı kanun teklifi kısa süre sonra yeniden TBMM'ye sunulmuştur. Muhalefet, TBMM iç tüzüğü'nün 76.maddesinin '*TBMM tarafından reddedilmiş olan kanun teklifleri, red*

tarihinden itibaren bir tam yıl geçmedikçe TBMM'nin aynı yasama dönemi içinde yeniden verilemez. Kuralına istinaden kanun teklifine karşı çıkarken, kanun teklifi AK Parti ve MHP'nin oyları ile kabul edilmiş bu durum TBMM'nin iradesinin çiğnendiği şeklinde yorumlanmıştır (Karar, 2021).

Yukarıda verilen bilgiler ışığında kanun teklif etme yetkisinin milletvekillerine özgü bir hak olarak tanınması yasamayı güçlendirici, milletvekillerini bağımsızlaştırıcı bir düzenleme olarak savunulduğu söylenebilir. Her ne kadar Burhan Kuzu, başkanlık sisteminde bütçe kanun teklifine başkanın karışmaması gerektiğini savunmuş olsa da kanun teklifleri milletvekilleri tarafından verilebilir kuralının bir istisnası olarak bütçe ve kesin hesap kanunu verme yetkisi Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. Yapılan bu düzenlemelere ek olarak bir kimsenin yürütme ve yasama organında aynı anda görev alması engellenmiş bu düzenleme ile kuvvetler ayrılığı sağlanarak yasamayı etkinleştirmek amaçlanmıştır.

Yukarıda verilen bilgilere göre 27.yasama döneminde muhalefet tarafından verilen 3 bin 76 kanun teklifinden hiçbiri kanunlaşmamıştır. Bu durum parlamenter sistemde muhalefetçe verilen tekliflerin genellikle reddedilmesi uygulamasının CBHS içerisinde de devam ettirildiğinin, aslında kanun teklif etme yetkisine sahip olmakla beraber vekillerin karar verme noktasında yeteri kadar özgür olmadığı bir göstergesi şeklinde yorumlanabilir. Bir başka deyişle Meclis çoğunluğuna sahip olan siyasi partiler muhalefetten gelen teklifleri dikkate almayarak doğrudan reddetmişlerdir. Bu durum aynı zamanda parti genel başkanı olan Cumhurbaşkanı'nın, kendi siyasi partisi aracılığıyla yasama organı üzerinde etkisinin devam ettiğine gösterge olarak kabul edilebilir. Öte yandan Cumhurbaşkanı tarafından tek başına 2229 maddenin yürürlüğe konulması meclis iradesinin yürütme karşısında nispeten etkisiz kaldığı bu yönüyle kararname çıkarma yetkisinin etkin bir yasama gücüne dönüştüğü şeklinde yorumlanabilir.

4.1.1.4.Cumhurbaşkanlığı Seçimi ile TBMM Seçimleri Aynı Gün Yapılacaktır

Yasama meclisleri, belli bir süre görev yapmak için halk tarafından seçilen meclislerdir. Her ne kadar belirli bir süre için seçilmiş olsalar da parlamentoların görev süreleri, bu süreler dolmadan meclisin seçimin yenilenmesine karar vermesi, Devlet Başkanının fesih yetkisini kullanması halinde daha öncesinde de bitebilmektedir. Parlamentoların görev

süreleri ülkelerin siyasi tercihlerine ve kendin özgü şartlara göre değişmektedir. Örneğin Türkiye’de 1876 Anayasası’nda Meclis-i Ayan padişah tarafından ömür boyu görev yapmak için seçilirken Meclis-i Mebusan 4 yıl için doğrudan halk tarafından seçilir denilmiştir. 1921 Anayasası tek meclisli bir yapı inşa ederek 2 yıllık yasama dönemi öngörmüş iken 1924 Anayasası bu süreyi 4 yıla çıkarmıştır. 1961 Anayasası yeniden çift meclisli bir yapıya geçerek Millet Meclisi üyeleri için 4 yıl, Senato üyeleri için 6 yıllık bir süre belirlemiştir. 1982 Anayasası’nda ise tek meclisli bir siyasal düzende 5 yıl için görev yapan bir yasama meclisi yer almıştır. Dünya genelinde seçim süreleri için genellikle 4 veya 5 yıllık süreler öngörülürken 2, 6 veya 9 yıl gibi sürelerin uygulandığı ülkeler de mevcuttur (Bilir,2008:191-192).

1982 Anayasası’nın ilk halinde 5 yıl olarak belirlenen TBMM’nin görev süresi 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliğinin ardından milletvekili seçim kanununda yapılan değişiklik ile 4 yıla düşürülmüştür (Cumhuriyet,2009). 2018 yılında 7140 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla “*Cumhurbaşkanı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri beş yılda bir aynı günde yapılır.*” Demek suretiyle TBMM’nin görev süresini yeniden 5 yıla çıkarmış, cumhurbaşkanlığı seçiminin de aynı günde yapılmasını hükme bağlamıştır. Cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci tura kalması durumunda iki hafta sonra yeniden cumhurbaşkanı seçmek için sandığa gidilmesi bu kuralın istisnasıdır (RG, 25 Nisan 2018- 30402).

CBHS için istikrarın sağlanması sistemin işlerliği açısından kritik bir önem arz etmektedir. CBHS içerisinde hem yasama istikrarının hem de yürütme istikrarının sağlanması temsilde adalet kadar önemli olup bazen temsilde adaletten de önemli bir konuma yükselmektedir (Küçük ve Aydoğdu,2018:8). Seçim süresinin 5 yıla çıkarılması ve seçimlerin aynı anda yapılması 5 yıllık kesintisiz istikrar dönemi sağlayacağı ve halkın gündemi sürekli seçimle meşgul edilmeyeceği için olumlu görülmüştür. Erken seçim ihtimalinin azalması, birlikte yapılan seçimin birlikte çalışma ve uzlaşma kültürünü desteklemesi gibi gerekçeler de bu düzenlemenin olumlu yönü olarak savunulmuştur (Kuzu, 2017:201).

Dönemin AK Parti Milletvekili ve aynı zamanda anayasa komisyonu başkanı Ahmet İyimaya, başkanı seçen çoğunlukla meclisi seçen çoğunluğun aynı eğilimde olmamasını

bölünmüş iktidarlara yol açtığı için başkanlık sisteminin en büyük çıkmazı olarak yorumlamıştır. İyimaya'ya göre başkanlık sistemi doğası gereği iki partili sistemler inşa etmek karakterine sahiptir. Türkiye'deki anayasa mühendisliği bu iki partili sistemi inşa etmeyi başaramamış olsa da AK Parti'nin ortaya koyduğu performans neticesinde milletçe hâkim parti modeli inşa edilmiştir. Yapılan anaysa değişikliği ile seçimler eş zamanda yapılarak zıt çoğunluğun getireceği olası sorunların aşılması ve istikrarın sürmesi açısından desteklenmiş periyodik seçimler yapılacağı için iktidarın güç temerküzü devşirmesinin mümkün olmadığı savunulmuştur (İyimaya,2017:81-82).

Seçimlerin aynı günde birlikte yapılması çeşitli gerekçelerle de eleştirilmiştir. Fazıl Hüsnü Erdem'e göre yapılan değişiklik iki yönden sorunludur. Bu sorunlardan ilki Türkiye gibi genç ve dinamik bir toplumda seçim süresini 5 yıla çıkarmaktır. Erdem bu kararın TBMM'nin temsil gücünü zayıflatacağını savunmaktadır. Erdem'e göre düzenlemenin asıl sorunlu tarafı ise seçimlerin aynı anda yapılmasıdır. Seçimlerin aynı anda yapılmasının temel amacının Cumhurbaşkanı ile yasama çoğunluğunun aynı eğilimde olmasını sağlayarak kesintisiz bir istikrar dönemi yakalamak olduğunu söyleyen Erdem, bu durumun anlamlı bir kuvvetler ayrılığı olma ihtimalini ortadan kaldırdığını belirtmektedir. Erdem'e göre yasama organını yürütme karşısında güçlü kılabilmek amacıyla seçimlerin farklı zamanlarda yapılması başkanlık istemlerinin bir zorunluluğudur ancak CBHS'nin seçimleri aynı anda yapma düzenlemesi hem seçmenlerin yasama ve yürütmeyi farklı organlara vererek bir denge oluşturma ihtimalini azaltırken hem de 5 yıllık süre içinde başka seçim olmayacağı için seçmenlerin sistem içerisindeki dengeleyici ve denetleyici rolünü zayıflatmaktadır (F.H. Erdem,2022:156-157).

Ergun Özbudun da benzer bir görüşle her iki seçimin birlikte yapılması durumunda Cumhurbaşkanlığı ile TBMM çoğunluğunun aynı görüşte olmasının çok yüksek ihtimal olduğunu belirtmiştir. Özbudun, Cumhurbaşkanı'nın aynı zamanda çoğunluk partisinin lideri olması sebebiyle hem partisinin milletvekili adaylarını belirleme sürecinde hem de sonrasında milletvekilleri üzerinde etkin bir role sahip olacağını dolayısıyla bu durumun etkin bir yasama denetimi yapılmasını engelleyeceğini savunmuştur. Özbudun'a göre Cumhurbaşkanı ile TBMM'nin farklı siyasal eğilimlerde olduğu durumda ise Cumhurbaşkanı tek taraflı iradesi ile seçimleri yenileme iradesine sahiptir ancak

TBMM'nin aynı kararı alması için öngörülen nitelikli çoğunluk aynı kararın TBMM tarafından verilmesini zorlaştırmıştır. Bir başka deyişle Cumhurbaşkanı ile TBMM'nin farklı eğilimlerde olduğu bir düzende Cumhurbaşkanı'nın herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın seçimleri yenileme yetkisini kullanabilme ihtimali söz konusudur (Özbudun,2019:322).

4.1.1.5.TBMM'nin Görev ve Yetkileri Yeniden Düzenlenmiştir

16 Nisan 2017 günü yapılan referandumda kabul edilen Anayasa Değişikliğiyle TBMM'nin görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir. Anayasa'nın 87.maddesine göre TBMM'nin yeniden düzenlenmiş görev ve yetkileri şu şekildedir (RG,11 Şubat 2017-29976):

Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesinhesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminin yasama ve yürütmeyi iki ayrı organ olarak düzenlemesine uygun olarak yasamanın yürütmeyi denetlemesi ibaresi madde metninden çıkarılırken Bakanlar Kurulu'na KHK çıkarma yetkisi vermek görevine son verilmiştir. Yeni sistemde hükümet tarafından kanun tasarısı verilemeyeceği için kanun tasarısı ibaresi de Anayasa'dan kaldırılmıştır (Miş ve Duran,2017:43).

Yapılan değişikliğin gerekçesi, yeni hükümet sisteminde yasama ve yürütmenin iki bağımsız organ olarak düzenlenmesi sebebiyle kuvvetlerin birbirinden sert olarak ayrılmış olmasıdır. Her iki organ da doğrudan halk tarafından seçilmesi sebebiyle yetkiyi doğrudan halktan almakta dolayısıyla halka karşı sorumlu olmaktadır. Sistemde kuvvetlerin birleştiği nokta halkın denetiminde olmalarıdır (Anayasa Değişikliği Teklifi Metni, 2016). Düzenleme ile yasa koyucu olarak TBMM'nin konumu madde ile belirginleşirken aynı zamanda yasamanın yürütme karşısında zayıf olmamasının esas alındığı savunulmuştur (Yalçın,2019:8).

Tablo 12. TBMM'nin Görev ve Yetkilerinin Eski ve Yeni Hali

Madde 87 Eski Hali	Madde 87 Yeni Hali
<p>II. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri A. Genel olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; bütçe ve kesinhesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek; milletlerarası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, (...) (Ek ibare: 3/10/2001-4709/28 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilanına (...) ⁽¹⁾ karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde ön görülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.</p>	<p>II. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri A. Genel olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesinhesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.</p>

Kaynak: TBB,2017).

Bütçe ve kesin hesap kanunun görüşülüp kabul edilmesi görevi TBMM'ye ait olsa da söz konusu kanun tekliflerinin hazırlanıp TBMM'ye sunulması yetkisi Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. Parlamenter sistemde Bakanlar Kurulu'na ait olan bu yetki, 6771 sayılı kanunla Cumhurbaşkanı'na tanınmıştır. 6771 sayılı kanunun 15. Maddesinde bütçe kanuna yönelik düzenleme yapılmıştır (RG,11 Şubat 2017- 29976):

(...) Cumhurbaşkanı bütçe kanun teklifini, malî yılbaşından en az yetmişbeş gün önce, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar. Bütçe teklifi Bütçe Komisyonunda görüşülür. Komisyonun ellibeş gün içinde kabul edeceği metin Genel Kurulda görüşülür ve malî yılbaşına kadar karara bağlanır. Bütçe kanununun süresinde yürürlüğe konulamaması halinde, geçici bütçe kanunu çıkarılır. Geçici bütçe kanununun da çıkarılamaması durumunda, yeni bütçe kanunu kabul edilinceye kadar bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilerek artırılarak uygulanır. (...).

Kamu gelirlerinin toplama ve harcama yapma yetkisini içeren bütçe kanunun parlamento dışında tek bir kişi (cumhurbaşkanı) tarafından hazırlanması ve yine tek kişiden oluşan yürütmenin kararıyla adeta otomatik bir sistem bağlanması eleştirilmiş, böyle bir düzenlemenin parlamentoyu önüne gelen kanunu kabul etmeye mecbur bıraktığı savunulmuştur (Temel,2019:21).

Kanun düzenlemesi herhangi bir sebeple bütçe kanunun çıkarılamaması durumunda geçici bütçe kanunu çıkarılmasını şayet geçici bütçe kanunun da çıkarılamaması

durumunda ise geçmiş yıl bütçesinin yeniden değerlendirme oranında artırılarak kullanılmasını içermektedir. Yeniden değerlendirme halihazırda yürütme organı tarafından belirlenmektedir. Başka bir deyişle yeniden değerlendirme oranının belirleme yetkisine sahip olan Cumhurbaşkanı, parlamento ile uzlaşıp kanun çıkarmak yerine bütçeyi yeniden değerlendirme oranında arttırıp kullanma yolunu tercih edebilecektir. Bu durum bir anlamda parlamentoların en eski yetkisi olan bütçe yetkisinin yürütmeye devri anlamına gelmektedir. Bütçe Kanunu'nun yeniden değerlendirme oranında artırılarak kaç dönem kullanılacağına dair anayasal bir düzenleme yapılmadığı için özellikle parlamento çoğunluğunu kaybetmiş ve parlamentonun isteklerine göre bir bütçe kanunun çıkacağını bilen Cumhurbaşkanı'nın, geçmiş yıl bütçesini yeniden değerlendirme oranında artırarak kullanmak istemesi ihtimal dâhilindedir (Yüksel,2017:267). Cumhurbaşkanı ile parlamentonun zıt görüşlerde olduğu bir deneyim henüz CBHS içerisinde yaşanmamıştır haliyle iki zıt siyasal düşüncede nasıl bir durumun ortaya çıkacağı, siyasal tıkanıklık olup olmayacağı hakkında şimdiden bir şey söylemek zordur.

Geçici bütçe uygulaması bir önceki bütçenin süresinin uzatılması, bir önceki yıl bütçesinin belli bir yüzde oranında artırılarak kullanılması veyahut önceki yıl bütçesinin aylara denk gelen kısmı kadar harcama izni vermek şeklinde uygulanabilmektedir. Farklı ülkelerin anayasaları dikkate alındığında pek çok anayasada bütçenin süresi içerisinde kabul edilmemesi halinde geçici bütçe uygulaması ile alakalı hüküm yer almaktadır. Polonya Anayasası süresinde çıkarılmayan bütçe kanunu için hükümetin bütçe tasarısının uygulanacağı yönünde bir düzenleme yaparken Avusturya Anayasası önceki yıl bütçesinin uygulanması yönünde bir hüküm koymuştur. Estonya, Macaristan gibi ülkelerinde bütçe kanunun süresinde çıkarılmaması halinde seçimlerin yenilenmesi söz konusu olabilirken, Finlandiya, Danimarka, Güney Kore gibi ülkelerde ek bütçeye yönelik düzenlemelere Anayasa'da verilmiştir (Çeliker,2022 :589).

Türkiye'de uygulanan yeni hükümet sistemi ile Cumhurbaşkanı'nın siyasi parti lideri olması yönünde engel kalmamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan aynı zamanda AK Parti genel başkanıdır. Bu durumda TBMM'de kabul edilen tüm kanunlar aynı zamanda bir siyasi parti liderinin onayına gitmektedir. Başka bir deyişle Cumhurbaşkanı hem bütçe ve kesin hesap kanunun hazırlayıcısı hem de onay makamıdır. Yürütme organının lideri olarak TBMM vesilesiyle halka hesap verdiği kesin hesap kanunu sürecinde verdiği

hesabı yine cumhurbaşkanı onaylamakta başka bir ifade ile kendi kendisini ibra etmektedir. Mevzuatta yer alan vergi oranlarını yukarı veyahut aşağı yönde değiştirme yetkisi de eski sistemde Bakanlar Kurulu tarafından kullanılırken yeni sistemde Cumhurbaşkanına devredilmiştir. Geçmiş yıl bütçesinin yeniden değerlendirilmesinde artırılıp kullanılabilmesi yönündeki düzenleme, vergi oranlarını değiştirme yetkisi ile anlamlı bir hal almakta aynı zamanda bütçe sürecini ilginç kılmaktadır. Öte yandan TBMM adına denetim yapan ve Cumhurbaşkanlığı'nı da denetleme yetkisine haiz olan Sayıştay Başkanı'nın Cumhurbaşkanı tarafından atanması ve görev süresinin Cumhurbaşkanı'nın görev süresiyle sınırlı olması bütçe sürecini ilginç kılan başka bir durumdur (Akbey,2020:3). Ergun Özbudun'a göre bütün temsili yönetimlerde yasama organının en etkili silahı olan bütçeyi reddetme yetkisi mevcut haliyle tamamen etkisizleştirilmiştir (Özbudun,2019:322).

ABD başkanlık sisteminde bütçe hakkı önemli bir yer işgal etmektedir. Bütçe kanununun kabul edilmesi için Kongre'nin onayı şarttır. Bu durumda yetkilerini kullanmak isteyen başkan, kendisini kongre ile anlaşmak zorunda hissetmektedir. Bütçe Kanununun onaylanmadığı durumda herhangi bir ara çözüm uygulanmadığı için devlet işleri durmaktadır. Bu sebeple bütçe kanunu Kongrenin en önemli denge denetleme mekanizmalarından biridir. Bağımsızlık Sonrası ABD sistemini benimseyen Latin Amerika ülkelerinde ise yasamanın yürütmeye göre zayıf bir konumda olması yürütmeyi denetlemeyi güçleştirici bir unsurdur. Söz konusu ülkelerde devlet başkanının genel siyaseti kontrol eden bir güç olması etkisini bütçe kanunu üzerinde de göstermiş olup meclisler sahip olduğu yetersiz yetkileri dahi fiiliyatta kullanamamaktadır. Latin Amerika parlamentoları çoğunlukla yürütmenin politikalarına tepkisel faaliyetler yapmakta ancak yeni politikalar üretememektedir. Bu ülkelerde uygulanan seçim sistemleri ve var olan parti disiplini başkanlık sistemlerine oranla çok daha fazla yasama koalisyonları ortaya çıkarabilmekte, yasama organının güçsüzleşmesi ve bütçe hakkının yetersiz kullanılması gibi sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Yürütme organının aşırı güçlü olması sebebiyle uygulamada "başkancı sistem" olarak adlandırılan Latin Amerika ülkelerinde yönetim sistemindeki sorunların müsebbibi parlamentonun yetkilerini kullanamaması olarak gösterilebilmektedir (M. Durdu,2020:62-64).

4.1.1.5.Yasama ve Yürütme Organlarına Karşılıklı Fesih Yetkisi Verilmiştir

Fesih yetkisi, parlamentoların yasama dönemini belirlenen süresinden önce sona erdirmeye işlemidir. Başka bir ifadeyle fesih, belirli süre için seçilmiş parlamentonun süresi dolmadan varlığına son verilmesidir. Parlamento ile hükümet arasındaki fikri uyuşmazlık, çift meclisli siyasal düzenlerde meclisler arası uyumsuzluk, yasama döneminin sonuna yaklaşması, parlamentonun ülkenin düşünce ve eğilimlerini yansıtmaması, halkın hakemliğine başvurma isteği, siyasal partilerin fesih yönünde girişimleri, hükümetin daha yüksek bir oy oranı ile geri gelmek istemesi gibi sebeplerle parlamentolar feshedilmektedir. İlk kez İngiltere’de ortaya çıkan fesih yetkisi parlamenter rejimle birlikte Fransa, Belçika, Hollanda vb. ülkelere yayılmıştır (Gazel,2022:69).

Parlamenter sistemde yasamanın yürütme üzerindeki denetleme yetkisinin dengeleyici unsuru olarak yürütme organına parlamentoyu feshetme yetkisi tanınmıştır. Bu bağlamda fesih yetkisi yasama ile yürütme organları arasındaki krizlerin çözüm unsuru aynı zamanda da yasama organının hükümeti güvensizlik oyuyla düşürmesi yetkisine karşı yürütme organı açısından bir güvencedir. Sert kuvvetler ayrılığına dayanan başkanlık sisteminde ise yasama ve yürütme organının halk tarafından seçildiği için yürütme organının yasamanın güvenine dayanması söz konusu değildir. Başka bir ifadeyle başkanlık sisteminde yasama ve yürütme organı doğrudan halk tarafından seçildiği için yasama organı güvensizlik oyuyla başkanı görevden alamazken, yürütme organı da herhangi bir gerekçe ile yasamanın varlığına son veremez. Başkanlık sisteminde organların birbirini feshetme yetkisi yoktur (Keleş,2020:22-36).

Yarı başkanlık sistemlerinde parlamentonun feshedilmesi yetkisi devlet başkanlarının güçlü yetkileri arasında yer almaktadır. Yürütmenin yasamayı feshedebilme yetkisi çeşitli ülkelerde var olmakla beraber bazı şartlara bağlanmıştır. Fransa’da Devlet Başkanı başbakan ve meclis başkanına danışmak suretiyle kararı alabilmektedir. Her ne kadar başbakan ve meclis başkanına danışma koşulu olsa da Devlet Başkanı herhangi bir görüşle bağlı olmadan ve karşı imza kuralına ihtiyaç duymadan tek başına da bu yetkiyi kullanabilmektedir. Olağanüstü hallerde, Devlet Başkanına vekalet edilirken ve fesih yetkisi kullanıldıktan sonra seçilen yeni meclisin üzerinden 1 yıl süre geçmedikçe fesih yetkisinin kullanılması mümkün değildir. Çift meclisli yapıya sahip olan Rusya’da fesih yetkisi Duma için kullanılabilirken Federasyon Kanadı için kullanılamaz. Devlet Başkanı

tarafından önerilen başbakanın üç kez güvenoyu alamaması veyahut güvensizlik oyu almasına rağmen istifa etmeyen başbakan üç ay içerisinde ikinci kez güvensizlik oyu alması hallerinde Duma Devlet Başkanı tarafından feshedilebilmektedir. Portekiz’de ise OHAL ile sıkıyönetim hallerinde ve seçimlerin üzerinden altı ay geçmedikçe veyahut seçimlere altı aydan az bir süre kalmış ise fesih yetkisi kullanılamaz (Yaman Kaplan,2023:89-90).

16 Nisan 2017 yapılan referandumla 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 116. Maddesi şu şekilde değiştirilmiştir (RG, 11 Şubat 2017, 29976):

Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır. Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi halinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır. Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi halinde, Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir.

İlgili kanun maddesi değiştirilerek yasama ve yürütme organına birbirlerinin görevine son verme yetkisi tanınmıştır. Yapılan düzenleme ile Cumhurbaşkanı veya TBMM herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın dilediği zaman seçim kararı alabilmektedir ancak seçim kararı hangi organ tarafından alınırsa alınsın her iki organın seçimleri birlikte yenilenmektedir. Seçim kararını Cumhurbaşkanı tek başına alabilirken TBMM’nin seçim kararı alması için basit çoğunluk yerine beşte üç çoğunluk (360) gerekmektedir. En fazla iki defa aday olabilen Cumhurbaşkanı’nın, görev süresinin ikinci dönemde Meclis tarafından alınacak bir seçim kararı ile kısaltılmaması için Cumhurbaşkanı’nın görevinin ikinci döneminde Meclis tarafından alınacak bir erken seçim kararı durumunda Cumhurbaşkanı’na bir kez daha aday olma hakkı tanınmıştır (Fendoğlu,2017:102).

Mevcut başkanlık sistemlerinde yasama ile yürütme arasındaki uyuşmazlıkları çözecek bir mekanizma olmaması sebebiyle her iki organ arasında yaşanacak uyumsuzluk bir sonraki seçime kadar devam edebilmektedir. Siyasal krizlerin çözümsüz kalması bir yandan uzun süreli zaman kayıplarına yol açarken bir yandan da yönetim zafiyeti ortaya çıkarabilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi başkanlık sistemlerinin temel eleştiri noktası olan siyasal kriz hallerinde çözümsüz kalma durumunu yasama ve

yürütme organlarına karşılıklı olarak seçimleri yenileme yetkisi vererek çözüme kavuşturmuştur (S. Demirci,2022:111).

Parlamento ve başkanlık seçimlerinin farklı zamanlarda yapılması yasama ve yürütme organının farklı siyasal görüşlerden olma ihtimalini arttıran haliyle sistemsel tıkanıklık ortaya çıkarabilecek bir durumdur. Sistemsel tıkanıklık ihtimalini en aza indirgeyebilmek adına seçimlerin aynı anda yapılması kararlaştırılmıştır. Parlamento ve Cumhurbaşkanı arasında çıkabilecek çözümü zor krizlerin seçimler yoluyla çözülmesi de CBHS'nin kendine has çözümüdür. Uzlaşma imkânının kalmadığı durumda yasama ve yürütme seçimleri birlikte yenilerek halkın hakemliğine başvurulacaktır. Başkanlık sistemlerinde kuvvetlerin eşitliği esas olmakla beraber Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Meclis'in üstün tutulduğu iddiasındadır (Karatepe,2017:35).

Ahmet İyimaya, Cumhurbaşkanı'na meclisi feshetme yetkisi tanındığı yönündeki değerlendirmelerin bağlamından koparıldığını savunarak yapılan düzenlemenin siyasal tıkanmalar halinde Cumhurbaşkanı ve TBMM'ye seçimleri yenileme yetkisi verilmesinden ibaret olduğunu savunmaktadır. İyimaya'ya göre yenileme kararı, her iki organın da seçime gitmesini gerektirdiği için seçimleri yenilemek yerine organlar arası uzlaşmayı demokratik cebirle sağlamayı amaçlamaktadır. Uzlaşmanın sağlanamaması durumunda halka başvurmayı esas alan bu düzenleme, organlar arasında çıkacak siyasal tıkanmalara bir çözüm mekanizmasından başka bir şey değildir (İyimaya,2017:79).

Cumhurbaşkanı'nın seçimleri yenileme kararının tek istinası Anayasa'nın 105. Maddesinde düzenlenmiş olup hakkında meclis soruşturması açılmış Cumhurbaşkanı'nın seçim kararı alamayacağı belirtilmiştir. Bu düzenleme dışında Cumhurbaşkanı'nın Meclis'i feshetme yetkisi herhangi bir şarta ve sebebe bağlı olmaksızın tek başına kullanılabilen bir yetkidir. Cumhurbaşkanı, dilediği zaman bir sebep göstererek veyahut hiçbir sebep göstermeksizin seçim kararı alabilmektedir. (Yaman Kaplan,2023:329). Örneğin 24 Haziran 2023 günü yapılması gereken genel seçimler, 10 Mart 2023 günü Cumhurbaşkanı tarafından fesih yetkisi kullanılarak alınan erken seçim kararıyla 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılmıştır (TRT Haber, 2023).

TBMM'nin seçim kararı alması ise "...üye tam sayısının beşte üçü" denilmek suretiyle nitelikli çoğunluk şartına bağlanmıştır. TBMM İçtüzüğü'nün 95.maddesinde "*Seçimlerin*

yenilenmesine dair önergeler, Anayasa Komisyonunda görüşülür ve Anayasa Komisyonu raporu Genel Kurulda gündemdeki bütün konulardan önce görüşüldükten sonra açık oya sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun oyu ile seçimlerin yenilenmesine karar verebilir.” (TBMM İç Tüzüğü, 1973), denilerek seçimlerin yenilenmesi önergelerinin öncesinde Anayasa Komisyonu’nda görüşüleceği belirtilmiştir. Yapılan düzenleme ile her ne kadar seçim kararının alınmasında yetkinin her iki organa tanındığı ve seçimlerin birlikte yenileneceği kurala bağlanmış olsa da yetkinin kullanılması hususunda “karşılıklılık ilkesi” veya “silahların eşitliği” ilkesinden söz etmek güçtür. Fesih yetkisini Cumhurbaşkanı tek başına kullanabilirken TBMM 360 milletvekilinin oyu ile kullanabilmektedir. Cumhurbaşkanı ile Meclis çoğunluğunun aynı partiye ait olduğu durumda bu yetkinin TBMM tarafından kullanılması imkânsız hale gelmektedir (F.H. Erdem,2022:162).

Öte yandan yapılan düzenleme Cumhurbaşkanı’na iki dönemden fazla görev yapması için imkân tanımıştır. Meclis ile Cumhurbaşkanı’nın aynı siyasal partide olduğu durumda Cumhurbaşkanı’nın ikinci döneminde Meclis tarafından erken seçim kararı alınması halinde Cumhurbaşkanı yeniden aday olabilmektedir. Bu durum bir kimse en fazla iki defa cumhurbaşkanı seçilebilir kuralının hem istisnası hem de bu kuralın bypass edilmesinin bir yoludur (S. Demirci,2022:112).

TBMM seçimleriyle Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin aynı gün yapılması yönündeki düzenleme ile TBMM ve Cumhurbaşkanı’na karşılıklı fesih yetkisi verilmesi yönündeki düzenleme birlikte düşünüldüğünde yasama ve yürütme organları arasında bir uyum yakalamak isteği olduğu açıktır ancak her iki organ arasındaki bu birlik ve uyumun sağlanması TBMM’nin bağımsızlığını yok ederek, Meclis’in tamamen Cumhurbaşkanı’nın kontrolü altına sokacaktır (F.H. Erdem,2022:163). Yürütmenin kontrolü altında bir yasama organı, demokratik başkanlık sistemlerinin temel özelliği olan kuvvetler ayrılığı ilkesini uygulamada anlamsızlaştıracaktır. Yapılan düzenleme parlamentonun gücünü zayıflatırken başkana hesap sorma imkânı beş yılda bir yapılan seçimlerle sınırlı kalacaktır. Bu durum Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin rejimin otoriterleşmesi karşısında gerekli denge ve denetim mekanizmalarından yoksun bir başkanlık sistemi olduğu yönünde yorumlara yol açmaktadır (Özbudun,2019:323).

Tüm bu bilgiler ışığında TBMM ve Cumhurbaşkanı’na tanınan fesih yetki için;

- Yürütme tek kişiden oluştuğu için yetkinin doğrudan Cumhurbaşkanı'na tanınmış olmasının makul olduğu ancak hem anayasa komisyonu sürecini zorunlu tutması hem de seçim kararının alınmasını nitelikli çoğunluğa bağlaması sebebiyle TBMM açısından silahların eşitliği ilkesinin geçersiz olduğu,
- TBMM tarafından alınacak seçim kararının salt çoğunluk veyahut daha makul bir çoğunlukla alınacak şekilde düzenlenmesinin muhalefete siyaset yapma alanı açarken iktidara karşı gerçek bir denge denetim unsuru olacağı,
- Seçimlerinin yenilenmesi kararının herhangi bir şarta veya kısıtlamaya tabi olmaması sebebiyle bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir kuralının bypass edilmesinin mümkün olduğu,
- Her ne kadar Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin TBMM'ye üstünlük sağladığı savunulsa da en azından bu yetki bağlamında Cumhurbaşkanı'nın sistem içerisinde güçlendirilmiş olduğu, söylenebilir.

4.1.1.6.Cumhurbaşkanı'na Kararname Çıkarma Yetkisinin Verilmesi

Kararname, sözlük anlamı olarak Cumhurbaşkanı'nın onayladığı hükümet kararı, Bakanlar Kuruluna verilen yetkilere dayanılarak verilen karar, bir kararı bildiren resmi yazı gibi anlamlara gelmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023). Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (CBK) Türk hukuk sistemine ilk kez 18.09.1983 tarihli 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile girmiştir. 1982 Anayasası'nın Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ni düzenleyen 107. Maddesi Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin kuruluş, teşkilat ve çalışma esaslarını CBK ile düzenlemeye müsaade etmiştir. Yürütme erkini ve Cumhurbaşkanı'ni güçlendirmeyi amaçlayan CBK çıkarma yetkisi doğrudan anayasadan alınmış olmasına karşın konu bakımından Cumhurbaşkanlığı Genel sekreterliği ile sınırlı tutulmuş olup başka bir konu hakkında düzenleme yapma yetkisi verilmemiştir. Her ne kadar konu bakımından sınırlı tutulmuş olsa da CBK çıkarma yetkisi, kaynağını doğrudan Anayasa'dan alan, münhasır olarak Cumhurbaşkanı'na tanınmış asli ve özerk bir düzenleme yapma yetkisidir (Doğan,2020:970-971).

18 maddeden oluşan 6771 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 16 Nisan 2017 günü yapılan referandumla kabul edilmiş ve

Türkiye başkanlık sistemi ile yönetilmeye başlamıştır. Anayasa değişikliği 18 maddeden oluşmasına karşın muhteviyatı itibarıyla 70 maddede değişikliğe sebep olmuştur. Yapılan düzenleme ile tek kişiden oluşan bir yürütme yapısına geçilmiş Bakanlar Kurulu'nun varlığına son verilmiştir. Tüzük ve İlk kez 1961 Anayasası'nda 1971 yılında yapılan değişiklikle Türk hukuk sistemine dâhil olan KHK da bu düzenlemeler ile kaldırılmış Anayasa'nın 104. Maddesinde “Yürütme yetkisine ilişkin konularda cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılabilir” denilerek Cumhurbaşkanı'nın kararname çıkarma yetkisinin alanı genişletilmiştir (Kapusızoğlu ve Şengün,2018:70-71).

Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, doğrudan Anayasa'dan yetki alınarak yürütme alanından Cumhurbaşkanı'nın hızlı karar almasını sağlamak ve sorumluluk alanında düzenleme yapmasını kolaylaştırmak için belli sınırlar dâhilinde Cumhurbaşkanı'na tanınmış bir yetkidir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde tek başlı bir yürütme yapısı öngörülmüş olup yürütme alanında sistemin işlemesi ve gerekli atamaların yapılabilmesi için Cumhurbaşkanı'na kararname çıkarma yetkisi tanınmıştır. Uygulamada Cumhurbaşkanının bireysel işlemleri “Cumhurbaşkanı Kararı”, düzenleyici işlemler ise “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” adı altında yapılmaktadır (Temiz ve Güneş,2020:962).

Cumhurbaşkanının kararname çıkarma yetkisi olağan dönem CBK yetkisi ve olağanüstü dönem CBK yetkisi olarak iki ayrı maddede düzenlenmiştir. Anayasa'nın 104. Maddesi olağan dönem kararnamelerini düzenlemiştir. (1982 Anayasası, 1982):

(...) Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.

Yapılan düzenlemeye göre Cumhurbaşkanı'nın kararname çıkarma yetkisine yönelik sınırlamalar şunlardır:

- Sadece yürütme yetkisine ilişkin konularda kullanılabilir.

- Anayasa'nın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümünde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi hak ve ödevler hakkında CBK çıkarılamaz.
- Anayasa'nın münhasıran kanunla düzenlenmesini öngördüğü bir konuda CBK çıkarılamaz.
- Kanunda açıkça düzenlenmiş bir konuda CBK çıkarılamaz.
- CBK ile kanun hükmü arasında farklı hükümler bulunması halinde kanun hükmü uygulanır.
- TBMM'nin aynı konuda kanun çıkarması halinde CBK kendiliğinden hükümsüz olur.

Olağanüstü dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (CBK) ise Anayasa'nın 119. maddesinde düzenlenmiştir (1982 Anayasası, 1982):

(...) Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104 üncü maddenin onyedinci fıkrasının ikinci cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur. Savaş ve mücbir sebeplerle Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanamaması hâli hariç olmak üzere; olağanüstü hâl sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülür ve karara bağlanır. Aksi halde olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kendiliğinden yürürlükten kalkar.

OHAL CBK'leri, kanun hükmünde olup aynı gün TBMM'nin onayına sunulmak zorundadır. Savaş ve mücbir sebep halinden dolayı TBMM'nin toplanamaması durumu hariç olmak üzere üç ay içerisinde TBMM'de görüşülüp karara bağlanmamış CBK kendiliğinden hükümsüz hale gelmektedir. TBMM kendisine sunulan CBK'yi onaylamamak suretiyle hükümsüz hale getirmek yetkisine sahiptir. Olağan dönem CBK'lerinden farklı olarak OHAL CBK'leri Anayasa'nın 15. Maddesinde düzenlenen ve durdurulamayacak çekirdek haklar olarak adlandırılan temel haklar hariç olmak üzere bir konu sınırlamasına tabi değildir. Başka bir deyişle OHAL CBK'si ile tüm temel hak ve ödevler konusunda düzenleme yapılabilmektedir. Savaş ve OHAL döneminde çıkarılmış CBK'ler hakkında şekil ve esas bakımından anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla AYM'ye başvuru yapılamaz (Kapusizoğlu ve Şengün,2018:76). Olağan dönem Cumhurbaşkanlığı

Kararnameleri ile Olağanüstü Dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin özellikleri aşğıdaki tablo yardımıyla karşılaştırılmıştır.

Tablo 13. Olağan Dönem CBK ve OHAL CBK'nin Karşılaştırması

Olağan Dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri	Olağanüstü Dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri
Yer ve süre sınırlaması yoktur.	Olağanüstü halin var olduğu süre ve yer için geçerlidir.
Kanun normunun altında yer alır.	Kanun hükmündedir.
AYM denetimine tabidir. Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla dava açılabilir.	AYM denetimine tabi değildir. Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla dava açılmaz.
Resmî Gazete'de yayımlanır ancak TBMM onayına sunulmaz.	Resmî Gazete'de yayımlanır ve aynı gün TBMM onayına sunulur.
Konu sınırlamasına tabidir.	Konu sınırlaması yoktur. Çekirdek haklar hariç temel hak ve ödevler CBK ile düzenlenebilir.
TBMM'nin CBK üzerinde denetimi yoktur.	OHAL CBK'si üç ay içinde TBMM'de görüşülüp karara bağlanmak zorundadır aksi takdirde CBK kendiliğinden hükümsüz olmaktadır.

(Kapusızoğlu ve Şengün,2018:76).

Yasama yetkisinin temel özellikleri yasama yetkisinin genelliği, asliliği ve devredilmez olmasıdır. Yasamanın genelliği ilkesi, herhangi bir konunun anayasaya aykırı olmadığı müddetçe yasama organı tarafından kanunla düzenleneceğini ifade eder. Başka bir ifadeyle anayasaya aykırı olmamak kaydıyla her konu kanunla düzenlenebilmektedir. Yasama yetkisinin devredilmezliği, yasama organının kendisine ait olan kanun yapma yetkisini başka bir organa devredemeyeceğini ifade eder. Yasama yetkisinin asliliği ilkesi ise yasama organının bir düzenleme yapabilmesi için anayasadan veyahut başka bir ara işlemde kaynaklanan yetkiye ihtiyaç duymaksızın bir konuyu doğrudan düzenleyebilmesidir. Bu bakımdan yasama yetkisi asli nitelik taşıırken yürütme yetkisi türev nitelik taşımaktadır. Yürütme organı bir konuda düzenleme yapabilmek için o konunun kanunda düzenlenmiş olmasına ve yürütmenin o alanda düzenleme yapmasının yasaklanmamış olmasına ihtiyaç duyar. Başka bir ifade ile yürütmenin işlemleri hem bir kanuna dayanmalı hem de kanuna aykırı olmamalıdır. CBK'ler kaynağını doğrudan anayasadan alan, yürütme organının özerk, asli düzenleme yetkisinin görünümüdür. CBK'ler bir kanuna dayanma veya kanuna aykırı olmama zorunluluğu taşımaz. Bir konu

anayasaya aykırı olmasına karşın kanunla düzenlenebilir ve hukuk alanında sonuç doğurur ancak anayasaya aykırılığın yetkili organ (Türkiye için AYM) tarafından tespiti ve kanunun iptali halinde tüm sonuçları ile hukuk alanından silinir. Cumhurbaşkanlığı kararnameleeri yasamanın aslilığı ilkesinin istisnası niteliğinde bir durum olup yürütme yetkisinin türev niteliği bu işlem bakımından geçersizdir (Taşdöğen,2016:941-943).

2017 yılında yapılan anayasa değişikliği öncesinde Bakanlar Kurulu'na TBMM tarafından KHK çıkarma yetkisi verilebilmekteydi. Bakanlar Kurulu'nun KHK çıkarabilmesi, TBMM ve tarafından yetki verilmesine ve çıkarılan KHK'nin TBMM tarafından onaylanmasına bağlı tutulmuştur. Bakanlar Kurulu'na KHK çıkarabilmesi için çıkarılan yetki kanununda KHK'nin amacı, kapsamı, süresi ve KHK süresi boyunca birden fazla KHK çıkarılıp çıkarılmayacağı yer almak zorundaydı. 1982 Anayasası'nın 7. Maddesi yasama yetkisini TBMM'ye tanımıştır ve bu yetki devredilemez niteliktedir. Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan KHK'ler hem yetkiyi yasama organından alması sebebiyle hem de TBMM tarafından onaylanması sebebiyle kanun gücünde düzenlemelerdir. 6771 sayılı kanunla getirilen düzenlemede ise herhangi bir yetki kanunu ve TBMM onayına ihtiyaç duyulmaksızın CBK çıkarılabilmektedir. Doğrudan anayasadan yetki alması, yetki kanununa ihtiyaç duymaması, TBMM'nin onayının aranmaması ve tek başına Cumhurbaşkanı imzasıyla çıkarılabilmesi CBK'leri geçmiş dönem KHK'lerinden ayıran özelliklerdir (Temiz ve Güneş,2020:963).

Hukuk düzeni içerisinde en üst norm anayasadır ve tüm normlar anayasadan aldığı yetki ile geçerli hale gelmektedir. Normlar hiyerarşisi hukuk düzeni içerisinde yer alan normlar arasındaki astlık- üstlük ilişkisini ifade eden bir kavramdır. Anayasa değişikliği öncesinde Türk hukuk düzeninde normlar hiyerarşisi Anayasa,- İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Antlaşmalar, Uluslararası Antlaşmalar – Kanun- Kanun Hükmünde Kararname-Tüzük-Yönetmelik- Adsız Düzenleyici İşlemler şeklindeydi. Yapılan anayasa değişikliğinin ardından ise normlar hiyerarşisi Anayasa,- İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Antlaşmalar- Kanun- Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri- Uluslararası Antlaşmalar- Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri- Yönetmelik- Adsız Düzenleyici İşlemler şeklinde olmuştur (Kapusızoğlu ve Şengün,2018:71).

ABD Başkanlık sistemi ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi karşılaştırıldığında her iki sistemde de yürütme organına kararname çıkarma yetkisi tanınmıştır ancak aralarında

bazı farklar mevcuttur. Türkiye’de Cumhurbaşkanı’na tanınan kararname çıkarma yetkisi Anayasanın 104. Maddesinde açıkça belirtilmiş, kararname yetkisi doğrudan anayasadan alınmıştır ancak ABD’de kararname yetkisi anayasal teamül olarak kabul edilmekte anayasada açıkça yer almamaktadır. ABD sisteminde başkanlık kararnamelerinin sınırları açık bir şekilde düzenlenmemiştir ancak Türkiye’de temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile siyasi hak ve ödevler kararname ile düzenlenmez denilerek yetkiye sınırlama getirilmiştir. Öte yandan CBHS içerisinde kararnamelerin kanun karşısındaki konumu kanunla düzenlenmesi öngörülen veyahut kanunda açıkça düzenlenen konularda kararname çıkarılamaz denilerek net bir şekilde belirlenmişken ABD sisteminde kararname ile kanunlar yürürlükten kaldırabilmektedir. Kararnamelerin denetimi ise her iki sistemde de benzerdir. Her iki sistemde de kararnameler yasama organının denetimine tabi değildir ancak parlamento kararname ile aynı konuda kanun çıkararak kararnameyi hükümsüz kılma yetkisine sahiptir. Her iki sistemde de kararnameler yargısal denetime açıktır. ABD’de kararnameler Federal Yüksek mahkeme tarafından denetlenirken Türkiye’de AYM denetleme yetkisine sahiptir (Çolak,2017:63).

Burhan Kuzu, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisinin amacını Cumhurbaşkanı’na kanun çıkarma yetkisi vermek değil yasama organını asli görevi olan yasa yapmaya zorlamak olarak açıklanmıştır. Kuzu’ya göre ABD sisteminde de var olan kararname yetkisi çeşitli eleştiriler almasına karşın daraltılmış ve kullanılması zor şartlara bağlanmış bir yetkidir. Çıkarılacak kararnamelerin AYM denetimine tabi olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. (Kuzu,2017b:211). Cumhurbaşkanı kararname çıkarma yetkisinin yürütme alanı ile sınırlı olması, kararname ile kanunun çatışması durumunda kanun hükmünün uygulanması, aynı konuda kanun çıkarılması halinde CBK’nin hükümsüz olması ve temel hak ve hürriyetler alanında kararname çıkarma imkânının olmaması gibi hususlar hem kararname çıkarma yetkisinin sınırlarının hem de yasama yetkisinin devredilmediğinin başka bir ifadeyle Cumhurbaşkanı’nın yasamaya ortak olmadığına göstergesidir (C. Özkan,2017:154-155).

Parlamentar sistemde Cumhurbaşkanı’nın kararname çıkarma yetkisinin olmaması sebebiyle her şeyin kanunla düzenlendiğini dolayısıyla parlamentonun adeta bir kanun fabrikası gibi çalışarak “mevzuatçılık” yaptığını Şükrü Karatepe’ye göre CBHS ile mevzuatçılık önlenecek, TBMM sadece kanun niteliği taşıyan metinleri yapacaktır. Öte

yandan yürütmenin ihtiyaç duyduğu düzenlemeler ise CBK'ler yoluyla yapılarak yürütmeye işlerlik kazandırılacaktır. Bu durum TBMM'nin görev alanını daraltan değil TBMM'yi asli faaliyetleri ile meşgul eden bir düzenlemedir (Karatepe,2017:36).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin uygulanmaya başlamasının ardından çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde bir artış olmuştur. Sistemin hayata geçtiği 2018 ve 2019 yıllarında TBMM'nin kabul ettiği 42 kanuna karşılık 39 adet CBK çıkarılmıştır. 2020 yılında ise Meclis 56 kanun çıkarmışken, CBK sayısı 13 adettir. Çıkarılan CBK sayısının fazla olması gerek sistemin yeni hayata geçmiş olması sebebiyle düzenlemelere ihtiyaç duyulması gerekse 2020 yılında yaşanan koronavirüs salgınından kaynaklı olarak TBMM'nin çalışmalarına ara vermiş olması olarak açıklanmıştır. (Uzan, 2020). Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin bu denli sık kullanılması iktidara göre yeni sistemin teşkilatlanma aşamasını hızlıca tamamlama isteğinin bir tezahürü iken, muhalefet bu durumun ülkeyi kararnameler ile yönetilen bir ülke haline getirdiği iddiasındadır. Muhalefet partilerine göre CBK'ler anayasal sınırların dışına çıkarak kanunla düzenlenmesi gereken konularda da düzenleme yapmaktadır. Hâkim ve savcılarının eğitimi kanunla düzenlenmesi gerekirken (md.141), Adalet Akademisinin 4 sayılı CBK ile kurulmuş olmasını muhalefet açısından CBK sınırının aşılmasına örnektir (BBC News Türkçe, 2019).

Sistemin hayata geçtiği Haziran 2018 yılından Aralık 2021 yılına kadar yarısı daha önce yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde değişiklik yapan kararnameler olmak üzere toplam 89 CBK yayımlanmış bu kararnameler ile 3 bin 94 adet kanun maddesi düzenlenmiştir. Aynı süre içerisinde TBMM tarafından 89 kanun kabul edilerek 2 bin 683 madde düzenlenmiştir. Söz konusu zaman diliminde Cumhurbaşkanlığı kararları da aktif olarak kullanılmış 5 bin 87 adet Cumhurbaşkanlığı Kararı alınmıştır. 5 bin 87 adet Cumhurbaşkanlığı kararı alınmasına karşın Resmî Gazete 'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararı sayısı 2 bin 347 olup diğer kararların içeriği bilinmemektedir. Yapılan düzenlemelerin 140 tanesi için muhalefet tarafından AYM'ye iptal başvurusu yapılmış, 66 adedi için karar verilirken 5 kararname de iptal edilmiştir (Gazeteduvar, 2022). Sonuncusu 15 Ekim 2023 tarihinde olmak üzere 8 Kasım 2023 tarihi itibarıyla 2023 yılı içerisinde 34 adet CBK çıkarılmıştır (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2023).

Sistemin hayata geçtiği 2018 yılından 2019 yılı sonuna kadar toplamda 54 adet CBK çıkarılmış bu CBK'lerin 24 tanesi orijinal nitelik taşıırken 30 tanesi ise daha önce çıkarılan CBK'ler üzerinde yapılan düzeltmeleri içermektedir. Başka bir ifadeyle sistemin hayata geçtiği ilk yıl çıkarılan her 1 CBK için, yaklaşık 1.5 kararnamelik düzeltme yapıldığını göstermektedir. Kararların sık değişmesi, kararlardan emin olamama veyahut karar verme belirsizliği olarak yorumlanırken yönetim etkinliğini azaltıcı bir etki yaptığı savunulmuştur (Kalaycıoğlu,2022a:283). Çıkarılan CBK'ler için kısa süre sonra düzeltme yapılması, kararnamelerin gerekli altyapı çalışmalarından yoksun, kapsamlı çalışmalardan uzak, yeterli hazırlık yapılmaksızın günlük ihtiyaçlara göre hazırlandığı yorumlarına sebebiyet vermiştir (Yokuş,2022:138). Kemal Gözler, kararnamenin kabul edildiği tarih ile resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdiği tarihin farklı olduğunu belirterek sistemin hayata geçirilmesinin ardından çıkarılan ilk 12 kararnamenin kabul tarihi olmadığını vurgulamıştır. Başka bir ifade ile Türkiye'de çıkarılan ilk on iki kararnamenin hangi tarihte kabul edildiği bilinmemektedir (Gözler, 2019). Bu durum kararnamelerin yeterli hazırlık sürecinden geçmediği ve özen gösterilmeksizin çıkarıldığı fikrini güçlendirici bir örnektir.

Anayasal düzeyde sınırları belirlenmiş olmasına karşın Cumhurbaşkanı'nın kararname çıkarma yetkisi çeşitli sakıncaları içinde barından bir yetkidir. Bu sakıncalardan ilki TBMM'nin kararnameleri hükümsüz kılacak yasayı çıkarmak istememe veyahut çıkaramama durumudur. TBMM çoğunluğu Cumhurbaşkanı ile aynı siyasi görüşten ise kararnameye karşı kanun çıkarma yolunu tercih etmeyecektir. Bu durumda Cumhurbaşkanı, kanunla düzenlenmesi hariç olan her alanda kararname ile düzenleme yapmak imkânına sahip olacaktır. TBMM kanun çıkarmasına karşın Cumhurbaşkanı kanunu geri göndererek nitelikli çoğunluk ile kabul edilmesini zorunlu hale getirebilmektedir. Böylece güçleştirici veto yetkisi hem kararnamenin hükümsüz kalmasını engelleyici hem de yasamanın gücünü zayıflatıcı bir yetki olarak kullanılmış olacaktır. Kararname çıkarma yetkisine dair bir başka sakınca ise yargısal denetiminin üyelerinin tamamına yakınının Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen yüksek yargı organları tarafından yapılacak olmasıdır. Her ne kadar yargı kararlarında bağımsız ve tarafsız olsa da kararnamenin görüşülme sürecini uzatabilme ihtimali vardır. Bu halde kararname kanun karşısında geçerli olmaya devam edecek, sınırlama pratikte anlamsız hale gelebilecektir (F.H. Erdem,2022:161).

Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri, 11/5/2023 tarihli ve (147) numaralı Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 1. maddesiyle 17/10/2019 tarihli ve (47) numaralı Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 5. maddesinin (4) numaralı fıkrasının değiştirilen dördüncü cümlesinin Anayasa'nın Başlangıç kısmı ile 2., 6., 7., 8., 11., 35., 104. ve 128. maddelerine aykırılığı ileri sürerek söz konusu düzenlemenin iptali istemiyle AYM'ye yaptığı başvuru dilekçesinde Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerine ilişkin çeşitli tespit ve iddialarda bulunmuştur. CHP milletvekillerinin CBK'lere yönelik tespit ve iddiaları şunlardır (AYM Kararlar Bilgi Bankası, E.2023/120, K.2023/128, 26/07/2023):

- Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin gerekçesiz olması hukuk devletinin her türlü işlemi gerekçeli olur kuralına aykırılık oluşturduğu gibi bu normatif metinlerin anlaşılır ve öngörülebilir olmasını güçleştirmektedir.
- Gerekçesiz CBK'ler işlemin yapılma amacını perdelerken işlemi yapanın öznel ve keyfi davranması riskini ortaya çıkarır. Bu durum uygulamada keyfiliğe yol açabilme riski taşımaktadır.
- Birbirinden farklı konuları bir arada düzenleyen torba CBK'lerin yayımlanması tıpkı torba kanunlar gibi AYM denetimini güçleştirici etki yapmaktadır. AYM iptal istemiyle kendisine başvuru yapılan düzenlemeleri uzmanlık alanlarına göre raportörlere havale ederek inceleme yapmaktadır. Torba CBK'ler düzenlemelerin uzmanlık alanına göre incelenmesini zorlaştırırken AYM'nin derinlemesine inceleme imkânını da ortadan kaldırmaktadır. Gerekçe yokluğunun torba düzenleme ile birleşmesi ise AYM denetimini hem geciktirmekte hem de etkisizleştirmektedir.
- Dört yıl içerisinde 111 CBK çıkarılmış bu CBK'lerin toplam madde sayısı 2719 olmuştur. Çıkarılan CBK'lerin 57 adedi torba CBK tarzında olup bu CBK'lerin toplam madde sayısı 821'dir. Söz konusu CBK'ler herhangi bir gerekçe içermemektedir.
- Temmuz 2022 itibarıyla yürürlüğe konulan 106 CBK'nin 77'si için iptal başvurusu yapılmış olup açılan iptal davalarında CBK'lerin konu bakımından

yetki yönünden Anayasa'nın 104/17 maddesine aykırı olduğu ve yürütmenin yasamanın yetki alanına tecavüz ettiği ortaya konulmuştur.

- AYM yapılan başvurular neticesinde CBK'lere ilişkin 16 tane karar vermiştir. Bu kararların 8 tanesi reddedilirken diğer 8 tanesi için tümten iptal, kısmen iptal veyahut bazı ögelerin iptali şeklinde karar vermiştir. AYM'nın CBK'ler hakkında karar verme süresi ortalama 17 aydır. AYM'ye yapılan başvuru sayısı ile verilen karar sayısı oranlandığında başvuruların yaklaşık beşte biri karara bağlanabilmiştir.
- CBK vesilesiyle kural koyma alanına ilişkin ivedi ve esaslı bir içtihat oluşturulamamış olması genellikle torba CBK tarzında çok sayıda kararname çıkarılmasına sebep olmuştur. Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin gerekçesiz olması kuvvetler ayrılığı ilkesini sürekli şekilde ihlal eden bir kapsamda ihdas edilen bu norm kategorisinin temel kusuru olarak dikkat çekmektedir.
- CBK'ler geniş bir düzenleme alanına yayılmakta ekonomik ve sosyal haklar bile CBK'lerle düzenlenebilmektedir. TBMM çoğunluğunun madde 104/17 cümle sonunun verdiği yetkiyi kullanmaktan kaçınması (TBMM'nin aynı konuda kanun çıkarması halinde kararnamenin hükümsüz olacağı hükmü kastedilmektedir) CBK yoluyla düzenleme yapılmasını hem sürekli hale getiren hem de düzenlemeleri geniş bir yelpazeye yayan bir duruma yol açmıştır.

4.1.1.7.Yasama Organının Bilgi Alma ve Denetleme Yolları Yeniden Düzenlenmiştir

Modern demokratik düşünce tarafından iktidarın kaynağının halk olduğu dolayısıyla halkı yöneten organların seçilmesi ve devlete yön verme yetkisinin de halka ait olduğu kabul edilmektedir. Yasama organı, yasa yaparak yürütme organını yönlendirme, sınırlama veya denetleme imkânına sahiptir. Yasal düzenlemeler yürütme organını yönlendiren aynı zamanda ise yasal düzenlemelerin ihlali halinde çeşitli yaptırımları öngörerek halkın ortak çıkarları doğrultusunda bir denetim işlevi yürütmektedir. Parlamenter denetim -yarı başkanlık ve parlamenter sistemlerin uygulandığı ülkelerde- hükümetin görevden alınmasına kadar gidebilmektedir. Hükümetler görev süreleri boyunca hukuk kurallarına bağlı olarak görevini yapmak ve keyfi faaliyetlerden kaçınmak zorundadır. Hükümetin temel denetimi seçim zamanlarında halk tarafından

yapılmakta ancak hükümet icraatlarını yaparken iki seçim arasındaki dönemde yasama organının denetimine de tabi olmaktadır (Köse,2001:28-29).

TBMM'nin bilgi edinme ve denetleme yolları 1982 Anayasası'nın 98- 100. Maddeleri arasında düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nın ilk halinde TBMM'nin bilgi edinme denetim yolları şu şekilde sayılmıştır (RG, 20 Ekim 1982, 17844):

Türkiye Büyük Millet Meclisi soru, Meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve Meclis soruşturması yollarıyla denetleme yetkisini kullanır. Soru, Bakanlar Kurulu adına, sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere Başbakan veya bakanlardan bilgi istemekten ibarettir. Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir. Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir. Soru, Meclis araştırması ve genel görüşme ile ilgili önergelerin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile cevaplandırılma, görüşme ve araştırma yöntemleri Meclis İçtüzüğü ile düzenlenir.

16 Nisan 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği ile TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yolları da değiştirilmiş, sözlü soru ve gensoru kaldırılmıştır. Yapılan yeni düzenlemeyle “Türkiye Büyük Millet Meclisi; Meclis araştırması, genel görüşme, Meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır.” (RG, 11 Şubat 2017, 29976) denilmiştir.

4.1.1.7.1.Soru

TBMM'nin hükümeti denetleme yollarından biri soru önergeleridir. Anayasa'da bilgi edinme ve denetim yolu olarak anılan soru, TBMM içtüzüğünde ise başka kaynaktan kolayca öğrenilmesi imkânı olmayan, istişare amacı taşımayan, kişilik ve özel yaşama ilişkin konuları içermeyen bir önerge olarak açıklanmıştır. Sorunun sözlü veya yazılı olması cevabın türü ile alakalı bir ayrıntıdır. Önerge sahibi genel kurulda sözlü olarak yanıtlanmasını talep etmişse sözlü soru önergesi olarak adlandırılmakta ama her iki durumda da soru önergesi TBMM Başkanlığı'na yazılı olarak sunulmaktadır (Neziroğlu,2006:152).

Yazılı veya sözlü olması fark etmeksizin soru önergeleri bazı şartları taşımak zorundadır. Soru önergesi verme hakkı milletvekillerine bireysel olarak tanınmış olması sebebiyle birden çok vekilin imzasıyla veyahut doğrudan bir siyasi parti tarafından verilemez.

Başka bir ifade ile birden çok vekil tarafından imzalanmış veya doğrudan bir siyasi parti tarafından verilmiş soru önermeleri işleme alınmamaktadır. Soru önermeleri Meclis Başkanlığı'na hitaben yazılan ancak başbakan veya bir bakana yöneltilen yüz kelimedен kısa (yazılı olarak cevaplanması istenilen soru önermeleri yüz kelimedен fazla olabilir) metinlerdir. Bir milletvekili tarafından verilen soru önermesi, muhatabı tarafından cevaplanıncaya kadar her zaman geri alınabilir. Soru önermelerine herhangi bir belge eklemek yasak olduğu gibi, özel hayata ilişkin konularda da verilmesi yasaktır. Soru önermeleri kısa, gerekçesiz ve kişisel yorum içermeyen metinlerdir. Başka kaynaktan kolayca öğrenilebilecek konular hakkında ve daha evvel başkanlığa verilmiş bir gensoru önermesiyle aynı konuda soru önermesi verilemez. Soru önermeleri verildiği yasama dönemi içerisinde geçerli olup söz konusu yasama dönemi içerisinde cevaplanmayan soru önermeleri geçersiz kabul edilmektedir (Bülbül,2006:7-8).

Soru önermeleri genellikle muhalefet milletvekilleri veya bağımsız milletvekilleri tarafından bir konuyu gündeme taşımak, hükümetin ve kamuoyunun dikkatini o konuya çekmek amacıyla verilmektedir. Sözlü soru önermeleri bilgi edinmekten ziyade doğrudan veyahut dolaylı bir denetim aracı olarak kullanılmaktadır. Soru önermelerinde yer alan “bunlara katılıyor musunuz? bunları doğru buluyor musunuz? minvalindeki söylemler önermelerin aslında bir denetim aracı olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Soru önermeleri genel kurul gündemindeki sıraya göre cevaplandırılmakta olup kanun tasarısı ve tekliflerin aksine gündemdeki sıraları değiştirilemez. Sözlü soruların muhatabı tarafından cevaplandırılabilmesi için anayasa, kanun ve içtüzük hükümlerinin gerektirdiği zorunluluklar hariç olmak üzere haftanın iki günü bir saatten az olmamak üzere zaman ayrılmaktadır. Her ne kadar bu süre ayrılmış olsa da kanun tasarısı veya tekliflerinin görüşülmesine daha çok zaman kalması adına verilen grup önerileri ile ihlal edilebilmektedir. Başka bir ifadeyle kural olarak belli bir süre ayrılmış olmasına karşın verilen genel kurul önerileriyle sözlü soruların cevaplandırılması için verilen süre kısaltılmakta, sözlü soruların cevaplandırılması için TBMM Genel Kurulu'nda yeteri kadar zaman ayrılmamaktadır (Neziroğlu,2006:155-156).

TBMM gündeminde bulunmasına karşın cevaplanması iki kez ertelenen soru önermeleri bir sonraki birleşimde yeniden okutulur. Genel Kurul'da üçüncü defa okutulmasına rağmen cevaplandırılmayan sorular içtüzük hükümleri gereği gündemden çıkarılarak

yazılı soruya döner. Yazılı sorular kural olarak on beş gün içerisinde cevaplandırılmak zorundadır. Cevaplanmamış sözlü soru önergelerinin üç oturumun ardından yazılı soruya dönüşmesi, soru önergesinin hükümsüz olmasını engellemek amacıyla yapılmış olmasına karşın normal yazılı soru önergelerinin bile tam olarak cevaplanamamaktadır. Başka bir ifadeyle Genel Kurul'da üç oturum boyunca cevaplanmayan sorular yazılı soruya dönüştürüldükten sonra da cevaplandırılmamıştır (Bülbül,2006:17-21).

Sözlü soru mekanizmasının hem sorular hem de cevaplar yönünden etkin olduğunu söylemek zordur. Önergelerin görüşülmesine çoğunlukla yeterli zaman ayrılmamakta sözlü soruların görüşüldüğü birleşimlerde verilen toplu cevaplar dışında çok az soruya cevap verilmektedir. Hiçbir soruya cevap vermeksizin gündemdeki soru önergeleri okunarak ilgili bakanın Genel Kurul'da olmadığı belirtilerek de süre tamamlanabilmektedir. Sözlü soru önergelerinin içerik olarak bilgi edinmekten ziyade soru sormuş olmak için amacı dışında kullanılması da etkinliğini azaltan bir durum olmaktadır. Bu tarz sorular çoğunlukla TBMM Başkanlığı'na sunulmasının ardından basına verilmektedir. Örneğin 22. Dönem milletvekillerinden Ensar Öğüt tek bir yazılı soru önergesine ek yapmak suretiyle sormak yerine sadece yerleşim yeri isimlerinin değiştiği farklı illerin köy yolları ve su sorunu ile alakalı olarak 753 adet soru önergesi vermiştir (Neziroğlu,2006:165-166).

Soru denetim yolunu işlevsizleştiren bir başka durum ise Genel Kurul gündemine giriş sırasına göre cevaplanması sebebiyle güncelliğini yitirebilmesidir. Irak savaşı ile alakalı verilen soru önergesinin savaş bittikten sonra cevaplanması, bir kuruma yapılan atama ili alakalı soru önergesine kurum kapandıktan sonra cevap verilmesi, bütçe ödeneğine ilişkin sorunun bütçe yılı bittikten sonra cevaplanması gibi durumlar soru önergesinin güncelliğini yitirmesi hali ve işlevsizliğine örnek teşkil etmektedir (Bülbül,2006:13).

2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile sözlü soru uygulaması kaldırılmış TBMM İçtüzüğü yazılı soru mekanizması (Md.96) tanımlanmıştır (TBMM İç Tüzüğü, 1973):

Yazılı soru kısa, gerekçesiz ve kişisel görüş ileri sürülmeksizin; kişilik ve özel yaşama ilişkin konuları içermeyen bir önerge ile yazılı olarak cevaplanmak üzere milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarından ibarettir.

Yazılı sorular cevaplanması için gönderilen kişiye gönderildikten itibaren 15 gün içerisinde cevaplandırılmalıdır. Süresi içerisinde cevaplanmayan yazılı soruları gelen kağıtlar listesinde ilan edilerek Cumhurbaşkanı yardımcısına veyahut ilgili bakana bildirilir (md.99).

Tablo 14. Yasama Dönemlerine Göre Sözlü Soru Sayıları

TBMM Yasama Dönemi	Sözlü Soru Sayısı	Cevaplanan Sözlü Soru Sayısı
12 (1961-1965)	1087	344 (%31.6)
13 (1965-1969)	827	197 (%23.8)
14 (1969-1973)	245	46 (%18.7)
15 (1973-1977)	424	41 (%9.66)
16 (1977-1980)	375	9 (%2.4)
17 (1983-1987)	1081	660 (% 61)
18 (1987-1991)	1255	98 (%7.8)
19 (1991-1995)		
20 (1996-1999)	1261	353 (%27.9)
21 (1999-2002)	1980	467 (%23.75)
22 (2002-2007)	2590	981 (%37.8)
23 (2007-2011)	2355	1075 (%45.6)
24 (2011-2015)	7162	2134 (%29.7)
25 (2015-2015)	98	0 (%0)
26 (2015-2018)	1622	568 (%35)

(Bakırcı ve Yalova,2021:386).

Sözlü soru önergelerini gösteren tablo dikkate alındığında bazı dönemlerde artış olsa da hem sözlü soru talebinde hem de bu taleplere verilen cevap oranlarında genellikle düşüş eğilimi hakimdir. Hiçbir yasama döneminde soruların tamamı cevaplanamamış sadece 17. Yasama döneminde soruların %50 sinden fazlası cevaplanabilmiştir. Soruların ortalama ne kadar sürede cevaplandığına dair verilerin olmaması sebebiyle net bir yorum yapmak mümkün değilse de sözlü soru mekanizmasından yeterli verim alınmadığı söylenebilir.

Sözlü soru mekanizması, uygulamaya geçtiği ilk yıllarda haftada en az iki gün, soruların verilmiş sırasına göre cevaplandırıldığı ve istisnai yetkinin kullanılmadığı bir şekilde uygulanmış ancak yıllar içerisinde kurallar aynı kalmasına karşın sözlü soruların görüşülmemesi yönünde kararların alındığı, sorulara sıra gözetilmeksizin cevap verildiği ve soruların birleştirilerek cevaplandırılması hususunun istisnadan çıkıp kaide olduğu bir hal almıştır. 2017 değişikliği öncesinde aylar boyunca sözlü soru önergelerinin görüşülmemesi yönünde kararlar alındığı, soruların sıra gözetilmeden birleştirilerek cevaplandırıldığı, içtüzüğe aykırı olarak soru önergelerinin TBMM’de okutulmadığı, bakanların sözlü soruları beyanla yazıya dönüştürdükleri veya tarih sırasına göre okutulmadığı için bazı soruların gündemde kaldığı ve yazılı soruya dönüşme şansı bulamadığı, bir saat içerisinde en fazla soru cevaplayabilmek adına yüzeysel cevaplar verildiği uygulamada karşılaşılan durumlar olmuştur. Bu bakımdan 2017 değişiklikleri ile sözlü sorunun kaldırılması radikal bir karar olmakla birlikte ansızın ortaya çıkmış bir durum değildir. Sözlü soru mekanizması çeşitli uygulamalar neticesinde yıllar içinde etkisizleştirilmiştir (Bakırcı ve Yalova,2021:387-389).

Sözlü sorunun kaldırılmış olması yeni hükümet sisteminde hem yasamanın yürütme faaliyetlerine katılmasının sınırlı olması hem de belli bir süre cevaplanmayan sözlü soru önergelerinin yazılı soruya dönüşmesi sebebiyle bir eksiklik olarak görülmemiştir. Başka bir ifadeyle sözlü sorunun kaldırılması yasamanın denetim yetkilerinde bir eksilmeye sebebiyet vermemiştir (Ünal,2021:260).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin resmi olarak hayata geçtiği 24 Haziran 2018 seçimlerinin ardından yazılı soru önergeleri vermeye devam etmiştir. 25 Haziran 2018-14 Mayıs 2023 dönemini kapsayan 27. Yasama döneminde 25 Nisan 2023 tarihine kadar 80.539 adet yazılı soru önergesi verilmiştir. Verilen sorun önergelerinin %13’ü (10.578 adet) zamanında cevaplanmıştır. Bu önergelerin 41.954 adedi (%52) süresi geçtikten sonra cevaplanırken 26.817 adedi (%33) cevapsız bırakılmıştır. 27. Yasama döneminde 9 adet soru önergesi geri alınmıştır. İktidar partisi bulunduğu sıradan daha alt sıralardaki soruları seçerek cevaplayabilmektedir. Önergelerin genellikle süresi geçtikten sonra cevaplanmasının sebebi de soruların seçilerek cevaplanması ve muhatabına gönderilmesidir. Bu bağlamda yukarıda belirtilen verilerin yanıltıcı olabileceği gözden kaçmamalıdır (Mecliste.org,2023:16).

27.yasaam dönemi itibarıyla soru önergeleri yoluyla bilgi edinme ve denetleme yolunun etkinliğini yorumlayabilmek için; sorulan ve cevaplanan soruların niteliği, hangi soruların cevaplanmasının tercih edildiği, sorulara verilen cevapların tatmin düzeyi gibi farklı parametrelere ihtiyaç vardır ancak yukarıdaki veriler dikkate alındığında CBHS içerisinde de soru mekanizmasının etkin kullanılmadığı, soruların süresi içinde cevaplanmadığı çoğunlukla süresinden sonra cevaplandığı söylenebilir. Süresinde cevaplanmayan soruların cevaplandığı gün itibarıyla güncelliğini ve önemini yitirmiş olma ihtimali vardır. Ayrıca soru önergelerinin yaklaşık üçte birinin yanıtsız bırakılması bilgi ve denetim yolunu işlevsizleştiren bir unsur olmuştur.

4.1.1.7.2. Gensoru

Gensoru kavramı sözlükte TBMM’de başbakana veya bakanlardan birine, milletvekilleri tarafından açılan, sonunda soruşturma yapılması istenebilen soru; istizah olarak tanımlanmıştır (TDK, 2023). Tarihte ilk kez Fransa Meclisi’nde ortaya çıkan gensoru kurumu, esasen parlamentonun bir konu hakkında hükümet üyelerinden açıklama istemesi ve açıklamayı yetersiz bulması durumunda güvensizlik oylaması yoluyla görevine son verebilmesidir. Parlamento tarafından tümünden Bakanlar Kurulunun veyahut bireysel olarak bakanların görevine son verilebilmektedir. Türkiye’de bakanların kollektif veya bireysel sorumluluğu ilkesine Kanun-i Esasi’de 1909 yılında yapılan değişikliklerle yer verilmiş olup, söz konusu ilke bazı değişikliklere uğramış olsa da Türkiye’de uygulanan tüm anayasalarda yer almıştır (Atlay,2010:59-64). Her ne kadar sözlükte soru veya genel olarak sözlü izahat isteme olarak tanımlansa da gensoru, genel görüşmeye yol açması ve hükümetin görevine son vermek yaptırımına kadar gidebilecek olması sebebiyle sorudan net olarak ayrılmaktadır. Başka bir ifadeyle gensoru, yaptırım gücü ve siyasal etkisi bakımından sorudan ayrılan bir parlamenter denetim yöntemidir (Gazel,2005:271).

1982 Anayasası’nın 99.maddesi gensoru kurumunu düzenlemiştir. 1982 Anayasası’nın 99.maddesi şöyledir (1982 Anayasası, 1982):

Gensoru önergesi, bir siyasi parti grubu adına veya en az yirmi milletvekilinin imzasıyla verilir. Gensoru önergesi, verilişinden sonraki üç gün içinde bastırılarak üyelere dağıtılır; dağıtılmasından itibaren on gün içinde gündeme alınıp alınmayacağı görüşülür. Bu görüşmede, ancak önerge

sahiplerinden biri, siyasî parti grupları adına birer milletvekili, Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir bakan konuşabilir. Gündeme alma kararıyla birlikte, gensorunun görüşülme günü de belli edilir; ancak, gensorunun görüşülmesi, gündeme alma kararının verildiği tarihten başlayarak iki gün geçmedikçe yapılamaz ve yedi günden sonraya bırakılamaz. Gensoru görüşmeleri sırasında üyelerin veya grupların verecekleri gerekçeli güvensizlik önergeleri veya Bakanlar Kurulunun güven isteği, bir tam gün geçtikten sonra oylanır. Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla olur; oylamada yalnız güvensizlik oyları sayılır. Meclis çalışmalarının dengeli olarak yürütülmesi amacına ve yukardaki ilkelere uygun olmak kaydıyla gensoru ile ilgili diğer hususlar İçtüzükle belirlenir.

Yapılan düzenlemeye göre gensoru siyasi parti grupları veya 20 milletvekili tarafından verilebilmektedir. Gensoru önergesi verildiği tarihten itibaren üç gün içinde dağıtılıp dağıtıldıktan sonra 10 gün içinde görüşülerek gündeme alınıp alınmayacağı kararın bağlanmaktadır. Gensorunun gündeme alınmasına karar verildikten sonra en az 2 gün beklenir ve en fazla 7 gün içerisinde gensoru görüşülerek karara bağlanır. Genel Kurul görüşmeleri sırasında verilen güvensizlik önergeleri, verilen önergelerin üzerinden bir tam gün geçtikten sonra oylanır. Sadece güvensizlik oylarının sayıldığı oylamada Bakanlar Kurulu'nun veya Bakan'ın düşürülmesi için üye tam sayısının salt çoğunluğu yeterlidir.

Madde metnindeki süreler dikkate alındığında bir gensoru önergesi için 3 gün dağıtım, 10 gün gündeme alma görüşmeleri, 7 gün görüşme ve 1 tam gün sonra oylama olmak üzere 21 gün içinde sonuçlandırılır. Gensoru önergesinin 1 gün içinde dağıtılması, takip eden gün içinde gündeme alınması, 2 gün sonra görüşülmesi ve 1 tam gün sonra oylanması halinde ise 5 gün içerisinde sonuçlandırılabilir. Başka bir ifadeyle bir gensoru önergesi en az 5 en fazla 21 gün içerisinde sonuca bağlanabilmektedir (Atlay,2010:84). Bu bakımdan gensoru önergelerinin temel amacı derhal siyasi sonuç almaktır. Bu bakımdan gensoru önergeleri, Bakanlar Kurulu'nu veyahut bir bakanı derhal düşürmeyi amaçlayan siyasal denetim işlevidir (H. Koç,1996:51).

Gensoru önergeleri, parlamentodaki vekil dağılımının hassas olduğu koalisyon hükümetleri, azınlık hükümetleri gibi yönetimlerde etkin bir denetim mekanizması olabilirken tek parti iktidarları döneminde etkisi azalmaktadır. Türk siyasal sisteminde gensoru önergelerinin gündeme alınıp alınmaması konusunda siyasal partilerin bağlayıcı karar alabiliyor olması sebebiyle bu yolla hükümeti düşürmek kolay değildir. Buna karşın

gensoru önergeleri; halkın dikkatini gensorudaki konuya çekmek, seçmenin beklentilerinin yerine getirilmesi veyahut beklentilerin şekillendirilmesi, hükümet çalışmalarının yönlendirilmesi, verilen gensoru önergesiyle iktidarın itibar kaybetmesini sağlayarak seçimlerde avantaj sağlama isteği, hükümeti istifaya zorlama gibi gerekçelerle verilebilmektedir (Bilir,2013:11-13).

Gensoru önergeleri kimi durumlarda Meclis çalışmalarını sekteye uğratmak için de kullanılabilir. Gündeme alma görüşmeleri sırasında muhalefet milletvekilleri tarafından çok uzun önergeler verilmesi veyahut önerge üzerinde uzun süre konuşma yaparak çalışmaları yavaşlatma girişimleri olabilmektedir. Örneğin dönemin Konya Milletvekili Seyit Faruk Önder ve arkadaşlarının 18.03.1966 yılında verdikleri bir gensoru önergesi 470 sayfadır. Gündeme alınma görüşmeleri sırasında Anayasa ve içtüzükte bu denli uzun gensoru önergelerinin verilmesi ile alakalı bir hüküm olmadığından söz konusu önerge 8 birleşim boyunca okutularak bitirilebilmiştir (Atlay,2010:83).

Geçmiş dönemlerde TBMM Başkanlığı'na sunulan gensoru önergesi sayısına baktığımızda 17. Yasama döneminde 3, 18.yasama döneminde 28 adet gensoru önergesi verilmiştir. 19. Yasama döneminde 42 olan gensoru sayısı 20.yasama döneminde 22 olmuş 21. Yasama döneminde ise 29'a yükselmiştir. 22 ve 23. Dönemlerde toplam 21 adet gensoru önergesi verilerken 24.yasama döneminde 55 adet gensoru önergesi verilerek ciddi bir artış yaşanmıştır. 26. Yasama döneminde verilen gensoru önergesi sayısı 18'dir. Her ne kadar gensoru önergeleri sıklıkla verilse de bu önergelerin büyük çoğunluğunun gündeme alınması kabul edilmemektedir. 1992 yılında Devlet Bakanı Güler İleri, 1996 yılında İçişleri Bakanı Mehmet Ağar ve 2011 yılında dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Cumhur Ersümer kendileri ile alakalı verilen gensoru önergelerinin gündeme alma görüşmelerinin yapılmasını beklemeden istifa etmişlerdir. 1998 yılında dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz ve Devlet Bakanı Güneş Taner hakkında verilen gensoru önergeleri TBMM'de kabul edilerek hükümet düşürülmüştür (Kahraman,2020:170-171).

Parlamente sistemin bir özelliği olarak yürütme organı yasama organına karşı sorumludur. Yeni hükümet sistemine geçilmesiyle yasama ve yürütme kuvvetleri birbirinden ayrılarak her iki organ da halk tarafından seçilmeye başlamıştır. Yasama ve

yürütme organının birbirinden bağımsızlaşması sebebiyle gensoru kurumu 2017 yılında yapılan Anayasa Değişikliği ile kaldırılmıştır. Yeni sistemde yetkinin doğrudan halktan alınması ve sorumluluğun halka karşı olması nedeniyle gensoru uygulamasına ihtiyaç kalmamış olup gensorunun kaldırılması TBMM'nin denetim yetkisi üzerinde bir eksilme yaratmamıştır (Ünal,2021:261).

1982 Anayasası'nın yürürlüğe girdiği günden parlamenter sistem uygulamasına son verildiği döneme kadar geçen süre içerisinde TBMM'ye 218 adet gensoru önergesi sunulmuş bunlardan sadece Mesut Yılmaz ve Güneş Taner hakkında verilen gensoru önergelerinde siyasal sorumluluk mekanizması işlevsellik kazanabilmiştir. Başka bir ifadeyle 1982 Anayasası'nın parlamenter sistem döneminde gensoru yoluyla düşürülebilen hükümet sayısı sadece 1'dir. Bu bağlamda gensoru mekanizmasının etkisiz bir denetim yolu olduğu söylenmektedir (Yaman Kaplan,2023:221). Ergun Özbudun, parlamenter sisteme son verilmiş olması sebebiyle gensoru mekanizmasının kaldırılmasının doğal olduğunu savunmuş ancak TBMM'nin elinde kalan diğer denetim mekanizmalarının da etkin denetim sağlamaktan uzak olduğunu iddia etmiştir (Özbudun,2019:322).

4.1.1.7.3.Genel Görüşme

Yasamanın yürütme organı üzerindeki bilgi edinme denetim yollarından biri de genel görüşme açılması talebidir. Genel görüşme toplumu veya devleti ilgilendiren bir konunun TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmesidir. Siyasi parti grupları veyahut 20 milletvekili genel görüşme açılmasını talep edebilmektedir. Bu kapsamda toplumsal, siyasal, ekonomik konular veya dış politikaya ilişkin konularda genel görüşme talep edilebilir ancak genel görüşme sonunda herhangi bir oylama yapılmaz ya da bir karar alınamaz (Parlamento Terimleri Sözlüğü (t.y:9). Genel görüşme usulü TBMM İçtüzüğü'nün 101-103 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu maddelere göre siyasi parti grubu veya 20 milletvekilinin imzasıyla TBMM Başkanlığı'na verilen önerge derhal gelen kağıtlar listesine eklenerek milletvekillerine duyurulur. Verilen genel görüşme önergesi 500 kelimedenden fazla ise 500 kelimeyi geçmemek üzere önergenin özeti de ek olarak sunulmak zorundadır. Genel görüşme açılıp açılmayacağı Genel Kurul tarafından işaretle oylama yapılmak suretiyle karara bağlanır. Genel kurul tarafından genel görüşme açılmasına

karar verilmesi durumunda görüşme günü Danışma Kurulu tarafından tespit edilir. Genel görüşmenin yapılacağı gün, genel görüşme açılmasına karar verilmesini takiben kırksekiz saatten önce ve yedi tam günden sonra olamaz (TBMM İç Tüzüğü, 1973).

Bir denetim ve bilgi edinme aracı olarak genel görüşme ilk kez 1982 Anayasası'nda anayasal bir tanıma kavuşmuş, 1973 yılı TBMM İçtüzüğündeki tanım aynen korunarak anayasaya eklenmiştir. 1996 yılında yapılan değişiklikle 10 olan genel görüşme önergesi verebilecek vekil sayısı, 20'ye çıkarılmıştır. 2017 yılında yapılan içtüzük değişikliği ile önerge özetinin genel kurulda okunacağına dair hüküm metinden çıkarılmış, genel görüşme talebinin "Genel Kurula ve Hükümete duyurulacağı" hükmü "milletvekillerine ve hükümete" şeklinde değiştirilmiştir. Genel görüşme hususunda başka değişiklik yapılmamıştır (Kahraman,2020:175).

Bir denetim ve bilgi edinme mekanizması olarak genel görüşme etkinlik derecesi bağlamında soru ile gensoru arasında değerlendirilebilir. Genel görüşme önergesinin gündeme alınması teklifinin kabul edilmesinin ardından önerge sahibi milletvekili dışındaki vekiller de görüşmeye katılabilmektedir. Bu bakımdan genel görüşme soru sahibi vekille ilgili bakan arasında geçen diyalog şeklindeki sözlü sorudan daha etkin bir denetim yolu olabilmektedir. Gensordan farklı olarak genel görüşme sırasında bir oylama yapılamaz veyahut bir karar alınmaz. Genel görüşmeler neticesinde yaygın olarak iktidar ve muhalefetin ortak bildiri yayınladıkları görülmektedir. Bu bağlamda genel görüşme çoğulcu tartışma imkânı sağlayan parlamento içi bir münazara şeklinde de tanımlanabilmektedir (Orak,2003:39).

Tablo:15. Yasama Dönemlerine Göre Verilen Genel Görüşme Önergesi Sayıları

Yasama Dönemi	Verilen Genel Görüşme Önergesi Sayısı	Kabul Edilen Genel Görüşme Sayısı	Hükümsüz Kalan Genel Görüşme Sayısı	Reddedilen Genel Görüşme Önergesi Sayısı	Gündemde Bekleyen Genel Görüşme Önergesi Sayısı
22.Yasama Dönemi	37	3	23	11	
23.Yasama Dönemi	26	1	24	1	

24.Yasama Dönemi	84	4	79	1	
25. Yasama Dönemi	5	0	5	0	
26. Yasama Dönemi	34	0	34	0	
27.Yasama Dönemi	89	0	89	0	
28.Yasama Dönemi (11.11.2023'e kadar)	17	1	0	2	14

(TBMM,2023).

Yasama dönemlerine göre verilen genel görüşme önerge sayılarını gösteren tablo dikkate alındığında genel görüşme yolunun etkin kullanılmadığını söylemek mümkündür. Verilen genel görüşme önerilerinin büyük çoğunluğu yasama dönemi sona erdiği için hükümsüz kalmakta veyahut iktidar tarafından reddedilmektedir. 22. Yasama dönemi ile 27. Yasama dönemi arasında verilen toplam 275 genel görüşme önergesinden sadece 9 tanesi kabul edilerek Genel Kurul'da görüşülebilmektedir. Bu önergelerden 12 tanesi reddedilirken 254 tanesi yasama dönemi sona erdiği için hükümsüz kalmıştır. Başka bir ifadeyle verilen genel görüşme önergelerinin 254 adedi için herhangi bir işlem yapılmamıştır. Henüz devam eden 28. Yasama döneminde ise 11 Kasım 2023 tarihi itibarıyla verilen genel görüşme önergesi sayısı 17'dir. Bu önergelerden 1 tanesi kabul edilirken 2 tanesi reddedilmiştir. Kalan 14 önerge ise henüz gündeme alınmayı beklemektedir. Tüm bu bilgiler ışığında genel görüşme yolunun parlamenter sistem döneminde yeteri kadar etkin olamadığı ancak bu etkinsizliğinin cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin uygulanmaya başladığı 27.yasama dönemi itibarıyla de devam ettiği söylenebilir.

4.1.1.7.4.Meclis Araştırması

Meclis araştırması, belirli bir konuda bilgi edinmek amacıyla TBMM'nin kendi içinde oluşturduğu özel komisyonlar aracılığıyla yaptığı bilgi edinme ve denetim usulü olarak tanımlanmaktadır (Parlamento Terimleri Sözlüğü, 2023:19). Bir denetim yolu olarak meclis araştırması Kanun-i Esasi'de yer almamıştır ancak 1909 yılında yapılan

değişikliklerle Meclis-i Mebusan üyelerine kanun teklif etmek ve hükümeti denetlemek yetkisi verilmiş denetlemek yetkisinin bir unsuru olarak ihtiyaç halinde meclis araştırması yapılabileceği düşünülmüştür. Meclis-i Mebusan'ın bazı dönemlerde meclis araştırmasına benzer çalışmaları olmuştur. 1921 Anayasası döneminde meclis araştırmasına yönelik açık bir hüküm yer almamasına karşın bu minvalde çalışmalar yapılmıştır. 1924 Anayasası'nda ise "Meclis tahkikatı" ifadesiyle hem meclis araştırması hem de meclis soruşturması usulleri kastedilmiştir. 1961 Anayasa'nın 88. Maddesinde meclis araştırmasına yer verilerek bu denetim yolu anayasal düzeyde sağlam hukuki bir temele kavuşmuştur. Meclis araştırması ile alakalı olarak dönemin içtüzüğünde hem Cumhuriyet Senatosu hem de yasama meclisi için işlemlerin yürütülme usulleri hakkında düzenlemelere yer verilmiştir (Köroğlu,2006:31).

Meclis araştırması usulüne 1982 Anayasasında da yer almıştır. 1982 Anayasasının ilk halinde "*Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir.*" Denilmek suretiyle tanımlanmış uygulanacak usul ve esasların düzenlenmesi Meclis içtüzüğüne bırakılmıştır (RG, 20 Ekim 1982, 17844).

Meclis araştırmasının uygulanma usulüne ilişkin 1966 yılında yapılan içtüzük değişikliğine kadar 12 Eylül 1980 öncesindeki içtüzük hükümleri uygulanmış olup 1996 yılında konuya ilişkin kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır. Bu değişikliklerle meclis araştırması açılması hususunda genel görüşme açılmasındaki hükümlerin uygulanacağı ve meclis araştırma komisyonu raporu hakkında genel görüşme açılacağına ilişkin hükümler korunurken komisyonun araştırma yapma süresine sınırlama getirilmiştir. Buna göre meclis araştırma komisyonu araştırmalarını 3 aylık süre içerisinde tamamlamak mecburiyetindedir. 3 aylık süre içerisinde tamamlanmaması halinde 1 aylık kesin bir süre verilecektir. Şayet 1 aylık ek süreye rağmen çalışmalar hala tamamlanmamış ise süre bitiminden 15 gün sonra araştırmanın bitirilmemesi nedenleri üzerine veyahut o ana kadar varılmış sonuçlara ilişkin Genel Kurul'da görüşme açılacak olup bu görüşmede mevcut sonuçlar ile yetinilebileceği gibi yeni komisyon kurulmasına da karar verilebilmektedir (Kahraman, 2020:173). Meclis araştırma önergesi TBMM İçtüzüğü'nün 104 ve 105. Maddelerinde düzenlenmiştir. Yukarıda anlatılan usule ek olarak Meclis araştırma önergesi beş yüz kelimedenden fazla ise önerge sahipleri tarafından 500 kelimeyi geçmemek

üzere önerge özeti eklenir ayrıca devlet sırları ve ticari sırlar hakkında meclis araştırma önergesi verilemez (TBMM İç Tüzüğü, 1973).

Tablo 16. Yasama Dönemlerine Göre Verilen Meclis Araştırması Önergesi Sayısı

Yasama Dönemi	Verilen Meclis Araştırması Önergesi Sayısı	Kabul Edilen Meclis Araştırması Önergesi Sayısı	Reddedilen Meclis Araştırması Önergesi Sayısı	Hükümsüz Kalan Meclis Araştırması Önergesi Sayısı	Gündemde Olan /Diğer Meclis Araştırması Önergesi Sayısı
22. Yasama Dönemi	434	65	23	341	3 adet önerge işlemde kaldırılırken 2 adet önerge hala işlemde görünmektedir.
23. Yasama Dönemi	1101	134	2	962	3 adet önerge işlemde kaldırılmış olarak görünmektedir
24. Yasama Dönemi	3309	115	1	3192	1 adet önerge işlemde kaldırılmış olarak görünmektedir
25. Yasama Dönemi	104		1	103	
26. Yasama Dönemi	2828	66		2761	1 adet önerge sahibi tarafından geri alınmıştır.
27. Yasama Dönemi	7221	230	1	6988	1 adet önerge geri alınırken, 1 adet önerge de işlemde kaldırılmıştır.
28. Yasama Dönemi (11.11.2023 Tarihine Kadar)	596	5			591 adet önerge gündemde görünmektedir

(TBMM,2023).

Yasama dönemlerine göre verilen meclis araştırması önergelerinin sayılarına bakıldığı zaman çok sık başvurulmuş bir yol olduğu ancak genel görüşme önergelerine benzer olarak büyük kısmının yasama dönemi içerisinde görüşülmediği için hükümsüz kaldığı görülmektedir. Her ne kadar bazı önergeler kabul edilerek meclis araştırma komisyonları kurulması sağlanmış olsa da meclis araştırma önergelerinin yeteri kadar etkin kullanıldığını söylemek zordur. Yazılı soru, genel görüşme ve meclis araştırması

yöntemlerinin, önergelere cevap verilmemesi veyahut hükümsüz kalması durumlarında herhangi bir yaptırıma tabi olmaması bu denetim yollarının etkinliğini düşürmektedir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin uygulanmaya başladığı 27. Yasama döneminde farklı siyasi partiler tarafından verilen ve kabul edilen 230 meclis araştırma önergesi neticesinde Rabia Naz Vatan başta olmak üzere şüpheli çocuk ölümleri, Amasra maden kazası, Kahramanmaraş merkezli depremin araştırılması, şüpheli çocuk ölümleri, down sendromlu ve otizmlili bireyler, kadına yönelik şiddet, denizlerdeki müsülaj sorunu gibi çeşitli konularda 15 adet araştırma komisyonu kurulmuştur (AK Parti, 2023:293). 27.yasama döneminde toplumu ilgilendiren farklı konularda araştırma komisyonlarının kurulması olumlu bir gelişme olmakla beraber, verilen araştırma önergelerinin çok büyük bir kısmının parlamenter sistemde olduğu gibi hükümsüz kalması bu denetim yolunun yeni sistemde de yeteri kadar aktif ve etkili kullanılmadığının göstergesi olarak yorumlanabilir. 28. Yasama dönemi henüz devam etmektedir.

4.1.1.7.5.Meclis Soruşturması

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yürütmeyi denetleme yollarından biri de meclis soruşturmasıdır. Meclis soruşturması 1982 Anayasası'nın 100. Maddesinde düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nın ilk halinde Meclis soruşturması şu şekildedir (RG, 20 Ekim 1982, 17844):

Başbakan veya bakanlar hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önerge ile, soruşturma açılması istenebilir. Meclis, bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve gizli oyla karara bağlar. Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasî partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirtilen raporunu iki ay içinde Meclise sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Bu süre içinde raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur. Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımdan itibaren on gün içinde görüşülür ve gerek görüldüğü takdirde ilgilinin Yüce Divana sevkine karar verilir. Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınır. Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğu ile alınır. Meclisteki siyasî parti gruplarında, Meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.

Bu düzenlemeye göre meclis soruşturması açılması TBMM üye tamsayısının onda birinin vereceği önerge ile talep edilebilir (550 mv. için 55). Soruşturma açılmasına karar verilmesi durumunda mecliste grubu bulunanların sahip oldukları sandalye sayısı oranında verecekleri vekil sayılarına bağlı olarak 15 kişilik bir soruşturma komisyonu kurulur. Kurulan komisyonun soruşturmayı bitirme süresi 2 aydır ancak bu süre içerisinde bitirilmemesi durumunda komisyona 2 aylık ek ve kesin bir süre tanınır. Bu süre sonunda soruşturma raporu TBMM Başkanlığı'na sunulmak zorundadır. Başkanlığa sunulan rapor on gün içerisinde vekillere dağıtılır ve dağıtımdan itibaren on gün içerisinde görüşülerek gerek görüldüğü takdirde ilgili kişinin Yüce Divan'a sevkine karar verilir. Yüce Divan'a sevk kararı TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğunun (550 mv. için 276) gizli oyuyla verilebilir ve siyasi parti gruplarının meclis soruşturmasına ilişkin görüşme yapması veyahut karar alması yasaktır.

Meclis araştırmasının temel amacı hukuki ve varsa cezai sorumluluğu ortaya çıkarmaktır. Gensorunun derhal siyasi sonuç elde etme özelliğinden farklı olarak meclis soruşturmasının sonucu hem siyasal sorumluluk hem de Yüce Divan'a sevk edildikten sonra ceza alması durumunda cezai sorumluluktur (H. Koç,1996:56). 1982 Anayasası'nın 113. Maddesinde “...Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile Yüce Divana verilen bir bakan bakanlıktan düşer. Başbakanın Yüce Divana sevki halinde hükümet istifa etmiş sayılır.” Denilerek meclis soruşturmasının siyasi yaptırımı düzenlenmiştir (RG, 20 Ekim 1982, 17844). Bu bakımdan meclis soruşturması neticesinde hükümetin düşürülmesi dolayısıyla siyasal sorumluluk meydana getirmek mümkün iken cezai sorumluluk ortaya çıkması mümkün değildir. Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak ve varsa suçlara ceza vermek yetkisi Anayasa Mahkemesi'ne aittir (AYM, 2023).

1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden itibaren verilen Meclis soruşturması önergesi sayısı; 17.yasama dönemi için 6, 18.yasama dönemi için 4, 19.yasama dönemi için 25'tir. 20.yasama döneminde 46 adet meclis soruşturması önergesi verilirken 21. Yasama döneminde bu sayı 5'e düşmüştür. 22.yasama döneminde 13, 23.yasama döneminde 3, 24.yasama döneminde ise 13 adet soruşturma önergesi verilmiş olup 25.yasama döneminde soruşturma önergesi verilmemiştir. 26.yasama döneminde verilen önerge sayısı ise 2'dir. 27.yasama döneminde ise hiç önerge verilmemiştir. Tüm bu önergelerin 41 tanesi için soruşturma açılması kabul edilmiş olup 8 tanesi için Yüce Divan'da

yargılama yapılmıştır. Yargılamalar çoğunlukla beraat ile sonuçlanırken bir kısmı Rahşan Affi olarak adlandırılan 4616 sayılı kanun neticesinde kesin hükme bağlanmasının ertelenmesi ile sonuçlanmıştır. Hapis ve para cezası ile sonuçlanan dava sayısı 1'dir (Kahraman,2020:172-173).

Meclis soruşturması açılması usulü 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle yeniden düzenlenmiştir. Anayasa değişikliği ile meclis soruşturmasını düzenleyen 100. Madde ilga edilmiş meclis soruşturması anayasanın 105 ve 106 maddelerinde Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlarla alakalı olarak yeniden düzenlenmiştir. 2017 anayasa değişiklikleri sonrasında meclis soruşturmasına dair hükümler şöyledir (RG, 11 Şubat 2017, 29976):

Meclis soruşturması, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında 106 ncı maddenin beşinci, altıncı ve yedinci fıkraları uyarınca yapılan soruşturmadan ibarettir. (md.98).

Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır.

Hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı, seçim kararı alamaz.

Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanı'nın görevi sona erer.

Cumhurbaşkanı'nın görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükmü uygulanır.” (md.105).

(...) Cumhurbaşkanı yardımcılığı ve bakanlar, Cumhurbaşkanı'na karşı sorumludur. Cumhurbaşkanı yardımcılığı ve bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suç işledikleri iddiasıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının

salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır ve dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır.

Bu kişilerin görevde buldukları sürede, görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlar bakımından, görevleri bittikten sonra da beşinci, altıncı ve yedinci fıkra hükümleri uygulanır.

Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın görevi sona erer” (md.106)

Yapılan düzenleme ile parlamenter sistemdeki meclis soruşturmasından farklı bir meclis soruşturması tasarlanmış soruşturma açılması için gerekli yeter sayıları artırılarak meclis soruşturması kullanılması güç bir yetki haline getirilmiştir. Parlamenter sistemden farklı olarak soruşturma kapsamına Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcıları da dâhil edilmiştir. Değişiklik öncesinde soruşturma önergesi üye tam sayısının onda biri (550 mv. için 55) ile verilebilirken yeni düzenleme ile salt çoğunlukla (600 mv. için 301) verilebilecektir. Parlamenter sistemde meclis soruşturması açılması kararı özel bir yetersayıya tabi değilken yeni düzenleme ile soruşturma açılması kararı için yeter sayı üye tam sayısının beşte üçü (360) olarak belirlenmiştir. Eski sistemde Yüce Divan’a sevk için üye tam sayısının salt çoğunluğu (550 mv. için 276), yeni sistemler birlikte yeter sayı üye tamsayısının üçte ikisi (400) olmuştur. Parlamenter sistemde Anayasa’da yer alan Yüce Divan’a sevk edilen Bakan’ın görevi sona erer, Başbakan’ın Yüce Divan’a sevk edilmesi halinde ise hükümet düşer (Mülga 113.madde) yönündeki düzenleme 2017 değişikliğinin ardından kaldırılmıştır. Başka bir ifade ile 2017 değişiklikleri sonrasında Yüce Divan’a sevk edilen bakan veyahut Cumhurbaşkanı yardımcısının görevi sona ermemektedir. Yüce Divan yargılaması sonunda seçilmeye engel bir suçtan mahkûmiyet alınırsa görevleri sona ermektedir (Özbudun,2019:296).

Yüce Divan'a sevk edilmesi bir mahkûmiyet kararı olmamakla beraber TBMM'nin büyük çoğunluğunun suçun olduğu yönünde kanaati eski sistemde seçilme meşruyeti taşıyan Başbakan açısından görevinin sonlanması anlamına gelirken aynı kararın yeni sistemde atamayla gelen ve hiçbir temsili yönü bulunmayan Bakan ve Cumhurbaşkanı yardımcılarının görevini sonlandırmaması eleştiriye açıktır. Öte yandan yapılan düzenleme ile Yüce Divan'a sevk edilen Cumhurbaşkanı da görevine devam edebilmektedir. Yüce Divan'a sevk edilen Cumhurbaşkanı'nın erken seçim kararı alamaması haricinde bir kısıtlama yoktur. Yüce Divan yargılaması sonunda milletvekili seçilmeye engel bir suçtan mahkûm olan Cumhurbaşkanı'nın görevi sona ererken milletvekili seçilmeye engel olmayan bir suçtan mahkûm edilmesi durumunda görevine devam edebilmektedir. Her ne kadar görevine devam edebilse de mahkûm olduğu cezanın infazına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemesi sebebiyle sürecin nasıl işleyeceği tartışmalı bir durumdur (Yaman Kaplan,2023:327-328).

Tüm bu bilgiler ışığında Meclis soruşturması mekanizmasının işletilmesinin oldukça zor olması sebebiyle etkili ve uygulanabilir bir denetim yolu olmadığını söylemek mümkündür. Cumhurbaşkanı ile çoğunluk partisinin aynı eğilimde olduğu bir durumda soruşturma için gerekli yeter sayılarına ulaşmak imkânsıza yakındır. Yüce Divan'a sevk edilmesi için yeterli çoğunluk sağlansa bile Yüce Divan'a sevk edilen Cumhurbaşkanı'nın görevine devam etmesinde bir sakınca görülmemiştir ancak Yüce Divan'a sevk edilen Cumhurbaşkanı'nın görevine devam etmesi önemli sakıncaları içinde barındırmaktadır. Yüce Divan görevi Anayasa Mahkemesi'ne aittir ve AYM üyelerinin büyük çoğunluğu Cumhurbaşkanı tarafından herhangi bir makamın onayına tabi olmaksızın seçilmektedir. Bu durumun Yüksek Mahkemenin bağımsız ve tarafsız yargılama yapabilmesini olumsuz etkilemesi ihtimaller dâhilindedir (Akartürk,2020:19.20). Örneğin Yüce Divan yargılaması devam ederken AYM üyesinin görev süresi biterse yeni üye ataması Cumhurbaşkanı tarafından herhangi bir makamın onayı aranmaksızın yapılacaktır. Başka bir ifade ile sanık sıfatını taşıyan Cumhurbaşkanı, kendi yargıcını seçebilmektedir (Yaman Kaplan,2023:327).

Bu çalışmanın yapıldığı dönemde AYM tarafından verilen bir hak ihlali kararı kanaatimizce meclis soruşturması ve AYM açısından önem arz etmektedir. AYM'ye, milletvekili seçilmesinin ardından hakkında yargılamanın durması kararı verilmemesi

sebebiyle seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla 28.dönem Türkiye İşçi Partisi (TİP) Hatay Milletvekili Şerafettin Can Atalay tarafından bireysel başvuru yapılmış olup söz konusu başvuru için AYM, 25.10.2023 tarihli kararında hak ihlali kararı vererek yeniden yargılama yapılarak durma kararı verilebilmesi için dosyanın ilgili ağır ceza mahkemesine gönderilmesine hükmetmiştir (RG, 27 Ekim 2023, 32352).

AYM kararının ardından dosya, ilgili mahkeme tarafından karar verme yetkisinin Yargıtay'da olduğu gerekçesiyle Yargıtay'a gönderilmiştir. Yargıtay 3.Ceza Dairesi tarafından AYM kararına uyulmaması ve Şerafettin Can Atalay'ın milletvekilliğinin düşürülmesi için TBMM'ye yazı yazılması hükmedilmiş ayrıca hak ihlal kararı veren AYM üyeleri hakkında "Anayasayı ihlal ve yetkisini aştığı" iddiasıyla suç duyurusunda bulunulmuştur (BBC News Türkçe, 2023).

Anayasa'nın 153. maddesi, AYM kararları, yasama, yürütme, yargı organlarını, idari makamları, gerçek ve tüzel kişileri bağlar, AYM kararları kesindir diyerek yüksek yargı organları arasında üstünlük sıralaması olmadığını üstün olanın sadece Anayasa olduğunu belirtmektedir. Yargıtay tarafından verilen karar, Anayasa'nın 153. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmiş AYM kararlarının bağlayıcı ve kesin olduğuna dikkat çekilmiştir (Cumhuriyet, 2023).

Bu eleştirilere karşılık Yargıtay tarafından yapılan açıklama şöyledir (Yargıtay, 2023):

(...) Bilindiği üzere, Anayasamızın 146, 154 ve 155'inci maddelerinde yüksek mahkemeler; Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay olarak düzenlenmiş olup, birbirlerine üstünlük sıralaması öngörülmemiştir. Anayasa Mahkemesi kararlarında olduğu gibi kesinleşmiş tüm mahkeme kararları herkes için bağlayıcıdır. (...) Buna karşın, Anayasa Mahkemesinin, bireysel başvuru incelemelerinde zaman zaman anayasal ve yasal sınırları aşarak Yargıtay ve Danıştay uzman dairelerince geliştirilen yerleşik içtihatları ters yüz edecek, hukuk sistemini kaosa sürükleyecek şekilde kararlar alması, kesin hüküm etkisini tamamen devre dışı bırakılmasına neden olmaktadır.

(...) Diğer taraftan, bir kısım kamuoyunun gündemini meşgul eden davalar üzerinden uygulanan iletişim stratejisi ile mevcut anayasal düzen bir kenara bırakılarak Anayasa Mahkemesinin "süper temyiz mahkemesi" olduğu şeklinde toplumsal bir algı oluşturulmuştur. (...) Temel hak ve özgürlüklerin korunması, yalnızca Anayasa Mahkemesinin değil, tüm yargı organlarının görevidir.

İlgili açıklamadan anlaşılacağı üzere, üst mahkeme olarak Yargıtay'ın kararlarının da herkes için bağlayıcı olduğu, AYM'nin bir süper temyiz mahkemesi olmadığı, AYM'nin bireysel başvuru kararlarıyla zaman zaman anayasal ve yasal sınırları aştığı, temel hak ve özgürlüklerin korunmasının yalnızca AYM'nin görevi olmadığını vurgulamıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, AYM ve Yargıtay kararları hakkında yapılan tartışmalar için yargının iki üst mahkemesi arasında yaşanan sorunun çözüm yerinin Anayasa ve yasalar olduğunu belirterek böyle bir sorunun tekrar etmemesi adına gerekenin yapılacağını belirtmiştir. Yargıda süren tartışmalara ilişkin olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından yapılan açıklama şudur (BBC News Türkçe, 2023):

Herşeyden önce Yargıtay'ın bir yüksek mahkeme olduğunu herhalde kimse inkar edemez. Anayasa Mahkemesi bu noktada maalesef birçok yanlışları da arka arkaya yapar hale geldi. Bu da bizi ciddi manada üzmektedir. Şu an itibarıyla Yargıtay'ın aldığı karar asla bir kenara atılamaz, itilemez. Anayasa Mahkemesi'nin kararına karşı Yargıtay da şu anda demiştir ki 'Sen yüksek mahkemeysen ben de yüksek mahkemeyim ve yüksek mahkeme olarak da şu anda sizinle ilgili bir yaptırım ben de talep ediyorum. Bu talebinin gereğini bekliyor ve bu talebine karşı bunun gereğini yerine getirecek olan merci neresiyse o merciden bu talebini istiyor. Bu parlamentoysa parlamentodan istiyor. Bunların bu kadar ağır ele alınmaması gerekiyor. Çok seri kararlar bu işlerin bitirilmesi lazım. Anayasa Mahkemesi de bu konuyla ilgili olarak Yargıtay'ın attığı bu adımı hafife de alamaz, almamalıdır.

Anayasa Mahkemesi'nin kararları, AYM kararlarının bağlayıcı olduğunu bildiren Anayasa hükmüne (Md.153) karşın Şerafettin Can Atalay kararı ile tartışmaya açılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yukarıda yer alan “Anayasa Mahkemesi bu noktada maalesef birçok yanlışları da arka arkaya yapar hale geldi. Bu da bizi ciddi manada üzmektedir.” (BBC News Türkçe, 2023) şeklindeki beyanı, geçmiş AYM kararlarının da yürütme organı açısından yanlış bulunduğu şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan bu konuda Anayasa değişikliği işaret edilmiş olmasına karşın nasıl bir düzenleme yapılacağı bugünden bilinen bir durum değildir. Hakkında Meclis Soruşturması açılarak Yüce Divan'a sevk edilen Cumhurbaşkanı'nı Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisi AYM'ye aittir ancak gerek üyelerinin çoğunluğunun Cumhurbaşkanı tarafından atanması sebebiyle

gerekse de kararlarının Cumhurbaşkanı tarafından yanlış olarak nitelenmesi sebebiyle olası bir Yüce Divan yargılamasının ne kadar sağlıklı yapılacağı tartışmaya açık bir durumdur.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda bir denetim mekanizması olarak Meclis soruşturması yolunun imkânsız olmazsa da kullanılmasının oldukça zor bir yol olduğu dolayısıyla TBMM'nin denetim işlevini önemli ölçüde azalttığı söylenebilir. Buna ek olarak üst düzey bürokrat ve yargıç atamalarının TBMM onayı aranmaksızın Cumhurbaşkanı tarafından yapılması TBMM'nin yürütme karşısında denge ve denetim unsuru olmasını engellemektedir. Oysa ABD başkanlık sisteminde bu minvaldeki üst düzey atamalar Senato'nun onayına tabidir. Bu bakımdan iktidarın hem siyasal denetimi hem de yargısal denetimi açısından etkili mekanizmaların varlığından söz edilmesi güçtür (Akartürk,2020:20). Şerafettin Can Atalay kararının yol açtığı tartışma neticesinde AYM'nin yapısının nasıl şekilleneceği, bu değişiklikler neticesinde CBHS içerisinde yürütmenin yargısal denetimine ilişkin hususlarda nasıl değişiklikler yapılacağı mevcut verilerle bilinebilir bir durum değildir.

4.2.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine Görüş ve Düşünceler

2017 yılında AK Parti ve MHP'nin uzlaşması ile hazırlanarak TBMM'ye sunulan Anayasa değişikliğinin referandumda kabul edilmesi ile Türkiye'de başkanlık sistemi uygulaması başlamıştır. Her ne kadar adı "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" olarak belirtilse de sistem içerik anlamında başkanlık sistemi olarak tasarlanmıştır. CBHS, geçmişte yaşanan siyasal krizlerin yaşanmaması adına siyasal sistemde kendine özgü düzenlemeler yapmış, aynı zamanda başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde ortaya çıkan sistem içi krizleri aşmaya yönelik düzenlemelere de yer vermiştir. Yapılan anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı tek başına yürütme organının başı olurken bakanların, Cumhurbaşkanı yardımcılarının ve üst düzey kamu görevlilerinin atanması, bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görev ve yetkilerinin belirlenmesi cumhurbaşkanının yetkileri arasına dâhil edilmiştir. Bu düzenlemelere ek olarak Cumhurbaşkanı'nın parti üyesi olmasını yasaklayan düzenleme kaldırılarak AK Partili cumhurbaşkanlığının önü açılmıştır. Anayasa değişikliği ile yasama organının üye sayısı 600'e çıkarılmış, kanun teklif etme yetkisi sadece milletvekillerine tanınmış, TBMM seçimleri ile Cumhurbaşkanlığı

seçimlerinin 5 yılda bir aynı gün yapılması şeklinde düzenleme yapılmıştır. Yasama ve yürütme erkleri arasında çıkacak olası tıkanıklıkları önlemek için ise her iki organa da karşılıklı fesih yetkisi verilmiştir (Miş ve Duran,2017:49).

4.2.1.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Lehinde Olan Görüşler

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini ortaya çıkaran sürecin odak noktası, hükümetin kurulması sırasında yaşanan siyasal krizler ve hükümet kurulsada dahi ömürleri kısa süren koalisyon hükümetleri olmuştur (Erenel,2019:357). Ali Aslan'a göre Parlamenter sistem, Türkiye'de uygulandığı dönemden itibaren klasik parlamenter sistemden farklı özellikler göstermiş, bürokrasinin siyaset üzerinde etkili olduğu bürokratik vesayetçi anlayışın sürdürülmesine olanak sağlamıştır. Siyasetin milletin istekleri doğrultusunda şekillenmesine müsaade edilmemesi, siyasal hayatın darbelerle kesintiye uğraması, bürokratik vesayete karşı duran muhalefeti konjonktürel ve lider odaklı bir siyasete hapsetmesi ile ortaya çıkan sistemsel tıkanmalar, siyasal krizler parlamentarizmin ortaya çıkardığı sorunlar olarak görülmüştür. 2007 Anayasa değişikliği sonrasında Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi Türkiye'deki yönetim sistemi belirsizliğini arttırmıştır. (Aslan,2017:138-140). Bu bağlamda siyasal sistemin başkanlık sistemine dönmesi gerektiği savunulmuş, başkanlık sistemine geçilmesi ile yönetimde istikrar, yönetimdeki çift başlılığın ve bürokratik vesayetın son bulması, otorite boşluğunun son bulması, hızlı ve etkin kararların alınması ve siyasi istikrarın sağlanması gibi avantajların olacağı vurgulanmıştır. Başka bir ifadeyle hızlı ve etkili icraat yapılabilmesi için yürütmedeki çift başlılık ortadan kaldırılarak makamların azaldığı, yalın, sonuç odaklı bir yönetim modeli inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Erenel,2019:357).

Başkanlık sistemini geleceği inşa projesi olarak gören Hasan Tahsin Fendoğlu, Türkiye'nin hükümet sistemi arayışlarının iki asırdır devam ettiğini, on dokuzuncu yüzyıl modeli olan ve Türkiye'nin bünyesine uymayan parlamenter sistemle geleceğin inşa edilemeyeceğini savunmuştur. Fendoğlu, Türkiye'nin uzun yıllar boyunca koalisyon tecrübesi olduğunu ancak başarılı olamadığını, bu sistemde yer alan siyasal partilerin oy kaybederek küçülseler bile liderlerinin siyasete devam ettiğini belirterek, başkanlık sisteminin hem siyasal istikrar getireceğini hem de siyasal partilerde bir değişime yol açacağını söylemiştir (Fendoğlu,2017:435-438).

Başkanlık sisteminin Türkiye'deki önemli savunucularından olan Burhan Kuzu da parlamenter sistemin kendine özgü sıkıntıları içinde barındırdığını Türkiye'deki parlamenter sistemin ıslah edilme imkânının olmadığını savunmaktadır. Kuzu'ya göre parlamenter sistemde kuvvetler ayrılığı yasama bağlamında yoktur. Parlamenter sistemde yürütme organı yasama içerisinden çıkar ve yüksek derecede parti disiplini vardır haliyle partisine mensup bir milletvekilinin, partisi tarafından verilen kanun teklifine hayır demesi, sürekli olarak AK Parti başkanına ters düşmesi mümkün değildir zira vekilin bir sonraki seçimlerde yeniden seçilmesi, listeye girmesi parti başkanına bağlıdır. Parti ve lider baskısının muhalefet partilerinde de olduğunu belirten Burhan Kuzu, bu durumun vekilin bağımsız hareket etmesini zorlaştırdığını, parlamenter sistemin bu sorunları çözemeyeceğini belirtmiştir (Kuzu,2017b:149).

Şükrü Karatepe, Türkiye'de parlamenter sistemin seçimle işbaşına gelen ancak güçlü olmayan hükümetler oluşturduğunu, güçsüz hükümetlerin istikrarsızlığa sebebiyet verdiği ve bu istikrarsızlığın siyasal boşluklar yarattığını belirtmiştir. Karatepe'ye göre siyasal istikrarsızlıklar hem demokratik siyasetin kesintiye uğramasına hem de siyasal boşlukların vesayet kurumları tarafından doldurulmasına sebep olmuştur. 12 Eylül 1982 Anayasası'nın sürekli krizleri yaratan 1961 Anayasası'nın klasik parlamenter sistemi anlayışının aksine otoriter bir parlamenter sistem inşa edip gerektiğinde de hakemlik yapabilecek güçlü bir Cumhurbaşkanlığı makamı tasarlandığını belirten Karatepe, Cumhurbaşkanı'nın yetki ve sorumlulukları 1982 Anayasası ile klasik parlamenter sisteme oranla geniş tutulduğunu her ikisinin de güçlü aktörler olması sebebiyle bazı dönemlerde Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında krizler yaşandığını belirterek Bülent Ecevit ile Ahmet Necdet Sezer arasındaki gerilimleri bu duruma örnek olarak vermiştir. Şükrü Karatepe, 1982 Anayasası'nın zaten güçlü bir Cumhurbaşkanlığı makamı kurarak parlamenter sistemden uzaklaştığını, 2007 yılında yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmeye başlamasının ardından geniş yetkilere sahip ancak sorumsuz bir Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesinin bir çelişki olduğunu savunmakta bu çelişkilerin giderilmesi için Türkiye'ye özgü bir sistem olan CBHS'ye geçildiğini belirtmektedir (Karatepe,2022:339-346).

CBHS'nin mimarlarından olan AK Parti, sorumlulukları ve yetkileri iyi tanımlanmış bir yönetim yapısıyla ekonomik ve siyasi istikrarın yakalanacağı dolayısıyla demokrasinin

de pekişeceğini savunmaktadır. Getirilen yeni sistemin doğru bir şekilde işletilmesi halinde Türkiye’de siyasal istikrarsızlığın olmayacağı, vesayet odaklarının etkisinin azalarak demokrasinin derinleşeceği iddia edilmektedir. Bu bağlamda CBHS içerisinde seçimlerin yapılması, Cumhurbaşkanı’na atama, düzenleyici işlem yapmak ve yürütme yetkisinin verilmesi, Cumhurbaşkanı’nın yargılama usulü, yasama ve yürütme ilişkileri, seçimlerin yenilenmesi yöntemi, yasama ve yürütme organının görev süresi, yargıya yönelik düzenlemelerinin Türkiye’nin sosyolojik yapısına uygun olarak hazırlandığı belirtilirken değişikliklerle rasyonelleştirilmiş bir siyasal sistem tasarlandığı savunulmuştur (Gülener ve Miş,2017:80-81). Yeni sistem vesayet odaklarını saf dışı ederek tüm erkler için son sözü doğrudan veyahut dolaylı olarak millete bırakmıştır. Başka bir ifadeyle yeni sistemle birlikte millet, kurucu iktidar sıfatıyla dönüşümün ana aktörü ve karar vericisi olacak bu durum demokrasinin güçlenmesine imkân sağlayacaktır (Gezici ve Kutlu,2019:215).

CBHS’nin bir diğer mimarı konumunda olan MHP de CBHS ile Türkiye’nin siyasi ve sosyo-ekonomik problemlerinin çözümünü kolaylaştıracak, hızlı ve etkin karar alınmasını sağlayacak bir sistem inşa edildiği iddiasındadır. CBHS ile Türkiye, kutuplaşmanın azaldığı, siyasal ve toplumsal uzlaşmanın arttığı bir yönetim anlayışına kavuşmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimi için %50+1 aranması sebebiyle seçim barajı fiilen %50’nin üzerine çıkmış bu durum siyasi partileri uzlaşmaya ve ittifak kurmaya itmiştir. Kanun yapmanın yavaş işlemesi, yasama organı olarak TBMM’nin halkın taleplerine zamanında cevap verememesi yürütmenin daha hızlı karar verdiği bir sistemi gerektirmiştir. Yeni sistem, hızlı karar alınabilmesi, güçlü kuvvetler ayrılığı, yasama ve yürütme organlarının karşılıklı bağımsız olması gibi sebeplerle savunulmuştur (A. Esen,2021:39-40).

Türkiye’de başkanlık sistemi, yürütmede çift başlılığa son vermesi, halk iradesinin doğrudan devlete yansması ve parlamenter sistemde rastlanılan halk iradesinin siyasal mühendisliğe kurban gitmesi hadisesinin yaşanmayacağı, vesayet karşısında konjonktürel ve lider odaklı siyaset anlayışına son vererek siyaseti gayışahsileştireceği, yürütme ve yasama erklerini ayırarak hızlı, istikrarlı bir yönetim zemini oluşturacağı gibi gerekçelerle desteklenmiştir. Bu sebeplere ek olarak başkanlık sisteminin parlamentoyu özerk ve güçlü kılarak hem toplumsal farklılıkları koruyacağını hem de milletvekilliğinin

kalitesinin artacağı savunulmuştur (Aslan,2017:138-140). Öte yandan başkanlık sisteminin tek adam rejimi olmadığı kararname çıkarma yetkisi dahil başkanın sahip olduğu yetkilerin sınırlandırılmış yetkiler olduğu savunulmuş başkanlık sisteminin Güney Amerika başkanlık modelleri gibi başarısız olacağı yönündeki endişelere ise Güney Amerika demokrasilerinin kırılğan olduğu yasama ve yürütme organlarının başkan nezdinde birleştiği ayrıca Güney Amerika ülkelerinin sosyolojik ve tarihsel yapılarının Türkiye'ye benzememesi gibi gerekçelerle karşı çıkılmış başkanlık sisteminin Türkiye'ye uygun olduğu vurgulanmıştır (Fendoğlu,2017:435-438).

Burhan Kuzu, Kuzey Amerika başkanlık sistemlerinde olan kuralların Güney Amerika başkanlık modellerinde olmaması sebebiyle Güney Amerika başkanlık modellerinin tümünden yanlış olduğunu belirtmiştir. Kuzu'ya göre Güney Amerika başkanlık modellerinde olmaması gereken kurallar uygulanmaktadır. Burhan Kuzu, “*Sen eğer başkana kanun yapma, fesih, harcama yetkisi verirken sıkıntılar yaşanır*” sözleriyle başkanlık sisteminde olmaması gereken uygulamaları belirtmiştir. Türkiye için çözümün başkanlık sistemi olduğunu savunan Kuzu, başkanlık sistemi ile parlamento ve milletvekillerinin güçleneceğini, sistemin kalıcı siyasi istikrar, hızlı ve etkili icraat, birlik ve uzlaşma gibi çeşitli faydalar sağlayacağını iddia etmektedir. (Kuzu,2017b:150-197). Burhan Kuzu, 16 Nisan 2017 yılında yapılan referandumda anayasa değişikliklerinin kabul edilmesinin ardından yaptığı açıklamada Burhan Kuzu, “*(...) Tam 40 yıl arkasından koştüğüm bir model. Tam 40 sene aralıksız arkasından koştum bu işin ve şükür bir noktaya geldik bugün. Tam 40 sene geçti aradan ben de muradıma erdim. (...) Bu işin fikir babası Türkiye'de Burhan Kuzu'dur.*” (Erzurum Ajans, 2018), demek suretiyle başkanlık sisteminin kırk yıllık hayali olduğunu vurgulamıştır.

Burhan Kuzu, Güney Amerika başkanlık sistemlerine atıfla başkanlık sistemlerinde olmaması gereken uygulamalara dikkat çekmiş ancak hayata geçirilen CBHS içerisinde Cumhurbaşkanına kararname çıkarma yetkisi, erken seçim kararı alma imkânı ve bütçe kanununu hazırlama yetkisi tanınmıştır. Dünya üzerindeki benzer sistemleri tümüyle yanlış bulmasına karşın Türkiye'de bu uygulamaları barındıran bir sisteme destek vermesi ve sistemin hayata geçmesini “murada ermişlik” olarak tanımlaması bir çelişki olarak değerlendirilebilir.

Şükrü Karatepe, *Sistem Söyleşileri* adlı kitabında Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hem siyasal tıkanmaları önleyici hem de çeşitli endişeleri giderici Türkiye'ye özgü yönleri olduğunu belirtmiştir. Parlamento ile Cumhurbaşkanı'nın karşılıklı olarak seçim kararı alabilme yetkisine sahip olması, böylece her iki organ arasındaki çatışmaların seçim yoluyla çözülmesi, ABD sisteminden farklı olarak Cumhurbaşkanı'nın kanunları sadece tekrar görüşülmek üzere geri gönderebilmesi başka bir ifadeyle veto etme yetkisinin olmaması Türkiye'ye özgü çözümler olarak görmüştür. Karatepe, ABD'de geri gönderilen kanunun Kongre tarafından ancak 2/3 çoğunlukla tekrar kabul edilirse geçerli olduğuna vurgu yaparak Türkiye'de aynı durum için salt çoğunluğun yeterli kabul edildiğini TBMM'nin güçlendirildiğini belirtmiştir. CBHS içerisinde Türkiye'ye özgü düzenleme olarak görülen bir diğer uygulama ise Cumhurbaşkanı yardımcılarının seçilerek değil atama ile göreve gelmesidir. Başkanlık sistemlerinde başkan yardımcısının da seçimle işbaşına geldiğini bu durumda başkanlık makamının herhangi bir sebeple boşalması halinde başkan yardımcısının görevi devralarak seçim dönemine kadar ülkeyi yönettiğine dikkat çeken Şükrü Karatepe, özellikle Güney Amerika ülkelerinde başkan yardımcısını göreve getirmek için siyasi komploların yapıldığını, bazı durumlarda başkan yardımcısının seçilmesinin sistemde çift başlılık sorununu devam ettirdiğini vurgulamıştır. Tüm bu gerekçelerle yeni hükümet sisteminde yardımcıların atanarak gelmesi yöntemi seçilmiştir (Karatepe,2017:35-52).

Şükrü Karatepe yeni hükümet sistemi ile hükümetin kanun tasarısı göndermesi uygulamasına son verildiğini belirterek yasa yapma yetkisinin TBMM'ye tanındığını söylemiştir. Yapılan düzenleme ile TBMM'nin bakanlıklar veya hukuk bürolarında hazırlanan kanunlara onay veren bir makam olmaktan çıkarılarak güçlendirildiğini, Meclis üstünlüğünün bir göstergesi olarak da Cumhurbaşkanı'nın kararname çıkarma yetkisinin kısıtlandığını vurgulamıştır. TBMM'nin yazılı soru, meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması gibi çeşitli denetim yetkilerine sahip olduğunu vurgulayan Karatepe, cezai sorumluluğu olan Cumhurbaşkanı'nın gerektiği hallerde hem TBMM hem de yargı tarafından denetlendiğini dolayısıyla bir tek adam rejiminin ortaya çıkmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Karatepe'ye göre geçmiş Cumhurbaşkanları da fiili olarak AK Partili kimselerdi yeni sistemde halk tarafından seçilen ve ikinci kez seçilmek için halkın karşısına çıkacak kişinin partili olması da gayet normal bir durumdur (Karatepe,2017:35-40)

4.2.2.Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Aleyhinde Olan Görüşler

Başkanlık sistemi veyahut Türkiye’deki adıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, savunulup desteklenmesinin yanında çeşitli yönlerden de eleştirilmiştir. Ersin Kalaycıoğlu, 2017 anayasa değişikliğinin ardından Türkiye’deki siyasal rejimin, patrimonyal özellikler gösteren neo-patrimonyal sultanizm anlayışına evrildiği iddiasındadır (Kalaycıoğlu,2019:62).

Patrimonyalizm, Max Weber tarafından rasyonel-hukuki otoritenin aksine geleneksel otoriteye dayanan bir ideal tip üzerinden tanımlanan meşru siyasi yönetimdir. Bu yönetim yapısında hükümdarın otoritesini sınırlayacak bir kamu-özel alan ayrımı olmadığı gibi devlet hükümdarın şahsıyla özdeş bir hal almıştır. Hükümdarlar aile içinde otorite olmasına benzer şekilde hiyerarşik kamu yönetiminin en tepesindedir. Patrimonyalizmde güç çoğunlukla bir kişide veya küçük bir grubun elinde toplanır ve yönetici kişisel gücünü çeşitli yollarla toplum üzerinde kullanır. İtaat kültürünün esas olduğu bu anlayışta toplumun yönetim üzerinde herhangi bir etkisi ve paydaşlığı mevcut değildir bu sebeple yöneticinin kişi veya kurumlara hesap vermek mecburiyeti yoktur (Kurtoğlu Eskişar, t.y).

Weber, patrimonyalizmi idare ve ordunun lider tarafından adeta kişisel aletler olarak görüldüğü geleneksel bir yönetim biçimi olarak tanımlamış (Sözen,2016:50), patrimonyal yönetimlerin aşırı tipi olan tek bir kişinin hükümranlığı eliyle oluşmuş patrimonyal yönetim tipi içinse “Sultanizm” kavramını önermiştir (Kalaycıoğlu,2019:60). Sultancı rejimler, bir kişisel yönetim tarzı olmakla beraber yöneticiye bağlılık, bir ideoloji ve gelenekten ziyade korku ve işbirlikçilerine dağıtılan ödüllere dayanmaktadır. İktidar, yönetici tarafından herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın, kurallara, bir ideolojiye veya değer sistemine ihtiyaç duymadan keyfi olarak kullanılmaktadır. Bu sistemde bürokrasinin bağlayıcı kural ve ilişkileri kişisel kararlarla sürekli çığnenebilir. Sultancı rejimlerde yöneticinin ekibi, bürokratik nitelikte bir orduya veya kamu görevlileri gibi belli bir kariyer çizgisini aşmış kişilere dayanmak yerine doğrudan doğruya lider tarafından seçilmiş kişilere dayanmaktadır. Bu kişiler çoğunlukla toplumda tek başlarına saygınlık ve itibarı olmayan, iktidarlarını salt yöneticiden alan kimselerdir. Bu kişiler arasında yöneticinin aile mensupları, arkadaşları, iş ortakları ve

rejimi ayakta tutmak maksadıyla şiddet kullanmayı iş edinmiş kimseler sıklıkla görülmektedir (Linz,2017:152-153).

Sanayi devrimi ve modernleşme anlayışının hakim olması ile patrimonyal yönetimler anayasa, bağımsız yargı, dini kurumların yönetiminin ayrılması gibi çağdaş anlayışları benimseyerek “neo-patrimonyal” bir yapıya dönüşmüşlerdir. Her ne kadar modern ve çağdaş bir görünüm kazanmış olsalar da neo-patrimonyal yönetimlerde akraba ve arkadaşların etkisi devam etmiş geleneksel olan yönetimin aslı değişmemiştir (Kalaycıoğlu, 2019:60).

Merkezi kişiselleşmiş bir yönetim anlayışı içerisinde sivil ve askeri kurumların liderin kişisel aracı haline dönüştüğü sistem sultanizm olarak tanımlanmaktadır. Her türlü kararın üstlere sorularak alındığı bu sistemde kamu yönetimi etkisiz olup kurumsal yapılara, yasa ve anayasaya itibar edilmemektedir. Bu yönetim biçiminde kararlar sıklıkla değişmiş, bozulmuş karar alma süreçleri uzarken yönetim belirsizliği de artmıştır. Fikir tartışmaların kısıtlı olduğu bu rejimlerde ekonomik, siyasal ve toplumsal çalkantılar artmış, yolsuzluk ve hukuksuz uygulamalar yaygınlık kazanmıştır (Kalaycıoğlu,2019:61-62).

Tüm bu bilgiler doğrultusunda Ersin Kalaycıoğlu Neo-Patrimonyal Sultanizm kavramının temel özelliklerin şöyle açıklamıştır (Kalaycıoğlu,2019:60-61):

1. Hükümet ve devlet kavramları arasındaki farklar bulanıklaşmış, iktidar partisi devlete ve hükümete birlikte hakim olmuştur. Yasama etkisizdir.
2. Yönetim üslubuna kişisellik (personalism) hâkim olmuş, kurumların etkisi azalırken siyasal kararlar tek kişinin takdirine bırakılmıştır.
3. Mevcut anayasa ve kuralların seçilerek uygulanması veyahut yönetimde hiç dikkate alınmaması yolu ile anayasal takiye yapılmaktadır.
4. Rejimin toplumsal köklerini zayıflatılarak iktidar merkezleştirilmiştir. Çoğulculuk ortadan kaldırılarak devlet ve liderin iktidarı sınırsız hale getirilmiş siyasal vatandaşlık liderin başarılarının desteklenmesine ve lidere sahip çıkma anlayışına indirgenmiştir.
5. Ekonominin kuralları çarpıtılarak ahbap çavuş ekonomisi haline gelmiştir. Ülkede kapitalizm mevcut ise sistem ahbap çavuş kapitalizmine dönüşmüştür.

Ersin Kalaycıoğlu'na göre 2007 yılındaki anayasa değişiklikleri ile yarı-başkanlık sistemi olarak değiştirilen rejim, 2017 Anayasa değişiklikleri ile iktidar koalisyonu tarafından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılan yeni bir rejim olmuştur. Bu değişikliğin temel ögesinin başbakanlık ve bakanlardan oluşan hükümetin ilga edilerek yürütmenin yeniden inşa edilmesi olduğunu belirten Kalaycıoğlu, bakanların yasamaya karşı sorumluluklarının büyük oranda kaldırıldığını, yasamanın bakanları görevden almasının neredeyse imkânsız hale getirildiğini savunmuştur. Kalaycıoğlu'na göre bakanlar bir anlamda Cumhurbaşkanı'nın sekreteri olmuş, yeni sistemler birlikte yasamanın yürütmeyi denetleme yolları olan gensoru ve sözlü soru kaldırılmıştır. Yazılı soru uygulaması korunarak yasamanın bakanları denetlenmesi amaçlanmış olsa da sorular yürütme tarafından savsaklanmış cevap vermeme yoluna gidilmiştir. Zamanında cevap verilen yazılı soru oranı sadece %6 olmuştur. Yürütme bağlamında da yapılan değişiklikler neticesinde Cumhurbaşkanı'nın tek yetkili karar organı haline getirildiğini belirten Kalaycıoğlu, 1982 Anayasası'nın tümden değiştirilmesi mümkün olmayınca iktidar ve koalisyon ortağı MHP tarafından anayasanın bazı maddeleri değiştirilerek yeni bir rejim oluşturulmuştur. Kalaycıoğlu'na göre hükümet, 16 Nisan 2017 değişiklikleri haricinde anayasayı yok hükmünde saymakta, bu değişiklikler dışında kalan kısmın hükümeti ne lde bağladığı hususu ise belirsizliğini korumaktadır (Kalaycıoğlu,2019:57-58).

Kalaycıoğlu'na göre, Türkiye'deki rejim, anayasayı yok hükmünde saymakta anayasa ve yasalar eşitsiz Şekilde uygulanmaktadır. Bu duruma ek olarak kamu yönetiminin etkinliği azalmış, yasama etkisizleştirilirken yargı bağımlı ve taraflı bir hal almıştır. Siyasal karar alma mercilerinin merkezileştiği ve yönetimdeki şahsileşmenin arttığı bu sistem, vitrin itibarıyla modern ancak vitrin arkası görüntü itibarıyla patrimonyal görüntü gösteren bir neo-patrimonyal sultanizmdir (Kalaycıoğlu,2019:62).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne yönelik farklı bir tanımlama da Mete Kaan Kaynar tarafından yapılmıştır. Mete Kaan Kaynar'a göre Türkiye özelinde yaşanan hükümet sistemi tartışmaları yasama, yürütme ve yargı organlarını net olarak ayırmak üzerine gerçekleşmiş tartışmalar değildir aksine Türkiye'deki tartışmaların odak noktası yasama, yürütme ve yargı erkleri içerisinde yürütme erkini güçlendirmeyi, güçlü yürütme

organı içerisinde ise Cumhurbaşkanı'nı nihai karar verici noktasına getirme çabasıdır. Başka bir ifadeyle başkanlık sistemi tartışmaları gerçek anlamda yönetim sisteminin ıslahı yönünde yapılan tartışmalar olmadığı gibi salt Recep Tayyip Erdoğan ile başlamış tartışmalar da değildir. Menderes, Özal, Demirel gibi siyasetçilerin de istedikleri Türk usulü başkanlık sistemi 2017 referandumu ile fiili olarak hayata geçmiştir. Kaynar, aralarında çokça farklar bulunmasına rağmen gücün merkezde toplanması arzusu sebebiyle CBHS ile Milli Şef sisteminin birbirine benzer olduğunu bu sebeple CBHS'nin "Milli Şef Replikası" "Reistokrasi" gibi isimlerle tanımlanabileceğini belirtmiştir (Kaynar, 2022).

Mete Kaan Kaynar'ın Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi üzerine tespitleri şunlardır (Kaynar, 2021):

- Başkanlık sistemi erklerin ayrılığı sistemine dayanmakta iken CBHS ise kuvvetlerin tek bir kimsenin hizmetine sunulması üzerine kuruludur dolayısıyla CBHS'nin başkanlık sistemi ile alakası yoktur. Bu sebeple 2017 yılında hükümet sistemi değişikliği parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçiş olarak değil güncellenmiş bir Milli Şef uygulaması veyahut Reistokrasi olarak tanımlanmalıdır. CBHS, devlet liderinin Cumhurbaşkanı, başkan veyahut parti genel başkanı gibi farklı sıfatlara sahip olduğu ve gücünü kurumlara dayatabildiği bir sistemdir.
- Saygın bir makam olmasına karşın Cumhurbaşkanlığı makamı, parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı olarak seçilen kimsenin siyasal partisi üzerindeki gücünü azaltan bir makamdır. Cumhurbaşkanı seçilmesi Recep Tayyip Erdoğan'ın AK Parti üzerinde gücünü azaltıcı etki yapmıştır. Recep Tayyip Erdoğan'ın yeni sistemdeki temel gayesi Cumhurbaşkanlığı makamının yetki ve saygınlığı ile bir parti genel başkanının parti örgütü üzerinde sahip olduğu gücü birleştirmektir.
- Bir yönetim sistemi veyahut başkanlık sistemi tartışmaları olarak yürütülen süreç aslında Recep Tayyip Erdoğan'ın AK Parti içerisinde kaybettiği gücü kazanma ve bunu hukuksal zemine oturtma çabasının bir tezahürüdür.
- CBHS'nin eski sistemden en temel belki de tek farkı Cumhurbaşkanı'nın "partili" olabilmesidir. Geçmişte görev yapmış Cumhurbaşkanları elbette siyasal

geçmişlerini yok saymış değillerdir ancak Cumhurbaşkanlığı makamı ile parti genel başkanlığı sıfatlarını birlikte kullanmak imkânına sahip olmamışlardır. Her iki sıfatın aynı kişide birleşebilmesi CBHS'yi anlamlı kılan bir özellik olmakla beraber aynı zamanda sistemi reistokrasi veyahut Milli Şef dönemine yaklaştıran bir özellik de olmuştur.

Kemal Gözler CBHS'nin temel amacının kuvvetler birliği sistemi inşa etmek olduğunu savunmaktadır. TBMM seçimleri ile Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin aynı gün yapılmasının ve Cumhurbaşkanı'na seçimleri yenileme yetkisinin verilmesinin temel gayesinin yasama ile Cumhurbaşkanlığı'nın aynı görüşte olma ihtimalini artırmak, şayet aynı görüşte değilse kolaylıkla seçimi yenileyebilmek olduğunu iddia eden Gözler, Yasama ile yürütmenin aynı siyasal görüşte olduğu bir düzende yasamanın bağımsızlığını kaybederek Cumhurbaşkanı'nın etkisi altında olacağını savunmaktadır. Her ne kadar TBMM'nin de seçimleri yenileme yetkisi olsa da TBMM'nin seçim kararı alabilmesi beşte üç çoğunluk (360 mv.) ile mümkünken, Cumhurbaşkanı tek başına seçim kararı alabilmektedir. Birden fazla partiden oluşan TBMM'nin birlikte hareket edip seçim kararı en az anayasa değişikliği yapmak kadar zor bir durumdur. Yapılan değişiklikler bu haliyle yasama ve yürütme organları arasındaki ayrılığı ortadan kaldırarak yasamayı Cumhurbaşkanı'nın kontrolü altına koyacak niteliktedir (Gözler,2017:17-19).

Sistemin yargıya yönelik değişikliklerine de dikkat çeken Kemal Gözler, 12 üyeden oluşan HSK'nin Adalet Bakanı ve 5 üyesinin doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atandığını, diğer üyelerin ise TBMM tarafından seçildiğini belirterek yapılan değişikliklerle kurulun bağımsızlığının sağlanıp sağlanmayacağı noktasında şüpheler olduğunu vurgulamıştır. Gözler bu sebeple yargının da Cumhurbaşkanı'nın kontrolünün altına gireceği iddiasındadır. Seçimlerin yenilenmesi, üst düzey kamu görevlilerinin atanması gibi yetkilerin herhangi bir şarta bağlı olmaksızın Cumhurbaşkanı tarafından kullanıldığını belirten Gözler, yasama yürütme ve yargı organları arasında denge ve denetleme sisteminin olmadığını vurgulamıştır (Gözler,2017:20-21).

Kemal Gözler Türkiye'ye getirilen yeni sistemin bir başkanlık istemi olmadığını bu önerinin başına "Türk Tipi" ibaresinin eklenmesiyle de bir başkanlık sisteminden söz edilemeyeceğini belirtmektedir. Türkiye'deki sistemin bir başkanlık veya yarı başkanlık sistemi olmadığını belirten Gözler, bu sistemin nevi şahsına münahır bir sistem olduğunu

ve şimdiye kadar dünyada eşi benzeri olmadığını vurgulamaktadır. Gözler, bu sisteme bir isim verilmesi gerekiyorsa hiçbir yerde olmayan anlamında “Newerland Hükümet Sistemi” olarak adlandırılabilceğini söylemiştir (Gözler,2017:72).

Yukarıda da belirtildiği üzere Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin başkanlık sistemi olarak adlandırılmayacağını belirten Kemal Gözler, CBHS’yi ABD başkanlık sistemi ile karşılaştırarak özellikle fesih yetkisinin olduğu bir sistemin başkanlık sistemi olamayacağını söylemiştir. Kemal Gözler’in iki ülkedeki sistem karşılaştırması şöyledir (Gözler,2017:56-70):

- ABD sisteminde başkan yasama organı tarafından görevden alınmaz. Bu bakımdan başkan halka karşı sorumludur ancak yasamaya karşı sorumlu değildir. Türkiye’de kendi seçimlerini de yenilemek şartıyla başkan yasama tarafından görevden alınabilir. Bu bakımdan Türkiye’de Cumhurbaşkanı hem halka karşı hem de yasamaya karşı sorumludur.
- ABD sisteminde yasama organı başkan tarafından feshedilemez ancak Türkiye sisteminde kendi seçimini de yenilemek kaydıyla yasama organı Cumhurbaşkanı tarafından feshedilerek seçime gidilebilir. Yasama organının yürütme organı tarafından feshedildiği bir sistem başkanlık sistemi olarak adlandırılmaz bu yönüyle Türkiye sistemi parlamenter sisteme benzemektedir.
- ABD’de başkan yardımcısı da halk tarafından seçilirken Türkiye’de Cumhurbaşkanı tarafından serbestçe atanır.
- ABD sisteminde yüksek yargı hakimlerinin ataması da dâhil olmak üzere üst düzey kamu görevlilerinin ataması Senato onayına bağlı iken Türkiye’de bu atamalar Cumhurbaşkanı tarafından onay aranmaksızın yapılır.
- ABD sisteminde yüksek yargı hakimleri ömür boyu için seçilirken Türkiye’de bir süreklilik yoktur. AYM’nin üye kompozisyonu nispeten kısa sürede değiştiği için bir süre sonra iktidarla uyumlu bir üye kompozisyonu ortaya çıkabilmektedir, HSK’nin üyeleri ise 4 yılda bir değişmektedir. Türkiye’de 2010 ve 2014 yılında atanan HSK üyeleri birbirlerinin düşmanı olup 2010 yılında atanan HSK üyelerinin bir kısmı 2014 yılında atanan HSK üyeleri tarafından meslekten ihraç edilmiştir. Bu şekilde oluşturulan AYM ve HSK’nin Cumhurbaşkanını frenleme ve denetleme ihtimali düşmektedir.

- ABD sisteminde uluslararası antlaşmaların yürürlüğe girmesi Senato'nun 2/3 çoğunluğunun onayına bağlı iken Türkiye sisteminde milletlerarası antlaşmaların bir kısmı Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan doğruya onaylanabilirken bir kısmı ise TBMM'nin toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile kabul ettiği bir uygun bulma yasasının ardından Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmaktadır. Türkiye Sisteminde dış politikanın yasama tarafından frenlenmesi olanağı düşüktür.
- ABD sisteminde devlet başkanı harcama yapabilmek için her durumda Senato'nun çıkardığı bütçe kanununa ihtiyaç duyarken Türkiye sisteminde bütçe kanununun kabul edilmemesi halinde geçmiş yıl bütçesi yeniden değerlendirilmesinin de artırılarak harcama yapılmaya devam edilebilmektedir. Bu bakımdan ABD sisteminde senato onayı olmadan vergi toplamanın ve harcama yapmanın imkânsız olması bütçe yetkisini yürütmeye karşı kullanılacak bir silah haline getirirken yürütme organını da yasama organı ile uzlaşmaya mecbur bırakmaktadır. Türkiye sisteminde bütçenin arttırılarak devam etmesi sebebiyle yürütmenin yasama ile uzlaşması mecburiyeti yoktur. Başka bir ifadeyle yasamanın yürütme üzerindeki bütçe silahı Türkiye sisteminde elinden alınmıştır.
- ABD sisteminde güçlü parti örgütleri yoktur ve başkan partisinin genel başkanı değildir ancak Türkiye sisteminde hem parti örgütlenmeleri sıkı bir yapıya sahiptir hem de Cumhurbaşkanı dilerse partisinin genel başkanı olabilmektedir. Aynı zamanda parti genel başkanı görevini yürüten Cumhurbaşkanı hem partisinin milletvekillerini seçme hakkına da sahiptir. Bu bakımdan yasama organının büyük çoğunluğu yürütme organının başı tarafından belirlenmiş olacaktır. Bu durum hem Cumhurbaşkanı'nın yasama organı üzerinde etkin olmasına yol açan hem de politik beklentileri olan vekillerin Cumhurbaşkanı'nı denetlemesini güçleştiren bir olgudur. Öte yandan siyasi parti lideri olarak halktan oy talep eden bir kimsenin, üst düzey kamu görevlileri ve yüksek yargı organı üyelerinin büyük kısmını ataması üyelerin tarafsızlığı ilkesi ile bağdaşmayan bir durumdur.

Başkanlık sisteminin ana modelinin ABD başkanlık sistemi olduğunu belirten Alev Coşkun, 200 seneden fazladır uygulanan bu sistemin temel özelliğini kuvvetler ayrılığı ilkesinin titizlikle uygulanması ve erklerin kendi aralarında birbirlerini denetleyen denge denetim mekanizmalarına sahip olması olarak açıklamıştır. Coşkun'a göre özellikle Güney Amerika ülkeleri ABD sisteminden esinlenerek başkanlık sistemine geçmiş ancak kuvvetler ayrılığı ilkesinden uzaklaşmaları sebebiyle tüm yetkinin başkana verildiği veyahut başkanın geniş yetkilere sahip olduğu otoriter eğilimli "başkancı" rejimlere dönüşmüşlerdir.(A. Coşkun,2019:34-36).

2017 referandumu sürecinde yeni hükümet sisteminin Türk tipi olacağına ve kuvvetler ayrılığı yerine kuvvetler uyumunun sıklıkla vurgulandığına dikkat çeken Alev Coşkun, bu söylemin temel amacının bütün kuvvetlerin başkanın elinde toplandığı bir sistem inşa etmek olduğunu savunmuştur. Başkanlık sisteminde kuvvetlerin uyumu değil kuvvetlerin ayrılığı ve birbirini denetlemesi olduğunu belirten Coşkun, kuvvetlerin uyumunun olduğu bir sistemin başkanlık sistemi olarak adlandırılmayacağını sistemi getirenlerin de bunu bilmesi sebebiyle yeni hükümet sistemini "Türk Tipi Başkanlık Sistemi" olarak isimlendirdiklerini belirtmiştir. Coşkun'a göre Türkiye'deki hükümet sistemi "Başkancıl" sisteme dönüşmüştür (A. Coşkun,2019:36-37).

Alev Coşkun, Türkiye'de başkanlık sistemi istenmesinin asıl amacının sağ görüşlü partiler tarafından sürekli iktidarda kalabilmek isteği olduğunu iddia etmektedir. Alev Coşkun'a göre Türk toplumunun geleneksel olarak yaklaşık %65 -70'i muhafazakâr eğilimli, %30-35'lik bir kesimi ise aydınlanmacı- ilerici düşünceye eğilimlidir bu sebeple başkanlık sistemi Türkiye'de muhafazakâr görüşlü partiler tarafından savunulmakta ve istenilmektedir. Başkanlık sistemi tek dereceli ve çoğunluk usulüne dayalı bir sistem olması sebebiyle Türkiye'de yaklaşık %60 oy oranına sahip olan sağ parti liderleri tarafından istenmiştir. Türkiye'deki sağ partiler açısından başkanlık sistemi her zaman %51 oy alarak sürekli iktidarda kalmanın yolu olarak görülmekte gücün sürekli elde tutulması isteminin bir göstergesi olarak başkanlık sistemi talep edilmektedir (A. Coşkun,2019:34).

Alev Coşkun, başkanlık sisteminin çoğunluğa sahip sağ partiler tarafından kolaylıkla iktidara gelmenin bir yolu olarak istendiğini söylese de Türk siyasetinde Cumhurbaşkanı seçilmek için gerekli olan %50+1 şartı Kasım 2023 içerisinde Cumhurbaşkanı Erdoğan

tarafından gündeme getirilerek değiştirilmesi gerektiği yönünde görüş beyan edilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan %50+1 kuralına ilişkin olarak şunları söylemiştir (Dünya, 2023):

50+1 şartının değişmesi konusunda aynı fikirdeyim, isabetli olur. Çoğunluğu alan adayın seçilmesi usulüne geçilmesi halinde Cumhurbaşkanlığı seçimi de seri olur, uğraştırmaz ve yanlış yollara da sevk etmez. (...) Mevcutta 50+1 mecburiyeti partileri yanlış yollara sevk ediyor. Kimin eli, kimin cebinde belli değil. Yok altılı, yok on altılı masa... Bundan sonra kim bilir daha neler çıkar? Ama oy sayısı itibarıyla 'En fazla oyu alan aday seçilir' denildiği zaman seçim hızlıca tamamlanır.

Yüzde 50+1 kuralı hakkında dönemin AK Parti Genel Sekreteri Abdülhamit Gül, referandum sürecinde yaptığı açıklamada demokrasinin kim yönetecek sorusuna çoğunlukçu bir yaklaşımla yüzde 50+1 şeklinde cevap verdiğini bu bakımdan yüzde 50+1 kuralının meşru olduğunu vurgulamıştır (F. Özkan,2017:273-274). Dönemin Adalet Bakanı Bekir Bozdağ da benzer bir görüşle yüzde 50+1 oy almayı toplumun yarısından fazlasının güvenini almak olarak nitelemiş bu sistemde seçilmek isteyen adayın her kesimden oy alması gerektiğine dikkat çekerek sistemin laik, muhafazakâr vb. her kesimin teminatı olduğunu vurgulamıştır (F. Özkan,2017:91).

Yüzde 50+1 kuralı her ne kadar geçmiş dönemde savunulmuş olsa da yukarıdaki açıklamalara göre Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın gerek seçilmek için aranan sayı konusunda gerekse partiler arası ittifak düzenlemesinden memnun olmadığı ve en fazla oyu alan adayın seçileceği bir düzenlemeden yana olduğu söylenebilir. Bu bakımdan sağ partilerin başkanlık sisteminde kolaylıkla iktidara gelebileceği söylemi tek bir parametre ile kanıtlanabilecek bir iddia değildir ancak en fazla oyu alan adayın seçilmesine yönelik öneri daha kolay şekilde iktidara gelmek veyahut uzun süre iktidarda kalmak isteğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

2017 Anayasa değişiklikleri erkler arası kuvvetler dengesini bozarak yürütmenin üstün konumda olduğu bir yapı oluşturmuştur. Yapılan düzenleme ile parlamentonun siyasal karar alma süreçlerinden dışlanması ve etkisizleşmesi sağlanmış belirgin olarak parlamentosuzlaştırma amacı güdülmüştür. Mevcut anayasada Cumhurbaşkanı'na

tanınan güçlü yetkilere ek olarak yürütmeyi tek başına kontrol ettiği, yasama ve yargı organlarına da nüfuz ettiği yetkiler verilmiştir. Anayasa tarafından olağan ve olağanüstü dönemlerde kullanılmak üzere Cumhurbaşkanı'na tanınan yetkiler, 2017 Anayasa değişikliği ile sürekli hale getirilmiş 12 Eylül Anayasası'nın sahip olduğu otoritesini ağırlığı yaklaşımı yapılan anayasa değişikliği ile pekiştirilmiştir. (Yokuş,2022:136).

Yasa yapım süreçlerindeki değişiklikler de TBMM'nin işlevini azaltıcı bir etki yapmıştır. Fazıl Sağlam'a göre küreselleşme olgusuyla birlikte kanunlar, küresel gereksinimler dikkate alınarak ulusal ve uluslararası örgütlerde hazırlanarak hayata geçirilmektedir. Yatırım Danışma Konseyi (investment advisory council – IAC), Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD) veya Türkiye için ulusal düzeyde Yatırım Ortamını İyileştirme ve Koordinasyon Kurulu (YOİKK), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) bu tarz oluşumlara örnek olarak verilebilir. Meclis İhtisas Komisyonlarının çıkarılacak kanunları klasik yöntemlerle inceleme ve değiştirme zamanına sahip olmadıkları gibi bilgi ve deneyimleri de uluslararasılaşmış kesimin ortak gereksinimlerini karşılamak noktasında yetersizdir. Bu eksiklik yukarıda sayılan çeşitli örgütler vasıtasıyla giderilmekte, bu örgütlerde yürütme bakanlıklar vasıtasıyla temsil edilirken yasama temsilcisi bulunmamaktadır. Böyle bir yapı içerisinde talepler yasama yerine yürütme organına iletilmekte toplumsal sınıfların temsilcisi olan yasama etkisizleştirilmektedir. Bu bakımdan kanunların TBMM'den çıkması bizleri yanıltmamalıdır zira 2007 yılının ikinci yarısından itibaren çıkarılan yasaların neredeyse hepsi YOİKK'in teknik komiteleri tarafından hazırlanıp hükümet tarafından TBMM'ye gönderilen tasarılar oluşmuştur. Bir başka ifadeyle yasa yapım süreci fiili olarak yürütmenin eline geçmiştir (Sağlam,2022:375-376).

Yasa yapım sürecine ilişkin bir başka boyut KHK, torba kanun, teklif görünümlü tasarılar ve temel kanun şeklindeki uygulamalardır. Teklif olarak sunulması sebebiyle Bakanlar Kurulu görüşme safhasının uygulanmadığı teklif görünümlü tasarı kanunlar birden fazla farklı konunun bir arada düzenlenmesine imkân veren torba kanun düzenlemeleri bir arada kullanıldığında kanun yapma süreci muazzam derecede hızlanmıştır. Bu duruma ek olarak torba kanunların temel kanun olarak görülmesi yasama organını adeta bir kanun yapma fabrikasına çeviren ancak yasama sürecini işlevsizleştiren bir durumdur. Kanun

tasarılarının çeşitli oluşumlar vasıtasıyla hazırlanması uygulaması ile torba kanun temel kanun gibi uygulamaların benzer zaman dilimlerinde hayata geçirilmesi bu iki durum arasında bir illiyet bağı olduğuna işaret kabul edilebilir. (Sağlam,2022:376).

KHK çıkarma yetkisi, OHAL ve normal dönem KHK'lerinin sınırları, İhtüzük değişiklikleri gibi konularda AYM'nin içtihat değişiklikleri yasamayı güçsüzleştirmesine karşın yürütmeyi güçlendiren değişiklikler olmuştur. Öte yandan AYM'nin denetlemekten kaçındığı alanların artması da yasama organının kanun yapma sürecini işlevsizleştirecek derecede hızlanmasına neden olmuştur. Tüm bu uygulamalar yasama etkinliği ve ağırlığını azaltan buna karşın yürütme ve yürütme ile bağı olan ulusal ve küresel oluşumların etkinliğini artıran durumlar olarak tezahür etmiştir. 2017 Anayasa değişikliği tezahür eden bu halin anayasal ifadesi niteliğindedir (Sağlam,2022:376).

Yeni sistemde Cumhurbaşkanı'nın kararname çıkarma yetkisi, asli bir yetkiye dönüşerek adeta yasama yetkisine benzer bir nitelik kazanmıştır. Cumhurbaşkanı açıkça kanunla düzenlenmemiş alanlarda kanun değerinde kararname çıkararak yasama faaliyeti yürütmektedir. Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilen kanunun aynen kabulüne ilişkin karar yeter sayısı nitelikli çoğunluk şartına bağlandığı için kararnameye karşı TBMM tarafından kabul edilse dahi geri gönderilmesi halinde aynen kabul edilmesi zor görünmektedir. Bu durum Meclis faaliyetlerine fiili engel niteliğindedir. Bir başka ifade ile iktidar yetkisinin Cumhurbaşkanı'nın elinde toplanması, yasama ve yürütme arasındaki dengenin yasama aleyhine bozulmuş olması, yürütme yetkisini dengeleyecek mekanizmalara yeteri kadar yer verilmemiş olması gibi sebeplerle iktidar yetkisi Cumhurbaşkanının şahsında kümelenmiş, iktidar kişiselleşmiştir (Yokuş,2022:136- 139).

Fazıl Sağlam 2017 Anayasa değişikliklerinin yasam organına etkisini şöyle açıklamıştır (Sağlam,2022:377-391):

- 2017 değişikliği ile Cumhurbaşkanı'nın aynı zamanda parti genel başkanı olabilmesinin önü açılmış Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığı yemin metninden ibaret bir hal almıştır. Türkiye'de milletvekili aday listeleri parti genel başkanı veya partiye egemen olan küçük bir grup tarafından belirlenmekte seçim günü liste tümüyle oylandığı için halkın listelere müdahale imkânı bulunmamaktadır. Siyasal varlığını parti genel başkanına borçlu olan vekillerin, yetkilerini özgürce

kullanmaları şüphelidir. Bu durum aynı zamanda TBMM çoğunluğuna da sahip olan bir Cumhurbaşkanı ortaya çıkarmaktadır.

- TBMM'nin hükümeti denetleme olanakları sembolik düzeylere indirgenmiştir. Gensoru, güvenoyu ve sözlü soru uygulaması kaldırılmış olup yeni sistemde yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı'na doğrudan soru yöneltmek dahi mümkün değildir. Yürütmenin başında olmasına karşın doğrudan soru bile sorulamaması TBMM yetkilerinin azalmasındaki somut göstergeler arasındadır.
- Parlamenter sistemde KHK çıkarmak için TBMM tarafından çıkarılacak bir yetki kanununa bağlıydı. Çıkarılan bu yetki kanunu ile KHK'nin içerik, kapsam ve süresi belirlenmekte başka bir ifadeyle verilen yetkinin sınırları çizilmekteydi. Yapılan düzenleme ile KHK kaldırılarak yerine CBK terimi getirilmiş yetki yasası uygulaması kaldırılarak CBK çıkarma yetkisi Cumhurbaşkanı'nın inisiyatifine bırakılan bir alan olmuştur. Yürütme organının kararname çıkarmak için yasama organından yetki alması usulüne son verilmiştir.
- Cumhurbaşkanı'nın kanunları geri gönderme yetkisi veto yetkisine çevrilmiştir. Değişiklik öncesi geri gönderilen kanunun TBMM tarafından aynen kabul edilmesi için nitelikli çoğunluk aranmazken yapılan değişiklikle geri gönderilen kanunun aynen kabul edilmesi TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğu koşuluna bağlanmıştır. Bu durum hem Cumhurbaşkanı'na TBMM karşısında üstünlük sağlamış hem de TBMM'nin yasa çıkarma yetkisini zayıflatmıştır. Cumhurbaşkanı ile TBMM'nin aynı siyasal düzlemde olduğu bir parlamento düzeninde TBMM'nin iradesinde ısrar etmesi zordur.
- Her ne kadar CBK ile yasaların çatışması halinde yasaların üstün olduğu yönünde düzenleme yapılmış olsa da bu yetkinin kâğıt üzerinde kalması kuvvetle muhtemeldir zira aynı zamanda partisinin genel başkanı olan bir Cumhurbaşkanı ile milletvekillerinin ters düşmesi ihtimali çokça düşüktür. Olası ters düşme durumunda AYM'nin somut norm denetimleri konusunda isteksiz davranması sebebiyle AYM'nin gerçek anlamda denetleme yapıp yapmayacağı noktası belirsizdir. Öte yandan CBK ile yasaların çatışması halinde yasaların üstün olduğu kuralı OHAL CBK'ler açısından geçersiz bir kuraldır.
- Yeni sistemle birlikte yasama ve yürütme organına seçimleri yenileme yetkisi verilmiştir. Her iki organa da tanınan fesih yetkisi yürütmenin başı olan

Cumhurbaşkanı tarafından tek başına kullanılabilirken TBMM'nin seçim kararı alabilmesi üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu (360 mv) şartına tabidir. Bu bakımdan TBMM'nin seçim kararı alması anayasa değişikliği yapmak kadar zor bir durumdur. Öte yandan Cumhurbaşkanı'nın ikinci döneminde TBMM tarafından seçim kararı alınması halinde Cumhurbaşkanı'nın üçüncü kez aday olması mümkün olabilmektedir dolayısıyla Cumhurbaşkanı ile parlamentonun benzer siyasal görüşte olduğu bir yapıda TBMM'nin seçim yetkisi Cumhurbaşkanı'na üçüncü defa seçilme imkânı vermek için de kullanılabilir.

- 2017 değişiklikleri ile güçler ayrılığı ilkesi bozularak TBMM'nin merkezi konumu kaldırılmış Cumhurbaşkanı yasama ve yargı organları karşısında hakim bir konuma yerleşmiştir. Düzenlemelerle yürütme yetkisi tek başına Cumhurbaşkanı'na tanınırken, partili Cumhurbaşkanı imkânı tanınması ile yasama da Cumhurbaşkanı'nın vesayeti altına girmiştir. Yargı organı ise – üyelerinin bir kısmının Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan atandığı ve Adalet Bakanı'nın HSK'nin üyesi ve başkanı olduğu da düşünüldüğünde- yürütme gücüne bağımlı bir hale getirilmiş hak ve özgürlükleri koruyucu gücü kalmamıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, özellikleri itibarıyla kuvvetlerin sert olarak ayrıldığı başkanlık sistemine veyahut yasamanın yürütme üzerinde denetim imkânına sahip olduğu parlamenter sisteme benzememektedir. Yapılan değişikliklerle Cumhurbaşkanı'na yasamayı belirleme, yasama fonksiyonunu paylaşma, istediği takdirde yasamayı feshetme gibi olanaklar tanınmıştır. Bu düzenlemelere ek olarak Cumhurbaşkanı tarafından sunulan Bütçe Kanunu'nun Meclis tarafından kabul edilmemesi veya süresi içerisinde Bütçe Kanunu çıkarılmaması halinde geçmiş yıl bütçesinin yeniden değerlendirilerek artırılarak kullanılması şeklinde düzenleme yapılmış böylece TBMM'nin yürütme üzerindeki denetim yetkisi olan bütçe hakkı da etkisizleşmiştir. Bu bakımdan 2017 anayasa değişiklikleri, Cumhurbaşkanı'nı süper yetkilerle donatan, otoriteyi güçlendiren niteliktedir (Yokuş,2022:136- 139).

Serap Yazıcı da CBHS ile tek kişilik bir yürütme meydana getirildiğini her ne kadar Cumhurbaşkanlığı kabinesi gibi bir oluşum olsa da kabine üyelerinin sadece Cumhurbaşkanı'na tavsiye ve telkinlerde bulunduğunu dolayısıyla yürütme faaliyetlerine

dahil olmadığını belirtmiştir. Sistemde tek karar vericinin Cumhurbaşkanı olması sebebiyle bakanların değişmesi esasında izlenen politikaları değiştirmemekte dolayısıyla bakanlar fiili anlamda danışman olarak görev yürütmektedir. Serap Yazıcı'ya göre CBHS ile güçlü yürütme meydana getirilirken yasama organı olan TBMM zayıflatılmıştır. Cumhurbaşkanı'na kanunlar üzerinde veto yetkisi tanınması, sözlü soru yetkisinin ilga edilmesi, meclis soruşturması mekanizmasının zorlaştırılması ve TBMM'nin bütçe üzerindeki yetkisinin etkisizleştirilmesi yasamayı zayıflatan uygulamalar olmuştur (Yazıcı, 2022,239-243).

SONUÇ

Kuvvetler ayrılığı prensibi yönetimin temel unsurlarını yasama, yürütme ve yargı olarak ayırmayı öneren bir öğretiy olup temelleri İngiliz düşünür John Locke ve Fransız yazar Montesquieu tarafından atılmıştır. Despot yönetimlere karşı dengeli bir yönetim anlayışı kurmayı hedefleyen kuvvetler ayrılığı ilkesi, yönetici ile yönetilen arasındaki dengeyi ifade etmektedir. Her ne kadar kuvvetlerin dengeli dağıtılması esas amaç olarak belirlenmiş olsa da siyasal partilerin yasama ve yürütme içerisindeki konumuna göre kuvvetler ayrılığının sert veyahut nispeten yumuşak olarak uygulandığı durumlar söz konusudur ancak bu durum kuvvetlerin biri lehine dengesizleştirilmesi veyahut ortadan kaldırılması anlamına gelmemelidir.

Yasama, yürütme ve yargı erklerinden meydana gelen yapı devlet olarak adlandırılmakta, yasama ve yürütme kuvvetlerinin ayrı veyahut bir arada olması ise hükümet sistemi olarak tanımlanmaktadır. Hükümet sistemleri içerisinde yasama organı toplumu düzenleyici kuralları koyan organ olurken yürütme ise bu kuralların uygulayıcısı konumundadır. Yargı her iki organın faaliyetlerini denetleyen organ olarak bağımsız kabul edilmektedir. Yasama ve yürütme organlarının bir elde toplandığı sistemler kuvvetler birliği sistemi iken bu erklerin ayrı organlar vasıtasıyla kullanıldığı durumlar ise erkler ayrılığı olarak tanımlanmaktadır. Kuvvetlerin yürütmede toplanması mutlak monarşi veyahut diktatörlük olarak adlandırılırken kuvvetlerin yasama da toplanması ise meclis hükümeti sistemi olarak tanımlanmaktadır.

Hükümet sistemleri ülkelerin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği birçok sürecin bir tezahürü olarak ortaya çıkan yapılar olması sebebiyle genelleme yapmanın uygun olmadığı bir alan olarak kabul edilebilir. Modern dünya sisteminde kuvvetlerin sert ayrılığına dayanan başkanlık sistemi, kuvvetlerin nispeten yumuşak ayrımına dayanan parlamenter sistem ve bu iki hükümet sisteminin çeşitli özelliklerini alarak ortaya çıkmış yarı başkanlık sistemi kabul gören ve uygulanan sistemlerdir. Başkanlık sisteminin merkezi ABD, parlamenter sistemin merkezi İngiltere olarak kabul edilirken yarı başkanlık sisteminin uygulandığı temel ülke Fransa olarak kabul edilmektedir.

Başkanlık sistemi yasama ve yürütme organlarının ayrı ayrı halk tarafından seçimle göreve geldiği sert kuvvetler ayrılığına dayanan bir sistemdir. Yasama ve yürütme

organlarının bağımsız olarak çalıştığı ve birbirlerinin görevlerine son veremediği bu sistem de yürütme ve yasama organlarının çeşitli denge ve denetleme mekanizmaları vardır. Örneğin yürütme tarafından yapılan bir atamanın yasama onayına tabi olması (ABD Sistemi) bu denge ve denetleme mekanizmasına örnektir. Parlamenter sistemde ise yürütme organı halk tarafından seçilen yasama organı içerisinden çıkarak göreve gelir. Sistemde aktif görev yürüten bir başbakan ve çoğunlukla sembolik konumda olmasına karşın yürütme organının diğer kanadını oluşturan bir Cumhurbaşkanı/ Devlet Başkanı bulunur. Parlamenter sistem kuvvetlerin nispeten yumuşak ayırımına dayanan bir yapıdır. Başkanlık sistemi ile parlamenter sistemin çeşitli yönlerini alarak ortaya çıkan yarı başkanlık sistemi ise bu iki sistemin özelliklerini barındıran melez bir yapıdır. Devlet Başkanı ve yasama organının halk tarafından seçildiği bu sistemde aktif bir başbakan bulunur ve Devlet Başkanı da yetkilerini kullanan aktif bir kişidir. Parlamenter sistemin bir özelliği olan yasamanın güvenoyu ile yürütmeyi düşürme uygulaması yarı başkanlık sisteminde de vardır.

Monarşi olarak kurulan ve 600 yıldan fazla varlığını sürdüren Osmanlı Devleti'nin siyasi yapısında 17. ve 18. yüzyılda bozulmalar artmış aksayan yönleri düzeltmek ve yıkılmayı önlemek için çeşitli adımlar atılmıştır. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı veya Sened-i İttifak gibi hem toplumsal eşitliği hem de padişahın yetkilerini kısıtlamayı amaçlayan adımlar atılmış olmasına karşın bu adımlar tümünden etkin olamamıştır. 23 Aralık 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesi ile birlikte Osmanlı Devleti'nin mutlak monarşi olan yapısı meşruti monarşiye dönüşmüş ancak kısa süre sonra çıkan Osmanlı-Rus savaşı gerekçe gösterilerek anayasal düzen ve parlamento kaldırılarak yeniden padişahın tek aşına etkin olduğu bir dönem başlamıştır.

Çeşitli toplumsal olaylar neticesinde 3 Temmuz 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilerek yeniden parlamentonun olduğu bir düzene geçiş yapılmıştır. Kanun-i Esasi'de 1909 yılında yapılan değişikliklerle hükümetin ve bakanların meclise karşı sorumlu olması, padişahın anayasaya bağlılık yemini etmesi, kanun teklif edebilmek için padişahın ön izin almak gibi uygulamalar kaldırılarak monarşi gerçek anlamda kısıtlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve savaş sonunda Osmanlı Devleti'nin siyasal varlığının sona ermiş olması gibi sebeplerle Osmanlı Parlamentosu varlığını uzun yıllar sürdürememiştir. Buna rağmen Osmanlı parlamenter sistem geleneği, mirasçısı Türkiye

Cumhuriyeti tarafından devam ettirilmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yürürlüğe konulmuş Kanun-i Esasi'nin yeni düzene aykırı olmayan maddeleri 1921 Anayasası'nda da uygulanmaya devam edilmiştir.

1921 Anayasası ve Cumhuriyet'in ilanından sonra yürürlüğe konulan 1924 Anayasası hükümet sistemi olarak kuvvetler birliğine dayanan meclis hükümeti sistemini benimsemiş olmasına 1950'ye kadar geçen sürede parlamenter sistem özelliklerini de taşıyan karma bir model uygulanmıştır. 27 Mart 1960 yılında yapılan askeri darbe ile 1924 Anayasası'nın varlığına son verilmiş 1961 yılında yürürlüğe giren 1961 Anayasası ise parlamenter sisteme uygun olarak yazılmıştır.

1961 Anayasası 1921 ve 1924 anayasalarından farklı olarak çift meclisli bir yapı öngörmüştür. Türkiye Büyük Millet Meclisi Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclis olmak üzere iki kanattan oluşmakta bu meclislerin toplanma zamanları farklı olmakla birlikte savaş, sıkıyönetim ilanı, Cumhurbaşkanı seçimi gibi durumlarda birlikte toplanılması öngörülmüştür. Bu bağlamda yasama yetkisi devredilemez denilerek TBMM'ye tanınmış TBMM'ye kanun çıkarmak, kaldırmak veyahut değiştirmek, bütçe ve kesin hesap kanun tasarıları görüşmek, kabul etmek, mahkemece kesin hükme bağlanmış ölüm cezalarını uygulamak vb. yetkiler verilmiştir. 1971 yılında yapılan değişiklikle Bakanlar Kurulu'na Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi vermek de TBMM'nin yetkileri arasına eklenmiştir.

TBMM'nin yetkilerine ek olarak yürütmeyi denetlemek için soru, meclis araştırması, meclis soruşturması, genel görüşme ve gensoru gibi denetleme yolları da TBMM'ye tanınmış söz konusu denetim yollarının her iki meclis tarafından da ayrı ayrı kullanılabilmesi sağlanmıştır. Bazı dönemlerde TBMM'yi yavaşlatmanın bir yolu olarak kullanılsa da gensoru ve diğer denetim yolları anayasanın yürürlükte kaldığı dönem boyunca aktif olarak kullanılmış Süleyman Demirel Hükümeti bir gensoru önergesi neticesinde düşürülmüştür.

1961 Anayasası kimi kesimlerce sahip çıkılması gereken bir anayasa olarak sahiplenilirken kimi kesimler tarafından ise toplumsal kargaşanın müsebbibi olarak görülmüş ve yürürlükte olduğu dönem boyunca tartışılmıştır. 12 Eylül 1982 askeri

darbesinin ardından 1961 Anayasası lağvedilmiş yerine güçlü bir yürütme organı tasarlayan 1982 Anayasası gelmiştir.

12 Eylül askeri yönetimi yürütme organının yasama ve yargı karşısındaki konumunu güçsüz olarak görmüş bu sebeple Cumhurbaşkanlığı makamı nezdinde yürütmeyi güçlendirici düzenlemeler yapmıştır. Cumhurbaşkanı'na kanunları ve anayasa değişikliklerini referanduma götürme yetkisi, Yargıtay hariç yüksek mahkemelerin başkanlarını atama hakkı, TSK'nin kullanılmasına karar vermek, anayasadaki koşullar oluştuğunda TBMM seçimlerini yenilemek gibi yetkiler tanınarak konumu güçlendirilmiştir. Bu düzenlemelere ek olarak KHK çıkarılmasının kolaylaştırılması, OHAL KHK'lerinin neredeyse denetime tabi olmaması, her partinin TBMM'ye girmesini engelleyici bir düzenleme olarak %10 seçim barajı uygulaması yürütmeyi yasamaya karşı güçlendiren düzenlemeler arasındadır.

Yapılan düzenlemelere rağmen hem 1961 Anayasası hem de 1982 Anayasası dönemlerinde Türkiye'nin hükümet sistemi tartışılmaya devam etmiş Alparslan Türkeş, Necmettin Erbakan, Turgut Özal, Süleyman Demirel gibi siyasetçiler tarafından hükümet sisteminin değişmesi ve başkanlık sistemine geçilmesi yönünde görüşler dile getirilmişse de hayata geçirilememiştir. Başkanlık sistemine geçiş tartışmaları 3 Kasım 2002 seçimlerinin ardından AK Parti'nin tek başına iktidar olmasıyla da devam etmiştir. 10.Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin dolmasının ardından 11.Cumhurbaşkanı olarak AK Parti tarafından aday olarak gösterilen Abdullah Gül'ün seçilmesi siyasal bir krize dönüşmüş kriz sonrasında yapılan Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi şeklinde düzenleme yapılmıştır.

Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi düzenlemesinin ardından hükümet sisteminin yarı başkanlık sistemine dönüştüğü yönünde görüşler dile getirilmiş hükümet sisteminin değişmesi için 2012 yılında AK Parti tarafından kanun tasarısı hazırlanarak TBMM'ye sunulmuş ancak kabul görmemesi sebebiyle sistem değişmemiştir. 2014 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi ve yetkilerini aktif olarak kullanması sistemin fiili başkanlık sistemine dönüştüğü ve sistemde çift başlılık olduğu yönünde yorumlara yol açmıştır. 15 Temmuz 2016 günü yaşanan askeri darbe girişimi MHP tarafından ülke güvenliği adına bir tehdit olarak yorumlanmış hükümet sistemi içerisindeki çift başlılık ile fiili durumun giderilmesi ve tartışmaların son bulması adına

yapılacak düzenlemeye destek verileceği açıklanmıştır. Bu açıklamanın ardından AK Parti ve MHP tarafından hazırlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi teklifi önce TBMM’de kabul edilmiş sonra da anayasa gereği Cumhurbaşkanı tarafından referanduma götürülerek 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum ile halk tarafından kabul edilmiştir. 2017 Anayasa değişikliği ile I. Meşrutiyetten beri uygulana gelen parlamenter sistem geleneği son bulmuş Türkiye’nin hükümet sistemi değişmiştir.

CBHS ile yürütme yetkisinin sadece Cumhurbaşkanı’nda olduğu tek başlı bir yürütme yapısı inşa edilmiş olup bu sistemde yasama ve yürütme organı birbirinden bağımsız olarak doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Organların birbirine karşı sorumlulukları olmamasına karşın Cumhurbaşkanı tek başına, TBMM ise üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile seçimleri yenileme imkânına sahiptir. Seçimlerin yenilenmesi kararı kim tarafından alınırsa alınsın yasama ve yürütme organları seçimleri birlikte ve aynı gün yapılmaktadır. Yüksek yargı organları üyeleri de dâhil olmak üzere üst düzey kamu görevlilerini herhangi bir onay makamına ihtiyaç duymaksızın atamak, yürütme ile alakalı konularda kararname çıkarmak, bütçe ve kesinhesap kanun teklifi vermek de CBHS ile Cumhurbaşkanı’na tanınan yetkiler arasındadır.

CBHS, yasamaya yönelik olarak çeşitli düzenlemeler getirmiştir. Seçilme yaşının 18’e indirilmesi ve TBMM üye sayısının 600’e çıkarılması bu değişiklikler arasındadır. Bu değişikliklere ek olarak Bakanlar Kurulu’na KHK çıkarma yetkisi vermek, sözlü soru ve gensoru uygulaması ise TBMM’nin görev ve yetkileri arasından çıkarılmıştır. CBHS ile Cumhurbaşkanı’na cezai sorumluluk ve TBMM tarafından seçimlerin yenilenmesi gibi yetkiler yasama organına verilmiş yeni yetkiler arasındadır.

CBHS, sistemin savunucuları tarafından kuvvetler ayrılığının sağlandığı, hükümet sistemi tartışmalarını sona erdirdiği, yasama organını güçlendirerek istikrarlı bir yapı sağladığı ve karşılıklı fesih yetkisi tanınması, başkanlık sistemlerinde yaşanan olası tıkanıklıklara çözüm önerisi getirmiş olması gibi sebeplerle desteklenmiştir. Buna karşın sistem, yürütme hatta Cumhurbaşkanı’nın şahsı merkezinde konumlandırılmış olması, yasamanın yetkilerini elinden alarak hem etkisiz bir yapıya dönüştürmesi hem yetkilerini kullanmasını zorlaştırarak yasamayı pasifize etmesi, CBK yetkisi ile yasamaya alternatif bir güç yaratması, sistemin denge ve denetim işlevinden yoksun olması gibi

sebeplerle eleştirilmiş olup farklı yazarlar tarafından patrimonyal sultanizm, reistokrasi, başkancıl rejim gibi sıfatlarla tanımlanmıştır.

Yukarıda özetlediğimiz ve çalışma boyunca aktarmaya çalıştığımız bilgiler doğrultusunda hem CBHS hem de CBHS içerisinde yasama organının konumuna yönelik şu tespitler yapılmıştır:

1. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yasama ve yürütme organlarının halk tarafından seçilmesi ve organların birbirine karşı sorumlu olmaması yönüyle başkanlık sistemine benziyor olsa da kuvvetlerin birbirlerinin varlığına son verebilmesi, bütçe ve kesin hesap kanununun Cumhurbaşkanı tarafından teklif edilmesi ve üst düzey personel atama kararlarının Meclis onayına tabi olmaması yönüyle de başkanlık sisteminden ayrılmaktadır. Bu bakımdan CBHS başkanlık sistemi olarak kabul edilmek yerine çeşitli siyasal sistemlerin özelliklerini bünyesinde barındıran özgün bir yönetim sistemi olarak kabul edilmelidir.
2. Özellikle gençlerin bakış açısının siyasete yansımaları ve gençlerin siyasal tecrübe kazanması gibi gerekçelerle seçilme yaşı 18'e indirilmiş TBMM üye sayısı ise 600'e çıkarılmıştır. Buna karşın partilerin 18-29 yaş arasında seçilen milletvekili sayısı tüm partiler bazında göstermelik rakamlarda kalmıştır.
3. Parlamenter sistemde kanunların büyük oranda tasarı şeklinde gelmesi sebebiyle vekillerin ve TBMM'nin etkin olmadığı savunulmuş CBHS içerisinde yasamayı güçlendirmek ve milletvekillerini bağımsızlaştırmak adına kanun tasarısı uygulaması kaldırılarak kanun teklif etme yetkisi -bütçe kanunu hariç- sadece milletvekillerine tanınmıştır. Buna karşın sistemin hayata geçtiği 27.yasama döneminde muhalefet milletvekilleri tarafından sunulmasına karşın kabul edilmiş bir kanun teklifi yoktur. Bu durum parlamenter sistemde hükümetin kendisi dışındaki düzenleme önerilerini yok sayma alışkanlığının CBHS içinde de devam ettiğini göstermektedir.
4. TBMM'de kabul edilmesine karşın Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilen kanunların aynen kabul edilmesi usulü için parlamenter sistemde özel bir nisap belirlenmemişken CBHS içerisinde geri gönderilen kanunun aynen kabul edilmesi TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğu şartı konulmuştur. Bu durum özellikle Cumhurbaşkanı ile yasama çoğunluğunun farklı görüşte olduğu bir

tabloda hem TBMM'nin iradesinde ısrar etmesini zorlaştıran hem de yürütmeyi yasama karşısında üstün kılan bir düzenleme olmuştur.

5. CBHS içerisindeki olası sistemsel tıkanıklıkları aşmak için yasama ve yürütme organlarına karşılıklı fesih yetkisi tanınmıştır. Cumhurbaşkanı fesih yetkisini tek başına kullanırken TBMM'nin bu yetkiyi kullanması için beşte üç çoğunluk (360 mv.) gereklidir ayrıca Cumhurbaşkanı'nın ikinci döneminde TBMM'nin seçim kararı alması halinde Cumhurbaşkanı 3.defa aday olabilmektedir. Seçim kararı her ne kadar karşılıklı olarak verilebilse de şartlar eşit değildir zira 360 sayısı TBMM tarafından kolay ulaşılabilir bir sayı değildir. Bu bakımdan Cumhurbaşkanı istemediği bir meclis tablosunu kolaylıkla değiştirme imkânına sahipken TBMM aynı güce sahip değildir. Öte yandan Cumhurbaşkanı son döneminde çoğunlukta olması sebebiyle TBMM'ye erken seçim kararı aldirarak bir kimse en fazla iki kez Cumhurbaşkanı seçilebilir kısıtlamasını aşabilmektedir.
6. TBMM seçimleri ile Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin aynı günde yapılması seçimlerin Cumhurbaşkanlığı odaklı bir propaganda süreci şeklinde geçmesine sebep olurken seçmeni Cumhurbaşkanı olmasını istediği kişinin partisine oy vermesi yönünde sevk etmektedir. Her ne kadar yasama ve yürütme organlarının uyumlu olması amaçlanmış olsa da siyasal karar alma sürecini manipüle etme ihtimali yüksek olan bir düzenlemedir.
7. Cumhurbaşkanı'na yürütme yetkisine ilişkin alanlarda CBK çıkarma yetkisi tanınmış parlamenter dönemdeki KHK yetkisinden farklı olarak TBMM tarafından yetki kanunu çıkarılması uygulamasına yer verilmemiştir. Her ne kadar kanunda açık düzenlenmiş veyahut kanunla düzenlenmesi zorunlu olan alanlarda CBK çıkarılması kısıtlanmış, kanunla CBK'nin çatışması halinde kanun üstün tutulmuş olsa da bu kısıtlamaların kâğıt üstünde kalma ihtimali yüksektir. Örneğin CBK'yi hükümsüz kılmak için çıkarılan kanun Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilirse 301 milletvekili tarafından yeniden kabul edilmesi gerekmektedir. Bu sayıya ulaşılmadığı müddetçe CBK geçerliliğini korumakta bir başka anlatımla yürütme organının iradesi yasama organına galip gelmektedir.
8. Haziran 2018 yılından Aralık 2021 yılına kadar geçen sürede 89 CBK yayımlanmış 3 bin 94 adet kanun maddesi düzenlenmiştir. 2023 yılında ekim ayı itibarıyla çıkarılan CBK sayısı 34 olmuştur. Bu durum CBK'lerin asli yasama

faaliyeti niteliğinde kullanıldığını gösteren bir veri olup aynı zamanda da kanun yapmakla görevli yasama organının zayıflatıldığının göstergesi olarak kabul edilebilir.

9. Anayasa değişikliği ile bütçe ve kesin hesap kanun teklifini hazırlama yetkisi Cumhurbaşkanı'na verilmiş bu yetkiye ek olarak bütçe kanununun süresi içerisinde çıkmaması halinde geçmiş yıl bütçesinin yeniden değerlendirme oranında artırılarak kullanılabilmesi yönünde düzenleme yapılmıştır. Yapılan bütçe düzenlemesi yasamanın yürütme organı üzerindeki temel denetim mekanizmalarından olan bütçe hakkını anlamsızlaştırmıştır. Bütçe reddedilse bile yeniden değerlendirme oranında artırılarak kullanılması mümkündür haliyle CBHS içerisinde TBMM'nin bütçeyi kabul etmemesi bile bir sonuç doğurmamaktadır. Düzenleme ile yasama organı yürütme organı karşısında güç kaybına uğramıştır.
10. Yüksek yargı organlarının üyeleri de dâhil olmak üzere bakanların ve diğer üst düzey kamu görevlilerinin atanması TBMM onayına tabi olmaksızın doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından yapılabilmektedir. Bu durum yürütme organının etkisi altında olan bir yargı sistemi oluşturma riski taşıırken TBMM'nin bakan ve diğer üst düzey kamu görevlileri üzerinde etkin olmasını engelleyici bir düzenlemedir.
11. Anayasa değişikliği ile TBMM'nin bilgi edinme yollarından olan sözlü soru ve gensoru uygulamasına son verilmiş soru denetim yolu yazılı soru olarak Anayasadaki varlığını korumuştur. Yazılı soruların 15 gün içerisinde cevaplanması gerektiği yönünde düzenleme yapılmış olmasına karşın cevaplanmayan veyahut süresi geçtikten sonra cevaplanan soru önergeleri için bir yaptırım öngörülmemiştir. Örneğin 27.yasama döneminde sorulan soruların yaklaşık %33'ü cevapsız bırakılmış %52'si ise süresinden sonra cevaplanmıştır.
12. TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yollarından olan genel görüşme, meclis araştırması ve meclis soruşturması da 27.yasama döneminde etkin olarak kullanılamamıştır. CBHS'nin ilk beş yılında verilen 89 genel görüşme önergesinin tamamı ve 7221 meclis araştırma önergesinden 6988 adedi yasama dönemi içerisinde görüşülmemesi sebebiyle hükümsüz kalmıştır. Meclis soruşturması önergesinin en az TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğu ile verilebiliyor olması sebebiyle bu süreçte meclis soruşturması önergesi verilememiştir. Gerek yürütme organı tarafından dikkate alınmaması ve hükümsüz kalması gerekse öngörülen

yüksek nisaplar sebebiyle TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yetkisini etkin olarak kullanabildiğini söylemek güçtür.

13. Yeni sistemde Cumhurbaşkanı'na cezai sorumluluk getirilmiş, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların hakkında meclis soruşturması açılabilceği yönünde düzenleme yapılmıştır. Yürütmeyi denetlemek açısından olumlu bir düzenleme olmasına karşın parlamenter sistemde 55 milletvekili ile verilen meclis soruşturması önergesinin CBHS içerisinde 301 milletvekili tarafından verilebiliyor olması bu yolla görevdeki veya görevden ayrılmış kişiler hakkında soruşturma başlatılmasını zorlaştırmaktadır. Başka bir ifade ile TBMM'nin meclis soruşturması yapma yetkisi teoride olan ancak pratikte kullanılması zor bir yetkidir dolayısıyla yasamanın yürütmeyi denetlemesi güçleştirilmiştir.
14. CBHS ile Cumhurbaşkanı seçilen kişinin varsa partisinden istifa etmesi yönündeki düzenleme kaldırılmış Cumhurbaşkanı'nın dilerse partisinden lideri olma yolu açılmıştır. Bu bakımdan Cumhurbaşkanı hem yürütme organında hem de parti genel başkanı sıfatıyla yasama organı üzerinde etkin bir güç sahibi olabilmektedir. Bu durum hem yasama organını yürütme organının tahakkümü altında tutmayı kolaylaştıran hem de kuvvetler ayrılığını ortadan kaldıran bir durumdur.
15. Türkiye'de parti genel başkanları milletvekili listelerinin belirlenmesi dâhil parti örgütleri üzerinde etkin bir güce sahiptir dolayısıyla Cumhurbaşkanı tarafından milletvekilliği verilen veyahut yeniden seçilmek isteyen bir kimsenin Cumhurbaşkanı'na ters düşmesi veyahut etkin yasama faaliyeti yürütmesi beklenemez. Bu durum parlamenter sistemdeki lider odaklı siyasetin devamı anlamına gelirken aynı zamanda da yasama organının yürütme organını denetleme ihtimalini ortadan kaldıran bir durumdur.

Tüm bu tespitler ışığında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde denge ve denetim mekanizmalarına yeteri kadar yer verilmediği ve var olan denetim yollarının etkisiz olduğu söylenebilir. Partili Cumhurbaşkanı sistemi, yasama organının kontrol altına alınmasını oldukça kolaylaştırmış kuvvetler ayrılığı prensibini kâğıt üzerinde bir söylem haline getirmiştir. Yüksek yargı üyelerinin bir kısmının herhangi bir onaya tabi olmaksızın doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanması diğer üyelerinin ise bir siyasi parti lideri olarak Cumhurbaşkanı'nın çoğunlukta olduğu TBMM tarafından seçilmesi

yargı organını da yürütme organının kontrolü altına koyabilme ihtimalini doğurmuştur. Bu bakımdan CBHS içerisinde kuvvetler ayrılığından söz edilemeyeceği gibi yürütmenin çevresi ve etkisi alanında kümelenmiş bir kuvvetler birliği sisteminden söz etmek gerekmektedir.

Cumhurbaşkanı'na kararname çıkarma yetkisi tanınması, Cumhurbaşkanı'nın yasama organını feshedebilmesi, TBMM'nin denetim yollarının kullanılmasının zorlaştırılması, aynı zamanda siyasi parti lideri olan Cumhurbaşkanı tarafından parti grubu aracılığıyla yasama organını kontrol altında tutulabilmesi ve TBMM'nin bütçe hakkının işlevsizleştirilmesi gibi düzenlemeler ile CBHS içerisinde TBMM, etkinliğini ve işlevini yürütme lehine kaybetmiş görünmektedir. Parlamenter sistemde 55 milletvekili ile verilebilen meclis soruşturması önergesinin yeni sistemde 301 milletvekili ile verilebiliyor olması dikkate alındığında TBMM'nin hareket alanının oldukça kısıtlandığı, yasama organının iddia edildiği gibi güçlendirilmediği aksine parlamenter sisteme göre ciddi anlamda güç kaybettiği söylenebilir.

Yukarıda ve çalışmanın genelinde belirtildiği gibi özellikleri itibarıyla CBHS'nin başkanlık sistemi olarak adlandırılması zordur bu sebeple CBHS kendine özgü bir tasarım olarak kabul edilmelidir. Sistemin hayata geçtiği 2018 yılından beri edinilen tecrübe ile yenilenerek eksikliklerinin giderilmesi CBHS'nin etkin ve kabul gören bir siyasal sistem haline gelmesini kolaylaştırma ihtimaline sahiptir. Bu bağlamda sistemin iyileştirilmesi için çeşitli adımların atılması fayda sağlayabilir. CBHS'nin hem etkin hem de kuvvetleri dengeleyici bir sistem olabilmesi adına sistemde şu değişiklikler yapılabilir:

1. Partili Cumhurbaşkanı uygulamasına son verilmeli veyahut seçim sistemi parti genel başkanının etkin olmadığı bir sistem şeklinde değiştirilmelidir.
2. Yasama organının denge ve denetleme mekanizmalarını kullanması kolaylaştırılmalı, Meclis soruşturması ve Yüce Divan için öngörülen nisaplar düşürülmelidir.
3. Mevcut sistemde bakanlar ve bakan yardımcılarını Cumhurbaşkanı'na bağlı ancak yasama organına karşı sorumsuzdur. Bakanlıkların denetlenmesi açısından sözlü soru uygulaması geri getirilmeli süresi içerisinde cevaplanmayan yazılı sorular için yaptırım uygulanmalıdır.

4. Seçimlerin aynı gün birlikte yapılması uygulamasına son verilmeli seçimler farklı zaman dilimlerinde yapılarak siyasal tercihlerin manipüle edilme ihtimalinin önüne geçilmelidir. Öte yandan seçimlerin farklı zamanlarda yapılması siyasal tercihlerin çeşitli gözlemler sonucunda oluşmasını sağlayacaktır.
5. Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilen kanunun aynen kabul edilmesi için nitelikli çoğunluk aranması uygulamasından vazgeçilerek TBMM'nin iradesi güçlendirilmelidir.
6. Üst düzey kamu görevlilerinin atanması TBMM onayına tabi olmalı, yüksek yargı organlarının üye seçimlerinde yasama ve yürütme organlarının etkisi azaltılarak üyelerin çoğunluğunun yargı organlarının kendi içinden belirlediği bir sisteme geçilmelidir.
7. Yasama ve yürütme organının sahip olduğu karşılıklı fesih yetkisi Cumhurbaşkanı yönünden tek başın kullanılabilmekte dolayısıyla eşitsiz bir durum yaratmaktadır. Bu sebeple fesih yetkisi anayasal sebeplere bağlanarak uygulanmalı fesih yetkisinin gerekçesiz veyahut keyfi kullanılması engellenmelidir.
8. CBHS içerisinde Cumhurbaşkanı, bakanlar ve cumhurbaşkanı yardımcıları için cezai sorumluluk öngörülmüş ve meclis soruşturması açılabileceği yönünde düzenleme yapılmıştır ancak meclis soruşturması ve Yüce Divan'a sevk için yüksek nisaplar konularak bu yetkinin kullanılması güçleştirilmiştir. Bu sebeple ilgili soruşturma nisapların düşürülmesi veyahut görevinden ayrıldıktan sonra meclis soruşturması usullerine tabi tutulmaması hem denetim işlevini artırıcı bir etki yapacaktır hem de olası keyfi uygulamaların önüne geçecektir.
9. TBMM tarafından kabul edilmeyen bütçenin yerine geçmiş yıl bütçesinin artırılarak kullanılması uygulamasından (TBMM'nin toplanarak kanun yapmasını engelleyici haller haricinde) vazgeçilerek bütçe kanunun çıkarılması zorunlu tutulmalı yasamanın yürütme karşısında gücü artırılarak yürütmenin yasama ile uzlaşması teşvik edilmelidir.
10. Cumhurbaşkanı'na tanınan CBK çıkarma yetkisi yeniden düzenlenmeli CBK ile aynı konuda kanun çıkarılmasına karşın çıkarılan kanun Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilirse söz konusu kanunun aynen kabul edilmesi için nitelikli çoğunluk aranmamalıdır.

Kendine özgü tasarımıyla CBHS 2018 yılından beridir Türkiye’de uygulanmakta ve siyasal hayata etki etmektedir. Yönetim ve idare açısından yeni bir sistem tasarlamak ayıp veyahut aykırı bir hal değildir ancak hükümet sistemlerinin temeli bir kuvveti diğer kuvvetler aleyhine güçlendirmemek ve kriz anlarında çözüm önerileri sunabilmektedir. CBHS’nin uygulandığı 2018 yılından beridir yasama ve yürütme organlarının aynı siyasal görüşün kontrolünde olması sebebiyle sistem tıkanıklıkları halinde nasıl bir siyasal durumun ortaya çıkacağı tecrübe edilebilmiş değildir. CBHS karşılıklı fesih yetkisi vermesi sebebiyle olası tıkanıklıklar için bir çözüm önerisi sunmuş ancak gerek fesih yetkisinin kullanılması gerekse yürütme organına tanınan diğer yetkiler sebebiyle bir kuvvetin etki alanını diğer kuvvetlerin aleyhine oldukça genişletmiştir. Yasama kuvvetinin hareket alanını kısıtlaması, denge ve denetim mekanizmalarını etkisiz hale getirmesi yönüyle de yürütme kuvvetinin yönetim süreçlerinde tek ve etkin otorite olmasını sağlamıştır. Bu sebeple CBHS içerisinde yürütmenin etki alanı azaltılarak yasama kuvvetlendirilmeli genel olarak ise erkler ayrılığı sağlanarak kuvvetler gerçek anlamda bağımsızlaştırılmalıdır.

Bu düzenlemelerin yapılmaması halinde mevcut hükümet sisteminin farklı siyasal görüşler iktidara geldikçe nasıl bir hal alacağı bugünden öngörülebilir bir şey değildir ancak Nasreddin Hoca’nın göle maya çalması misalinde olduğu gibi ya tutarsa mantığı ile denge ve denetim mekanizmalarından yoksun bir sistemin ne kadar başarılı olacağı şüphelidir. Başka bir ifadeyle denge ve denetim mekanizmasından yoksun, bir kuvvetin etki alanının diğer kuvvetler aleyhine genişletildiği bir sistemde göl maya tutar mı bilinmez ancak Türkiye’nin siyasal hayatının gölün maya tutmasını beklediği süreçte oldukça fazla kaynak ve zaman kaybedeceği öngörülebilir bir durumdur.

KAYNAKÇA

- Abacı, Y. (2007, 7 Mayıs). *Diğer*. Abdullah Gül adaylıktan çekildi. Erişim: 01.09.2023, <https://egazete.anadolu.edu.tr/diger/11485/abdullah-gul-adayliktan-cekildi>
- Açıl, M. (2018). “2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 76/2, 725–756.
- Akartürk, A E. (2020),2017 Anayasa Değişikliğinin “Parlamentosuzlaştırma” Etkisi Üzerine, *YÜHFD*, C.XV, 1-25
- Akbey, F. (2020). “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Bütçe Hakkı ve Kanunu”, *International Journal of Public Finance*, 5(1), 1-26.
- Akçalı, P. (2013). Genel Özellikleri Yararları ve Sakıncaları Işığında Başkanlık Sistemleri. *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, (51), 406-411.
- Akgül, M. E. (2010). Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı. *Ankara Barosu Dergisi*, S: 2010/4, 79-101.
- Akkaya, S. (2019). Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçiş Çalışmaları. F. Erenel ve M. F. Çınar (Ed.), *Türkiye’de Yeni Bir Yönetim Modeli: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi* içinde (s. 309-339). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aksu, S. (2017). 2011 Yılında Çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler ile Yapılan Düzenlemelere İlişkin Genel Bir Değerlendirme. *Yasama Dergisi*, (35), 26-44.
- Akşin Somel, S. (2020). Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası-Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi. Mehmet Ö. Alkan (Ed.). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt-1* içinde (ss. 88-107). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktan, C. C. (2016). Temsili Demokrasilerde İdeal Bir Siyasal Rejim (Hükümet Sistemi) Arayışı. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 18-35.
- Aktaş, H. (2016). Hükümet Sistemlerinin Tıkanma Noktaları ve Alternatif Çözüm Yolları. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 209-228
- Anayurt, Ö. (2022). *Anayasa Hukuku (Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku)* (4.bs.) Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Angın, C. (2020). Türkiye'nin İlk Kanun Hükmünde Kararnameleri. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 6 (1), 22-40. DOI: 10.30855/gjeb.2020.6.1.002
- Anlı, F. (2023). *Kamu Yönetiminde Değişim, Hükümet Sistemleri ve Türkiye Modeli*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Asilbay, İ. H. (2013). Parlamenter Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (104), 247-264.
- Aslan, A. (2017). Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşüm İhtiyacı: Demokratikleşme, İstikrar, Kurumsallaşma, Nebi Miş ve Burhanettin Duran (Ed.), *Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, (2.bs.) içinde (s.83-143). Ankara: Seta Kitapları.
- Ataay, F. (2013). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 'Başkanlık Sistemi' Önerisi Üzerine Değerlendirme. *Alternatif Politika*, 5(3), 267-294.
- Atlay, K. (2010). Türk Parlamento Hukukunda Gensoru. *Yasama Dergisi*, (16), 57-102 .
- Ayan Musil, P. (2016). Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar. Sabri Sayarı ve Hasret Dikici Bilgin (Der.). *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar* (4. bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, R. (2017). *Hükümet Sistemleri ve Siyasi Partiler: Başkanlık, Yarı- Başkanlık ve Parlamenter Sistemler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aygen, M. & Atmaca, Y. (2019). Kuruluşunun İlk Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nde Uygulanan Hükümet Sistemleri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2 (2), 386-401. DOI: 10.33712/mana.601088.
- Aygen, M. (2017). Başkanlık Sistemi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 167-176.
- Ayvaz, M. E. (2018). Devlet Başkanı ve Siyasî Parti İlişkisi Üzerine. *Liberal Düşünce Dergisi*, 23 (91-92), 113-142.

- Bakırcı, F. (1994). *Başkanlık Sistemi, Parlamenter Sistem, Meclis Hükümeti Sistemlerinin Karşılaştırılması ve Türkiye Örneği*, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, TBMM Başkanlığı, Ankara
- Bakırcı, F. (2021a). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama, E. Akman (Ed.), *Farklı Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, içinde (s. 71-99). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bakırcı, F., Yalova, Y. (2021b). TBMM'nin Denetim Yetkisinin Gelişimi Üzerine Parlamenter Sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Sözlü Soru Önergisi. *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, (13), 352-395.
- Bakırcı, F. (t.y).1924 Anayasası. Erişim:26.06.2023, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1924-anayasasi/>
- Bal, F. (2013). MHP Parlamenter Sistemin Demokratikleştirilmesinden Yanadır, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 83-95.
- Bal, İ. (2013). Başkanlık Sistemi Türkiye'nin Sorunlarını Çözer mi? *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 127-139.
- Bayraktar Durgun, G. (2013). Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Türkiye, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, (51), 246-256.
- Berkes, N. (2012). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilir, F. (2008). Yasama Dönemi ve Yasama Dönemi ile İlgili Sorunlar. *TBB Dergisi*, 77, 191-213.
- Bilir, F. (2013). Türk Anayasa Hukukunda Gensorunun Düzenlenişi ve Etkililiği. *Yasama Dergisi*, (25), 7-16.
- Bozatay, Ş. A. (2011). 12 Eylül 2010 Referandumu ve Referandum Sürecinin Üniversite Öğrencileri Tarafından Algılanmasına İlişkin Bir Araştırma: Biga İktisadi ve İdari Bilimler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 115-140.
- Bülbül, M. (2006). Parlamenter Bilgi Edinme Yollarından Sözlü Soru Önergelerinin Cevaplandırılması, *Yasama Dergisi*, (3) 5-26.
- Can, O. (2022). İki Meclis İki Kuruculuk İki Gelenek. Sakine Yalçın (Ed.), *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği TBMM Yüzyüncü Yıl Armağanı* (1.bs.), içinde (s.628-673). İstanbul: Tekin Yayıncılık.

- Caner, Z. (2013). Parlamenter Sistem ile Başkanlık Sisteminin Analizi ve Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21 (1) , 183-206.
- Coşkun, A. (2019). Amerikan Başkanlık Sistemi’nin Temel Unsurları ve Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin Temel Unsurları, N. S. Yaşar (Ed.), *Tek Adamcı Saray Düzeni “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Eleştirileri* (1.bs.), içinde (s.33-38). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Coşkun, V. (2017). 16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(36), 3-30.
- Çağlar, N. (2017). Avantaj ve Dezavantajlarıyla Parlamenter Hükümet Sistemi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 19 (4), 111-118.
- Çağlıyan İçener, Z. (2015). Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Yakın Tarihi: Özal ve Demirel’in Siyasi Mülahazaları. *Bilig*, (75), 313-340 .
- Çavdar T. (2019). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1850* (6.bs.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelik, D. B. (2018). 16 Nisan Anayasa Değişikliği ve Yeni Hâkimler Ve Savcılar Kurulu Üzerine Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(4), 2018, 1057-1094.
- Çelik, F. E. (2022). *Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne: ‘Kişisel İktidar’ dan ‘Gayri Şahsi İktidar’ a* (2. Bs.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelik, H. (2013). Başkanlık Sistemini “Şahsileştirmek”, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 103-105.
- Çeliker E. (2022). Bütçe ve Kesinhesap, Semra Gökçimen, Murat Bilgin, Kadir Candan (Haz.), *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*, (1.bs.) içinde (s.569-569). Ankara: TBMM Basımevi.
- Çınar, F. M. (2019). Halk Tarafından Seçilen Devlet Başkanlarının Yürütme Yetkileri (Karşılaştırmalı Anayasa İncelemesi). *Akademik Hassasiyetler*, 6(12), 119-141.

- Çolak, Ç. D. (2020). Seçim İttifakı Sisteminin 2018 Milletvekili Genel Seçimine Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), 719-742.
- Demir, F. (2015). *Anayasa Hukuku (Genel Hükümler ve Türk Anayasa Hukuku)* (9. bs.). İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Demirbağ, C. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama Organı, Yasama Süreci ve Yasama Sürecinde Yasama-Yürütme İlişkisi. *Yasama Dergisi*, (39), 13-50.
- Demirci, H. A. (2010). *Türk Siyasal Hayatında Senato: Düşünce, Tecrübe ve Arayışlar (1876-2009)*. Ankara: Orion Yayınları.
- Demirci, S. (2022). *Yasama, Yürütme ve Yargı Ekseninde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, (1.bs.), Ankara: Liman Yayınevi.
- Demirhan, Y., Aslan, S. Alkış, M. (2016). Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve AK Parti’nin Başkanlık Sistemi Önerisi Üzerine. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 161-186 .
- Dikici Bilgin, H. (2023). Hükümet Sistemleri ve Demokrasi, Menderes Çınar (Der.), Demokrasi Kavram, Kurum, Süreç, (1.bs.) içinde (s. 229-247). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dinçkol, B. (2021). İngiltere’de Parlamenter Monarşinin Erken Dönemi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 27 (2), 877-897. DOI: 10.33433/maruhad.1012575.
- Doğan, B. (2020), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Yasama Yetkisinin Devredilmezliği İlkesi Bağlamında Değerlendirilmesi”, *SÜHFD.*, C. 28, S. 3, 965-1003.
- Doğan, B., Geyik, A. F. & Bozkurt, E. E. (2021). Comparison Between Cabinet Decree and Presidential Decree. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20 (4), 1687-1721. DOI: 10.21547/jss.953989.
- Doğan, K. C. (2022). Cumhuriyet Tarihimizin İlk Anayasası Olarak 1924 Anayasası’nın Genel Olarak Değerlendirilmesi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(6): 813-824.

- Döner, A. (2013). Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu. *Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Yeni Anayasa Özel Sayısı*, 872-883.
- Duran, E., Akbulut, Ö. F. (2017). Gençlerin Seçilme Yaşının 18'e İndirilmesi Konusundaki Görüşlerinin İncelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 5(13), 149-168.
- Durdu, M. (2020). Bütçe Hakkının Cumhurbaşkanlığı Sistemindeki Görünümü ve Latin Amerika Ülkeleri ile Mukayesesi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25 (99), 49-78.
- Durdu, M. B. (2003). Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 14(14), 291-318.
- Durkal, M. E. & Karahöyük, M. (2017). Yarı Başkanlık Sistemi ve Rusya Federasyonu Örneği. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 53-90.
- Duverger, M. (1993). Siyasi Partiler. (Çev. Ergün Özbudun) (4.bs.) İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Eken, M., Doğan, M. (2021). Yol Ayrımı: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçiş, E. Akman (Ed.) *Farklı Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi* (1.bs.), içinde (s. 1-24). Ankara: Nobel Yayınları.
- Elgie, R. (1999), 'The Politics of Semi-Presidentialism', in Robert. Elgie (ed.), *Semi-Presidentialism in Europe*, Oxford: Oxford University Press, pp. 1-21.
- Erdem, H. F. (2022). 2017 Anayasa Değişiklikleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Ö. Osmanoğlu (Ed.), *Türkiye tipi hükümet sistemi tartışmaları* içinde (s. 149-167). İstanbul: Demokrasiyi Güçlendirme Derneği Yayınları.
- Erdem, K. (2017). Yarı-Başkanlık Sistemi: Teori, Pratik ve Tartışmalar, S. Gökçimen (Ed.), *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri)*. İçinde (s.1-21). Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı.
- Erdoğan, M. (2005). *Anayasa Hukuku* (Genişletilmiş 3 bs.). Ankara: Orion Yayınları.

- Erdoğan, S. (2022). Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Rasyonelleştirilmiş Parlamenter Sistem. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (2), 341-365.
- Erdoğan, E.E. (2022, 21 Mayıs). Avrupa Birliği Ülkelerinde Asgari Ücret ve Ortalama Maaşlar. Avrupa Yolunda. Erişim:28.10.2023, <https://www.avrupayolunda.com/avrupa-birligi-ulkelerinde-asgari-ucret-ve-ortalama-maaslar/>
- Eren, E. K. (2016). Başkanlık Sisteminin Faydaları ve Sakıncaları. Mümtaz’er Türköne (y.z.). *Siyaset içinde* (4. bs., ss. 164-166). İstanbul: Lotus Yayınları.
- Erenel F. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yapısal ve İlkesel Dönüşümleri, Fahri Erenel, Mehmet Fatih Çınar (Ed.), Türkiye’de *Yeni Bir Yönetim Modeli: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi* (1.bs.), içinde (s.341-365), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ergil, D. (2013). Başkanlık Sistemi. *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51), 372-380.
- Ergün, N. (2013), Hangi Sistem Mi? Hangi Değerler Mi? *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 20-24.
- Erim, O.R. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (Demokratik Yönetim Biçimlerine Türkiye Katkısı)*, (1.bs). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Erim, R. O. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Demokratik Yönetim Biçimlerine Türkiye Katkısı*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Ertaş, T. (2022). Amerikan Siyasi Tarihinde Başkanların Impeachment Usulü ile Suçlandırılması: Johnson, Nixon, Clinton ve Trump Örnekleri Üzerinden Anayasal Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 3-89.
- Ertekin, B. A. (2020). Trump’ın OPEC Üzerindeki Etki Gücünün Azil Süreci Döneminde Azalması. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 5(1), 51-65.
- Esen, A. (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine Düşünceler. *Avrasya Dosyası Dergisi* 12 (2): 15-75.

- Esen, S. (2016). Başkanlık Rejimi Nedir? İbrahim Ö. Kaboğlu (Der.). *Türkiye'nin Anayasa Gündemi (27 Uzman, 66 Soru-Yanıt)* içinde (84-88 ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fendoğlu, T. H. (2017). *171 Soruda Başkanlık Sistemi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Fendoğlu, T. H. (2017). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, *Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı (94)* 90-109.
- Gazel, A. A. (2005a). Birinci Meşrutiyet Parlamentosunda Parlamenter Denetim: İstizah (Gensoru), Meclis Araştırması, Meclis Soruşturması, Genel Görüşme. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (17), 267-294.
- Gazel, A. A. (2022). Osmanlı Devleti'nde Parlamento Fesihleri (1877- 1920), *CTAD*, Yıl 18, Sayı 35 (Bahar), 67-101.
- Gezici, H. S. ve Kutlu, Ö. (2019). *Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi*. Ankara: Çizgi Kitabevi
- Gönenç, L. (2011). Türkiye'de hükümet sistemi tartışmalarına kısa bir bakış ve mevcut hükümet sisteminin niteliği. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, (nisan), 1-6.
- Gönenç, L. (2013). Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı (51)* 269-279.
- Göze, A. (1989). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (5.bs.). İstanbul: Beta Basım.
- Gözler, K. (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* (cilt 1), Bursa: Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2016, 23 Aralık). Elveda Kuvvetler Ayrılığı, Elveda Anayasa, Erişim:27.09.2023 <https://www.anayasa.gen.tr/elveda-anayasa-v2.htm>
- Gözler, K. (2017). *Elveda Anayasa 16 Nisan 2017'de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler*, (2.bs.), Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2016). 1961 Anayasası, Erişim: 28.06.2023, <https://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

- Gözler, K. (2019, 29 Aralık). Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin Uygulamadaki Değeri. Erişim: 08.11.2023, <https://www.anayasa.gen.tr/cbhs-bilanco.htm>
- Gül, A. (2017). Milletin Özne Olduğu Sistem: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, *Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı* (94) 129-159.
- Gül, C. (2017). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemlerinde Yürütme*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gül, H., Kamalak, İ. , Sallan Gül, S. (2017). Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi. *Strategic Public Management Journal, Strategic Public Management Journal* , 101-120 .
- Gülener, S. Miş, N. (2017). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Anayasal Tasarımı, Nebi Miş ve Burhanettin Duran (Ed.), *Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, (2.bs.) içinde (s.51-81). Ankara: Seta Kitapları.
- Güllüce, F. (2014). *Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Gülsün, R. (2016). İsviçre Hükümet Sistemi. *International Journal of Legal Progress*, 2(2), 127-153.
- Güneş, İ, (T.Y.).Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa). (1921). Erişim:26.06.2023, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/teskilat-i-esasiye-kanunu-anayasa/>
- Güveyi, Ü. (2018). "Türkiye'de Seçme ve Seçilme Hakkı Boyutunda Yaşanan Demokratikleşme Sürecinin Kısa Tarihi ve Bu Süreçte Kadim Türk Kültürünün Rolü." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 137: 37-66.
- Güzel, M. N. (2018). Antik Demokrasi ve Modern Demokrasi Kavramlarının Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *DÜHFD*, 23 (38), 205-231.
- Hakyemez, Y. Ş. (1996). *1982 Anayasası'nda 1995 Değişiklikleri ve Demokratik Toplum*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Hakyemez, Y. Ş. (2010). 2010 Anayasa Değişiklikleri ve Demokratik Hukuk Devleti. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 387-406.

- Heper, M. (2018). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. N. Soyarık (Çev.), (6.Bs.): Ankara: Doğu Batı Yayıncılık.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset* (çev. Bekir Berat Özipek, Mete Yıldız, Bican Şahin, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu ve Atilla Yayla) (14.bs.), Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2015). *Siyasetin Temel Kavramları* (çev. Hayrettin Özler), Ankara: Adres Yayınları.
- İnce, M. (2013). Başkanlık Sistemi Çözüm Olabilir Mi? *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 108-110.
- İyimaya, A. (2013). Başkanlık Sistemini Tartışmak yahut AK Parti Modeli, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 52-63.
- İyimaya, A. (2017). Anayasa Değişikliği Ekseninde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (Anatomik ve Diyalektik Bir Yaklaşım), Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, *Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı* (94) 71-89.
- Kaboğlu, İ. Ö. (2010). *Değişiklikler Işığında 1982 Anayasası: Halk Neyi Oylayacak*, Ankara: İmge Yayınları.
- Kaboğlu, Ö. İ. (2017). *15 Temmuz Anayasası*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Kahraman, M. (2013). Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık ya da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 431-457.
- Kahraman, M. (2020). *Demokratik Siyasal Sistemde Parlamenter Denetim ve Türkiye Uygulaması*, (1.bs.), İstanbul: Onikilevha Yayıncılık,
- Kalaycıoğlu, E. (2013). Türkiye’nin Yeni Siyasal Rejim Arayışı, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 214-222.
- Kalaycıoğlu, E. (2016). Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Parlamenter Rejim: Birleşik Krallık (Britanya). Ersin Kalaycıoğlu ve Deniz Kağnıcıoğlu (Ed.). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*. (S. 39-64). Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi.

Kalaycıoğlu, E. (2019). Türkiye'nin Neo-Patrimonyal Sultanizm ile İmtihanı, N. S. Yaşar (Ed.), *Tek Adamcı Saray Düzeni "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Eleştirileri* (1.bs.), içinde (s.57-62). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Kalaycıoğlu, E. (2022a). Otokrasi ve Demokrasi Arasında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi,, Ö. Osmanoğlu (Ed.), *Türkiye tipi hükümet sistemi tartışmaları* içinde (s. 275-303). İstanbul: Demokrasiyi Güçlendirme Derneği Yayınları.

Kalaycıoğlu, E. (2022b). Yasamanın Yüzyıllık Kurumsallaşma Öyküsü: Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği, TBMM Yüzüncü Yıl Armağanı (Editör Sakine Yalçın) İçinde 313-357). 1.Baskı, Ankara, Tekin Yayıncılık

Kansu A. (2017). *1908 Devrimi* (çev. Ayda Erbal). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kantar, G. (2020). Demokrasi ve Türk demokratikleşmesi bağlamında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 123-135.

Kaplan, H. (2013). Başkanlık Sistemi Üzerine, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 116-117.

Kapusızoğlu, M., Şengün, H. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Durumu, Hasan Yaylı (Ed.), *Türkiye'de Toplum, Yönetim ve Yerleşim Tartışmaları Bildiriler E-Kitabı* içinde 65-77.

Karaman, M. (2020). *Demokratik Siyasal Sistemde Parlamenter Denetim ve Türkiye Uygulaması* (1.bs.). İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.

Karatepe, Ş. (2013). Hükümet Sistemleri ve Türkiye, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 223-235.

Karatepe, Ş. (2017). *Sistem Söyleşileri*. (1.bs). Ankara: Binyıl Yayınevi.

Karatepe, Ş. (2022). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Ö. Osmanoğlu (Ed.), *Türkiye Tipi Hükümet Sistemi Tartışmaları* içinde (s. 339-349). İstanbul: Demokrasiyi Güçlendirme Derneği Yayınları.

Kart, A. (2013). "Başkan" ya da "Ben Devlet'im" Girişimi, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 76-82.

- Kaymal, C. (2017). Başkanlık Sistemi ve Siyasi İstikrar Arasındaki İlişki. *Strategic Public Management Journal*, 3(6), 150-167. DOI: 10.25069/spmj.342234.
- Kaynar, K.M. (2021, 27 Haziran). AKP Sonrasını Düşünmek – III. *Mukavemet.org*. Erişim: 22.11.2023, <https://www.mukavemet.org/akp-sonrasini-dusunmek-iii/>
- Kaynar, K.M (2018, 18 Nisan). 'Millî Şeflik'ten 'Reistokrasi'ye: Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi ve yeni anayasa tartışmaları. *Gazeteduvar*. Erişim: 22.11.2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/milli-seflikten-reistokrasiye-cumhurbaşkanligi-hukümet-sistemi-ve-yeni-anayasa-tartismalari-makale-1561041>
- Kaynar M. ve Kalkan N. (2022). Cumhuriyet Dönemi Partiler, Seçimler, Beyannameler (1923-1980), Mete Kaan Kaynar ve Nurettin Kalkan (Ed.), Ankara: TBMM Basımevi.
- Keleş, E. (2020). *Yürütmenin Yasamayı Fesih Yetkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, Ankara.
- Kılıç, F. & Yalçın Atalay, N. (2023). 1982 Anayasasında 2010 Tarihine Kadar Yapılan Değişiklikler, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(5): 691-700.
- Koca, S. (2020). Hürriyet'ten Otoriteye: 12 Mart Dönemi Anayasa Değişiklikleri. Mete Kaan Kaynar (Ed.). *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde (ss. 87-98). İstanbul: İletişim yayınları.
- Koç, A. (2022). Türkiye’de hükümet sistemi tartışmaları ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi. Ö. Osmanoğlu (Ed.), *Türkiye tipi hükümet sistemi tartışmaları* içinde (s. 205.232). İstanbul: Demokrasiyi Güçlendirme Derneği Yayınları.
- Koç, H. (1996). Muhtelif Anayasa ve Anayasa Tasarılarında Meclislerin Bilgi Edinme ve Denetim Yolları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi*, 4-56.
- Koçak, K. A. (2017). ABD Başkanlık Sistemi: "Ayrı" Ama "Birlikte" Çalışan Organlar. Semra Gökçimen (Ed.). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi: ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri* (s. 21-81)., Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları.
- Köker, L. (2013). *Yeni Anayasa Sürecini İzleme Raporu: Yeni Anayasada Temel İlkeler ve Hükümet Sistemi Tercihleri*. Erişim: 18.12.2022, https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Yeni_Anayasada_Temel_Ilkeler_Ve_Hukümet_Sistemi_Tercihleri.pdf

Köroğlu, V. (2006). Meclis Araştırması. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 30-46.

Köse, H. Ö. (2001). Parlamento Adına Denetim İşlevi ve Yüksek Denetim Kurumlarının Parlamento ile İlişkileri. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (40), 24-58.

Kurtoğlu Eskişar. G. (T.y). Patrimonyalizm. Erişim:22.11.2023, <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/patrimonyalizm>

Kuzu, B. (2013). Neden Başkanlık Hükümeti, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 25-51.

Kuzu, B. (2017a). Anayasa Değişikliği ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Genel Faydaları, *Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı* (94) 110-128.

Kuzu, B. (2017b). *Her Yönüyle Başkanlık Sistemi*. (1.bs). İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Küçük, A., Aydoğdu, Y. (2018). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde milletvekili seçim sistemi önerileri. *Liberal Düşünce Dergisi*, 23(90), 7-33.

Linz, J. J. (2017). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, Ergun Özbudun (Çev.), (4.bs.), Ankara: Liberte Yayınları.

Locke. J. (2012). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*. F. Bakırcı (Çev.). (2.bs.). Ankara: Ebabil Yayınları.

McCormick, J. (2020). *Karşılaştırmalı Siyaset ve Yönetim Sistemleri* (çev. Musa Ceylan) Ankara: Felix Kitap.

Menek, A. (2017). 367 Garabeti ve 2007 Referandumunu. *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, (4), 118-127

Miş, N., Duran, B. (2017). Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi, Nebi Miş ve Burhanettin Duran (Ed.), *Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, (2.bs.) içinde (s.15-50). Ankara: Seta Kitapları

Montesquieu. (2021). *Kanunların Ruhu Üzerine*, B. Günen (Çev.). (VI.bs.), İstanbul. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Nasrat, Q. (2021). *Karşılaştırmalı Parlamenter Hükümet Sistemleri Işığında Afganistan'da Parlamenter Sistemin Uygulanabilirliği*, Ankara: Astana Yayınları.
- Neziroğlu, İ. (2006). Türkiye Büyük Millet Meclisinde Parlamenter Denetim Aracı Olarak Sözlü Soru Önergelerinin Etkinliği, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8(2), 151-168.
- Okşar, M. (2011). Yarı-Başkanlık Hükümet Sistemi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Fransa ve Litvanya Modelleri. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(7), 317-384.
- Oktay, C. (2016). Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Yarı Başkanlık Rejimi: Fransa. Ersin Kalaycıoğlu ve Deniz Kağnıcıoğlu (Ed.). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*. (S. 66-97). Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Orak, A. C. Ç. (2003). Parlamento Hukukundaki İşlevselliği Bakımından Genel Görüşme Yöntemi., *TBB Dergisi*, (48), 29-39.
- Özbudun, E. (2013). Hükümet Sistemi Tartışmaları, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 205-213.
- Özbudun, E. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, (19.bs.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E. (2022). Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türk Devrimi, Sakine Yalçın (Ed.), *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği TBMM Yüzüncü Yıl Armağanı* (1.bs.), içinde (s.295-311). İstanbul: Tekin Yayıncılık.
- Özdağ, S. (2017). Yerli, Milli, Sivil ve Demokratik Bir Hükümet Modeli: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, *Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı* (94) 351-369.
- Özdemir, A. (2019), *Hükümet Sistemleri Uygulamalar ve Karşılaştırmalar*, (1.bs.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Özdemir, H. (2018). *100 Soruda Hükümet Sistemleri (Birleşik Krallık, Almanya, ABD, Fransa, İsviçre, Türkiye)*. Ankara: Seçkim Yayıncılık.

- Özdemir, H. (2020). Türkiye'nin Parlamenter Hükümet Sistemi Tecrübesine Kısa Bir Bakış. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Busbed)*, 10(20), 373-400.
- Özkan Duvan, A. (2019). Devlet Teorisinde Kuvvetler Ayrılığının Doğuşu: Locke ve Montesquieu. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 4(1), 35-60.
- Özkan, C. (2017). *Tarihi, Siyasi ve Hukuki Yönleriyle Cumhurbaşkanlığı Modeli*, (1.bs.). İstanbul: DBY Yayınları,
- Özkan, F. (2018). *2007'den 2017'e Hükümet Sistemi Tartışmaları*, (1.bs.). İstanbul: Bilimevi Basım Yayınevi.
- Özmen, Y.P. (2019). *Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması: Latin Amerika, Asya ve Doğu Avrupa Ülkeleri*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Özsoy Boyunsuz, Ş. (2017). *Dünyada Başkanlık Sistemleri*, (1.bs.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Öztürk, K., Kırışik, F. (2022). Dünyada ve Türkiye'de Partili Cumhurbaşkanlığı. *Adalet Dergisi*, (68), 93-109.
- Öztürk, N. K. (2021), *Anayasa Hukuku*. (3.bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk, O. (2013). Parlamenter Rejim Mİ? AKP Tipi Başkanlık Sistemi Mi? *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 96-100.
- Polater, Y. Z. (2014). Modern Hükümet Sistemlerinden Yarı-Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (4), 133-175.
- Roskin, M. G., Cord, R. L., Medeiros, J. A., & Jones, W. S. (2015). *Siyaset Bilimi Bir Giriş* (Çev: Atilla Yayla), (2. Bs.), Ankara: Adres Yayınları.
- Sağlam, F. (2022). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yüzyılı, Sakine Yalçın (Ed.), *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği TBMM Yüzüncü Yıl Armağanı* (1.bs.), içinde (s.361-419). İstanbul: Tekin Yayıncılık.
- Sancaktar, F. M. (2021). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Anayasa, Seçim ve Meclis Tecrübesi (1876-1923)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Sander, O. (2011). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e* (22.bs.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Saraçoğlu, C. (2019). Tank Paletiyle Neoliberalizm. Gökhan Atılğan vd. (Der.). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat* içinde (ss. 753-877). İstanbul: Yordam Kitap.
- Sariaslan, F. (2022). 1876 Anayasası (Kanun-I Esâsî) ve İlk Osmanlı Parlamentosu. *Yasama Dergisi*, (46), 113-146.
- Sariaslan, F. (2023). II. Meşrutiyet Dönemi ve Kanun-i Esâsî: Siyasal Sistem Tartışmaları Ekseninde Bir İnceleme. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (54), 161-192.
- Sarıbay, Y. A. (2022). Diyalojik Demokrasinin Politik Alanı. Sakine Yalçın (Ed.), *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği TBMM Yüzüncü Yıl Armağanı* (1.bs.), içinde (s.55-65). İstanbul: Tekin Yayıncılık.
- Sarıçiçek, M. (2013). “Başkan” mı, “Sistem” mi? *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, (51), 412-415.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*, Ergun Özbudun (Çev.), Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Sayarı, S. (2014). Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Başkanlık Rejimi: ABD. Ersin Kalaycıoğlu ve Deniz Kağnıcıoğlu (Ed.). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler* (s. 98-123)., Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Serdaroğlu, R. (2001). *Türkiye'de Sistem Sorunu*. Ankara: Kanamot Matbaacılık.
- Sevinç, M. (2010). 2010 Anayasa Değişiklikleri: Yöntem ve İçerik Eleştirisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(02), 271-293.
- Sevinç, M. (2013). *Anayasa Yazıları* (3.bs.). Ankara: İmaj Yayınları.
- Sezer, A. (2021). Seçme Hakkının Yaş Bakımından Sınırlanması ve Osmanlı-Türkiye Anayasacılığındaki Evrimi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 27(2), 983-1012.
- Soysal, M. (2011). *Anayasaya Giriş* (3. bs.). Ankara: İmge Kitabevi.

- Sözen, Y. (2016). Siyasi Rejimler: Demokrasiler ve Diğer Sistemler, Sabri Sayarı, Hasret Dikici Bilgin (Der.), *Karşılaştırmalı Siyaset, Temel Konular ve Yaklaşımlar* (4.bs), içinde 45-74). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şabu, N. (2021). *Erciş ve Gevaş İlçe Belediyesi Sınırları İçerisinde Görev Yapan Muhtarların 6360 Sayılı Kanunun Kırsal Kesimdeki Etkileri Üzerine Algularının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Şahin, İ. (2013). Vesayet Sistemi Çökerken Başkanlık Sistemi, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 118-119.
- Tahincioğlu, G. & Karapınar, T. (2010, Ekim). *Bakanlığın HSYK'sı*. Erişim: 14.07.2023. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/bakanligin-hsyk-si-1302929>,
- Tan, A. (2013). Başkanlık Sistemi, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 101-102.
- Tanör, B. (2009). *Osmanlı -Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)* (18.bs.). İstanbul: YKY Yayınları.
- Taşdöğen, S. (2016), Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (3) 937-966.
- Temel, R. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Türk Maliyesine Getirdiği Yenilikler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (71), 13-29.
- Temiz, Ö, Güneş, F. (2020). Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Niteliği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (2), 959-979.
- Teziç, E. (1986). *Anayasa Hukuku* (1.bs.). İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Teziç, E. (2013). Başkanlık Sistemi. *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51), 366-371.
- Tunç, H. (2019). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. (2.bs.). Ankara: Gazi Kitapevi.
- Tunçkaşık, H. (2017a). Başkanlık Sistemi: Teori, Pratik ve Tartışmalar. A. Yıldız & H. Yapıcı Kaya (Der.), *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Başkanlık Sistemi (ABD,*

Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri) içinde (ss. 1-20). Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No 7, TBMM Basımevi.

Tunçkaşık, H. (2017b). *Parlamentar Sistem: Teori, Pratik ve Tartışmalar*. Semra Gökçimen (Ed.). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamentar Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri)* içinde (ss. 1-30). Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı.

Türköne, M. (2006). *Siyaset* (4.bs.). Ankara: Lotus Yayınları.

Uzun, D. C. (2020, 19 Aralık). Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Meclisi işlevsizleştirdi mi? *SETA*. Erişim: 08.11.2023. <https://www.setav.org/cumhurbaskanligi-kararnameleri-meclisi-islevsizlestirdi-mi/>

Ülgen Adadağ, Ö. (2013). Türk Siyasal Yaşamında Anayasal Geçişler. Süleyman Sözen ve Ahmet Demirel (Ed.). *Türk Siyasal Hayatı* içinde (ss. 96-119). Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ülker, İ. (2013). Hukukun Genel İlkeleri Bağlamında Kanun-i Esasi'deki Yargılamaya İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(2), 101-124.

Ünal, F. (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Denetim Mekanizmalarının Değişim ve Dönüşümü, Abdullah Yılmaz, Tahsin Güler (Ed.), *Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri Bağlamında Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, içinde (s.239-277). Bursa: Ekin Yayınevi.

Üskül, Z.M. (2013). Başkanlık Sistemi Mi? Neden? *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 530-537.

Vergin, N. (2013). Yarı başkanlık Sistemi. *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51), 449-455.

Yalçın, S. E. (2017). Anayasa Değişikliği ve Referandum Sürecinde MHP'nin Rolü, *Yeni Türkiye Dergisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı* (94) 43-59.

Yalçın, S. E. (2019). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Devlet Bahçeli*, Ankara: Berkan Yayınevi.

- Yaldız, Ç. (2020). Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri. *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (24), 350-362.
- Yalınız, O., Sevinç, İ. (2023). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Ortaya Çıkarabileceği Fırsatlar ve Sorun Alanları. *Journal of Academic Value Studies*, 9(1), 16-28.
- Yamaç, M. (2014). İlk Anayasa (1876 Kanun-i Esasisi). *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 54-68.
- Yaman Kaplan, A. (2023). *Karşılıklı Etkileşim Araçları Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, (1.Bs.), İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
- Yaman, A. (2014). Başkanlık Sistemi, Uygulamaları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 83-98.
- Yavuz, B. (2007). 2007 Anayasa Değişikliğinin Doğurduğu Tereddütler ve Çözüm Yolları, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 1173-1214.
- Yazıcı, S. (2017). *Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri Türkiye için Bir Değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yazıcı, S. (2022). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Yol Açtığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Türkiye Tipi Hükümet Sistemi Tartışmaları* içinde (s. 233-250). İstanbul: Demokrasiyi Güçlendirme Derneği Yayınları.
- Yıldırım, H. (2017). *Parlamentar Sistem Krizleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (1.bs). İstanbul: Pozitif yayıncılık
- Yılmaz, C. (2013). Başkanlık Sistemi ve Kalkınma, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 9-15.
- Yılmaz, İ. (2021). 1982 Anayasasına Göre Yasama Organı Üye Sayısı ve Yasama Organı Üye Sayısında Meydana Gelen Değişiklikler. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (2) , 932-960.
- Yokuş, S. (2013). Hükümet Sistemini Demokrasi Ekseninde Tartışmak, *Yeni Türkiye Dergisi, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı* (51) 236- 245

Yokuş, S. (2022). Türkiye’de Anayasa ve İktidarın Dengelenmesi Gereksinimi,, Ö. Osmanoğlu (Ed.), *Türkiye tipi hükümet sistemi tartışmaları* içinde (s. 129-147). İstanbul: Demokrasiyi Güçlendirme Derneği Yayınları.

Yücel, B. (2016). Parlamenter Sistemin Mantığı Hangi Esaslara Dayanmaktadır? İbrahim Ö. Kaboğlu (Der.). *Türkiye’nin Anayasa Gündemi (27 Uzman, 66 Soru-Yanıt)* içinde (ss. 72-76). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yücel, B. (2022). Cumhuriyet’in Ruhunu Temsil Eden Anayasa: 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu. Sakine Yalçın (Ed.), *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği TBMM Yüzüncü Yıl Armağanı* (1.bs.), içinde (s.153-171). İstanbul: Tekin Yayıncılık.

Yüksel, İ. (2017). "6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu’nun Ardından Kanun Yapma Yöntemi." *Hacettepe Law Review* 7.2

İnternet Kaynakları

"Bu işin fikir babası Türkiye'de Burhan Kuzu'dur" (2018, 8 Mayıs). Erzurum Ajans. Erişim: 15.11.2023, https://www.erkurumajans.com/bu-isin-fikir-babasi-turkiye39-de-burhan-kuzu39-dur_63386.html

‘Yedek Milletvekilliği’ anayasa teklifinden çıkarıldı (2016, 27 Aralık). Anadolu Ajansı. Erişim: 25.09.2023 <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/yedek-milletvekilligi-anayasa-teklifinden-cikarildi/715311>

“Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi, doğrudan milletimizin iradesiyle hayata geçirilen tek yönetim reformudur” (2020, 21 Temmuz), *TCCB*. Erişim: 30.09.2023 <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/120667/-cumhurbaskanligi-huk-met-sistemi-dogrudan-milletimizin-iradesiyle-hayata-gecirilen-tek-yonetim-reformudur->

“Cumhurbaşkanlığı sistemi" teklifi Meclis'e sunuldu (2016, 11 Aralık). Bloomberght. Erişim: 20.09.2023 <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1958391-cumhurbaskanligi-sistemi-teklifi-meclise-sunuldu>

1 Temmuz 2023 Tarihinden İtibaren Net Asgari Ücret: 11 Bin 402 TL, (2023, 20 Haziran). *Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk- İş)*. Erişim: 28.10.2023.

<https://www.turkis.org.tr/1-temmuz-2023-tarihinden-itibaren-net-asgari-ucret-11-bin-402-tl/>

14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri Seçim İstatistikleri Bülteni (2023). *Yüksek Seçim Kurulu*. Erişim: 29.10.2023.

<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023CBSecimIstatistik.pdf>

16 Nisan 2017 Referandumu – Anayasa Değişikliği Neleri İçeriyor? (2017, 2 Nisan).

Fédération des Associations Turques de Suisse Romande / Fransızca Konuşan İsviçre Türk Dernekleri Federasyonu [FATSR]. Erişim: 27.09.2023. <https://fatsr.org/16-nisan-2017-referandumu-anayasa-degisikligi-neleri-iceriyor/>

<https://fatsr.org/16-nisan-2017-referandumu-anayasa-degisikligi-neleri-iceriyor/>

18 maddelik 'anayasa ve yönetim sistemi' değişikliğinde neler var? (2017, 13 Nisan).

Sözcü. Erişim: <https://www.sozcu.com.tr/iste-madde-madde-anayasa-degisikligi-wp1671450>

1961 Anayasası. (1961). Erişim: 26.06.2023,

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>

1982 Anayasası (1982), Erişim: 27.09.2023

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709-20100707.pdf>

1982 Anayasası Genel Bilgiler. (T.y). *TBMM*, Erişim:05.07.2023,

<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/seksen-iki-anayasasi>

1982 Anayasası Metin ve Değişiklik Bilgileri. (T.y). *TBMM*. Erişim:10.07.2023,

<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/seksen-iki-anayasasi-metin-degisiklik>

4 senede muhalefetin 3 bin 76 kanun teklifinden hiçbiri kabul edilmedi (2021, 22 Eylül).

Bianet. Erişim: 30.10.2023. <https://bianet.org/haber/4-senede-muhalefetin-3-bin-76-kanun-teklifinden-hicbiri-kabul-edilmedi-250694>

600 vekil bile yetersiz. (2017, 27 Mart). *Yeni Şafak*, Erişim: 20.10.2023

<https://www.yenisafak.com/gundem/600-vekil-bile-yetersiz-2634274>

7.11.1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve

Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun. (1995). *T.C. Resmî Gazete*. 22355, 26 Temmuz 1995.

82 Anayasası'nda yapılan değişiklikler (2010, 30 Mart). *Cumhuriyet*. Erişim:11.07.2023,

<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/82-anayasasinda-yapilan-degisiklikler-131754>

Abdullah Gül, 339 Oyla Cumhurbaşkanı Seçildi. Yeni Şafak. (2007, 8 Ağustos). Erişim: 05.09.2023 <https://www.yenisafak.com/gundem/abdullah-gul-339-oyla-cumhurbaskani-secildi-64827>

AK Parti 27. Dönem Yasama ve Denetim Faaliyetleri. (2023). Adalet Ve Kalkınma Partisi TBMM Grup Başkanlığı. Erişim:12.11.2023, https://akparti.org.tr/media/woohxgi0/27-do-nem-faaliyetleri-11042023-2_230419_122614.pdf

AK Parti. (2011). 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi. Erişim: 06.09.2023, <https://www.akparti.org.tr/media/iesaeuoj/12-haziran-2011-genel-secimleri-secim-beyannamesi.pdf>

Altın Fiyatları. (2023). Döviz.com. Erişim: 28.10.2023 <https://altin.doviz.com/resat-altin>
Anayasa değişiklik teklifi kabul edildi (Anayasa değişikliği maddeleri). (2017, 21 Ocak). NTV. Erişim: 27.09.2023 <https://www.ntv.com.tr/turkiye/anayasa-degisiklik-teklifi-kabul-edildi-anayasa-degisikligi-maddeleri,7nm31jbWkE6KE5tXwomHCQ>

Anayasa Değişiklik Teklifi'nin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni, (T.Y). Türkiye Barolar Birliği, Erişim: 27.09.2023 http://anayasadegisikligi.barobirligi.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) Türkiye Görüşü Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarafından 21 Ocak 2017 Tarihinde Kabul Edilen ve 16 Nisan 2017 Tarihinde Referandumla Sunulacak Olan Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Erişim:01.12.2023. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)005-tur](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)005-tur)

AYM 2023/53898 Başvuru Numaralı ve 25.10.2023 Tarihli Kararı (Şerafettin Can Atalay Kararı). *T.C. Resmi Gazete*. 35252, 27 Ekim 2023.

AYM E.2023/120, K.2023/128, İptal Davası Başvuru Dilekçesi (2023, 26 Temmuz). AYM Kararlar Bilgi Bankası. Erişim: 08.11.2023, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2023/128>

AYM Görev ve Yetkileri (2023). *Anayasa Mahkemesi*. Erişim:12.11.2023. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/gorev-ve-yetkileri/yuce-divan-yargilamalari/>

Bahçeli'den başkanlık sistemi çıkışı. (2016, 11 Ekim). Ntv.com. Erişim: 20.09.2023
https://www.ntv.com.tr/turkiye/bahceliden-baskanlik-sistemi-cikisi,c1WeUw7SfUaRhJHd_4gJAQ

Basic Monthly Salary Of Mps In The Eu. (2017. 25 Mart). *Association of Accredited Public Policy Advocates to the European Union/ Avrupa Birliği Akredite Kamu Politikası Savunucuları Derneği [AALEP]*, Erişim: 28.10.2023. <https://www.aalep.eu/basic-monthly-salary-mps-eu>

Basın Açıklaması (2023, 10 Kasım). T.C. Yargıtay Başkanlığı. Erişim:14.11.2023,
<https://www.yargitay.gov.tr/icerik/1755/basin-aciklamasi>

'Başkanlık sistemi' anayasa çalışmalarını tıkadı, Dünya, (2012, 24 Aralık). Erişim: 10.09.2023,
<https://www.dunya.com/gundem/039baskanlik-sistemi039-anayasa-calismalarini-tikadi-haberi-195361>

Burhan Kuzu: “40 Yıllık Hayalim Gerçek Oldu” (2017, 19 Nisan). Milliyet. Erişim: 27.09.2023. <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/burhan-kuzu-40-yillik-hayalim-gercek-oldu-11986785>

Burhan Kuzu: Bu işin fikir babası benim.(2018, 8 Mayıs). Yeni Akit. Erişim: 30.10.2023.
<https://www.yeniakit.com.tr/haber/burhan-kuzu-bu-isin-fikir-babasi-benim-322406.html>

Can Atalay'ın avukatlarından Yargıtay'a itiraz: AYM kararını uygulayacak bir mahkeme arıyoruz (2023, 14 Kasım). *Cumhuriyet*. Erişim:15.11.2023,
<https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/can-atalayin-avukatlarindan-yargitaya-iraz-aym-kararini-2140899>

CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu: 550 milletvekili var. Niye 600'e çıkarıyorsun? (2017, 26 Şubat). Anadolu Ajansı, Erişim: 27.09.2023 <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/chp-genel-baskani-kilicdaroglu-550-milletvekili-var-niye-600e-cikariyorsun/759192>

CHP'li İnce'den milletvekili seçilme yaşınının 18'e düşürülmesine eleştiri. (2017, 18 Şubat). Hürriyet. Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/bursa/chpli-ineden-milletvekili-secilme-yasinin-18-40369495>

Cumhurbaşkanı Erdoğan Anayasa Değişikliği Kanunu'nu onayladı (2017, 10 Şubat). TRT Haber, Erişim: 27.09.2023. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-anayasa-degisikligi-kanununu-onayladi-298304.html>

Cumhurbaşkanı Erdoğan seçim kararını imzaladı (2023, 10 Mart). *TRT Haber*. Erişim: 5.11.2023. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-secim-kararini-imzaladi-752066.html>

Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçim İstatistikleri, (2023). Yüksek Seçim Kurulu. Erişim: 29.10.2023. <https://www.ysk.gov.tr/tr/2018-cumhurbaskani-ve-milletvekili-secim-i-CC%87statistikleri/78032>

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi nedir, ne zaman kabul edildi? İşte merak edilen her şey. (2021, 1 Aralık). Karar. Erişim: 30.10.2023. <https://www.karar.com/karar-nedir-cumhurbaskanligi-hukümet-sistemi-nedir-ne-zaman-kabul-edildi-1641090>

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: 24 Haziran 2018'den bugüne kaç kanun çıktı, kaç kararname yayımlandı? (2019, 28 Haziran). BBC News Türkçe. Erişim: 08.11.2023, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48788902>

Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Fihristi. (2023). Mevzuat Bilgi Sistemi. Erişim:08.11.2023,

<https://www.mevzuat.gov.tr/#cumhurbaskanligiKararnameleriFihristi>

Dünya Nüfus Günü, 2023. (2023, 6 Temmuz). *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, 49688. Erişim: 28.10.2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2023-49688#:~:text=bu%20C3%BC%3%A7%20C3%BC%20d%C3%BCnya%20to>

[49688#:~:text=bu%20C3%BC%3%A7%20C3%BC%20d%C3%BCnya%20to](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2023-49688#:~:text=bu%20C3%BC%3%A7%20C3%BC%20d%C3%BCnya%20to)

[plam,1%2C1'ini%20olu%C5%9Fturdu](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2023-49688#:~:text=bu%20C3%BC%3%A7%20C3%BC%20d%C3%BCnya%20to)

Dünyada asgari ücretler ne kadar? (2017, 30 Aralık). BirGün, Erişim: 28.10.2023. <https://www.birgun.net/haber/dunyada-asgari-ucretler-ne-kadar-197890>

Erdoğan'dan Yargıtay'ın AYM kararıyla ilgili açıklama: 'Bu tartışmada taraf değil hakem konumundayız' (2023, 10 Kasım). BBC News Türkçe. Erişim:14.11.2023, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cjrp8xgr79lo>

Erdoğan'dan 'yüzde 50+1' kuralı için 'Değiştirilmeli' çağrısı. (2023, 18 Kasım). Dünya. Erişim: 21.11.2023, <https://www.dunya.com/gundem/erdogandan-yuzde-501-kurali-icin-degistirilmeli-cagrisi-haberi-711289>

Facts and figures on life in the European Union,(2023). EuroStat. Erişim: 20.10.2023 https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/life-eu_en

- Genel Görüşme Önergeleri Sorgu Formu. (2023). *TBMM*. Erişim: 11.11.2023, <https://www.tbmm.gov.tr/Denetim/Genel-Gorusme-Onergeleri>
- Güncel Türkçe Sözlük (2023). *Türk Dil Kurumu*. Erişim:06.11.2023. <https://sozluk.gov.tr/>
- Halkın Demokrasi Dersi: 2007 Anayasa Referandumu. (t.y).Yeni Şafak. Erişim: 05.09.2023, <https://www.yenisafak.com/secim-referandum-2007>
- Hedefi Başkanlık. Sabah. (2003, 21 Nisan). Erişim: 01.09.2023, <http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv/2003/04/21/s01.html>
- HTSeçim2011. (T.Y). Habertürk. Erişim: 06.09.2023 <https://www.haberturk.com/secim/secim2011/genel-secim>
- İşte AK Parti'nin önerdiği Başkanlık Sistemi modeli. Haber7.com. (2012, 7 Kasım), Erişim: 06.09.2023 <https://www.haber7.com/ic-politika/haber/948856-iste-ak-partinin-onerdigi-baskanlik-sistemi-modeli>
- İşte başkanlık sisteminin ayrıntıları, Ensonhaber.com. (2012, 7 Kasım). Erişim: 10.09.2023 <https://www.ensonhaber.com/politika/iste-baskanlik-sisteminin-ayrintilari-2012-11-07>
- İşte tüm yönleriyle 'mühürsüz oy' tartışması (2017, 17 Nisan). Sözcü, Erişim: 30.09.2023. <https://www.sozcu.com.tr/iste-tum-yonleriyle-muhursuz-oy-tartismasi-wp1800215>
- İşte vekillerin 88 yıllık maliyeti. (2008, 4 Mayıs). Hürriyet. Erişim: 28.10.2023. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-vekilerin-88-yillik-maliyeti-8853215>
- Kaboğlu 3.5 yılı raporladı: Kurumsal yapı çökerken tek kişi büyüyor (2022, 8 Ocak). Gazeteduvar. Erişim: 08.11.2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/kaboglu-35-yili-raporladi-kurumsal-yapi-cokerken-tek-kisi-buyuyor-haber-1548441>
- Kanun-i Esasi Anayasası (1876). Erişim: 27.05.2023, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/>
- Meclis Araştırması Önergeleri Sorgu Formu. *TBMM*. Erişim: 12.11.2023, <https://www.tbmm.gov.tr/Denetim/meclis-arastirma-onergeleri>
- Meclis'in üstünde Meclis var (2021, 2 Nisan). *Karar*. Erişim: 30.10.2023. <https://www.karar.com/meclisin-ustunde-meclis-var-1611254>
- National Parliaments. (2023). *Inter-Parliamentary Union (Parlamentolar Arası Birlik [IPU]*, Erişim: 28.10.2023. <https://www.ipu.org/national-parliaments>

- OHAL sona erdi: İki yıllık sürecin bilançosu (2018, 17 Temmuz). *BBC News Türkçe*. Erişim:03.08.2023, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44799489>
- Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Faaliyet Raporu 2017-2022. (T.Y.). *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. Erişim: 03.08.2023, https://ohalkomisyonu.tccb.gov.tr/docs/OHAL_FaaliyetRaporu_20172022.pdf
- Parlamento Terimleri Sözlüğü. (t.y). *TBMM*. Erişim:11.11.2023, <https://www5.tbmm.gov.tr/docs/psozluk.pdf>
- Recep Tayyip Erdoğan Biyografisi (T.Y). Erişim: 20.09.2023, <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/biyografi/>
- Referandum2017. (t.y). Ntv. Erişim: 30.09.2023. <https://referandum.ntv.com.tr/>
- Referandumda neyi oylayacağız? (2010, 12 Ağustos. *Ntv*. Erişim:12.07.2023, https://www.ntv.com.tr/turkiye/referandumda-neyi-oylayacagiz.Y3_mXUnr4EKd4PzWex4cvw
- Saadet Partisi'nden halk oylaması için kitapçık, 2017, 30 Mart). *Anadolu Ajansı*, Erişim: 30.09.2023. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/saadet-partisinden-halk-oylamasi-icin-kitapcik/782895>
- Seçilme yaşı: Partiler ne demişti, dünyadaki örnekler neler? (2017, 18 Ocak). *BBC News Türkçe*. Erişim:29.10.2023. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38632965>
- Seçimler 4 yılda bir yapılacak. (2009, 22 Ekim). *Cumhuriyet*. Erişim: 02.11.2023. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/secimler-4-yilda-bir-yapilacak-94518>
- Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2018). *T.C. Resmi Gazete*, 30402, 25 Nisan 2018. TBMM 27. Yasama Dönemi Performans Değerlendirme Raporu (2023). *Mecliste.org*. Erişim: 10.11.2023, https://www.mecliste.org/dosyalar/file/27_%20yasama%20d%C3%B6nemi%20de%C4%9Feriendirme%20raporu.pdf
- Türk usulüne göre başkanlık sistemi, *Milliyet*. (2012, 15 Aralık). Erişim: 10.09.2023 <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/turk-usulune-gore-baskanlik-sistemi-1641997>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, (1973, 13 Nisan). *TBMM*. Erişim: 05.11 2023. <https://www5.tbmm.gov.tr/docs/ictuzuk.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.(1982). *T.C. Resmi Gazete*. 17844, 20 Ekim 1982.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2016, 10 Aralık). Erişim:25.09.2023.

<https://www.tbmm.gov.tr/Yasama/KanunTeklifi/f72877c0-50bf-037b-e050-007f01005610>

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi Metni (2016, 10 Aralık). Erişim:25.09.2023.

<https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D26/Y2/T2/WebOnergeMetni/9da4a549-dc7c-4701-bd93-e6d84072a59f.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2017). *T.C. Resmi Gazete*, 29976, 21 Ocak 2017.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2007). *T.C. Resmî Gazete*. 26554, 16 Nisan 2007.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2010). *T.C. Resmî Gazete*. 27580, 13 Mayıs 2010.

Türkiye'de "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" resmen başladı. (2018, 9 Temmuz). *Euronews*. Erişim: 30.09.2023 <https://tr.euronews.com/2018/07/09/turkiye-de-tarihi-gun-yeni-hukümet-sistemi-resmen-basliyor>

Vatandaşın cebi yanıyor: Milletvekillerinin aldığı maaş dudak uçuklatıyor (2023, 18 Temmuz). *Aydınlık*. Erişim: 28.10.2023. <https://www.aydinlik.com.tr/haber/vatandasin-cebi-yaniyor-milletvekillerinin-aldigi-maas-dudak-ucuklatiyor-emekli-milletvekili-ne-kadar-maas-aliyor-2023-milletvekili-maasi-ne-kadar->

'Vekil sayısı niye artıyor?' (2017, 25 Şubat). *Dünya*. Erişim: 20.10.2023, <https://www.dunya.com/gundem/vekil-sayisi-niye-artiyor-haberi-351428>

Vekil sayısının 600'e çıkmasının halka maliyeti açıklandı. (2017, 11 Ocak). *HaberSol*. Erişim: 27.09.2023 <https://haber.sol.org.tr/toplum/vekil-sayisinin-600e-cikmasinin-halka-maliyeti-aciklandi-181966>

Venedik Komisyonu (Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu) Türkiye'ye İlişkin Görüşleri, Seçimler Yargı ve Referanduma İlişkin Karar ve Uygulama Kodları (T.Y), Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Başkanlığı. Erişim: 01.12.2023. https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/venedik_komisyonu.pdf

Yargıtay'dan Anayasa Mahkemesi üyeleri hakkında suç duyurusu: CHP lideri Özel 'darbe girişimi' dedi, hukukçulara göre karar Anayasa'ya aykırı (2023, 9 Kasım). *BBC News Türkçe*. Erişim:13.11.2023, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c72q6d5d9j2o>

EKLER**EK 1. ORIJİNALLIK RAPORU****HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA**

Tarih:12/01/2024

Tez Başlığı* Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde TBMM'nin Yeri ve Önemi

Yukarıda başlığı verilen tezimin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 267 sayfalık kısmına ilişkin, 12/01/2024 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4'tür.

Uygulanan filtrelemeler*:

- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezimin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Ömer SAĞLAM

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Mete Kaan Kaynar

EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ****SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ****SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA**

Tarih: 12/01./2024

Tez Başlığı*: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde TBMM'nin Yeri ve Önemi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir.
4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir.
5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Ömer SAĞLAM

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Mete Kaan Kaynar

EK 3. 16 NİSAN 2017 GÜNÜ YAPILAN REFERANDUM İLE HALK TARAFINDAN OYLANAN ANAYASA DEĞİŞİKLİK TEKLİFİNİN 2709 SAYILI T.C ANAYASASI KANUNU İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Ek 3. 16 Nisan 2017 Günü Yapılan Referandum ile Halk Tarafından Oylanan Anayasa Değişiklik Teklifinin 2709 Sayılı T.C Anayasası Kanunu ile Karşılaştırılması⁴

Değişiklik Yapılan Anayasa Maddesi	Yürürlükteki Anayasa Hükümü	Anayasa Değişikliği Teklifinde Yer Alan Metin
Madde 8	<i>VIII. Yürütme yetkisi ve görevi</i> Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.	<i>VIII. Yürütme yetkisi ve görevi</i> Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.
Madde 9	IX. Yargı yetkisi Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.	IX. Yargı yetkisi Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.
Madde 15	<i>IV. Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması</i> Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.	<i>IV. Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması</i> Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

⁴ http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx E.T: 26.09.2023 esas alınarak hazırlanmıştır (XXX) şeklinde gösterilen yerler yürürlükten çıkarılan kısımları ifade ederken, Anayasa değişikliği teklifinde kalın punto (XXX) ile yazılmış yerler değiştirilen veyahut yeni eklenen hükümleri ifade etmektedir.

<p>Madde 75</p>	<p>I. Türkiye Büyük Millet Meclisi</p> <p>A. Kuruluşu: (Değişik: 23/7/1995-4121/8 md.)</p> <p>Türkiye Büyük Millet Meclisi genel oyla seçilen beşyüzlü milletvekilinden oluşur.</p>	<p>I. Türkiye Büyük Millet Meclisi</p> <p>A. Kuruluşu: (Değişik: 23/7/1995-4121/8 md.)</p> <p>Türkiye Büyük Millet Meclisi genel oyla seçilen altıyüz milletvekilinden oluşur.</p>
<p>Madde 76</p>	<p>Milletvekili Seçilme Yeterliliği</p> <p>Yirmibeş yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir.</p> <p>En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, Resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sınırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler.</p> <p>Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler.</p>	<p>Milletvekili Seçilme Yeterliliği</p> <p>Onsekiz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir.</p> <p>En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, askerlikle ilişkisi olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, Resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sınırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler.</p> <p>Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer</p>

		kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler.
Madde 77	<p>C. Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçim dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimleri dört yılda bir yapılır. Meclis, bu süre dolmadan seçimin yenilenmesine karar verebileceği gibi, Anayasada belirtilen şartlar altında Cumhurbaşkanınca verilecek karara göre de seçimler yenilenir. Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir. Yenilenmesine karar verilen Meclisin yetkileri, yeni Meclisin seçilmesine kadar sürer.</p>	<p>C. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanının seçim dönemi (Değişik: 21/1/2017-6771/4 md.)</p> <p>Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri beş yılda bir aynı günde yapılır.</p> <p>Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir.</p> <p>Cumhurbaşkanlığı seçiminde birinci oylamada gerekli çoğunluğun sağlanamaması halinde 101 inci maddedeki usule göre ikinci oylama yapılır.</p>
Madde 87	<p>I. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri A. Genel olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; bütçe ve kesinhesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek; milletlerarası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak , (...) ⁽³⁾ (Ek ibare: 3/10/2001-4709/28 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilanına (...) karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde ön görülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.</p>	<p>II. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri A. Genel olarak</p> <p>Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesinhesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen</p>

		yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.
Madde 89	<p>C. Kanunların Cumhurbaşkanınca yayımlanması Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanır; Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir.</p>	<p>C. Kanunların Cumhurbaşkanınca yayımlanması Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu üye tam sayısının salt çoğunluğu ile aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanır; Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir.</p>
Madde 93	<p>III. Türkiye Büyük Millet Meclisinin faaliyetleri ile ilgili hükümler A. Toplanma ve tatil Meclis, bir yasama yılında en çok üç ay tatil yapabilir; ara verme veya tatil sırasında, doğrudan doğruya veya Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, Cumhurbaşkanınca toplantıya çağrılır.</p>	<p>III. Türkiye Büyük Millet Meclisinin faaliyetleri ile ilgili hükümler A. Toplanma ve tatil Meclis, bir yasama yılında en çok üç ay tatil yapabilir; ara verme veya tatil sırasında Cumhurbaşkanınca toplantıya çağrılır.</p>
Madde 98	<p>IV. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetim yolları A. Genel olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi soru, Meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve Meclis soruşturması yollarıyla denetleme yetkisini kullanır. Soru, Bakanlar Kurulu adına, sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere Başbakan veya bakanlardan bilgi istemektir. Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir.</p>	<p>Madde Kenar Başlığı Yoktur Türkiye Büyük Millet Meclisi; meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır. Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir. Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir.</p>

	<p>Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir.</p> <p>Soru, Meclis araştırması ve genel görüşme ile ilgili önergelerin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile cevaplandırılma, görüşme ve araştırma yöntemleri Meclis İçtüzüğü ile düzenlenir.</p>	<p>Meclis soruşturması, Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar hakkında 106 ncı maddenin beşinci, altıncı, yedinci fıkraları uyarınca yapılan soruşturmadan ibarettir.</p> <p>Yazılı soru; yazılı olarak en geç onbeş gün içerisinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarından ibarettir. Meclis araştırması, genel görüşme ve yazılı soru önergelerinin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile araştırma usûlleri Meclis İçtüzüğü ile düzenlenir.</p>
<p>Madde 101</p>	<p>İKİNCİ BÖLÜM YÜRÜTME 1. Cumhurbaşkanı A. Nitelikleri ve tarafsızlığı Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından, halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ile mümkündür. Ayrıca, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oylar toplamı birlikte hesaplandığında yüzde onu geçen siyasi partiler ortak aday gösterebilir. Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.</p>	<p>İKİNCİ BÖLÜM YÜRÜTME 1. Cumhurbaşkanı A. Adaylık ve seçimi Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yüksek öğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip, Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Cumhurbaşkanlığına, siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüz bin seçmen aday gösterebilir. Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin Türkiye</p>

		<p>Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.</p> <p>Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilir.</p> <p>İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin herhangi bir nedenle seçime katılmaması halinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların salt çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilir. Oylamada, adayın geçerli oyların çoğunluğunu alamaması halinde sadece Cumhurbaşkanı seçimi yenilenir. Seçimlerin tamamlanamaması halinde yenisi göreve başlayıncaya kadar mevcut Cumhurbaşkanının görevi devam eder.</p> <p>Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin diğer usûl ve esaslar kanunla düzenlenir.</p>
Madde 104	D. Görev ve yetkileri Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir.	D. Görev ve yetkileri Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı, Devlet

<p>Bu amaçlarla Anayasanın ilgili maddelerinde gösterilen şartlara uyarak yapacağı görev ve kullanacağı yetkiler şunlardır:</p> <p>a) Yasama ile ilgili olanlar: Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapmak, Türkiye Büyük Millet Meclisini gerektiğinde toplantıya çağırarak, Kanunları yayımlamak, Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri göndermek, Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halk oyuyla sunmak, Kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İktüzüğünün, tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar vermek,</p> <p>b) Yürütme alanına ilişkin olanlar: Başbakanı atamak ve istifasını kabul etmek, Başbakanın teklifi üzerine bakanları atamak ve görevlerine son vermek, Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırarak, Yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek, Milletlerarası anlaşmaları onaylamak ve yayımlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil etmek, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar vermek, Genelkurmay Başkanını atamak, Milli Güvenlik Kurulunu toplantıya çağırarak, Milli Güvenlik Kuruluna Başkanlık etmek, Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu kararıyla sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilan etmek ve kanun hükmünde kararname çıkarmak, Kararnameleri imzalamak, Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak, Devlet Denetleme Kurulunun üyelerini ve Başkanını atamak, Devlet Denetleme Kuruluna inceleme, araştırma ve denetleme yaptırtmak, Yükseköğretim Kurulu üyelerini seçmek, Üniversite rektörlerini seçmek,</p> <p>c) Yargı ile ilgili olanlar: Anayasa Mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısını ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilini, Askeri Yargıtay üyelerini, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini seçmek.</p>	<p>Başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder. Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapar. Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj verir.</p> <p>Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapar. Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj verir.</p> <p>Kanunları yayımlar. Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir.</p> <p>Kanunların, Türkiye Büyük Millet Meclisi İktüzüğünün tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesinde iptal davası açar.</p> <p>Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanları atar ve görevlerine son verir.</p> <p>Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanı kararnamesi ile düzenler.</p> <p>Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerini gönderir, Türkiye</p>
---	--

	<p>Cumhurbaşkanı, ayrıca Anayasada ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.</p>	<p>Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder.</p> <p>Milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayımlar.</p> <p>Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunar.</p> <p>Milli güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır.</p> <p>Türkiye Büyük Millet Meclisi adına, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder. Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir.</p> <p>Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile kişilerin cezalarını hafifletir veya kaldırır.</p> <p>Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı</p>
--	---	---

		<p>konuda kanun çıkarması durumunda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir. Cumhurbaşkanı, kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilir. Kararnameler ve yönetmelikler, yayımdan sonraki bir tarih belirlenmemişse Resmi Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girer.</p> <p>Cumhurbaşkanı ayrıca Anayasada ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.</p>
<p>Madde 105</p>	<p>E. Sorumluluk ve sorumsuzluk hali</p> <p>Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur.</p> <p>Cumhurbaşkanının resen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine Anayasa Mahkemesi dâhil, yargı mercilerine başvurulamaz.</p> <p>Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır.</p>	<p>E. Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.</p> <p>Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasî partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu</p>

		<p>iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımdan itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içerisinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır. Hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı seçim kararı alamaz. Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer.</p> <p>Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükmü uygulanır.</p>
<p>Madde 106</p>	<p><i>F. Cumhurbaşkanına vekillik etme</i> Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, görevine dönmesine kadar, ölüm, çekilme veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Cumhurbaşkanlığına vekillik eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.</p>	<p>F. Cumhurbaşkanı yardımcıları, Cumhurbaşkanına vekalet ve bakanlar Cumhurbaşkanı, seçildikten sonra bir veya daha fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilir. Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde kırkbeş gün içinde Cumhurbaşkanı seçimi yapılır. Yenisi seçilene kadar</p>

		<p>Cumhurbaşkanı Yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır. Genel seçime bir yıl ve daha az kalmışsa Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimi de Cumhurbaşkanı seçimi ile birlikte yenilenir. Genel seçime bir yıldan fazla kalmışsa seçilen Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi seçim tarihine kadar görevine devam eder. Kalan süreyi tamamlayan Cumhurbaşkanı açısından bu süre dönemden sayılmaz. Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerinin yapılacağı tarihte her iki seçim birlikte yapılır. Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Cumhurbaşkanına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, 81 inci maddede yazılı şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde andiçerler. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakan olarak atanırlarsa üyelikleri sona erer. Cumhurbaşkanı</p>
--	--	--

		<p>yardımcıları ve bakanlar, Cumhurbaşkanına karşı sorumludur.</p> <p>Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında görevleri ile ilgili suç işledikleri iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.</p> <p>Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasî partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasî parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.</p> <p>Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımdan itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içerisinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya</p>
--	--	---

		<p>mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır.</p> <p>Bu kişilerin görevde buldukları sürede, görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlar bakımından, görevleri bittikten sonra da (5)'inci, (6)'ncı ve (7)'nci fıkra hükümleri uygulanır. Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın görevi sona erer. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, göreviyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanır. Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri ile teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir.</p>
<p>Madde 116</p>	<p><i>H. Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin Cumhurbaşkanınca yenilenmesi</i> -Bakanlar Kurulunun, 110 uncu maddede belirtilen güvenoyunu alamaması ve 99 uncu veya 111 inci maddeler uyarınca güvensizlik oyuyla düşürülmesi hallerinde; kırkbeş gün içinde yeni Bakanlar Kurulu kurulmadığı veya kurulduğu halde güvenoyu alamadığı takdirde Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına danışarak, seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Başbakanın güvensizlik oyu ile düşürülmeden istifa etmesi üzerine kırkbeş gün içinde veya yeni seçilen Türkiye Büyük Millet Meclisinde Başkanlık Divanı seçiminden sonra yine kırkbeş gün içinde Bakanlar Kurulunun kurulamaması hallerinde de Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına danışarak seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Yenilenme kararı Resmi Gazetede yayımlanır ve seçime gidilir.</p>	<p>H. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanı seçimlerinin yenilenmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu ile seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır. Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi halinde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır, Cumhurbaşkanının ikinci</p>

		<p>döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi halinde Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir.</p> <p>Seçimlerinin birlikte yenilenmesine karar verilen Meclisin ve Cumhurbaşkanı'nın yetki ve görevleri, yeni Meclisin ve Cumhurbaşkanı'nın göreve başlamasına kadar devam eder.</p> <p>Bu şekilde seçilen Meclis ve Cumhurbaşkanı'nın görev süreleri de beş yıldır</p>
Madde 119	<p>III. Olağanüstü yönetim usulleri</p> <p>A. Olağanüstü haller</p> <p>1. Tabii afet ve ağır ekonomik bunalım sebebiyle olağanüstü hal ilanı</p> <p>Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.</p>	<p>III. Olağanüstü hal yönetimi</p> <p>Cumhurbaşkanı, savaş hali, savaş gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık yada ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilân edebilir.</p> <p>Olağanüstü hal ilanı kararı verildiği gün Resmi Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağırılır; Meclis gerekli gördüğü takdirde olağanüstü halin süresini kısaltabilir,</p>

		<p>uzatılabilir veya olağanüstü hali kaldırılabilir.</p> <p>Cumhurbaşkanının talebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatılabilir. Savaş hallerinde bu dört aylık süre aranmaz.</p> <p>Olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile 15 inci maddedeki ilkeler doğrultusunda temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandırılacağı veya geçici olarak durdurulacağı, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği kanunla düzenlenir.</p> <p>Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104 üncü maddenin onyedinci fıkrasının ikinci cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılabilir.</p> <p>Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmi Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.</p> <p>Savaş ve mücbir sebeplerle Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanamaması hariç olmak üzere; olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülür ve karara bağlanır. Aksi halde olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kendiliğinden yürürlükten kalkar.</p>
Madde 142	E. Mahkemelerin kuruluşu Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.	<p>E. Mahkemelerin kuruluşu Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.</p> <p>Disiplin mahkemeleri dışında askeri mahkemeler</p>

		kurulamaz. Ancak, savaş halinde asker kişilerin görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevli askeri mahkemeler kurulabilir.
Madde 146	<p>II. Yüksek mahkemeler A. Anayasa Mahkemesi 1. Kuruluşu Anayasa Mahkemesi on yedi üyeden kurulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkanı ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.</p> <p>Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkanı ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer. Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, (...) ⁽¹⁾ en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde (...) ⁽¹⁾ en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.</p>	<p>II. Yüksek mahkemeler A. Anayasa Mahkemesi 1. Kuruluşu Anayasa Mahkemesi onbeş üyeden kurulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkanı ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur. Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay genel kurullarınca kendi başkanı ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında</p>

		<p>görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.</p> <p>Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, (...) (1) en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde (...) (1) en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.</p>
<p>Madde 159</p>	<p>III. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yirmiiki asıl ve oniki yedek üyeden oluşur; üç daire halinde çalışır. Kurulun Başkanı Adalet Bakanındır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun, dört asıl üyesi, nitelikleri kanunda belirtilen; yükseköğretim kurumlarının hukuk, (...) ⁽⁴⁾ dallarında görev yapan öğretim üyeleri, (...) ⁽⁴⁾ ile avukatlar arasından Cumhurbaşkanınca, üç asıl ve üç yedek üyesi Yargıtay üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca, iki asıl ve iki yedek üyesi Danıştay üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca, bir asıl ve bir yedek üyesi Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından, yedi asıl ve dört yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hâkim ve savcılar arasından adli yargı hâkim ve savcılarınca, üç asıl ve iki yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idari yargı hâkim ve savcılar arasından idari yargı hâkim ve savcılarınca, dört yıl için seçilir. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir. Kurul üyeliği seçimi, üyelerin görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde yapılır. Cumhurbaşkanı tarafından seçilen üyelerin görev süreleri dolmadan Kurul üyeliğinin boşalması durumunda, boşalmayı takip eden altmış gün içinde,</p>	<p>III. Hakimler ve Savcılar Kurulu Hâkimler ve Savcılar Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar.</p> <p>"Hâkimler ve Savcılar Kurulu on üç üyeden oluşur; iki daire hâlinde çalışır.</p> <p>Kurulun Başkanı Adalet Bakanındır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun, üç üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hâkim ve savcılar arasından, bir üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idari yargı hâkim ve savcılar arasından Cumhurbaşkanınca; üç üyesi Yargıtay üyeleri, bir üyesi Danıştay üyeleri, üç üyesi nitelikleri kanunda</p>

<p>yeni üyelerin seçimi yapılır. Diğer üyeliklerin boşalması halinde, asıl üyenin yedeği tarafından kalan süre tamamlanır.</p> <p>Yargıtay, Danıştay ve Türkiye Adalet Akademisi genel kurullarından seçilecek Kurul üyeliği için her üyenin, birinci sınıf adli ve idarî yargı hâkim ve savcıları arasından seçilecek Kurul üyeliği için her hâkim ve savcının; (...) ⁽⁴⁾oy kullanacağı seçimlerde, en fazla oy alan adaylar sırasıyla asıl ve yedek üye seçilir. Bu seçimler her dönem için bir defada ve gizli oyla yapılır. Kurulun, Adalet Bakanı ile Adalet Bakanlığı Müsteşarı dışındaki asıl üyeleri, görevlerinin devamı süresince; kanunda belirlenenler dışında başka bir görev alamazlar veya Kurul tarafından başka bir göreve atanamaz ve seçilemezler.</p> <p>Kurulun yönetimi ve temsili Kurul Başkanına aittir. Kurul Başkanı dairelerin çalışmalarına katılamaz. Kurul, kendi üyeleri arasından daire başkanlarını ve daire başkanlarından birini de başkanvekili olarak seçer. Başkan, yetkilerinden bir kısmını başkanvekiline devredebilir.</p> <p>Kurul, adli ve idarî yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar; Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlar; ayrıca, Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir.</p> <p>Hâkim ve savcılarının görevlerini; kanun, tüzük, yönetmeliklere ve genelgelere (hâkimler için idarî nitelikteki genelgelere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme; görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemleri, ilgili dairenin teklifi ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkanının oluru ile Kurul müfettişlerine yaptırılır. Soruşturma ve inceleme işlemleri, hakkında soruşturma ve inceleme yapılacak olandan daha kıdemli hâkim veya savcı eliyle de yaptırılabilir.</p> <p>Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz.</p> <p>Kurula bağlı Genel Sekreterlik kurulur. Genel Sekreter, birinci sınıf hâkim ve savcılardan Kurulun teklif ettiği üç aday arasından Kurul Başkanı tarafından atanır. Kurul müfettişleri ile Kurulda geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcıları, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Kurula aittir.</p> <p>Adalet Bakanlığının merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılar ile adalet müfettişlerini ve hâkim ve</p>	<p>belirtilen yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasından Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilir. Öğretim üyeleri ile avukatlar arasında n seçilen üyelerden, en az birinin öğretim üyesi ve en az birinin de avukat olması zorunludur. Kurulun Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilecek üyeliklerine ilişkin başvurular, Meclis Başkanlığına yapılır. Başkanlık, başvuruları Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyona gönderir. Komisyon her bir üyelik için üç adayı, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla belirler. Birinci oylamada aday belirleme işleminin sonuçlandırılmaması hâlinde ikinci oylamada üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu aranır. Bu oylamada da aday belirlenmediği takdirde her bir üyelik için en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile aday belirleme işlemi tamamlanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Komisyon tarafından belirlenen adaylar arasından, her bir üye için ayrı ayrı gizli oyla seçim yapar. Birinci oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu; bu oylamada seçimin sonuçlandırılmaması hâlinde, ikinci oylamada üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu aranır. İkinci oylamada da üye seçilemediği takdirde en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile üye seçimi tamamlanır.</p> <p>Üyeler dört yıl için seçilir.</p>
---	---

	<p>savcı mesleğinden olan iç denetçileri, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Adalet Bakanına aittir.</p> <p>Kurul üyelerinin seçimi, dairelerin oluşumu ve işbölümü, Kurulun ve dairelerin görevleri, toplantı ve karar yeter sayıları, çalışma usul ve esasları, dairelerin karar ve işlemlerine karşı yapılacak itirazlar ve bunların incelenmesi usulü ile Genel Sekreterliğin kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenir.</p>	<p>Süresi biten üyeler bir kez daha seçilebilir.</p> <p>Kurul üyeliği seçimi, üyelerin görev süresinin dolmasından önceki otuz gün içinde yapılır. Seçilen üyelerin görev süreleri dolmadan Kurul üyeliğinin boşalması durumunda, boşalmayı takip eden otuz gün içinde, yeni üyelerin seçimi yapılır.</p> <p>Kurulun, Adalet Bakanı ile Adalet Bakanlığı Müsteşarı dışındaki asıl üyeleri, görevlerinin devamı süresince; kanunda belirlenenler dışında başka bir görev alamazlar veya Kurul tarafından başka bir göreve atanamaz ve seçilemezler. Kurulun yönetimi ve temsili Kurul Başkanına aittir. Kurul Başkanı dairelerin çalışmalarına katılamaz. Kurul, kendi üyeleri arasından daire başkanlarını ve daire başkanlarından birini de başkanvekili olarak seçer. Başkan, yetkilerinden bir kısmını başkanvekiline devredebilir.</p> <p>Kurul, adli ve idarî yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar; Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlar; ayrıca, Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir. Hâkim ve savcılarının görevlerini; kanun, yönetmeliklere ve genelgelere (hâkimler için</p>
--	--	--

		<p>idarî nitelikteki genelgelere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme; görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemleri, ilgili dairenin teklifi ve Hâkimler ve Savcılar Kurulu Başkanının oluru ile Kurul müfettişlerine yaptırılır. Soruşturma ve inceleme işlemleri, hakkında soruşturma ve inceleme yapılacak olandan daha kıdemli hâkim veya savcı eliyle de yaptırılabilir. Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz.</p> <p>Kurula bağlı Genel Sekreterlik kurulur. Genel Sekreter, birinci sınıf hâkim ve savcılardan Kurulun teklif ettiği üç aday arasından Kurul Başkanı tarafından atanır. Kurul müfettişleri ile Kurulda geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcıları, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Kurula aittir.</p> <p>Adalet Bakanlığının merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılar ile adalet müfettişlerini ve hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçileri, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Adalet Bakanına aittir.</p> <p>Kurul üyelerinin seçimi, dairelerin oluşumu ve işbölümü, Kurulun ve dairelerin görevleri, toplantı ve karar yeter sayıları, çalışma usul ve esasları, dairelerin karar ve işlemlerine</p>
--	--	---

		karşı yapılacak itirazlar ve bunların incelenmesi usulü ile Genel Sekreterliğin kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenir.
Madde 161	<p>DÖRDÜNCÜ KISIM <i>Mali ve Ekonomik Hükümler</i> BİRİNCİ BÖLÜM <i>Mali Hükümler</i> I. Bütçe A. Bütçenin hazırlanması ve uygulanması Devletin ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları, yıllık bütçelerle yapılır. (Değişik ikinci fıkra: 29/10/2005 5428/3 md.) Mali yıl başlangıcı ile merkezi yönetim bütçesinin hazırlanması, uygulanması ve kontrolü kanunla düzenlenir. Kanun, kalkınma planları ile ilgili yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller koyabilir. Bütçe kanununa, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz</p>	<p>DÖRDÜNCÜ KISIM <i>Mali ve Ekonomik Hükümler</i> BİRİNCİ BÖLÜM <i>Mali Hükümler</i> I. Bütçe Bütçe ve kesin hesap Kamu idarelerinin ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları yıllık bütçelerle yapılır. Mali yıl başlangıcı ile merkezi yönetim bütçesinin hazırlanması, uygulanması ve kontrolü ile yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller kanunla düzenlenir. Bütçe kanununa, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz. Cumhurbaşkanı bütçe kanun teklifini, mali yılbaşından en az yetmişbeş gün önce, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar. Bütçe teklifi Bütçe Komisyonunda görüşülür. Komisyonun ellibeş gün içinde kabul edeceği metin Genci Kurulda görüşülür ve mali yılbaşına kadar karara bağlanır. Bütçe kanununun süresinde yürürlüğe konulamaması halinde, geçici bütçe kanunu çıkarılır. Geçici bütçe kanununun da çıkarılmaması durumunda, yeni bütçe kanunu kabul edilinceye kadar bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilerek uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Genel Kurulda kamu idare bütçeleri hakkında düşüncelerini her bütçenin</p>

		<p>görüülmesi sırasında açıklarlar, gider artırıcı veya gelirleri azaltıcı önerilerde bulunamazlar. Genel Kurulda kamu idare bütçeleri ile değişiklik önergeleri, üzerinde ayrıca görüşme yapılmaksızın okunur ve oylanır. Merkezî yönetim bütçesiyle verilen ödenek, harcanabilecek tutarın sınırını gösterir. Harcanabilecek tutarın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile aşılabileceğine dair bütçe kanununa hüküm konulamaz. Carî yıl bütçesindeki ödenek artışını öngören değişiklik teklifleri ile cari ve izleyen yılların bütçelerine malî yük getiren tekliflerde, öngörülen giderleri karşılayabilecek malî kaynak gösterilmesi zorunludur. Merkezî yönetim kesinhesap kanunu teklifi, ilgili olduğu malî yılın sonundan başlayarak en geç altı ay sonra Cumhurbaşkanlığı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. Sayıştay genel uygunluk bildirimini, ilişkin olduğu kesinhesap kanun teklifinin verilmesinden başlayarak en geç yetmişbeş gün içinde Meclise sunar. Kesinhesap kanunu teklifi ve genel uygunluk bildiriminin Türkiye Büyük Millet Meclisine verilmiş olması, ilgili yıla ait Sayıştayca sonuçlandırılmamış denetim ve hesap yargılamasını önlemez ve bunların karara bağlandığı anlamına gelmez. Kesinhesap kanunu teklifi, yeni yıl bütçe kanunu teklifiyle birlikte görüşülür ve karara bağlanır.</p>
--	--	--

Kaynak: (TBB, t.y).

